من سلسلة الرسائل العلمية لدار فتية الكهف
ދާރު ފިތްޔަތިލް ކަހްފުގެ އިލްމީ ރިސާލަތުގެ ސިލްސިލާގެ ތެރެއިން

٦

أخلاق حملة القرآن

للإمام المحدث أبي بكر محمد بن الحسين الآجري
المتوفى سنة ٣٦٠هـ

ޤުރުއާން ހަމަލުކުރާ މީހުންގެ އަޚްލާޤު

އަލް އިމާމް އަލްމުޙައްދިޘު އަބޫބަކުރު މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން އަލްއާޖުއްރީ رحمه الله
އަވަހާރަވީ: 360 ހ

ތަރުޖަމާ ކުރީ:
مازن بن أبي عبد الله الأثري
މާޒިން ބިން އަބީ ޢަބްދިﷲ އަލް އަޘަރީ

دار فتية الكهف
ދާރު ފިތްޔަތު އަލް ކަހްފް

من سلسلة الرسائل العلمية لدار فرقة الكهف

ދާރުލް ފިރްޤަތުލް ކަހްފުގެ ޢިލްމީ ރިސާލަތަކުގެ ސިލްސިލާގެ ތެރެއިން

أخلاق حملة القرآن

للإمام المحدث أبي بكر محمد بن الحسين الآجري

المتوفى سنة ٣٦٠هـ

ޤުރުއާން ހިފާމީހުންގެ އަޚްލާޤު

އަލް އިމާމް އަލްމުޙައްދިޘު އަބޫ ބަކުރު މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން އަލްއާޖުއްރީ ﵀

އަވަހާރަވީ: 360ހ

ތަރުޖަމާ ކުރީ:

مازن بن أبي عبد الله الأثري

މާޒިނު ބިން އަބީ ޢަބްދިالله އަލް އަޘަރީ

دار فرقة الكهف

ދާރުލް ފިރްޤަތުލް ކަހްފް

މިފޮތް ޗާޕުކޮށް ނަޝްރު ޝާއިޢު ކުރުމުގެ ހައްޤު، ކޮންމެ މުސްލިމު ފަރުދުއްގެ

މައްޗަށްވެސް ލިބިގެންވެއެވެ. އެހެނަސް އެއީ، މިފޮތުގައި ލިޔެފައިވާ އެއްވެސް

އެއްޗަކަށް އެއްވެސް އުނިއިތުރުކުރުމެއް ނުވަތަ ބަދަލުކުރުމެއް ނުގެނެސްފުމުގެ

ޝަރުޠުގެ މަތީންނެވެ.

ދާރު ފިތްޔާ

ރަމަޟާން 1442ހ / އޭޕްރީލް 2021މ

بسم الله الرحمن الرحيم

މުޞައްނިފުގެ ކުރު ތަޢާރަފެއް

އަލްއާޖުއްރީގެ ނަން: މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން ބިން ޢަބްދި ﷲ އަލްއާޖުއްރީ އަލްބަޣްދާދީއެވެ. ކުންޔާއަކީ އަބޫބަކުރެވެ. އުފަންވެވަޑައިގެންނެވީ ހިޖުރައިން 280 ނުވަތަ 264 ހިސާބުގައި ބަޣްދާދުގައެވެ.

އަލްއާޖުއްރީގެ އުސްތާޛުންގެ ތެރެއިން: އަބޫބަކުރު ޖަޢުފަރު ފިރްޔާބީއާއި، ސުނަން އަބޫ ދާއޫދު ރިވާޔަތްކުރި އިމާމު އަބޫދާއޫދުގެ ދަރިކަލުން އަބޫބަކުރު ޢަބްދު ﷲ ބިން އަބީ ދާއޫދާއި، ޢަބްދު ﷲ ބިން މުޙައްމަދު އަލްބަޣަވީއާއި، އަދި އެހެން ބޭބޭކަލުން ހިމެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ.

އަލްއާޖުއްރީގެ ދަރިވަރުންގެ ތެރެއިން: އަބޫ ނުޢައިމް އަލްއަޞްބަހާނީއާއި، އިބްނު ބިޝްރާނާއި، އަބޫ މުޙައްމަދު ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން ޢުމަރު އައްނައްޙާސްއާއި، އަދި އެހެން ބޭބޭކަލުން ހިމެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ.

އަލްއާޖުއްރީއަށް ޢިލްމުވެރިން ތަޢުރީފުކުރި ގޮތް: ޚަޠީބު ބަޣްދާދީ، އަލްޛަހަބީ، އިބްނު ޚައްލިކާން، އަދި އެހެން ބޭބޭކަލުން ވެސް މި އިމާމުގެ ތަޢުރީފު ކުރައްވާފައިވެއެވެ.

އަލްއާޖުއްރީގެ ތަޞްނީފުތަކުގެ ތެރޭގައި ގިނަ ފޮތްތަކެއް ހިމެނެއެވެ. ޚާއްޞަކޮށް ޢަޤީދާއާ ގުޅޭ ފޮތްތަކާއި، އަޚްލާޤާ ގުޅޭ ފޮތްތަކާއި، ޙަދީޘް ފޮތްތަކާއި، ފިޤްހާ ގުޅޭ ފޮތްތައް ލިޔުއްވާފައިވެއެވެ. އަދި އިމާމު ޝާފިޢީގެ މަޛްހަބުގެ ބޭފުޅެއް ކަމުގައި ވެސް ބުނެވެއެވެ. އަދި ބަޣްދާދުން މައްކާއަށް ހިޖްރަކުރައްވައި، މަރުވަންދެން އެތަނުގައި ދިރިއުޅުއްވިއެވެ.

އަލްއާޖުއްރީ އަވަހާރަވީ ހިޖުރައިން 360 ވަނަ އަހަރުގައި މައްކާގައެވެ. ﷲ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى
އަލްއާޖުއްރީއަށް ރަޙްމަތްތެރިކަމާއި ފާފަފުއްސެވުން ދެއްވުމަށް ދުޢާކުރަމެވެ!

*****

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله وعلى آله وصحبه وبعد:

اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އިންސާނުން ބިންމަތީގައި ޚަލީފާއިންސުރު، ބާކީކުރެއްވުމުގައި ދަންނަވާލެއް ނޫނީ، އުޅެނިގެން ނޫނީ، އަމިޔަކު ބާނޑުވާކަން އުޅެމުން މިނިވަންކަން ދެއްވާ ދޫކޮށްލައްވައިފައެވެ. އެގޮތުން ވުޒިހީއްސުރު، اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އިންސާނުންގެ ތެރެއިން ބަޔަކު ޚާއްޞަ ނަބިއްޔުންކުރައްވައި ރަސޫލާ، ރިސާލަތުގެ ބާރުން އެބޭކަލުންގެ ދުލުގެކަމުގެ މަތިން އިންސާނުންނަށް ޤުރުއާންދެއްވުމުން ގެންދިޔައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ޤުރުއާންކުރުމުގެ ޚާއްޞަ ރަސޫލުންނަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވުމުން ދިނއެވެ. އަދި އިންސާނުން މުޢުމިނުންގައި ޚިލާފުން މުޢުޖިޒާތުގެ ވަސީލަތްތަކުން: اللَّهُ އަށް އަޅުކަންކުރުމާއި އަޅުކަން އަދާކުރުމުގެ އެކިއެކި ޢިބާދަތްތަކުން، އަދި އެމުޢުޖިޒާތުގެ ބާރުންކުރުމުގެ ދިނއެވެ. އެގޮތުން ކަންތަކުގެ ޝަރީޢަތްތަކެއް އެކަލާނގެ ޚާއްޞަ ބާރުގެ ރަސޫލާ ރަސޫލުން ޝަރުޢުގެ ޢަމަލުތަކަށް މިސާލުތަކުގެ ބާރުގެ އަހަރެން އިލްމުވެ، އެޚާއްޞަ ޔަޤީން ކަނޑައެޅިފައިވާ މުއުޢުޖިޒާތަކުގެ ދީނުގެ ޙިކުމަތް ބޭނުންކުރުމެވެ. ޤާނޫނު ދުނިޔެއި، ޝިރުކުގެ ޢިބާދަތްތަކާ މިސާލުތަކުގެ ހުކުމެއް ގެނެވެ، ޝަރުޢު މަތިން ކަނޑައެޅި، އެބައިމީހުންނަށް އިޝާރާތްތަކުގެ އަދުލުވެރިކަމާއި ނަޞީޙަތް ނަގައިލާ، ދީނުގެ ތެރެއަށް އަލަށް ކަނޑައެޅުމުގެ ޝަރުޢުގެ ޙުކުމްތަކުގެ އާއިލީ ޝަރީޢަތުގެ ތަޢުލީމުކަމަށް ތަރުތީބުގައި ދެއްވިއެވެ.

އެގޮތުން اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى މިދުނިޔެއަށް ރަސޫލުންތައް އޮންނަ ގޮތް އަދި އެންމެ ޝަރުޢު ޝަރީޢަތްތަކުގެ: ޤުރުއާންތައް ތަޢާރަފުކުރެއްވިއެވެ. އެގޮތުން އުމަތުގެ ރަސޫލުންގަޔައި، ޤުރުއާން ރަސޫލުންތަކުގެ މުޢުޖިޒާތުގެ އާޚިރު ޤުރުއާން ނަބިއްޔާއި ޝަރީޢަތް، ސިރާތުލް މުސްތަޤީމްގެ މަގުގައި އެޤުރުއާން މުޢުޖިޒާތް ޙުކުމްތަކަށް ބަޔާންކުރައްވައިއެވެ. ދީން އެއަށްވުރެ ޝަރީޢަތަކަށް ޝަރުޢީ ޙުކުމާ ވަރަކަށް ޤުރުއާނަށް ޤާނޫނު، މިސާލުތަކުން ދޭނިކަތަކުގެ ދުނިޔޭގެ ޚިދުމަތްކޮށް، ދީނުގެ ތެރެއަށް ޢަމަލު

އާކަންތަކާއި އުފެއްދާ ވެއްދުމުން ދިޔައީއެވެ. އެގޮތުން އުއްމަތުގެ ކުރީކާލުގައި ޤުރުއާނީ ނުހަނު ޤަދަރު އުފުލިގެންނާ، އަދި އޭގެ އަހުލުވެރިންވުމަށް ނުހަނު މާތްވެގެންނާ ބައެއްކަމުގައެވެ. އަދި ޤުރުއާނުގެ ޙަމިލީ އިލްމު ހާސިލުކޮށް އޭގެ އަހުލުވެރިޔަކަށްވުމީ ކަންކުރާކަމެއް މިހާހިސާބަށް ހާސިލުވާނެކަމެއް ނޫނެވެ. އެބޭކަލުން މިމަޤާމަށް އިލްމު ޤުރުއާނުގައި: އެކަމަށް އަހުލުވެރިވާ ބައެއްކަމުގައި، އެއިލްމު އުފުލުމަށް އޭނާގެ ނަފުސު ބައެއްގެ ހުރިހާ ކަމެއްގައި، ޙަމިލީ އަދަބު އަޚްލާޤުތަކުން އަރައިގަތުމަށް މިހެނެވެ. އެހެނީ ދެކޮޅު ހެޔޮގުޅުމާއި ޤުރުއާން ދިރާސާކުރުމާއި އެކަމުގައި ކުރިއެރުމާއި، ހުސްނުއަޚްލާޤާއި، އަމާނާތްތެރިކަމާއި، ޞަބްރުތެރިކަމާއި، ވަރާތެރިކަމާއި، މުޚްލިޞްތެރިކަމާއި އެކި ބާވަތްތަކުގެ މިހެން ޤުރުއާން ކިޔަވައިދެވެ. އަދި ޤުރުއާނަށް ޚިދުމަތްކުރުމަށް ބާރުއަޅާ ޒަރޫރީ ޙަޤީޤަތް ހުރިވެރިކަމެވެ. މިޙަޟްރަތު ކުރިން އެގޮތް އުފާކުރާ ބަހަނީ އުފެދެއެވެ.

އެގޮތުން އެބައިމީހުންގެ ސަލަފުސާލިޙް، ޞަޙާބީބޭކަލުންނާއި، ތާބިޢީބޭކަލުންނާއި، ތަބަޢު ތާބިޢީންނަށް ސަލަފުސާލިޙުންގެ ބޭކަލުން މިޤައުމު ފަހުރުވެރިކަމާއި ބާރުގަދަކަމާއި މުޚްލިޞްތެރިކަމާއި ޝަރީޢަތުގެ ދީނީ ތަރުބިއްޔަތުގެ ފާހަގަކުރެވޭ ވަސީލަތްތަކެވެ. އަދި އެބައިމީހުން އެޤުރުއާން ބޭނުންކުރަން ދެނެގަތް ހެވެއެވެ. އެގޮތުން މިޒަމާނުގައި ވަސީލަތްތައް ކުރިއަރާފައި މިވަނީ ގޮތަކީ އެއްގޮތް ތަފާތުގައި މިވެސް ޤުރުއާން އުނގެނުމުގެ ގޮތް ތަނަވަސްވެފައެވެ. ދެންފަހެ ތަފާތު އެކި ބާވަތްތަކުގެ މިހެން މިކަމާ ކުރިމަތިލާފައިވާ ފުރުޞަތު ޤަބޫލުކުރަން ޖެހެއެވެ:

📌 އެގޮތުން މިސްތަކުންގެ ތަރައްޤީ ގިނަ ބަޔަކު އުފެއްދި ޤުރުއާނަށް ކުރިމަތިލާ ހަމައެކަނި ޤުރުއާނުގެ ޙާފިޡުންނާއި އަހުލުތަކާއި ފިލާވަޅު ތަޢުލީމީ އަތުކުރެވުނެވެ. އެގޮތުން އެބައިމީހުންގެ ދުވަ ވިސްނުމަކަށްވާ އަހުލުތަކާއި ފިލާވަޅު މަރުކަޒުން އަތުކުރި، ޙާފިޡުތަކުގައި ޤުރުއާން ޚިޔާލުވެވެ. އަދި އުސްތާޒުވާއި ތަކުރާރުން އެބައިމީހުން އަހުލުތަކާ ޙާޒިރުވީ

ބަސްދީބަސްދީފުޅުވިއެވެ. އަދި އެކަމަނާބޭކަލި ފާޑީ ކަސްކަރާއި، ދީނާއަމު ކަސްބުތަކުގެ ނަމުގައި އެކި ކަސްބުތައް ހިންގައެވެ. ދެން އެތެންމެނަންގަދަ ނިސްބަތް މިހުރިގެ މަތީބަތަކަށް، ޞަދަޤާތް ދެއްވާށެވެ ޒަކާތްދޭން އެކަމުގައި މަސްއޫލުވާނެއެވެ.

📌 އަދި އަސްލުބަތަރު ޤުރުއާނުގެ އިލްމު އުނގެނުމަށް ދަތުރުކުރެއްވިއެވެ. އެބައިމީހުންގެ މަތިވެރިކަމަކީ ކަސްބުކުރުމާ މަސައްކަތްކުރުމުގެ ރޫޙުގައި ޤުރުއާން ބޭނުންކުރުމެވެ ވާޖިބުވެއެވެ. އެގޮތުން ކަސްކަސް ހަދައިގެން، ތަމްރީނުކުރުމަށް ދާނީ ކަރާއްސަވައިގެން ހަމައެކަނި ޤުރުއާން ކިޔަވާދިނުމަށް ކުރިމަތިލުމަށް އަދިވެސް އުޅުނެވެ.

📌 އަސްލުބަތަރު ޤުރުއާން ހިތުދަސްކުރުމަށް ކުރިމަތިލިއެވެ. އާދެ ތަރައިން އެއްބަތަކުގެ މަތިވެރިކަމަކީ: ޤުރުއާނުގެ ދަރިވަރުންގެ އަކުރުތައް ހިތުދަސްކުރުމަށް މުޤައްރިއުންގެ ތަރަޖަމާ ޝަރަފާއި ޖަހައި ދިރިގެންވާ މީހުންކުރައްވައިވެސްވެއެވެ. އެގޮތުން ޤުރުއާން ހިތުދަސްކުރުން ނިމުމުގައި އާދަގެ ކުރިއަށް "އަލްލާހުއަކްބަރު" ޖަހާފައިވާ އަދިއްލަޙަލް ޖާބިރުއާއި، ގެރުބެ ހުޅުވާ އެކަމުގައި އާދާ އުޅުނެވެ. އަދި އަސްލުބަތަރު ބަދުނަށް ޤުރުއާން ދަސްކުރުމުން ލިބޭ ބަރަކާތްތަކާއި، ފައިސާތައް ހޯދުމެވެ.

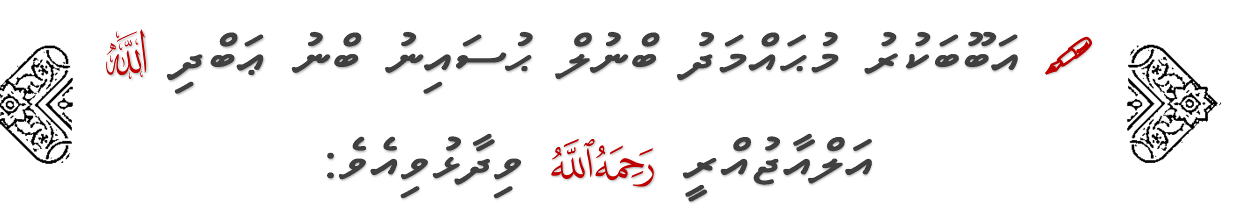
📌 އަދި ހަމަ އަސްލުބަތަރު ޤުރުއާނަށް ޚިދުމަތްކުރުމުގެ ނަމުގައި ނިކުތެވެ. އެގޮތުން އެބައިމީހުން ޤުރުއާނަށް ޚިދުމަތްކުރުމަށް ތަފާތު ނަންނަމުގައި އަހަރަކު އެތައް ފަހަރަކު މުބާރާތްތައް ބާއްވާ، އެމުބާރާތްތަކުގެ މަސްހަރާތަކުގައި ފައިސާއެއް ފައިދާ ހޯދުމަށް ބަހާރުހިއެވެ. އަދި މުބާރާތްތައް ތަރުއީބުވެފައި، އެހެންގޮތް ރިޔާސަތުން ރަސްމީ، އެހެން އަލިގަދަ ތަރިކަތަރު ހާދު ހާދުގެ ނަންނަމުގައި ޖަވާބުތަކުގެ ކަސްތަކުން ހިންގައިގެން. އެބައިމީހުން ހަމައެކަނި ޤުރުއާނަށް ދިނުމަށް ފިކުރުކުރައްވާ މިކަހަލަ ބަދަލު ހިތުދަސްކުރާ. އަދި އަސްލުބަތަރު މުބާރާތްތަކުގައި ބައިވެރިވުމަށް ރަޖިސްޓަރީ ކުރުމަށްވެސް އެދިގެންދެއެވެ. އެގޮތުން ޤުރުއާނަށް ޚިދުމަތްކުރާ މަރުކަޒުތައް ބޭނުމެ، ރަޖިސްޓަރީ އެހެން ރަޖިސްޓަރީކުރަނީ ބާރު ހާދަހާ ތިލަފަޅުކުރާ ކަމުގެ ތަފާތުކަން މުބާރާތްތަކުގައި ބައިވެރިވާ އެކަމުގައި އަދުވެރިވެއެވެ.

މިންނަށް އެބަޔާއި މިފަދަ މީހުންބަޔަކަށެވެ. ދެންފަހެ، މިމީހުން ލިބި، އަދި އުއްމަތުގެ އެންމެ ހެއްވާގެންވާ ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ބާރުއަޅުވާ ގޮތް ވެސްނަ މީހަކަށް، މިދަރަޖައިގެ މީހުން ވެސް ދެވިން ދެވޭދިދެއްގައިކަން ހެދެވެގެންދާނެތެވެ. ދެންފަހެ އެބަޔާއި އިލްމުވެރިންނަށް މިކަމުގެ މުހިއްމުކަމަށް ބަލައި ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ އަދަބުތަކާއި ބޭރުގަތުން ލިޔުއްވާފައެވެ. އެގޮތުން ހެއްވާގެންވާ ސަލަފުންގެ ފިޔަވަޅުތަކުން ތަބަޢުތާބި ޝުންނަތުގެ އިމާމުއްސުންނަތިވާ އަބޫބަކުރު އަލްއާޖުއްރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ، އުއްމަތަށް ނަޞޭޙަތްތެރިވުމުގެ ގޮތުން ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ އަޚްލާޤީ، އަދަބުތަކާއި، އުޞޫލުތައް ހުންނަންޖެހޭގޮތް ބަޔާންކުރައްވާ، އެބަޔާއި އަޚުލާޤުތައް ގެންނަވާ ރިސާލާއެއް ލިޔުއްވިއެވެ. ޤުރުއާން އުނގެނި ދަސްކުރުމަށްޓަކައި ކުރިމަތިލާ ކޮންމެ މީހަކު ދެންނެގެންނަންޖެހޭ އުސޫލުތަކާއި މިރިސާލާގައި ހިމެނިގެންވެއެވެ. އެގޮތުން މިފޮތުގައިވާ އަދަބު އަޚުލާޤުތަކަކީ ޙާފިޡުންނާ ހުރިހާ މުސްލިމުން، އަދި ހާއްސަކޮށް ޤުރުއާނާއި އިލްމުގެ އަހުލުވެރިން އެއަޚުލާޤުތަކުން އަދަބުވެރިވާންޖެހޭ އަޚުލާޤުތަކެވެ. އަދި ޙާލަތުތަކުގެ ވެރި ބަޔަކުގެ ކާމިލުކުރު އުފެދުމަށްޓަކައި ޙައްޤާއި ނަޞޭޙަތް ބައްޓަންކުރުމާއި ކޮންމެ ހެންވެސް ދެންނެގެންނަންޖެހޭ ވާހަކަތަކެވެ. ދެންފަހެ، ޤުރުއާން އުނގެނި އުނގެންނައިދިނުމަށްޓަކައި އުޅޭ މީހުން ގިނަވެ ފަރުދުގެންދިޔައިރު، މިޒަމާނުގައި މިފަދަ އިލްމުވެރިއެއްގެ ރިސާލާއެއް ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާކުރުމަށް ބޭނުންކުރެވިއްޖެވެ.

އަހަރުމެން މިފޮތް ތަރުޖަމާކުރުމުގައި އަސާސަކަށް ބަލާފައިވަނީ: ދާރުލް ފިޤްހު އާއިން ނެރުއްވާފައިވާ: އަލް ޝައިޚް ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢަބްދުލް ޢަޒީޒް ތަޙްޤީޤުކުރެއްވި ނުސްޚާއެވެ: 'އަޚްލާޤު ޙަމަލަތުލް ޤުރުއާން' އަބޫބަކުރު އަލްއާޖުއްރީ' ޗާޕުކުރައްވާ ރިސާލާއެވެ. އަދި ޗާޕު ޢަބްދުލް ޢަޒީޒުގެ ތަޙްޤީޤުކުރެއްވުން އަދި ޢަލީ ބިން ޢަބްދު ކަރީމުއްދީނުގެ ޝަރަޙަ ނިސްބަތްކުރެވިފައި ނުވާނެއެވެ.

*****

އަބޫބަކުރު މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން ބިން ޢަބްދި ﷲ އަލްއާޖުރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

ވާހަކަތައް ފެއްޓުން އެންމެ ހައްޤުވެގެންވަނީ، އަހަރުމެންގެ ދިރިހުރިވަންތަ ވެރިއާރަން ޙަމްދުކުރުމުންނެވެ. އަދި އެންމެ މާތްވެގެންވާ ޙަމްދަކީ ދިރިހުރިވަންތަ އިލާހު، އެކަލާނގެ ނަފްސުފުޅަށް ކުރައްވާފައިވާ ޙަމްދެވެ. ހަމަ އަހަރުމެން އެބަރުމިދުން އެކަލާނގެއަށް ޙަމްދުކުރަމެވެ:

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ۝١ قَيِّمًا لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ۝٢ مَاكِثِينَ فِيهِ أَبَدًا ۝٣﴾[1]

މާނައީ: "ޙަމްދުކުރެވި ﷲ އަށެވެ. އެކަލާނގެއީ، އެކަލާނގެ އަޅާއަށް ފޮތް ބާވައިލެއްވި ކަލާނގެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އެ ފޮތުގައި، އެއްވެސް ގޮދުރަގޮތް (ނުސީދާކަމެއް) ނުލައްވައެވެ. (އެ ފޮތް ބާވައިލެއްވީ) ސީދާވެގެންވާ ފޮތެއްކަމުގައެވެ. އެކަލާނގެ ހަށްޓަރުމުން (ކާފަރުންނަށް) ހުރި ގަދަފަދަ ޢަޛާބެއްގެ ވާހަކައިން އިންޒާރުކުރައްވުމަށެވެ. އަދި ޞާލިޙު ޢަމަލުތައްކުރާ މުއުމިނުންނަށް، ހެޔޮވެގެންވާ ދަރުމަދިނުމުގެ އުފާވެރި ޚަބަރު ދެއްވުމަށެވެ. އެ ދަރުމައިގައި، އެމީހުން އަބަދަށް ދެމިތިބޭނެ ކަމުގައެވެ."

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ۝١ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ۝٢﴾[2]

---

[1] الكهف: 1-3

[2] سبأ: 1-2

މާނައީ: "ހަމްދުހުރީ ﷲ އަށެވެ. އެކަލާނގެއީ، އުޅޭތަނާއި، ބިރުގައިވާނާ، އެއްކަލާއި،

ކަމެއް، އެކަލާނގެއަށް މިތުރުވެގެންވާ ޙަސްކަލާނގެއެވެ. އަދި އާޚިރަތުދުވަހުންވެސް ހަމްދުހުރީ

އެކަލާނގެއަށެވެ. އަދި އެކަލާނގެއީ، ޙުކުމް ދެއްވުމުގެ ބާރުވެރިކަމާ ޙަސްކަލާނގެއެވެ.

ބިރުގެ ތެރެއަށް ވަދެގެންދާ ތަކެއްޗާއި، އެ ބިރުގެ ތެރެއިން ނިކުންނަ ތަކެއްޗާއި، އުޑުން

ފައިބާ އެއްޗެއްޗާއި، އެ އުޑަށް އަރައިގެންދާ އެއްޗެއް އެކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ. އަދި

އެކަލާނގެއީ، ރަޙީމުވަންތަ، ގަފޫރުވަންތަ، ޙަޤީޤީ ވެރިޔާ ޙަސްކަލާނގެއެވެ."

އެކަލާނގެ ފޮނުއްވައިދެއްވި ޤުރްއާނުގެ ޙަރުފުތަކާއި ޙަދީޘްތަކުން ކަމަކަށްވާނަމަ ކަމެއް ތަމްރީނުވެގެން

އަންނަ އެކަލާނގެ ނިޢުމަތްތަކުގެ މައްޗަށް ޝުކުރު އެކަލާނގެއަށް ހަމްދުކުރަމުއެވެ. އެއީ

އުފާވެރިކަމާއި ދީލަތިވަންތަ ފަރާތްތަކުން ދެކެވޭ ހާސިލުކަމާއި ކުރިއަށް އޮތް ކަރާމާތްތަކެއް

އެކަށީގެންވާ އެކުރެއް ކަމެއް ޙަމްދުކުރަންޏެވެ. އެކަލާނގެ

ޝުކުރު ކުރުމަކީ ގަޔާވާ ތެރޭގައި ވާ ކަމެކެވެ.

އެކަލާނގެ ޙަޤީޤަތުން، އެކަލާނގެ ޝުކުރުވަންތަކަން އިޢުތިރާފްކުރުމުގަ ކަމުގަ

އެކީގައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ދެއްވި ނިޢުމަތްތަކުން ޝުކުރު ކުރުމުގެ ތަޢުލީމުތައް އެދޭށެވެ.

ހަމަކަށަވަރުން އެކަލާނގެއީ ޝުކުރުވެގެންވާ ޝުކުރުވަންތަކަމުގެ ވެރި އިލާހެވެ.

ﷲ سُبحَانَهُوَتَعَالَى އެކަލާނގެ އަޅާ، އަދި ނަބިއްޔާ، އަދި ރަސޫލާ، އަދި އެކަލާނގެ

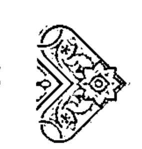
ވަޙީބަސްފުޅާއި އެކަލާނގެ ޙަޤީޤަތްތައް ބަޔާންކުރައްވާ ފަރާތަށް ރަސޫލާގެ ފަރާތުން

ސަލަވާތާއި ސަލާމް ލެއްވުމެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ ފަރާތުން ދުރުވެ ސަލާމަތް، އަދި އަހަރެމެންނަކަށް

ފާފަތަކުން ސަލާމަތްވާނޭ ތަރީޤާ ޙާޞިލުވުމަށެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ފަރާތުން އާލުނަބީނަށް ސަލަވާތް

ސަލަވާތާއި ސަލާމް ލެއްވުމެވެ. އަދި ދީނުގެ ޢާލިމުން ސަލާމް ލެއްވުމެވެ.

*****

އެއަށްފަހު ދަންނައެވެ.

-1 ފަދަ ޤުރުއާން ބުނަމެވެ: - އެއީ ބާރާއި ޢަމަލުގައި ރަނގަޅު ހުއްޓުމެއް

ބައްޕުގެ ލުޢާބު ޤުރުއާން އިލްހާމްކުރެއްވި ﷲ އަށެވެ. މަލާއިކަތް، މާތްވެގެންވާ ﷲ ގެ ރަސޫލާއާއި ދީނީ އެއްވެސް ބަޔަކުންނެވެ. -

ޤުރުއާން ބުނާގޮތުގައި: ﷲ عَزَّوَجَلَّ އުފެއްދެވި ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ މަތިންނެވެ

ދީނާއި ބައިވެރިވުމަކީ. އަދި އުފެއްދެވުން ބައިވެރިވުމުން ޢަމަލުގެ މާތްކަން

އުފެއްދެވުމަށް އުފެއްދެވުމެއް އެކުވެރިކަން. އަދި ދީނާއި އަޚްލާޤު ރަނގަޅުކަން ލިބިގެންނަ

މިހާރުން ރަނގަޅުކަމާއި، އަދި އަޚްލާޤު ތަރުބިއްޔަތު ހޯދައިގެންނަ މިހާރުން

ތަރުބިއްޔަތާއި، އަދި އަޚްލާޤު ފުރިހަމަކަން ލިބިގެންނަމިހާރުން ފުރިހަމަކަމާއި،

އަދި އަޚްލާޤު ތަޤްވާއާއި މިހާރު އަޚްލާޤީ ރަނގަޅުކަމާއި، އަދި އަޚްލާޤު އަދަބާއި

ނުރުހި ލިބިގެންނަމިހާރު ނުރުހުމާއި، އަދި ހިތްތަކާއި ކަންތައްތަކާ ޝަރީޢަތާއި، އަދި

ދުއްމިނެއްނާ ތަރުބިއްޔަތު އަދި ރަނގަޅުކަމާއި އަޚްލާޤު ތަޤްވާއި އަދި އަޚްލާޤު

ރަސޫލާގެ ދުރުގޮ މަތިން އަޚްލާޤު ހަމަޖެހުންނަން އެނގިވެއެވެ.

ދެން އެއަށްފަހު އަޚްލާޤަށް އިހްސާންވެރިކަމާއި، އަދި އަޚްލާޤު ދުނިޔަލު ސަބަބު އާދައިތަކަށް

ބަދަލުކުރަން ދެން އަޚްލާޤު ބަރާބަރުކުރި ކަންތައް ހުއްދަކުރަން، އަދި ބަރާބަރުކުރި ކަންތައް ބަރާބަރުކުރަން،

އަދި އަޚްލާޤާއި މުޢާމަލާތު އާދައިތަކަށް އިހްސާން، އަޚްލާޤާއި މިޒާޖުތަކުން އިބާރާތް

ލިބިގެން، އަދި 'އަޚްލާޤު އުތުރުއްކަން އިހްސާންވުމެއްވެ. އުޅުމާ ތަރުއްޤީއްވުތްލަކާ

އަޚްލާޤީ ފުރި ރައްޔިތު ބަލިކަރުތަކަށް ދިވެހިން ބުނުމަން، ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އަޚްލާޤު

ޒަރޫރީކަންތަކަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ.

ދެން އެއަށްފަހު، އެޒާތް ތިލާވަތްކޮށް އެޒާތަށް ޢަމަލުކުރުމުގެ މައްޗަށް ނަސޭހަތާއިން
މުއްމިނުންނަށްވާލި، ސަވާބުދޭނަން ވަޢުދުވެވަޑައިގެން އެކަލާނގެ އެބައިމީހުންނަށް
ވަޢުދުވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ.

ދެން އެއަށްފަހު، އެބައިމީހުން އެކަލާނގެ ޒިކުރު ކިޔަވާދިނުން: އެޒާތާއިމެދު އެބައިމީހުންގެ
ހިތްތަކުން ވިސްނާފުކުރުމުގައި، އަދި އެބައިމީހުން ޖެހިލުމުން އެހެން ބަޔަކުގެ ކިބައިން އެޒާތް
ކިޔާވާ ޒަރީޢާތުން ހުރި، އެޒާތުގެ ކިޔަވަން ކަނޑައެޅުއްވުން ރިޢާޔަތްކުރަން އެކަލާނގެ
ހަމްދުކުރައްވަވަން ތަޢާލާވެވޮޑިގެންވިއެވެ.

ދެން އެއަށްފަހު، އެކަލާނގެ މަތިވެރި އެކަލާނގެ އެބައިމީހުންނަށް ދިނުމަށްވެގެންވާ
ބަލާގަތުމުގެ ވަޢުދުވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ އެކަލާނގެއަށް ހަމްދުހުއްޓެވެ.

ދެން އެއަށްފަހު އެކަލާނގެ ހަމްދުކުރައްވަމުން އެއްގޮތް: ޝުކުރާއިން ކިޔަމާ، އަދި ޝުކުރާއިން
އެމީހަކުގެ ވެރި ދަރަޖަތެއް ވިސްނާލިބުނަން އެދިއްޖެމިހާރު، ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން
އެފައިދާއަކަށް ފަހެ އިލްމު ފައިދާއަކުން ފައިދާއެއްލިބޭ އެކަލާނގެ އާއްމަން
ފައިދާއެއްލިބޭނެކަމަށެވެ. އަދި (އާއާ އެކުރި) ވިދާޅުވީގެ ބަރަކާތްތެރިކަން ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުން
އެކަލާނގެއަން އާއްމަން އަންގަވާ (ދައްކަވާނެއެވެ.)

🖋 މުރާޖަޢާ ބަރުކަތް ހިދާޔަތް (އަލްޢާރިފީން) ލިޔުނުގައިވެ:

އަހުރެން ދިރާސާކުރި ހުރިހާ ވާހަކަތަކާއި، އަދި إن شاء الله އަހުރެން ދިރާސާކުރާނޭ
ވާހަކަތަކުގެ ބައާން ﷲ ގެ ޒާތާއި، އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ صَلَّىٰٱللَّهُعَلَيۡهِوَعَلَىٰٓآلِهِۦوَسَلَّمَ ގެ
ސުންނަތުގަޔާއި، އަދި އެކަލާނގެ ސަހާބީންނާއި އަދި ދީނީއިލްމު އިލްމުވެރިންގެ
ބަސްތަކުގައިވެއެވެ. އަދި އަހުރެންނަށް އެވާހަކަތައް ގެންނަން ހަނދާންވި ވާހަކަތައް
إن شاء الله އަހުރެން ދިރާސާކުރާނަމެވެ. އެކަމަށް ބައްޓަންކުރުމަށް އެދެނީ ﷲ ގެ
ހަޟްރަތުންނެވެ.

2- اللّٰه عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ ﴿٢٩﴾ لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾﴾[3]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰه ގެފޮތް ކިޔަވައި، އަދި ނަމާދު ޤާއިމުކޮށް، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެއުރެންނަށް ދެއްވި ރިޒުޤުން ސިއްރުގައި ފާޅުގައި ޞަދަޤާތްކުރާ މީހުން، ގެއްލުން ނުވާނެ ވިޔަފާރިއަކަށް އެދޭ ބައެކެވެ. (އެއީ) އެކަލާނގެ އެއުރެންނަށް އެއުރެންގެ ދަރުމަ ހަމައަށް ދެއްވައި އަދި އެކަލާނގެ ފަޟްލުވަންތަކަމުން އެއުރެންނަށް އިތުރުކޮށްދެއްވުމަށްޓަކައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލާނގެއީ ގިނަގިނައިން ފާފަފުއްސަވާ، ގިނަގިނައިން ޝުކުރު ޤަބޫލުކުރައްވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

އަދިވެސް اللّٰه عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾ وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٠﴾﴾[4]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، މިޤުރުއާން އެންމެ ސީދާ މަގަށް މަގުދައްކައެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، ޞާލިޙު ޢަމަލުތަކެއްކުރާ މުއުމިނުންނަށް ބޮޑުވެގެންވާ ދަރުމައެއް ހުރިކަމުގެ އުފާވެރި ޚަބަރުދެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން، އާޚިރަތަށް އީމާންނުވާމީހުންނަށް، ވޭންދެނިވި ޢަޛާބެއް، ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތައްޔާރުކުރެއްވިކަމުގެ ޚަބަރުދެއްވައެވެ."

އަދިވެސް اللّٰه عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾﴾[5]

---

[3] فاطر: 29 - 30

[4] الإسراء: 9 -10

[5] الإسراء: 82

މާނައީ: "ތިމަންނަރެސްކަލާނގެ ޤުރްއާނުން މުއުމިނުންނަށް ރަޙްމަތާއި، ޝިފާކަމުގައިވާ ތަކެތި ބާވައިލައްވަމެވެ. އަދި އެ ޤުރްއާނުން، އަނިޔާވެރިވި މީހުންނަށް ގެއްލުމެއް މެނުވީ އިތުރެއް ނުވާހުށްޖެވެ."[6]

އަދިވެސް އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރައްވައެވެ:

---

[6] އިބްނުލް ޤައްޔިމް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (...فَالْقُرْآنُ هُوَ الشِّفَاءُ التَّامُّ مِنْ جَمِيعِ الْأَدْوَاءِ الْقَلْبِيَّةِ وَالْبَدَنِيَّةِ، وَأَدْوَاءِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَمَا كُلُّ أَحَدٍ يُؤَهَّلُ وَلَا يُوَفَّقُ لِلِاسْتِشْفَاءِ بِهِ، وَإِذَا أَحْسَنَ الْعَلِيلُ التَّدَاوِيَ بِهِ، وَوَضَعَهُ عَلَى دَائِهِ بِصِدْقٍ وَإِيمَانٍ، وَقَبُولٍ تَامٍّ، وَاعْتِقَادٍ جَازِمٍ، وَاسْتِيفَاءِ شُرُوطِهِ، لَمْ يُقَاوِمْهُ الدَّاءُ أَبَدًا. وَكَيْفَ تُقَاوِمُ الْأَدْوَاءُ كَلَامَ رَبِّ الْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ الَّذِي لَوْ نَزَلَ عَلَى الْجِبَالِ لَصَدَّعَهَا، أَوْ عَلَى الْأَرْضِ لَقَطَّعَهَا، فَمَا مِنْ مَرَضٍ مِنْ أَمْرَاضِ الْقُلُوبِ وَالْأَبْدَانِ إِلَّا وَفِي الْقُرْآنِ سَبِيلُ الدِّلَالَةِ عَلَى دَوَائِهِ وَسَبَبِهِ، وَالْحِمْيَةِ مِنْهُ لِمَنْ رَزَقَهُ اللَّهُ فَهْمًا فِي كِتَابِهِ... فَمَنْ لَمْ يَشْفِهِ الْقُرْآنُ، فَلَا شَفَاهُ اللَّهُ، وَمَنْ لَمْ يَكْفِهِ فَلَا كَفَاهُ اللَّهُ.) (زاد المعاد: 4/322-323)

މާނައީ: "...ފަހެ، ޤުރްއާނަކީ ހިތާއި ހަށިގަނޑުގެ ހުރިހާ ބަލިތަކާއި، އަދި ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގެ ބަލިތަކުގެ ފުރިހަމަ ޝިފާއެވެ. އެކަމަކު ކޮންމެ ކޮންމެ މީހަކަށް އޭގައިން ޝިފާ ހޯދުމަށް ތައުފީޤުލިބިގެން ތައުލީޤު ނުދެއްވެއެވެ. ބަލިމީހާ ބަލިގަނޑާއި ދިމާ، އެ ޤުރްއާނުން ރަނގަޅަށް ފަރުވާކުރައިފިނަމަ، އަދި އޭނާގެ ބައްޔަށް ތެދުވެރިކަމާއި، އީމާންކަމާއި، ފުރިހަމަގޮތުން ޤަބޫލުކުރުމާއި، ހަރުދަނާގޮތުން އިޢުތިޤާދުކުރުމާއި، އޭގެ ޝަރުޠުތައް ފުރިހަމަކުރުމާއި އެކީގައި ބަލިމީހާ ފަރުވާކުރާނަމަ، ބައްޔަކަށް އެ ޝިފާއާ ދެކޮޅަށް ހިފެހެއްޓޭނެކަމެއް ނެތެވެ. ފަހެ، ފަރުބަދަތަކުގެ މައްޗަށް އެކަލާމުފުޅު ބާވައިލެއްވިނަމަ ފަޅައިގެންދާނެ، ބިމުގެ މައްޗަށް ބާވައިލެއްވިނަމަ ކަނޑައިގެންދާނެ، އުޑާއި ބިމުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ކަލާމުފުޅާ ދެކޮޅަށް ބަލިތަކަށް ހުރެވޭނީ ކިހިނެއްތޯ!؟ އެހެންކަމުން އެބަޔަކާ ހިތާއި ހަށިގަނޑުގެ ބަލިތަކުގެ ތެރެއިން ކޮންމެ ބައްޔެއްގެ ދަވާއާއި، ސަބަބާއި، ފަރުވާ ދެއްކުމުގެ މަގު ޤުރްއާނުގައި ނުވާ ބައްޔެއް ނެތެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ ފޮތުގެ ވިސްނުން ދެއްވާފައިވާ މީހުންނަށެވެ... ފަހެ، ޤުރްއާނުން ޝިފާ ނުލިބޭ މީހަކަށް، ﷲ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ޝިފާ ނުދެއްވާށިއެވެ! އަދި ޤުރްއާނުން ކިފާޔަތް ނުވާ މީހަކަށް ﷲ ކިފާޔަތް ނުދެއްވާށިއެވެ!..."

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ﴿٥٧﴾﴾[7]

މާނައީ: "އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް ވަޢުޡުއަކާއި، ހިތްތަކުގައިވާ ބަލިތަކަށް ޝިފާއަކާއި، މުއުމިނުންތަކުންނަށް ތެދުމަގުދައްކާއި، ރަޙްމަތެއް އަތުވެއްޖެކަން ކަށަވަރެވެ."

އަދިވެސް އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا﴿١٧٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا﴿١٧٥﴾﴾[8]

މާނައީ: "އޭމީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން ބުރުހާނެއް، ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް އަތުވެއްޖެއެވެ. އަދި ފާޅުވެ ބަޔާންވެގެންވާ ނޫރެއް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބާވައިލެއްވީމެވެ. ފަހެ، ﷲ އަށް އީމާންވެ، އޭގައި ހިފަހައްޓައިގެން ތިބިމީހުން ދަންނާށެވެ! ފަހެ، އެކަލާނގެ ރަޙްމަތާއި ފަޟްލުވަންތަކަމުގެ ތެރެއަށް އެއުރެން ވައްދަވާނެއެވެ. އަދި، އެ މަގަން ދިއުމަން ސީދާވެގެންވާ ތެދުމަގެއް އެއުރެންނަށް އެކަލާނގެ ދައްކަވާނެއެވެ."

އަދިވެސް އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَٱعْتَصِمُواْ بِحَبْلِ ٱللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُواْ...﴾[9]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން އެންމެން ﷲ ގެ ވާގިފުޅުގައި ހިފަހައްޓާށެވެ! އަދި ވަކިވަކިވެގެންނުވާށެވެ..."

[7] يونس: 57

[8] النساء: 174- 175

[9] آل عمران: 103

ދިއާހަރުގެ. އަދި ﷲ ގެ ވާހަކަފުޅު ދުށްއާނެއެވެ.

އަދިވެސް އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރައްވިއެވެ:

﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴿٢٣﴾﴾[10]

މާނައީ: "ﷲ އެންމެ ރިވެތިބަސްތަށް ފޮތެއްގެ ސިފައިގައި ބާވައިލެއްވިއެވެ. އެއްގޮތްވެގެންވާ، ތަކުރާރުކުރެވޭ ކިޔަވާ ފޮތަކަށްވާ ހާލުގައެވެ. އެ ފޮތް ކިޔަވާލިއިރު، އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ބިރުވެތިވާމީހުންގެ ގައިގެހުންތަކެއް ތުރުތުރު އަޅައިގަންނައެވެ. ދެން އެއުރެންގެ ގައިގެހުންތަކާއި، ހިތްތަކެއް ﷲ ހަނދުމަކުރުމަށް މަޑުމޮޅިވެދެއެވެ. އެއީ ﷲ ގެ ތެދުމަގެވެ. އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާމީހަކަށް، އެއިން މަގުދައްކަވައެވެ. އަދި ﷲ މަގުފުރެއްދަވާ މީހަކަށް، ފަހެ ތެދުމަގު ދައްކާނެ ހަމައެކަކުވެސް ނުވެއެވެ."

އަދިވެސް އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރައްވިއެވެ:

﴿كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ﴿٢٩﴾﴾[11]

މާނައީ: "(މިއީ) ކަލޭގެފާނަށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ ބާވައިލެއްވި ބަރަކާތްތެރި ފޮތެކެވެ. (އެއީ) އެއުރެން އެ ފޮތުގެ އާޔަތްތަކުގެ މާނަތަކާމެދު ވިސްނައި ފިކުރުކުރުމަށެވެ. އަދި ބުއްދީގެ އަހުލުވެރިން (އެއިން) ނަސޭހަތް ލިބިގަތުމަށެވެ."

އަދިވެސް އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރައްވިއެވެ:

---

[10] الزمر: 23

[11] ص: 29

﴿وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا﴿١١٣﴾﴾[12]

މާނައީ: "އަދި ހަމައެފަދައިން، އަރަބި ބަހުންވާ ޤުރްއާނެއްކަމުގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ ފޮތް ބާވައިލެއްވީމެވެ. އަދި އެ ފޮތުގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ވައީދުތައް ތަކުރާރުކޮށް ބަޔާންކުރެއްވީމެވެ. (އެއީ) އެއުރެން ބިރުވެތިވެ، ތަޤުވާވެރިވުމަށްޓަކައެވެ. ނުވަތަ އެއުރެންނަށް ހަނދުމަކާރުދިނުމުގެ ޚިޔާލުދިނުމަށެވެ."

3- ދެން އެއަންގަވަރު ﷲ عَزَّوَجَلَّ، އެކަލާނގެ ކަލާމުފުޅުގެ ކަށަވަރު އަޅުއަހާ، ދެން އެކަލާމުފުޅު އަޅުއަހާހިނދު ރިވެތިވެގެންވާ އިބާރާތް ދިރިގޮތުމަކުން، އަދި އެހެނީހުން ތަބައަށްވުރެ އެހެނީހުން އަރައިގަނެވުމުގެ ވާޖިބު އަދަބުވެރިވެއްޖެ މީހަކަން އެކަލާނގެ ވަޙުދުވެރިގެންނަވާ: އެކަލާނގެ ބަޝާރަތްދިން ހުރިހާ ހެޔޮކަމަކުން އުނގެނޭއަށް އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރުދެއްވިއެވެ. އަދި އެކަމުގެ މަގުއަރެން މިފަދަވެރިވެގެންވާ ބުލާބުރެއްވުމަކުން އެކަލާނގެ ވަޙުދުވެރިގެންނެވިއެވެ. އެގޮތުން އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَى فَبَشِّرْ عِبَادِ﴿١٧﴾ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ﴿١٨﴾﴾[13]

މާނައީ: "ޠާޣޫތަށް އަޅުކަންކުރުމުން ދުރުވެގަތް، ﷲ ގެ ހަޟްރަތަށް ރުޖޫޢަވާ މީހުންނަށް އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރުހުށްޓެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އަޅުތަކުންނަށް އުފާވެރިކަމުގެ ހަބަރުދެއްވާށެވެ! އެއުރެންނީ، ބަސްފުޅުތަކަށް އަޅުއަހާ، އޭގެތެރެއިން އެންމެ ރަނގަޅު ތަކެއްޗަށް ތަބާވާ މީހުންނެވެ. އެއުރެންނަކީ ﷲ ތެދުމަގު ދެއްކެވި މީހުންނެވެ. އެއީ، އަދި ބުއްދީގެ އަހުލުވެރިންނީވެސް، ހަމައެއުރެންނެވެ."

[12] طه: 113

[13] الزمر: 17-18

އަދިވެސް އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ﴿٥٤﴾﴾[14]

މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ތައުބާވެ، އެކަލާނގެއަށް އިސްލާމްވެ ކިޔަމަންވާށެވެ! (އެއީ) ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަޒާބު އައުމުގެ ކުރިންނެވެ. ދެން ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް ނަޞްރުދެއް ނުލިބޭނެތެވެ."

އެއީ މިބަސްފުޅާއި ހަމައެކެވެ:

﴿وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ﴿٥٥﴾﴾[15]

މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ބާވައިލެއްވި އެންމެ ހެޔޮ ވަޙީއަށް (އެބަހީ: ޤުރުއާނަށް) ތިޔަބައިމީހުން ތަބާވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނުވިސްނޭހިނދި ހިއްސުވެ، ކުއްލިއަކަށް ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަޒާބު އައުމުގެ ކުރިންނެވެ."

މުޙައްމަދު ބިން ހުސައިން ވިދާޅުވެއެވެ:

ފަހެ އަހަރުމެންގެ ވެރި ރައްބުގެ ކޮންމެ ކަލާމްފުޅެއްވެސް، އެކަލާމްފުޅު ތިލާވަތްކުރާކަން ކިޔާމީ ކޮންމެ މީހަކަށް، އަދި ކަލާމް އަޑުއަހާ ކޮންމެ މީހަކަށް ހަރުވެގެންވެއެވެ. މިކަންތައްކޮޅުން ކަރަފާތީ - والله أعلم - އެބަހުރަކުމުގެ ޤުރުއާން ހަމައިވާނިހުރި، އެބައިމީހުންގެ ޗަރާތިއާންމަ ވެރި ރައްބާއި ކަލާމްފުޅު ގާތްވެގެން اللهُ عَزَّوَجَلَّ އެބައިމީހުންނަށް މަޤުރަކާވާހިއާ އެންމެ ރިވެތި ރަނގަޅު ކަންތައް އެޤުރުއާނުން ހޯދައިގަތުމަށް ކުރަނބުކަން އެއްޗެ ބާރުލިއުމުގެ ސިފަތައްކަމުގެ ކަމެވެ. އެބައިމީހުން އެކަނކަމުކަން އެކަލާނގެ ރުއްސެވުން އެދުމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރުޅިވެރިކަމުން ދުރުވެވޭނެ ކަންތައް ﷲ މީހުން ވަޙީކުރައްވަނީކަން އެބައިމީހުން ހަދުއާހެވެ:

---

[14] الزمر: 54

[15] الزمر: 55

﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴿٢٠٤﴾﴾[16]

މާނައީ: "އަދި ޤުރުއާން ކިޔަވާހިނދު ތިޔަބައިމީހުން ހަނުހިފާ، އެއަށް ކަންފަތްދީ އަޑުއަހާށެވެ! (އެއީ) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރަޙްމަތްލެއްވުމަށްޓަކައެވެ."

ދެންފަހެ އެބައިމީހުންގެ ރިލޭޝަންޝިޕާ އަޑުއަހުން، އެބައިމީހުންނަށް ޖެހިގެންވާ އަދި އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް (ވާޖިބުވެގެންވާ) ކަންތައް ހަނދުމަކުރުވަން އެބައިމީހުން ގެންދެއެވެ.

އަދި ﷲ عَزَّوَجَلَّ މިހެން ވަޙީކުރެއްވި ބަސްފުޅުވެސް އެބައިމީހުން އަޑުއެހިއެވެ:

﴿...فَذَكِّرْ بِٱلْقُرْءَانِ مَن يَخَافُ وَعِيدِ﴿٤٥﴾﴾[17]

މާނައީ: "...ފަހެ، ތިޔަބޭކަލާނގެ ވަޢީދަށް ބިރުގަންނަ މީހަކަށް، ކަލޭގެފާނު ޤުރުއާނުން ހަނދުމަކޮށްދޭން އިރުޝާދުކުރާށެވެ."

ޖިންނިން، ޤުރުއާން ކަންފަތްލާއަޑުއެހުމުގެ ތިލާވަތާއި، އަދި އެބައިމީހުންނަށް ގޮވާލުމުން ކަންތައްތަކަން އިޖާބަދިނުންކަމުގެ ޚަބަރު ﷲ سُبْحَانَهُوَتَعَالَىٰ އަޅުގަނޑުމެންނަށް ދެއްވިއެވެ. ދެން އެޖިންނިން، އެބައިމީހުންގެ ޤައުމުގެ މީސްތަކުންގެ ގާތަށް އަނބުރާގޮސް، އެބައިމީހުންނަށް ޤުރުއާނުން އަޑުއިވުން އެއްޗެކަމުން، އެންމެ ރިވެތިވެގެންވާ ވަޢުޡުތަކުން ވަޢުޡުދީ ނަސޭހަތްތެރިވިއެވެ. ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ ٱسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَقَالُوٓا۟ إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجَبًا﴿١﴾ يَهْدِىٓ إِلَى ٱلرُّشْدِ فَـَٔامَنَّا بِهِۦ ۖ وَلَن نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ أَحَدًا﴿٢﴾﴾[18]

މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ޖިންނިންގެ ބަޔަކު (ޤުރުއާނުގެ) އަޑު އަހައިފިކަމަށް، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ވަޙީކުރެއްވިއްޖެއެވެ. ފަހެ، (އެއުރެންގެ ޤައުމުގެ މީހުންނަށް)

[16] الأعراف: 204

[17] ق: 45

[18] الجن: 1-2

އެއުރެން ބުނޫއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންމެން އަޖައިބުވާފަދަ ޤުރުއާނެއް (ކިޔުމެއްގެ) އަޑު އަހައިފީމުއެވެ. އެ ޤުރުއާން މަގުތޮރުދައްކަނީ، ޙައްޤު ތެދުމަގަށެވެ. ފަހެ، ތިމަންމެން އެ ޤުރުއާނަށް އީމާންވެއްޖައީމުއެވެ. އަދި ތިމަންމެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ތިމަންމެން ޝަރީކަކު ނުކުރާނަމުއެވެ."

އަދިވެސް އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ۝٢٩ قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ۝٣٠ يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ۝٣١﴾[19]

މާނައީ: "ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޖިންނީންގެ ތެރެއިން ބަޔަކު، ޤުރުއާނުގެ އަޑުއެހުމަށް ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ފޮނުއްވިހިނދު ހަނދުމަކުރާށެވެ! ފަހެ، އެއުރެން، އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޙާޟިރުވިހިނދު (އެކަކު އަނެކަކަށް) ބުނޫއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ކަންތަށް އަހައިބަލާށެވެ! ދެންފަހެ ކިޔެވުމާއި ނިމުމުން އެއުރެން، އެއުރެންގެ ޤައުމުގެމީހުންގެ ގާތަށް އިންޒާރުކުރާ ބައެއްގެގޮތުގައި އެނބުރި ހިނގައްޖައޭއެވެ. އެއުރެން ބުނޫއެވެ. އޭ އަހަރުމެންގެ ޤައުމުގެމީހުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން، މޫސާގެފާނަށްފަހު، ބާވައިލައްވާފައިވާ ފޮތެއް އަހަރުމެން އަހައިފީމުއެވެ. އޭގެކުރީގެ ފޮތްތަށް ތެދުކުރަނިވި ފޮތެކެވެ. ޙައްޤަށާއި، ސީދާވެގެންވާ މަގުމަތަށް އެފޮތް މަގުދައްކައެވެ. އޭ އަހަރުމެންގެ ޤައުމުގެމީހުންނޭވެ! الله ގެ މަގަށް ގޮވައިލެއްވި ނަބިއްޔާއަށް އިޖާބަދޭށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެކަލޭގެފާނަށް އީމާންވާށެވެ! (އޭރުން) އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައި، ވޭންދެނިވި އަޛާބުން އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުން ދުރުކުރައްވާނެއެވެ."

މިއާޔަތްތަކެވެ.

---

[19] الأحقاف: 29-31

މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

4- اللّٰه عَزَّوَجَلَّ ސޫރަތު ﴿ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ ①﴾ ގައި، އެކަލާނގެ ހަލްދުކުރުއްވި ތަޢާލީގެ ބޮޑުކަން އަހަރުމެންނަން ތަޢާރަފުކުރައްވާދިން: އެކަލާނގެ ހަލްދުކުރުއްވި ޤުރުއާނުގެ ބިއްލާއި، އަދި އެތެރެކުރެއްވި ގޮތާއި އެކަލާނގެ ހަލްދުކުރުއްވި ބިލާމުޤުރުއާނުގެ ޙަޤީޤަތަށް އަހަރުމެންނަން ތަޢާރަފުކުރެއްވިން ކާންބަރުގެ ވާހަކަ އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ދެން އޭނާގެ، ހަރުގެ ވާހަކަ ދެކެވުނުގޮތާއި، އެކަމުގެ ބޮޑުކަން ބަލާނަށްކުރެވޭނެ، އަދި ނިޔަލަކާއި އެނިޔަލައިގެ ކާންބަރުގެ ބޮޑުކަން ދެކެވުނުގޮތާއި، އަދި ސުވަރުގޭގެ ވާހަކައާއި، އެބޭނުމައި އެކަލާނގެ ވަޢުދުވެވޭންނަން ބައްޔާރުވެކުރެވުނުގޮތާއި ބަލާޙީގެ ވާހަކަ ދެކެވުނުގޮތައެވެ. އޭގެބަސް އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ۝٣٥﴾[20]

މާނައީ: "އެ ސުވަރުގޭގައި އެމީހުންނަށް އެދޭހާ ކަމެއްވެއެވެ. އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި އިތުރު ނިޢުމަތްތަކެއްވެސް ވެއެވެ."

އެއީ އާޚިރަތް ނިމުމެއްނުވެއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ވާހަކަދައްކަވަމުން އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ۝٣٧﴾[21]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ހިތެއްވާ މީހަކަށް، ނުވަތަ ޙާޟިރުވެތިބެ ކަންފަށައި އަހާމީހަކަށް، އެކަމުގައި ހަނދުމަކޮށްދިނުމަކާއި ޢިބްރަތް ވާކަން ކަށަވަރެވެ."

އެންމެފަހުން އެކަލާނގެ جَلَّجَلَالُهُ ހަނދުމަފުޅުދެއްވައި އެއީ: އެމީހެއްގެ ތިޔަކަންތަކުން ފައިދާ ކުރުމަށް އަޑުއަހާ މީހާ، އެމީހަކު ޙާޟިރުވާނަމަ އަދި އެއަޑުއަހާ ފަރާތުގެ ހިތުން ... ވެއެވެ.

[20] ق: 35

[21] ق: 37

ދެން اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ، ޤުރްއާނާއިމެދު ވިސްނާ ފިކުރުކުރުމަށް އެކަލާނގެ ހަޖްދުތަކުންނަން ބާރުއަޅުއްވާ ހިތްވަރުދެއްވައިފައެވެ. އެގޮތުން އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ:

﴿أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا﴾[22]

މާނައީ: "ފަހެ، ޤުރްއާނާމެދު އެއުރެން ތަދައްބުރުކޮށް ވިސްނައި ފިކުރުނުކުރަނީހެއްޔެވެ؟ ނުވަތަ (އެއުރެންގެ) ހިތްތަކުގައި ތަޅުތަކެއް ލެވިފައިވަނީހެއްޔެވެ؟"

އަދިވެސް އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ:

﴿أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا﴾[23]

މާނައީ: "ފަހެ، ޤުރްއާނާމެދު އެއުރެން (ތަދައްބުރުކޮށް) ވިސްނައި ފިކުރު ނުކުރަނީހެއްޔެވެ؟ އަ ޤުރްއާނަކީ، اللَّه ނޫން އެހެން ފަރާތަކުން އައި އެއްޗެއް ކަމުގައިވީނަމަ، ގިނަވެގެންވާ ތަފާތުތައް އެއިން އެއުރެންނަށް ފެންނާނެއެވެ."[24]

---

[22] محمد: 24

[23] النساء: 82

[24] އިބްނު ޢައުން رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (ثَلَاثٌ أُحِبُّهُنَّ لِي وَلِإِخْوَانِي: هَذَا الْقُرْآنُ يَتَدَبَّرُهُ الرَّجُلُ وَيَتَفَكَّرُ فِيهِ فَيُوشِكُ أَنْ يَقَعَ عَلَى عِلْمٍ لَمْ يَكُنْ يَعْلَمُهُ وَهَذِهِ السُّنَّةُ يَطْلُبُهَا وَيَسْأَلُ عَنْهَا، وَيَذَرُ النَّاسَ إِلَّا مِنْ خَيْرٍ.) (جامع بيان العلم: 1415)

މާނައީ: "ތިންކަމަކަށް އަޅުގަނޑުގެ ނަފްސަށާއި އަޅުގަނޑުގެ އަޚުންނަށް ލޯބިކުރަމެވެ. މިޤުރްއާނާއިމެދު މީހާ ތަދައްބުރުކޮށް ވިސްނާފިކުރު ކުރުމެވެ. އެހެން ކަންތައްކުރީނަމަ، އޭނާ ކުރިން ދަނެގަންނާ އިލްމެއް އޭނާއަށް އެނގުން ކައިރިވެގެންވެއެވެ. އަދި މިސުންނަތް ހޯދާ، ސުންނަތާއިމެދު ސުވާލުކުރުމެވެ. އަދި ހެޔޮކަމެއްގައި މެނުވީ މީސްތަކުން ދޫކޮށްލުމެވެ."

އިބްނުލް ޤައްޔިމް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وتدبر الْكَلَام ان ينظر فِي اوله وَآخره ثمَّ يُعِيد نظره مره بعد مرّة...) (مفتاح دار السعادة: 183/1)

މާނައީ: "...ވާހަކައެއް ތަދައްބުރުކުރުމީ އެވާހަކައެއްގެ ފުރަތަމައި ނިމުމާއިމެދު ނަޒަރު ހިންގާ، ދެން އެއަށްފަހު ފަހަރަކަށްފަހު ފަހަރެއް ނަޒަރު ހިންގާ ބެލުން ތަކުރާރުކުރުމެވެ..."

ހާފިޒް ވިދާޅުވެއެވެ: (...فَلَيْسَ شَيْءٌ أَنْفَعَ لِلْعَبْدِ فِي مَعَاشِهِ وَمَعَادِهِ، وَأَقْرَبَ إِلَى نَجَاتِهِ مِنْ تَدَبُّرِ الْقُرْآنِ، وَإِطَالَةِ التَّأَمُّلِ فِيهِ، وَجَمْعِ الْفِكْرِ عَلَى مَعَانِي آيَاتِهِ، فَإِنَّهَا تُطْلِعُ الْعَبْدَ عَلَى مَعَالِمِ الْخَيْرِ وَالشَّرِّ بِحَذَافِيرِهِمَا، وَعَلَى طُرُقَاتِهِمَا وَأَسْبَابِهِمَا وَغَايَاتِهِمَا وَثَمَرَاتِهِمَا، وَمَآلِ أَهْلِهِمَا، وَتَتُلُّ فِي يَدِهِ مَفَاتِيحَ كُنُوزِ السَّعَادَةِ وَالْعُلُومِ النَّافِعَةِ، وَتُثَبِّتُ قَوَاعِدَ الْإِيمَانِ فِي قَلْبِهِ، وَتُشَيِّدُ بُنْيَانَهُ وَتُوَطِّدُ أَرْكَانَهُ، وَتُرِيهِ صُورَةَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَالْجَنَّةِ وَالنَّارِ فِي قَلْبِهِ، وَتُحْضِرُهُ بَيْنَ الْأُمَمِ، وَتُرِيهِ أَيَّامَ اللَّهِ فِيهِمْ، وَتُبَصِّرُهُ مَوَاقِعَ الْعِبَرِ، وَتُشْهِدُهُ عَدْلَ اللَّهِ وَفَضْلَهُ، وَتُعَرِّفُهُ ذَاتَهُ، وَأَسْمَاءَهُ وَصِفَاتِهِ وَأَفْعَالَهُ، وَمَا يُحِبُّهُ وَمَا يُبْغِضُهُ، وَصِرَاطَهُ الْمُوصِلَ إِلَيْهِ، وَمَا لِسَالِكِيهِ بَعْدَ الْوُصُولِ وَالْقُدُومِ عَلَيْهِ، وَقَوَاطِعَ الطَّرِيقِ وَآفَاتِهَا، وَتُعَرِّفُهُ النَّفْسَ وَصِفَاتِهَا، وَمُفْسِدَاتِ الْأَعْمَالِ وَمُصَحِّحَاتِهَا وَتُعَرِّفُهُ طَرِيقَ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَهْلِ النَّارِ وَأَعْمَالَهُمْ، وَأَحْوَالَهُمْ وَسِيمَاهُمْ، وَمَرَاتِبَ أَهْلِ السَّعَادَةِ وَأَهْلِ الشَّقَاوَةِ، وَأَقْسَامَ الْخَلْقِ وَاجْتِمَاعَهُمْ فِيمَا يَجْتَمِعُونَ فِيهِ، وَافْتِرَاقَهُمْ فِيمَا يَفْتَرِقُونَ فِيهِ...) (مدارج السالكين: 1/450)

މާނައީ: "...އަޅާގެ ދިރިއުޅުމުގެ ކަންތައްތަކާއި، އޭނާ އެނބުރި ދާންޖެހޭތަނާއި، އަދި އޭނާގެ ނަޖާތް ލިބުމަށް: ޤުރުއާން ތަދައްބުރުކުރުމާއި، އަދި ޤުރުއާނާއިމެދު ފިކުރުކުރުން ވިސްނުން ދިގުކުރުމާއި، އަދި ޤުރުއާނުގެ އާޔަތްތަކުގެ މާނަތަކާއިމެދު ފިކުރު ކުރުމަކީ ހިތްހަމަޖެހޭ ފައިދާހުރި ކަމެއްނުވެއެވެ. ދެން ހަމަކަށަވަރުން އެކަންކަމެއް، ހެވާއި ނުބައިގެ ހުރިހާ ފާހަގަތަކާއި ކަންކަމާއި، ހެވާއި ނުބައިގެ މަގުތަކާއި ސަބަބުތަކާއި މަޤްޞަދުތަކާއި ނަތީޖާތަކާއި، އެދެކަމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ނިމުން ކޮޅު އަޅާއަށް އަންގައިދެއެވެ. އަދި އުފާވެރިކަމާއި ފައިދާހުރި ޢިލްމުތަކުގެ ތަޅުދަނޑިތައް އޭނާގެ އަތުގައި ލައިދެއެވެ. އަދި އީމާންކަމުގެ ޤަވާޢިދުތައް އޭނާގެ ހިތުގައި ސާބިތުކޮށް، އެ ބިނާ ވަރުގަދަކޮށް، އޭގެ ރުކުންތައް ހަރުދަނާކޮށްދެއެވެ. އަދި ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތާއި ސުވަރުގެއާއި ނަރަކައިގެ ސޫރަ އޭނާގެ ހިތުގައި ދައްކައިދެއެވެ. އަދި އިސްވެދިޔަ އުއްމަތްތަކުގެ ތެރެއަށް ހާޒިރުކޮށްދީ، އެމީހުންގެ ތެރޭގައި ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ގެ ދުވަސްތައް ދައްކައިދެއެވެ. އަދި ޢިބްރަތްތަކުގެ ތަންތަން ފެނިވޭނެގޮތް ހަދައިދެއެވެ. އަދި ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ގެ ޢަދުލުވެރިކަމާއި ފަޟްލު ހާޒިރުކޮށްދެއެވެ. އަދި ﷲ ގެ ޛާތާއި، އެކަލާނގެ އިސްމުފުޅުތަކާއި، ސިފަފުޅުތަކާއި، އެކަލާނގެ ޢަމަލުފުޅުތަކާއި، އެކަލާނގެ ލޯބިވާ ކަންތައްތަކާއި، އަދި އެކަލާނގެ ނުރުހުންވާ ކަންތައްތަކާއި، އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ގެންދާ މަގާއި، އަދި އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތަށް ވާސިލުވުމަށްފަހު އެމަގުގައި ހިނގާމީހުންނަށް ހުރި ކަންކަމާއި، އަދި އެމަގު ކަނޑާލާ ކަންތަކާއި، އެމަގުގެ އާފާތްތައް އަންގައިދެއެވެ. އަދި ނަފްސާއި އޭގެ ސިފަތަކާއި، ޢަމަލުތައް ފަސާދަކުރާ ކަންކަމާއި އަދި އެތައް ސައްޚަކުރާ ކަންކަމާއި، ސުވަރުގެއާއި ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ މަގާއި، އެމީހުންގެ ޢަމަލުތަކާއި، އެމީހުންގެ ހާލަތްތަކާއި، ސިފަތަކާއި، އަދި އުފާވެރިކަމާއި ބަދުނަސީބުގެ އަހުލުވެރިންގެ މަރުތަބާތައް އަންގައިދެއެވެ. އަދި ޚަލްޤުތަކުގެ ބައިބައިތަކާއި، އެމީހުން އެއްވާ ކަންތަކުގައި އެއްވުމާއި، އެމީހުން ތަފާތުވާ ކަންތަކުގައި ތަފާތުވުމާއި،

މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

-5 ތިޔަބައިމީހުންނަށް ﷲ ރަޙްމަތްލައްވާނިއްޔާއެވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރި ދިރިހުރިވަންތަ ސާހިބު އިލާހު، އެކަލާނގެ ކަލާމުފުޅާއިމެދު ތަދައްބުރުކުރުން ވިސްނާފިކުރު ހިންގުމަށް އެކަލާނގެ ޖަލާލުވަންތަކަމާއި ބޮޑުކަމުގައި ގޮތް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނުވިސްނޭތޯއެވެ؟ އެކަލާނގެ ކަލާމުފުޅާއިމެދު ވިސްނާފިކުރުކުރުމަށް މިހާރު، ރައްބު عَزَّوَجَلَّ އެދިވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނަކާއި ބޮޑުވެރިކަމާއި ކަލާނގެ ރަސޫލުންގެ ކަމެއްގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި މުއުމިނުންނަށް އެކަލާނގެ ފަސްކަރުވަރުގެ ކަމެއްގެ ވާހަކަ ބަޔާންކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ވަޢުދާއި ނިޢުމަތް އެކަލާނގެ އަޑުއެހުމަށް ކުރަނީ ދޮގުހަދާ ފަރާތްތަކެކެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ކުރިން ނިޢުމަތްތަކާއި ބިރުވެރިކަން ދެއްކެވުމަށް ޓަކައި ސުވާލު ނަގަތެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ވެރި ދިރިހުރިވަންތަ ސާހިބު އިލާހު ދިރިހުރިވަންތަ ކަލާމުފުޅު އިންޒާރުކުރައްވައިދޭ ފުރުޞަތު ދެއްވައިފިއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ހިތްތަކުގައި ޝަރުޢީ ކަމުގައި އެދުނު ކަލާމުފުޅު ޝަރުޢީ ކަމުގެ ހެއްކެވެ.

ޤުރުއާން ތިލާވަތްކުރައްވައި، އަދި އޭނާ ފިކުރުވައި އެހެން މީހުންގެ ހިތްތަކުން ޤުރުއާން އަޑުއަހާހިނދު މިނިވަނުން މިހިސާބުގައި އޭނާގެ ސިފަތައް މިހާ، ފަދަ ޤުރުއާން އޭނާއަށް ޝިފާއެއްކަމުގައި ވާނެއެވެ. ދެންފަދަ މުޙައްމަދުގެ އެކަ ފުދުންތެރިވެވޭނެއެވެ. އަދި ގާތްގަނޑަކަށް މުޙައްމަދުގެ އެކަލާނގެ ދީނުގެ ބޮޑެތިވެރިކަމާއެކު އޭނާ ދިރިއުޅެމުންދާނެއެވެ. އަދި އެހެން މީހުން އަޅުކަމުގެ އަޅުވެރިއާ ފުރިހަމަ ކުރުމުގައި އޭނާ މުއުމިނެއްގެ ސިފަތަކާ ދިމާވެގެންދާނެއެވެ. އަދި އޭނާ ސަލަފު ތިލާވަތްކުރައްވާ ފަރާތުގެ ހިތްތަކުގައި ވިސްނުން ބަހައްޓާ ޝަރުޢީ ކަމުގެ މުޙައްމަދާއި ވާހަކަދެކެވުމުގައި ވާގިވަނީ ވާނީ: އަޅުކަން މިއަދާ އެއްކަލާނގެ (ފައިދާ ހާސިލުކުރުން) ވަރުގެ ގިނަވެގެންދާނީ ކޮންއިރަކުންހެއްޔެވެ؟

ބައެއް ވެރިކަމުގެ އަޅުވެރިކަމުގެ އަދި އަޅުވެރިންނާއި އަބަދުވެރިކަމުގެ ދަރަޖަތަކާއި، ހަމަޖެހިގެންދާ ބުރަދަނާ ބައިތަކާއި، އަދި ހަމަޖެހިގެން އެކަންތަކުގެ މަތިން ޖަމާޢަތް ކަންތައްތަކުގައި އިބާދަތުގެ ޖަމާޢަތާއި، އަދި އިބާދަތުން އެކަންތަކުގައި ބައިބައިވެގެން ކަންތައްތަކުގައި އިބާދަތުގެ ބައިބައިވެފައި އަންގައިދެއެވެ..."

އަދި އޭނާގެ ވެބްސައިޓް: އަހުރެން މުސްޙަފް ކިޔަވާ ނިންމާނީ ކޮންއިރަކުންހެއްޔެވެ؟ މިހެންނެއް ނުވާނެއެވެ. އެކަމަކު އާސާ ބޭނުންވާ ކަންތައްކަމުގައިވާދުރި: اللهُ عَزَّوَجَلَّ ބަސްތަރުކުރުން މުޖާހަދާގެން އަހިސްފޭއިވާ ބަސްފުޅު އަހުރެންނަކީ ވިސްނައިގަތުމާއި ކޮންއިރަކުންކަމެއްވެ؟ އަހުރެން (ނަބިއްޔާ ކަންމަކުން) ދުރުވެގެން ހުއްޓުމާ ކޮންއިރަކުންހެއްޔެވެ؟ އަހުރެންނަކީ އިބާދަތް ކުރާނީ ކޮންއިރަކުންހެއްޔެވެ؟ އެހެނީ އޭނާގެ އެޤާމާތުން ހިތްވަރު އަރުކަމެއްވެ. އަދި އަރުކަމެއް އާދިކުރާގެ އެކަތި ނުވާނުމެވެ. އެކަމަކު ތައުޒީފުނުލުން އެދޭ اللهُ ގެ ރަސޫލަކުނަވެ.

6- ✍ އަހުރެންނަކީ މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުﷲ ނަބަވީ ޙަދީޘްއިން ބުނެއްވިއެވެ:[25] ވިދާޅުވިއެވެ:

އައްބަކުރު ޢަބްދު اللهُ ބިން މުޙައްމަދު ޢަބްދުލް ޙަމީދު އަލްވާސިޠީ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަކީ ޝައިދު ބިން އަޙްމަދު ކިޔާދީއްވިއެވެ: އަހުރެންނަކީ މުޙައްމަދު ބިން ޔަޝްކުރު ކިޔާދީއްވިއެވެ: އަހުރެންނަކީ ސަޢީދު ބިން ޝައިދު، އަބޫ ޙަމްޒާގެ އަތިރިން، އިބްރާހީމުގެ އަތިރިން، ޢަލްޤަމާގެ އަތިރިން، ޢަބްދު اللهُ ބިން މަސްޢޫދު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔާދީއްވިއެވެ:

«لاَ تَنْثُرُوهُ نَثْرَ الدَّقلِ ولاَ تَهُذُّوه هَذِّ الشّعْرِ، قِفُوا عِنْدَ عَجَائِبِهِ، وَحَرِّكوا بِهِ الْقُلُوبَ، وَلاَ يَكُنْ هَمَّ أَحَدِكُمْ آخِرَ السُّورَةِ»

މާނައީ: "ނުބައިވެ ހުރަސްތަކުގައިވާ ކަދުރުބަދެއް ވިހުރުވާޔާހެން އޭތުރުއާން ތިޔަބައިމީހުން ވިހުރުވާނުކުރާށެވެ. އަދި ޝިޢުރުބައިތުތަކެއް އަވަސްކޮށްކިޔާހެން ތިޔަބައިމީހުން އޭތުރުއާން އަވަސްނުކުރާށެވެ. އޭތުރުއާނުގެ ޢަޖީބު ކަމާއިމެދު (ފިކުރުކުރުމަށް ހުއްޓަވާށި) ހިތްޖަހާ މަޤާމްތަކުން ހުއްޓާށެވެ.

[25] ސަނަދުތަކެއް ފާހަގަކުރެވިފައި ✍ މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުﷲ ނަބަވީ އަދި ✍ މުޙައްމަދުއަލީ ޙަމްދީ މުޙައްމަދު އަލްއާޖުރްރީގެ. ކިޔާދީއްވިކަމަށް އެމްޢާލުމްތަކާއި އަލްއާޖުރްރީގެ އަތިރިން ޙަމީ ރިވާކުރި ޙާފިޝްނަކަވެ.

އަދި އުފުލާއިރުން ހިތްވަރު ބަރަކާތްތެރިކުރާނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ މިހާރުގެ ވިސްނުން ސޫރަތް ނިސްބަތުން ފަރިހިބެހެނީ ކަލަގެއެވެ."[26]

7- ✒ އަހަރުމެންނަށް މުޞްޙަފުގައި ބަޔާވާ ބާސަކިން ޢަމަލުކުރުމެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ:

އަދިވެސް އަލްޙަސަނު ރިވާކުރައްވައިފި: ބިން ޢަބްދުﷲ ބިން ސަޢީދު
އަލްޙަސަނު ބަޞްރީ އަހަރުމެންނަށް ރިވާކުރައްވައިފި: އަބޫދާއޫދު ވަޒީރު ބިން ޢަލީ ރިވާކުރައްވާ
ވިދާޅުވިއެވެ: އަޙްމަދު ބިން ޙަނބަލު ވިދާޅުވިއެވެ އަހުރެން ބުނެވިއެވެ: އުޅޭ ބައެއް
ބަޔަކަށް ވިދާޅުވިއެވެ ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު:

(الْزَمُوا كِتَابَ اللّٰه وَتَتَبَّعوا مَا فِيهِ مِنَ الأَمْثَالِ، وَكُونُوا فِيهِ مِنْ أهْلِ الْبَصَرِ، ثُمَّ قالَ: رَحِمَ اللُّه عَبْداً عَرَضَ نَفْسَهُ وَعَمَلَهُ عَلَى كِتَابِ اللّٰه عَزَّوَجَلَّ، فَإِنْ وَافَقَ كِتَابَ اللّٰه، حَمِدَ اللَّه وَسَأَلَهُ الزِّيادَةَ، وَإِنْ خَالَفَ كِتَابَ اللّٰه، أعْتَبَ نَفْسَهُ، وَرَجَعَ مِنْ قَرِيبٍ.)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ﷲ ގެ ފޮތަށް ތަބާވާށެވެ! އަދި އެފޮތުގައިވާ މިސާލުތަށް ކިޔަވާށެވެ. އަދި އެފޮތުގައިވާ ދުށުމެއް (ބަޞީރަތެއް) އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންވާށެވެ!

---

[26] އުބައި އަލްއަޝްޢަރީ ފޮތުއާދެން ދުވާއްލަބަން އަދުނާ ނުދާ، ގަޞްދުކުރުން ފިކުރުކުރާ ހާލުގައި ކިޔަވާށެވެ. ދުވަސްވެ ވަކިވަކިވެގެން ކިޔުމަކީ އަޅާމަލެއް ގަދުހަކާތް އަމާމާ ވިސްނުމުގެ ދާހުން ނުކިޔަވާށެވެ. މުބާރަކު ބިން ކަލާމު އަލްހުމާމީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «لَأَنْ أَقْرَأَ فِي لَيْلَتِي حَتَّى أُصْبِحَ بِإِذَا زُلْزِلَتِ، وَالْقَارِعَةُ لَا أَزِيدُ عَلَيْهِمَا، وَأَتَرَدَّدُ فِيهِمَا وَأَتَفكَّرُ، أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَهُذَّ الْقُرْآنَ لَيْلَتِي هَذَّا» أَوْ قَالَ: «أَنْثُرَهُ نَثْرًا»
(الزهد لابن المبارك: 287)

މާނައީ: "އަހުރެންގެ ރޭގަނޑު ހެނދުނާ ހަމައަށް ފުރަތަމަ ގެންގުޅެން (إذا زلزلت) އާއި (القارعة) ސޫރަތް ކިޔާ އެއަށްވުރެ އިތުރުނުކޮށް، އެތެރެ ސޫރަތް ތަކުރާރުކޮށް ކިޔާ ވިސްނާ ފިކުރު ކުރުން، އަހުރެންގެ ރޭގަނޑުގައި އުޅެއްސަކާއި އަވަސްއަވަހަށް ކުރުއާނުގެ ހުރިހާ ޤުރުއާން ކިޔުމަށްވުރެ ބޮޑަށް ލޯބިވެއެވެ. ނުވަތަ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ވިހުރުވާލާހެން ކިޔުމަށްވުރެ ވިހުރުވާލާކަމަށްވުރެއެވެ.'"

ދެން (އަލްޙަސަނުލް ބަޞަރީ) ވިދާޅުވިއެވެ: "އާދަމީންގެ ނަފްސާއި ޢަމަލު اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ ގެ ފޮތަށް ހުށަހަޅައިދީ އަމަލުތައް اللَّهُ ތަބާރަކަވަތަޢާލާ ރަޟާވެވޭނީއެވެ. ދެން اللَّهُ ގެ ފޮތާއި އެއްގޮތްވާ ކަންތައް ދިމާވެއްޖެނަމަ އޭނާ اللَّهُ އަށް ޙަމްދުކުރައްވައެވެ. އަދި އިޚްތިލާފުވާ ކަންތައް އެދޭތޯވެ. އަދި اللَّهُ عَزَّوَجَލَّ ގެ ފޮތާއި ޚިލާފުވެއްޖެނަމަ އެކަންތައް ނަފްސާނީ (ކުށްވެރިކަން) ނުކުރުމުގެ ބަސް ބަލާއިރު ކަށަވަރުކުރެއެވެ. އަދި ކާފިރު ވަރުގަދަވުމުގައި (ބަސްނުކޮށް) އޭނާ ރުޖޫޢަވެއެވެ."[27]

8- ✎ ޤުރުއާންވެރިން މުޅިއުމުރު ޙަޔާތުގައި ވިދާޅުވިއެވެ: ޤުރުއާނުގެ ހިތް

ޤުރުބާން اللَّهُ ޙަޟްރަތުގައި ބަލަނީ ބަސްބަސް ދަރުސް ބަރަކާތް ޖެއްސުމަށް ޙައްޤަށް ވާޖިބު ޤުރުއާނުގެ ވިދާޅުވިއެވެ: ޤުރުއާންވެރިން ޝަރުޢީ ބަސް ދަރުހަމަ ކިޔަވާއެވެ ވިދާޅުވިއެވެ: ޤުރުއާންވެރިން ހިތްބަސް ކިޔަވައިދޭ

---

[27] އޭނާގެ ޢަމަލުތަކާއި، އަދި އެނގޭ މުސްލިމުންގެ ޢަމަލުތަކާއި ކަންކަން ޙައްޤުގެ ނަޞީޙަތް، އަދި ބަޔަކު ޢިލްމުވެރިކަމާއި ޤުރުއާނުގެ ބުނެދޭ ހަނދާނުގައި ތިލާވަތް ކިޔަވައި ވާހަކަ ދައްކަވައެވެ. މުސްލިމުންގެ ޝަރީޢަތުގައި ޙައްޤުގައި ދިރުމުގެ ބަލައިގަންނަނީ ކުރިއެވެ. އެއީ ރިވާވެގެންދާ އަލްޙަސަން

رَحِمَهُٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «إِنَّ الْمُسْلِمِينَ شُهُودُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ يَعْرِضُونَ أَعْمَالَ بَنِي آدَمَ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ، فَمَا وَاطَأَ كِتَابَ اللَّهِ حَمِدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ، وَمَا خَالَفَ كِتَابَ اللَّهِ عَرَفُوا أَنَّهُ مُخَالِفٌ لِكِتَابِ اللهِ عرفُوا بِهَذَا الْقُرْآنِ ضَلَالَةَ مَنْ ضَلَّ مِنْ خَلْقِهِ، وَإِنَّ مِنْ أَشْرَارِ النَّاسِ أَقْوَامًا قَرَءُوا هَذَا الْقُرْآنَ لَا يَعْلَمُونَ السُّنَّةَ , وَإِنَّ أَحَقَّ النَّاسِ بِهَذَا الْقُرْآنِ مَنْ تَبِعَهُ بِعَمَلِهِ، وَإِنْ كَانَ لَا يَقْرَأُ» (فضائل القرآن للفريابي: 168)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މުސްލިމުންނަކީ ބިމުގައިވާ اللَّهُ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ގެ ހެކިވެރިންނެވެ. އާދަމުގެ ދަރިންގެ ޢަމަލުތައް އެބައިމީހުން اللَّهُ ގެ ފޮތަށް ހުށަހަޅައެވެ. ދެން اللَّهُ ގެ ފޮތާއި ދިމާވެއްޖެ ކަމެއްގެ މައްޗަށް އެބައިމީހުން اللَّهُ އަށް ޙަމްދުކުރައްވައެވެ. އަދި اللَّهُ ގެ ފޮތާއި ޚިލާފުވެއްޖެ ކަމެއް، އެއީ اللَّهُ ގެ ފޮތާއި ޚިލާފުވާކަމެއްކަން އެބައިމީހުން ދަންނައެވެ. މި ޤުރުއާނުން، އެކަލާނގެ ޚަލްޤުތަކުންގެ ތެރެއިން މަގުފުރެދުނު މީހާގެ މަގުފުރެދުން އެބައިމީހުން އެނގެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މުސްލިމުންގެ ތެރެއިންވާ އެންމެ ނުބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި: ސުންނަތް ނޭނގޭ ބަޔަކު މި ޤުރުއާން ކިޔަވާ ބަޔަކުވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން އެންމެ މި ޤުރުއާނަށް ޙައްޤުވެރިވާނީ އެމީހަކު ޤުރުއާން ނުކިޔަވާ މީހަކަށް ވިޔަސް، އެއީ އޭނާ ޤުރުއާން ނުކިޔަވާނަމަވެސްމެއެވެ."

ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢިޔާދު ބިން މުޒަނީ، މުޢާވިޔާ ބިން ޤުރްރާގެ އަރިހުން، އަބޫ ކިނާނާގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަބޫ މޫސާ އަލްއަޝްޢަރީ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، ޤުރްއާން ކިޔަވާ މީސްތަކުން ޖަމަޢުކުރުއްވިއެވެ. - އެބައިމީހުންގެ ޢަދަދު ތިންސަތޭކަހާއި ގާތްކުރެއެވެ - ދެން އެކަލޭގެފާނު ޤުރްއާން މަތިވެރިކަމާ ބަރަކާތްތަކާމެދު ވިދާޅުވިއެވެ:

(إِنَّ هذَا الْقُرْآنَ كَائِنٌ لَكُمْ ذُخْرًا، وَكَائِنٌ عَلَيْكُمْ وِزْرًا , فَاتِّبعُوا الْقُرْآنَ وَلاَ يَتِّبعْكُمْ، فَإِنُّه مَنِ اتَّبعَ الْقُرْآنَ هَبَطَ بِهِ عَلَى رِيَاضِ الْجَنِّة، وَمَنِ اتَّبعَهُ الْقُرْآنُ زُجِّ في قَفَاهُ، فَقَذَفَهُ فِي النِّار.)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މިޤުރްއާނަކީ ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި ފަހަރަށްޓަކައިވާކުރާ (އަޖުރުލިބުނުވި) އެއްޗެކެވެ. އަދި (އެޤުރްއާނަކީ) ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވާ ބުރައެއްކަމެވެ.[28] އެހެންކަމުން ތިޔަބައިމީހުން ޤުރްއާނަށް ތަބާވާށެވެ. އަދި އެޤުރްއާން ތިޔަބައިމީހުންގެ ފަހަތުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތަބަޢުވެރިނުކުރާށެވެ. (އެބަހީ: ޤުރްއާނަށް ބަދަލުނުކޮށް ދޫކޮށްލައިގެން ތިޔަބައިމީހުންގެ ފަހަތުން ބުރަކަށިމަތިން އެޤުރްއާން އަޅައިލާނެއެވެ.) އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ޤުރްއާނަށް ތަބާވެއްޖެމީހާ، ސުވަރުގޭގެ ބަގީޗާތަކަށް އެޤުރްއާން އޭނާ ބާލާނެއެވެ. އަދި އެމީހަކުގެ ފަހަތުން ޤުރްއާން ތަބާވެއްޖެމީހާ، އޭނާގެ ކަނދުރާގައި ހިފާ، ނަރަކައަށް ހޫރުވާލާނެއެވެ."[29]

[28] އެހީ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވި ހަދީޘްގައިވެއެވެ: (...وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ...) (رواه مسلم: 223)

މާނައީ: "...އަދި ޤުރްއާނަކީ މީހާގެ ތާއީދާ ނުވަތަ މީހާގެ ދެކޮޅަށް (ދެކޮޅުވާ) ހުއްޖަތެކެވެ..."

[29] މައިމޫން ބިން މިހްރާން رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «الْقُرْآنُ قَائِدٌ وَسَائِقٌ، فَمَنِ اتَّبَعَ الْقُرْآنَ قَادَهُ إِلَى الْجَنَّةِ وَمَنْ نَبَذَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ سَاقَهُ إِلَى النَّارِ» (مختصر قيام الليل للمروزي: 173/1)

މާނައީ: "ޤުރްއާނަކީ (ކުރީގައި ހުރެގެން) ގޮވައިގެންދާ، އަދި (ފަހަތުހުރެގެން) ދުއްވައިގެންދާ އެއްޗެކެވެ. ފަހެ ޤުރްއާނަށް ތަބާވެއްޖެ މީހާ، ޤުރްއާން އޭނާ ގޮވައިގެން ސުވަރުގެއަށް ގެންދެއެވެ. އަދި އެމީހަކުގެ ފަހަތަށް ޤުރްއާން އެއްލާލައިފިމީހާ، ޤުރްއާން ނަރަކައަށް އޭނާ ދުއްވައިގެން ގެންދެއެވެ."

9- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޙައްމަދު ޔަޙްޔާ ބިން މުޙައްމަދު ބިން ސާއިދު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަލްޙުސައިން ބްނުލް ޙަސަން އަލްމަރްވަޒީއާ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އިބްނުލް މުބާރަކު އަހަރުމެންނަށް ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: މިސްޢަރު މަޢްނި، އަލްޤާސިމު ވިދާޅުވިކަމަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ:

«مَنْ أحبَّ أنْ يعْلَمَ ما هُوَ فلْيَعْرِضْ نفْسَهُ علَى الْقُرْآنِ»

މާނައީ: "އެމީހަކީ ކޮބައިކަން (އެބަހީ: ކިހާވަރެއްގެ މީހެއްކަން) އެނގެން ބޭނުންވާމީހަކު، ފަހެ ޤުރުއާނަށް އޭނާގެ ނަފްސު ހުށަހަޅައިލާށެވެ."[30]

އަލްޙަސަނު ބިން ޢަލީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «اقْرَأِ الْقُرْآنَ مَا نَهَاكَ، فَإِذَا لَمْ يَنْهَكَ فَلَسْتَ تَقْرَؤُهُ» (فضائل القرآن لأبي عبيد: 134/1)

މާނައީ: "ތިބާއަށް (ކަންކަން) ޤުރުއާން ނަހީކުރާހިނދަކު ތިބާ ޤުރުއާން ކިޔަވާށެވެ. ދެންފަހެ ޤުރުއާން ތިބާއަށް ކަމަކުން ނަހީ ނުކުރާނަމަ ތިބާ ޤުރުއާން ކިޔަވާކަމުގައި ނުވެއެވެ."

އެބަހީ: ޤުރުއާނުގައި ކަމަކުން ދުރުވެ އެއްކިބާވުމަށް އަންގަވާފައިވާތަން ތިބާއަށް ފެނިގެން އެކަމާ ދުރުކޮށްލާނަމަ ތިބާ ތިޔަ ޤުރުއާން ކިޔަވަނީ [illegible]. އެކަމަކު ޤުރުއާނުގައި ކަމެއް މަނާވެގެންވާ ބަސްދުރު ފެނުމުންފަސް ހިދުވާފަސްނުދީ ކާއިމަން ތިބާ އަދިއިގެންނަމުން އެކަށީގެން ދެން ދުރުކިޔަން ޤުރުއާން ކިޔެވުމަށްކަން ކިއުވިޔަސް ބަރަކަތްގައި ޤުރުއާން ކިޔަވާކަމުގެ ނުވެއެވެ.

[30] އިބްނު މަސްޢޫދު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «مَنْ كَانَ يُحِبُّ أَنْ يَعْلَمَ أَنَّهُ يُحِبُّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ فَلْيَعْرِضْ نَفْسَهُ عَلَى الْقُرْآنِ فَإِنْ أَحَبَّ الْقُرْآنَ فَهُوَ يُحِبُّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ فَإِنَّمَا الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ» (السنة لعبد الله: 125)

މާނައީ: "އެމީހަކު ٱللَّه عَزَّوَجَلَّ ދެކެ ލޯބިވޭތޯ އެނގުމަށް އެދޭނަމަ، ފަހެ އޭނާގެ ނަފްސު ޤުރުއާނަށް ހުށަހަޅައިލާށެވެ. ދެން އޭނާ ޤުރުއާނަށް ލޯބިވާނަމަ، ފަހެ އޭނާ ٱللَّه عَزَّوَجَلَّ ދެކެ ލޯބިވެއެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ޤުރުއާނަކީ ٱللَّه عَزَّوَجَلَّ ގެ ބަސްފުޅެވެ."

10- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޒަކަރިއްޔާ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވެއެވެ: އަދިވެސް އަބޫ މުޙައްމަދު ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙުސައިން ރިވާކުރެއްވާ ވިދާޅުވެއެވެ: ޢަބްދު ﷲ ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: ޢަބްދުލްމަލިކު ބިން އަބީ ސުލައިމާން، ޢަޠާއު އަދި ޤައިސް ބިން ސަޢުދުގެ އަރިހުން، މުޖާހިދުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ﷲ ގެ عَزَّوَجَلَّ ގެ ބަސްފުޅުގައިވާ:

﴿...يَتْلُونَهُۥ حَقَّ تِلَاوَتِهِۦٓ...﴾[31]

މާނައީ: "...އެފޮތް ތިލާވަތްކުރުން ހައްޤުވާގޮތުގައި އެބައިމީހުން އެފޮތް ތިލާވަތްކުރެއެވެ..."

މުޖާހިދު ވިދާޅުވެއެވެ:

(يَعْمَلُونَ بِهِ حَقَّ عملِهِ.)

މާނައީ: "އެފޮތަށް ޢަމަލުކުރުން ހައްޤުވާގޮތުގައި އެބައިމީހުން އެފޮތަށް ޢަމަލުކުރެއެވެ."[32]

---

[31] البقرة: 121

[32] އާޔަތުގެ ބައްޔަތުގައިވާ 'ހައްޤުވާގޮތުގައި ތިލާވަތްކުރުމާއި' ގެ ތަފްސީރުގައި އެކި ފަރާތްތަކުން ބަޔަކު ޢަމަލުކުރާތީ ތަބާވުމަކީ ވާޖިބުކަމާ ސަލަފުން ދެނަ ބާވަތުން ވިދާޅުވެއެވެ. އެގޮތުން އިބްނު މަސްޢޫދާއި، އިބްނު ޢައްބާސާއި، އިކްރިމާއާއި، ޤަތާދާއާއި، އަބޫއަލިޔާއާއި، އަލްޙަސަނާއި އިބްރާހީމް އައްނަޚަޢީއާއި އަދިވެސް ދެނިނަން ބާވަތުގެ އަދިވެސް އެތައްގައިން ރިވާވެވިފައެވެ.

އިބްނުލް ޤައްޔިމު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (وَهَذِه الْمُتَابَعَة هِيَ التِّلَاوَة الَّتِي اثنى الله على اهلها فِي قَوْله تَعَالَى ان الَّذين يَتلون كتاب الله وَفِي قَوْله إِن الَّذين آتَيْنَاهُم الْكتاب يتلونه حق تِلَاوَته اولئك يُؤمنُونَ بِهِ وَالْمعْنَى يتبعُون كتاب الله حق اتِّبَاعه....فحقيقة التِّلَاوَة فِي هَذِه الْمَوَاضِع هِيَ التِّلَاوَة الْمُطلقَة التَّامَّة وَهِي تِلَاوَة اللَّفْظ وَالْمعْنَى فتلاوة اللَّفْظ جُزْء مُسَمّى التِّلَاوَة الْمُطلقَة وَحَقِيقَة اللَّفْظ إِنَّمَا هِيَ الِاتِّبَاع يُقَال اتل اثر فلَان وتلوت اثره وقفوته وقصصته بِمَعْنى تبعت خَلفه....وسمى تالي الْكَلَام تاليا لانه يتبع بعض الْحُرُوف بَعْضًا لَا يُخرجهَا جملَة وَاحِدَة بل يتبع بَعْضهَا بَعْضًا مرتبَة كلما انْقَضى حرف اَوْ كلمة اتبعهُ بِحرف آخر وَكلمَة اخرى وَهَذِه التِّلَاوَة وَسِيلَة وَطَرِيقَة وَالْمَقْصُود التِّلَاوَة الْحَقِيقِيَّة وَهِي تِلَاوَة الْمَعْنى واتباعه تَصْدِيقًا بِخَبَرِهِ وائتمارا بِأَمْرِه وانتهاء بنهيه وائتماما بِهِ حَيْثُ مَا قادك انقدت مَعَه فتلاوة الْقُرْآن تتَنَاوَل تِلَاوَة لَفظه وَمَعْنَاهُ وتلاوة الْمَعْنى اشرف من مُجَرّد تِلَاوَة اللَّفْظ وَأَهْلهَا هم اهل الْقُرْآن الَّذين لَهُم الثَّنَاء فِي الدُّنْيَا والاخرة فَإِنَّهُم اهل تِلَاوَة ومتابعة حَقًا.)

(مفتاح دار السعادة: 114/1)

11- ✎ އަހަރުމެންނަން މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ ޢަބްދި ﷲ އަޙްމަދު ބިނުލް ޙަސަން ބިން އަބްދިލް ޖައްބާރު އައްޞޫފީ އަހަރުމެންނަން ރިވާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޝުޖާޢު ބްނު މަޚްލަދު ރިވާދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަން އަބޫ މުޢާވިޔާ އައްޟަރީރު ރިވާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަން ޢަބްދު ޙައްބި ބްނު އައިމަން، ޢަބްޖަރުގެ އަރިހުން ރިވާދެއްވިއެވެ.

ވިދާޅުވިއެވެ:

މާނައީ: "މިޙަދީޘްގައި ﷲ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ އުނގަންނައިދޭ ޤުރުއާނީ ހިތްވަރުވާ ތިލާވަތްކުރުމުގެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ގެ ފޮތް ތިލާވަތްކުރާ މީހުން..' އަދި މިބަސްފުޅުގައި: 'ތިލާވަތްކުރާ އުޅެނިވި މީހުން ފޮތް ދަސްކުރާ މީހުން، ފޮތް ބަލައި ތިލާވަތްކުރުމުގެ ތިލާވަތްކުރެއްވީއެވެ. އުޅެނިވި މީހުން ފޮތަށް ހިތްވަރުދިނުމެވެ...' އޭގެ މާނައަކީ: ﷲ ގެ ފޮތަށް ތަދައްބަރު ކުރުމާއި ގޮތުގެ މަތިން ތިލާވަތްކުރުމުގެ އުޅެނިވި މީހުން ފޮތަށް ތަދައްބަރުވެއެވެ... ފަހެ މިކަންތަކުގައި މިއީ ތިލާވަތްކުރުމުގެ ބަޔަކީ: ހިނގަމަ ދުވަސް ތިލާވަތްކުރުމެވެ. އެއީ ތަރުތީބު އަދި ތަރުތީލު ތިލާވަތްކުރުމެވެ. ތަރުތީބު ތިލާވަތްކުރުމަކީ ހިނގަމަ ތިލާވަތްކުރުމުގެ ހާއްޞަ ކަންތައްތަކުގެ އެއްބައެވެ. އަދި ތަރުތީބު ތިލާވަތްކުރުމުގެ ބަޔަކީ: ތަދައްބަރުކުރުމެވެ. ބޭނުންކުރެވޭ: މިފަދަ މީހުންގެ އަރުވާ ތިލާވަތްކުރާ ތިލާވަތެވެ. އަދި ބުރަކޮށް ތިލާވަތްކުރުމެވެ. އަދި އެއްކޮޅު ހަމަކުރެވޭ ހާލަތުގައި ކަމުގައިވާ ހިތްވަރުކޮށްފައިވާ ތަދައްބަރުވުމެވެ. އެބައި: އެކަމުގެ ތަދައްބަރުކުރުމެވެ... އަދި ވަކިކަމެއް ތިލާވަތްކުރަނީ، މިހެން ތިލާވަތްކުރާ ހާލަތު މިގޮތަށް ހިތަށް އަރާ
ތަދައްބަރުކުރުމުގެ ހަމަކަށަވަރުވުމެވެ. އެއްވެސް ތަދައްބަރުކުރުމުގެ ތެރެއިން ދައުރުތަކުގެ ބައްޓަން ކިޔަވާދިނުމެވެ. އެކަން ޙާޞިލުކުރުމަކީ ހަމައެކަނި ތަދައްބަރުކުރުމެވެ. އެއަށް މާނަކުރުމުގައި ސިފަތަކެއް، ނުވަތަ
އެއްކަލަ ބުނައިރަން ހަމައެކަނި ހަމަކަށަވަރު ކުރެވޭ ކަމެއް ތަދައްބަރުކުރުމެއް ދެނެވެ. މިތިލާވަތްކުރުމުގެ (އެބައި: ތަރުތީބުގެ ކުރުމުގެ ތިލާވަތްކުރުމުގެ) ވަސީލަތެއް އަދި ވަގުތެވެ. އަދި ޚުޝޫޢުތެރިކަމާއި ތިލާވަތްކުރި:
ބަޔާން ތިލާވަތްކުރުމެވެ. އެއީ މާނަ ތިލާވަތްކުރުން، އޭގެ ހަމަކަށަވަރުކޮށްދިނުން ބަޔާ އެއްކަން ތަދައްބަރު، އަދި އޭގެ
އަދުރަން ހިތްވަރުދީ، ނަރުހުން ދުރުވާ ބަޔާ، އަދި ތިބާ ދެނެނެގުމަށް ކަންތައްތަކަށް ދިމާވާގޮތުގެ ގޮތެއް
ބަޔާންދެން އެއްބައިގެ ދިރުމެވެ. އެކަންތައްތަކުން ޤުރްއާން ތިލާވަތްކުރުމުން، ތަދައްބަރުކުރުމުގެ
ތިލާވަތްކުރުމާއި މާނަ ތިލާވަތްކުރުމުން ޝަރީޢަތުގެ ހުކުމެވެ. އަދި މާނަ ތިލާވަތްކުރުމުން، ހަމައެކަނި ތަދައްބަރު
ތިލާވަތްކުރުމުގައި ޝަރުޢީ ދަލީލުތަކެއް ވެއެވެ. އަދި އެކަމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގައި
އެބައިމީހުން ފަރާތުން ދީނުގެ ޤުރްއާނުގެ އަހުލުވެރިން އެބައިމީހުން ހަމަކަށަވަރުން ފަހެ އަހުލުވެރިންނެވެ. ފަހެ
ތިލާވަތްކުރުމާއި ތަދައްބަރުކުރުމުގެ އަހުލުވެރިންނެވެ."

«إِنَّما الْقُرْآنُ عِبَرٌ، إِنَّما الْقُرْآنُ عِبَرٌ»

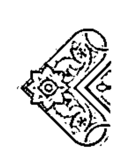
މާނައީ: "ޤުރްއާންވާކަން ކަށަވަރީ އިބްރަތްތަކެއްކަމުގައިއެވެ. ޤުރްއާންވާކަން ކަށަވަރީ އިބްރަތްތަކެއްކަމުގައިއެވެ."

މުޙައްމަދު ބްނު ޙުސައިނު ވިދާޅުވިއެވެ:

ޤުރްއާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ އަޚްލާޤާއި، އަދި އެބައިމީހުން އެކަންތަކުން އަދަބުވެރިވާންޖެހޭ ކަންތައް ޒިކުރުކުރުމުގެ ކުރިން، ޤުރްއާން އުފުލާމީހުންގެ މާތްކަން އަހުރެން ޒިކުރުކުރާހުށީމެވެ. އެއީ އެޤުރްއާން ތިލާވަތްކޮށް، އެޤުރްއާނަށް ޙަމަލުކޮށް، އަދި އެމީހުންގެ ކިބައިން އެބައިމީހުން ޤުރްއާން އުނގެނުނުމީހާއަށް ނުވަތަ އެމީހަކަށް އެބައިމީހުން އުނގަންނައިދިންމީހާއަށް އެބައިމީހުން ނިކަމެތިވެ ތަވާޟުޢުވެރިވެ ހިމޭންވުމަށް ހިމްވަރުބިގަނެ ތަރުބިޔަތުވުމަށްޓަކައިއެވެ.

*****

 ޤުރުއާން އުފުލާމީހުންގެ ގޮތަކާން ބަޔާންކުރެވުނު ބާބު

12- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބުލް ޢައްބާސް ހާމިދު ބުނު މުޙައްމަދު ބުނު ޝުޢައިބު އަލްބަލްޚީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުރައިޖު ބުނު ޔޫނުސް ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބުނު މަހްދީ، ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބުނު ބުދައިލުގެ އަރިހުން، އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހުން، އަނަސް ބުނު މާލިކު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ޚަބަރުދެއްވައިފިއެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«لِلّه مِنَ النّاس أهْلُونَ» قِيلَ: مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللّه؟ قَالَ: «أهْلُ الْقُرْآنِ هُمْ أهْلُ اللّه وَخَاصَّتهُ»[33]

މާނައީ: "މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން ﷲ އަށް އަހުލުވެރިންތަކެއްވެއެވެ.' ބުނެވުނެވެ: 'އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އެއީ ކޮންބައެއްތޯއެވެ؟' ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. އެބައިމީހުންނީ ﷲ ގެ އަހުލުވެރިން، އަދި އެކަލާނގެ ހާއްޞަ ގޮތުގެ މީހުންނެވެ."[34]

---

[33] رواه أحمد: 12292، وابن ماجه: 215

[34] އިބްނުލް ޤައްޔިމް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...أَهْلُ الْقُرْآنِ هُمُ الْعَالِمُونَ بِهِ، وَالْعَامِلُونَ بِمَا فِيهِ، وَإِنْ لَمْ يَحْفَظُوهُ عَنْ ظَهْرِ قلْبٍ.وَأَمَّا مَنْ حَفِظَهُ وَلَمْ يَفْهَمْهُ وَلَمْ يَعْمَلْ بِمَا فِيهِ، فَلَيْسَ مِنْ أَهْلِهِ وَإِنْ أَقَامَ حُرُوفَهُ إِقَامَةَ السَّهْمِ...) (زاد المعاد: 327/1)

މާނައީ: "...ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިންނީ އެޤުރުއާނާއިމެދު ޢިލްމުވެރިވާ މީހުންނާ، އަދި އެޤުރުއާނުގައިވާ ކަންތަކަށް ޢަމަލުކުރާ މީހުންނެވެ. އެއީ އެބައިމީހުން ހިތުން ޤުރުއާން ދަސްނުކުރިކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ. ދެންފަހެ ޤުރުއާން ހިތުދަސްކޮށް، އެކަމަކު ޤުރުއާން ފަހުމުނުކޮށް، އަދި ޤުރުއާނުގައިވާ އެއްޗަކަށް ޢަމަލުނުކުރާ މީހާއީ ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންނެއް ނޫނެވެ. އެއީ އޭނާ ޤުރުއާނުގެ އަކުރުތައް އަދާކުރުމުގައި ދުނިދަނޑިޔެއް ސީދާކުރާފަދައިން ސީދާކޮށް ޤާއިމުކުރިނަމަވެސްމެއެވެ..."

13- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ޢަބްދު ﷲ ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުލްޙަމީދު އަލްވާސިޠީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޒައިދު ބިން އަޚްޒަމު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ދާވޫދު އައްޠަޔާލިސީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން ބުދައިލު، އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހުން، އަނަސް ބިން މާލިކު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«إِنَّ للّٰه أهْلِينَ» قِيلَ: مَنْ هُمْ يا رَسُولَ اللّٰه؟ قَالَ: «أَهْلُ الْقُرْآنِ هُمْ أَهْلُ اللّٰه وَخَاصَّتُهُ»

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ﷲ އަށް އަހުލުވެރިންތަކެއްވެއެވެ.' ދެންނެވުނެވެ: 'އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އެއީ ކޮންބައެއްތޯއެވެ؟' ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިންނެވެ. އެބައިމީހުންނީ ﷲ ގެ އަހުލުވެރިން، އަދި އެކަލާނގެ ޚާއްޞަ ބައި މީހުންނެވެ."

14- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޖަޢުފަރު އަޙްމަދު ބިން ޔަޙްޔާ އަލްޙުލްވާނީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޔަޙްޔާ ބިން ޢަބްދުލްޙަމީދު އަލްޙިއްމާނީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްމާދު ބިން ޝުޢައިބު، ޢާޞިމުގެ އަރިހުން، ޒިއްރުގެ އަރިހުން، ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢަމްރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ: ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

(يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: اقْرَأْ وَارْقَ فِي الدَّرَجَاتِ وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرَتِّلُ فِي الدُّنْيَا فَإِنَّ مَنْزِلَتَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةٍ كُنْتَ تَقْرَؤُهَا.) [35]

[35] رواه أحمد: 6799 ، وأبو داود: 1464، والترمذي: 2914

މާނައީ: "ޤުރްއާނުގެ އަހުލުވެރިޔާއަށް ޤިޔާމަތްދުވަހު ބުނެވޭނެއެވެ: ކިޔަވާށެވެ! އަދި ދަރަޖަތަކުން މައްޗަށް އަރަމުންދާށެވެ. އަދި ދުނިޔޭގައި ތިބާ ތަރުތީލުކޮށް ކިޔެވިފަދައިން، ތަރުތީލުކޮށް ކިޔަވާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ތިބާ ފައިބާނޭ މަންޒިލުވަނީ ތިބާ ކިޔަވަމުންދިޔަ އެންމެ ފަހު އާޔަތުގައި ހުރިގައިއެވެ."

15- އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދި ﷲ އަޙްމަދު ބިނުލް ޙަސަން ބިން ޢަބްދިލް ޖައްބާރު އައްޞޫފީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޔަޙްޔާ ބިން މަޢީނު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން މަހްދީ ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާން، އާޞިމުގެ އަރިހުން، ޒިއްރުގެ އަރިހުން، ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢަމްރު رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا ގެ އަރިހުން، ނަބިއްޔާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ:

«يُقَالُ اقْرَأْ وَارْتَقِ وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرَتِّلُ فِي الدُّنْيَا , فَإِنَّ مَنْزِلَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةٍ تَقْرَؤُهَا»

މާނައީ: "ބުނެވޭނެއެވެ: 'ކިޔަވާށެވެ. އަދި އަރަމުންދާށެވެ. އަދި ދުނިޔޭގައި ތިބާ ތަރުތީލުކޮށް ކިޔަވަމުންދިޔަ ފަދައިން ތަރުތީލުކޮށް ކިޔަވާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ތިބާ ފައިބާނޭ މަންޒިލުވަނީ ތިބާ ކިޔަވާ އެންމެ ފަހު އާޔަތުގައި ހުރިގައިއެވެ."

މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

16- އަދި އުއްމު އައްދަރްދާއު رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެވެއެވެ:

(سَأَلْتُ عَائِشَةَ رضي الله عنها عَمّنْ دَخلَ الْجَنَّة مِمّنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ: مَا فَضْلُهُ عَلَى مَنْ لَمْ يَقْرَأْهُ؟ فَقَالَتْ عَائِشَةُ:إِنَّ عددَ دَرَجِ الْجَنِّة بِعَدَدِ آيِ الْقُرْآنِ,فَمَنْ دَخَلَ الْجَنَّة مِمّنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَلَيْسَ فَوْقَهُ أَحَدٌ.)[36]

މާނައީ: "ޤުރުއާން ކިޔަވާމީހުންގެ ތެރެއިން ސުވަރުގެ ވަންނަ މީހުންނާއިމެދުގައި އަހުރެން ޢާއިޝާ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا އާއި ސުވާލުކުރީމެވެ: 'ޤުރުއާން ނުކިޔަވާ މީހާގެ މައްޗަށް އޭނާއަށް ލިބިގެންވާ ހެޔޮކަމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟' އެހިނދު ޢާއިޝާ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ސުވަރުގޭގެ ދަރަޖަތަކުގެ އަދަދުވަނީ ޤުރުއާނުގެ އާޔަތްތަކުގެ އަދަދަށެވެ. ފަހެ، ޤުރުއާން ކިޔަވާ މީހުންގެ ތެރެއިން ސުވަރުގެ ވަންނަ މީހާ، އޭނާގެ މަތީގައި އެއްވެސް މީހަކު ނުވެއެވެ."

17- އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ބަކުރު ޖަޢުފަރު ބިން މުޙައްމަދު އަލްޞަންދަލީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙަސަން ބިން މުޙައްމަދު އައްޒަޢުފަރާނީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙަޖްޖާޖު ބިން ޔާސިރު، އިބްރާހީމު އަލްހަޖަރީގެ އަރިހުން، އަބުލްއަޙްވަޞްގެ އަރިހުން، ޢަބްދުﷲ (އިބްނު މަސްޢޫދު) رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

---

[36] رواه ابن أبي شيبة: 30572

(تعَلَّموا هَذَا الْقُرْآنَ وَاتْلُوهُ فَإِنَّكم تُؤْجَرُونَ عَلَى تِلاَوَتِه بِكُلِّ حرفٍ عَشْرَ حَسَنَاتٍ، أمَا إِنّي لاَ أقُولُ: {ألم}عَشْرٌ، ولَكِنِ الأَلِفُ عَشْرٌ، وَاللاَّم عَشْرٌ، وَالْمِيمُ عَشْرٌ، إِنَّ هذَا الْقُرْآنَ مَأدُبَةُ اللّه، فَتَعَلَّموا مِنْ مَأدُبَةِ اللّه مَا اسْتَطَعْتُمْ إِنَّ هذَا الْقُرْآنْ هُوَ حَبْلُ اللّه، هُوَ النُّور الْمُبِين، وَالشِّفاءُ النّافعُ وَنَجَاةُ مَنِ اتّبعَهُ، وَعِصْمَةُ مَنْ تَمَسَّك بِهِ، لاَ يَعْوَجُّ فيُقَوَّم ولاَ تَنْقَضِي عَجَائِبُهُ، ولاَ يَخْلَقُ عَنْ كَثْرَةِ الرِّدّ.) [37]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން މިޤުރުއާން އުނގެނި، ތިލާވަތްކުރާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެޤުރުއާން ތިލާވަތްކުރުމުގެ މައްޗަށް ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަޖުރު ލިބޭނެއެވެ. ކޮންމެ ހަރުފަކަށް ދިހަ ހެޔޮކަން ލިބޭނެއެވެ. ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން (الم) އަކީ ހަރުފެއްކަމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ވިދާޅުނުވަމެވެ. އެހެނެއްކަމަކު އަލިފު ހަރުފެއްކެވެ. އަދި ލާމު އެއީ ހަރުފެއްކެވެ. އަދި މީމު އެއީ ހަރުފެއްކެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މިޤުރުއާނަކީ الله ގެ ޟިޔާފަތެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން الله ގެ ޟިޔާފަތުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކުޅަދާނަވީ މިންވަރަކަށް އުނގެންނާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މިޤުރުއާނަކީ الله ގެ ވާގަނޑެވެ. އެއީ ބަޔާންވެގެންވާ ނޫރެވެ. އަދި ފައިދާކުރާނޭ ޝިފާއެވެ. އަދި އެޤުރުއާނަށް ތަބާވާމީހާ ނަޖާތްދޭ ނަޖާތެވެ. އަދި އެޤުރުއާނުގައި ހިފަހައްޓައިފިމީހާއަށް ރައްކާތެރިކަމެކެވެ. އެޤުރުއާން ގުދުވެގެން ތެދުކުރަންޖެހޭ ނުޖެހޭނެއެވެ. އަދި އެފޮތުގެ އަޖައިބުތައް ނިމިގޮސް ހުސްވެސް ނުދާނެއެވެ. އަދި ތަކުރާރުކުރުމުން ގިނަކުރުމަކުން ބާވެގެން ނުދާނެއެވެ."[38]

---

[37] رواه الدارمي: 3358، وابن أبي شيبة: 30008 މިރިވާޔަތުގައިވާ އިބްނު މަސްޢޫދު ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ބަޔާންކުރި ވިދާޅުވެއެވެ. މިރިވާޔަތުގައި ޝައިޚުލްއިސްލާމް އިބްނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިގޮތުން މައުޤޫފުކޮށް ރިވާކުރެވިފައެވެ. އެއީ ޞައްޙަ ރިވާޔަތުގައިވާ ގޮތުގައިނަމަވެ.

[38] އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...الْمَأْدُبَةُ الضِّيَافَةُ وَهُوَ مَا يُجْعَلُ مِنْ الطَّعَامِ لِلضَّيْفِ. فَبَيَّنَ أَنَّ اللَّهَ ضَيَّفَ عِبَادَهُ بِالْكَلَامِ الَّذِي أَنْزَلَهُ إلَيْهِمْ فَهُوَ غِذَاءُ قُلُوبِهِمْ وَقُوتِهَا وَهُوَ أَشَدُّ انْتِفَاعًا بِهِ وَاحْتِيَاجًا إلَيْهِ مِنْ الْجَسَدِ بِغِذَائِهِ..) (مجموع الفتاوى: 527/17)

18- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޙަދީޘުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދި الله އަޙްމަދު ބުނުލް ޙަސަން ބުން ޢަބްދިލްޢަޒީޒު އަލްބަޣަވީ ޙަދީޘުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝުޢުބާ ބުން މަންހާލު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްޖާޖު ބުން މިންހާލު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްމާދު ބުން ސަލަމާ، ޢަޠާއު ބުނުއް ސާއިބުގެ އަރިހުން، އަބޫ ޢަބްދުއްރަޙްމާނު އައްސުލަމީގެ އަރިހުން، އިބްނު މަސްޢޫދު رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާޔަތްވެއެވެ:

(تَعلَّموا الْقُرْآنَ وَاتْلُوهُ فَإِنَّكمْ تُؤْجَرُونَ بِهِ , إِنَّ بكُلِّ اسْمٍ مِنْهُ عَشْرًا أَمَا إِنَّي لا أَقُولُ بِ {الم} عَشْرٌ , ولَكِنْ بِالأَلِفِ عَشْرٌ وَباللاَّمِ عَشْرٌ , وَبِالْمِيمِ عَشْرٌ.)[39]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ޤުރުއާން އުނގެނޭށެވެ. އަދި އެ ޤުރުއާން ތިލާވަތްކުރާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެ ޤުރުއާނުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަޖުރުދެއްވޭނެއެވެ. އެ ޤުރުއާނުން ކޮންމެ ނަމަކަށް ދިހަ ހެޔޮކަންވެއެވެ. ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން (الم) އެއީ ދިހައެކޭ އަޅުގަނޑު ނުބުނަމެވެ. އެހެންނަމަވެސް (ألف) އެއީ ދިހައެކެވެ. އަދި (لام) އެއީ ދިހައެކެވެ. އަދި (ميم) އެއީ ދިހައެކެވެ."[40]

މާނައީ: "...އަލިފްލާމްމީމަކީ އަކީ ޤުރުއާނުގެ ކަލިމަތެވެ. އެއީ ޤުރުއާނުގެ ތިންކަލިމަ ކަލިމަތެއްކަމެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރައްވާފައިވަނީ الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى އެކަލާނގެ އަޚްލާޤުންނަށް ބޭނުމެއްނޫނެވެ. އެކަލާނގެ ކަލާމުފުޅުން އެކަލާނގެ އުފެއްދެވުންތަކުން ތަފާތުކުރެއްވުމަށެވެ. އެއީ އުފެއްދެވުންގެ ހިތްމަތުގެ ކަމާ އަދި ކޮށްތެވެ. އަދި ހަރުފުތަކުން ތިރީ ކަނޑައެޅެން ހަރުފުތަކެއް ވަކިކުރެވިފައިވާ ބަސްތަ އަދި ބަސްތަކުގެ ވަކިކުރެވޭ ބަސްތަކުން، އެކަލާނގެ ކަލާމުފުޅުން (ހިތްމަތަކަށް)ކުރާ ފަހެ، އަދި ބަސްތަކުގެ ހިތްމަ ވަކި ބަސްވެގެންވާނެވެ..."

[39] رواه الطبراني في المعجم الكبير: 8648

[40] މިޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ ޙަރުފުގެ މުރާދައިމުރުގައި ތިލާވަތްކުރުމުން ހެޔޮކަމެއްވާނެއެވެ. އެއީ އަދިވެސް ހަޔާތުގެ އަޅުކަމުގެ ގޮތުގައި ބުނެވެ ކަލިމަތަށްވާއެވެ. އިބްނު ޤަޔިމް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...قَدْ سَأَلْتُ

19- ✎ ހަރަފުގެންނަން މުރާދަކީ ކަލިމަތްތަކާ ވިދާޅުވިއެވެ: ހަރަފުގެންނަން

އުފެދޭގޮތު ބަސްދީ ﷲ އަށް ދަންނަވާ ނިޔާމަތާ ވިދާޅުވިއެވެ: ހަރަފުގެންނަން އަރުއްވާރިލު

އަރުހަދީ ބަސް ދަމުލު ނިޔާމަތާ ވިދާޅުވިއެވެ: ހަރަފުގެންނަން ދަރިހު ވަރުބު ކަބަކުޅުއްތާ

ވިދާޅުވިއެވެ: ހަރަފުގެންނަން ބަރަކާ ބަސް ހަރުދުބު، ހަދީސް ބަސް ބަޔާނެއް ހަދީސްގައި، ޝައިޚުލް

ބަސް ހަލީމު ކަންދެއް ހަދީސްގައި، ދަސްދީ ﷲ ބަސް ދަމުލު ބަސްނަމު ޢަބްދު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمَا ވިދާޅުވިކަމަށް

ނިޔާމާވިއެވެ:

شَيْخَنَا شَيْخَ الْإِسْلَامِ ابْنَ كَثِيرٍرحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى: مَا الْمُرَادُ بِالْحَرْفِ فِي الْحَدِيثِ؟ فَقَالَ: الْكَلِمَةُ، لِحَدِيثِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَلَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ عَشْرُ حَسَنَاتٍ لَا أَقُولُ " الم " حَرْفٌ وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ، وَلَامٌ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ، وَهَذَا الَّذِي ذَكَرَهُ هُوَ الصَّحِيحُ إِذْ لَوْ كَانَ الْمُرَادُ بِالْحَرْفِ حَرْفَ الْهِجَاءِ لَكَانَ أَلِفٌ بِثَلَاثَةِ أَحْرُفٍ، وَلَامٌ بِثَلَاثَةٍ وَمِيمٌ بِثَلَاثَةٍ، وَقَدْ يَعْسُرُ عَلَى فَهْمِ بَعْضِ النَّاسِ فَيَنْبَغِي أَنْ يَتَفَطَّنَ لَهُ فَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ لَا يَعْرِفُهُ. وَقَالَ لِي بَعْضُ أَصْحَابِنَا مِنَ الْحَنَابِلَةِ إِنَّهُ رَأَى هَذَا فِي كَلَامِ الْإِمَامِ أَحْمَدَ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ مَنْصُوصًا - وَاللَّهُ أَعْلَمُ...) (النشر في القراءات العشر: 454/2)

މާނައީ: "...ހަރަފުގެންގެ ޝައިޚް: ޝައިޚުލް އިސްލާމް އިބްނު ކަޘީރު رَحِمَهُ ٱللَّهُ އާއި ހަރުފުން ސުވާލުކުރީމެވެ: ހަދީޘްގައިވާ ހަރުފުގެ މުރާދަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟' އޭނާ ކަލިމައެވެ. އޭނާ އިބްނު މަސްޢޫދު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ ހަދީޘްގައިކަމައެވެ. ޤުރުއާން ކިޔައިފިމީހަކަށް ކޮންމެ ހަރުފަކަށް ދިހަ ހެޔޮކަން ލިބޭނެއެވެ. އަހަރެން ނުބުނަމެވެ (الم) އެއީ ހަރުފެކެވެ. އެހެންނަމަވެސް (ألف) އެއީ ހަރުފެކެވެ. އަދި (لام) އެއީ ހަރުފެކެވެ. އަދި (ميم) އެއީ ހަރުފެކެވެ.' އެކަމަށްގޮސް މިދެކެވުނުކަމަކީ ޞައްޙަ މިއީ ޞައްޙަކަމެވެ. އެހެނީ ހަރުފުގެ މުރާދަކީ އަލިފުބާގެ ހަރުފުކަމުގައިވާނަމަ، (ألف) ވާނީ ތިން ހަރުފުކަމުގައެވެ. އަދި (لام) ވާނީ ތިން ހަރުފު ކަމުގައެވެ. އަދި (ميم) ވާނީ ތިން ހަރުފު ކަމުގައެވެ. މިކަމަކީ ބައެއް މީހުންނަށް ދަތިކަމެއް. އެހެންކަމުން އެކަމަށް ވިސްނުން ބޭނުންވެއެވެ. މީހުންގެ ތެރެއިން ގިނަ މީހުން އެކަން ނުދަންނައެވެ. އަދި ރަނގަޅަށް ނޭނގެއެވެ. އަހަރެމެންގެ ޙަނބަލީން ބައެއް ޞާހިބުން އަހަންނަށް ބުނީ ކަމުގައިވަނީ ކެރިބަމެވެ. އިމާމް އަޙްމަދު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ގެ އަރިހުން ނައްޞެއްކަމަށް މިފަދައިން ވާހަކަދެއްކެވި ކަމުގައިވެއެވެ. والله أعلم..."

ޝައިޚުލް އިސްލާމް އިބްނު ތައިމިއްޔާ ވެސް رَحِمَهُ ٱللَّهُ މިފަދައިން އިޚްތިޔާރުކުރެއްވިއެވެ.

(مجموع الفتاوى: 107/12)

«مَنْ جَمَعَ الْقُرآنَ فَقَدْ حَمَلَ أمْراً عَظِيماً , لَقَدْ أُدْرِجَتِ النُّبوَّة بَيْنَ كَتِفَيْهِ غَيْرَ أنَّه لاَ يُوحَى إِلَيْهِ , فَلاَ يَنْبَغِي لِحَامِلِ الْقُرْآنِ أنْ يَحِدَّ مَعَ مَنْ يَحِدُّ , ولاَ يَجْهَلْ مَعَ مَنْ يَجْهَلُ؛ لأَنَّ الْقُرْآنَ فِي جَوْفِهِ»

މާނައީ: "ޤުރްއާން ޖަމާކޮށްދީ (ދަސްކޮށްދީ) މީހަކު ވަނީ ބޮޑުވެގެންވާ ކަންތައްކަމެއް އުފުލައިފިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުވެސް ނަބީކަން އޭނާގެ ދެކޮނޑު ދޭތެރޭގައި ވެއްދިއްޖެއެވެ. އެކަމަކު އޭނާގެ މައްޗަށް ވަޙީ ބާވައިނުލެވޭކަމުގައެވެ. ފަހެ ޤުރްއާން އުފުލާ މީހާ، (ރުޅިއައިސް) ހަރުކަށިވާ މީހާއި އެކީ ރުޅިއައިސް ހަރުކަށިވުން އެކަށީގެންނުވެއެވެ. އަދި ޖާހިލުވެގަންނަ (އެބަހީ: ޖާހިލު އަމަލުތަކެއް ކަނޑައަޅާ) މީހާއި އެކީގައި ޖާހިލުވެގަތުން އެކަށީގެންނުވެއެވެ. އެހެނީ ޤުރްއާންވަނީ އޭނާގެ އެތެރޭގައެވެ."[41]

20- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލީވެސް އަބޫބަކުރު ބިން އަބީ ދާއޫދު ޙަދީޘްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބްދުއްޖަބްބާރު ޙަދީޘްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު ވަހްބު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މަސްލަމާ ބިން ޢަލީއްޔު، ޢަލީ ބިން ޔަޒީދުގެ އަރިހުން، މަކްޙޫލުގެ އަރިހުން، އަބޫ އުމާމާ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ އަރިހުން މަރްފޫޢުކޮށް ރިވާކުރައްވާ ޙަދީޘްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ:

---

[41] އަބޫ ޢުބައިދު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (أَنَّ رَجُلًا أَتَى أَبَا الدَّرْدَاءِ بِابْنِهِ، فَقَالَ: يَا أَبَا الدَّرْدَاءِ إِنَّ ابْنِي هَذَا قَدْ جَمَعَ الْقُرْآنَ. فَقَالَ: «اللَّهُمَّ غَفْرًا، إِنَّمَا جَمَعَ الْقُرْآنَ مَنْ سَمِعَ لَهُ وَأَطَاعَ» (فضائل القرآن لأبي عبيد: 132/1)

މާނައީ: "މީހަކު އޭނާގެ ދަރިފުޅު ގޮވައިގެން އަބޫ ދަރުދާއުގެ އަރިހަށް އައިސް ބުނެފިއެވެ: 'އޭ އަބޫ ދަރުދާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެންގެ މިދަރިފުޅު ޤުރްއާން އެއްކޮށް ޖަމާކޮށްފިއެވެ.' އޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'اللهم ގަފޫރުއްސަވާނދޭވެ! ޤުރްއާން ޖަމާކޮށްފިކަމުގައިވާނީ އޭނާއަށް އަޑުއަހާ ކިޔަމަންވެއްޖެ މީހާއެވެ."

«مَنْ قَرَأَ رُبُعَ الْقُرْآنِ فَقَدْ أُوتِيَ رُبُعَ النُّبوَّةِ، وَمَنْ قَرَأَ ثُلُثَ الْقُرْآنِ فَقَدْ أُوتِيَ ثُلُثَ النُّبوَّةِ، وَمَنْ قَرَأَ ثُلُثَي الْقُرْآنِ فَقَدْ أُوتِيَ ثُلُثَي النُّبوَّةِ، وَمَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَقَدْ أُوتِيَ النُّبوَّةَ»[42]

މާނައީ: "ޤުރްއާނުގެ ހަތަރުބައިކުޅަ އެއްބައި ކިޔަވައިފިމީހާ، ފަހެ ނަބީކަމުގެ ހަތަރުބައިކުޅަ އެއްބައި އޭނާއަށް ދެއްވިއްޖެއެވެ. އަދި ޤުރްއާނުގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައި ކިޔަވައިފިމީހާއަށް ފަހެ ނަބީކަމުގެ ތިންބައިކުޅަ އެއްބައި ދެއްވިއްޖެއެވެ. އަދި ޤުރްއާނުގެ ތިންބައިކުޅަ ދެބައި ކިޔަވައިފިމީހާއަށް ފަހެ ނަބީކަމުގެ ތިންބައިކުޅަ ދެބައި ދެއްވިއްޖެއެވެ. އަދި (މުޅި) ޤުރްއާން ކިޔަވައިފިމީހާއަށް ނަބީކަން ދެއްވިއްޖެއެވެ. އޭނާއަށް ވަޙީ ނުއިއްވޭވޭކަން މެނުވީއެވެ."

*****

[42] މިރިވާޔަތުގައިވާ ވަސްޓަވާއިޔާ ބަރީޝް މުސްނަދު ރާވީއެއްކަމުގައި ބާޠިލު ސިޤަތުތެރިއާވަގުޅައި ރާވީއެއްކަމެވެ. އަދި އެއާއިއެކު މަތްރޫކުވާއި އަބޫ އުމާމާއި ތުމުދު މުދުލަސްޖެހުމެވެ. އެހެން މަތްރޫކު، އަބޫ އުމާމާގެ އަތިހުން އެއްވެސް އެއްޗެއް އަޑުއިވިކަން އެނގޭކަށް ނުއެވެ.

ޤުރުއާން އުނގެނި އުނގަންނައިދޭމީހާގެ މާތްކަން ބަޔާންވި ބާބު

21- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޝުޢައިބު ޢަބްދު ﷲ ބިން ޙަސަން އަލްޙަރްމާނީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަލިއްޔު ބިން ޤައިސު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝުޢުބާ، ޢަލްޤަމާ ބިން މަރްޘަދުގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ސަޢުދު ބިން ޢުބައިދާ، އަބޫ ޢަބްދިއްރަޙްމާނު އައްސުލަމީގެ އަރިހުން، ޢުޘްމާނު ބިން ޢައްފާނު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިކަމަށް އަޑުއިވުނެވެ. -ޝުޢުބާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް (ޢަލްޤަމާ) އަށް ދެންނެވީއެވެ: ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހުންތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: އާނއެކެވެ.' ރަޤީމުކުރައްވިއެވެ:

(«خَيْرُكُمْ مَنْ تَعلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمهُ» قَالَ أَبُو عَبْدِ الرّحْمَنِ: فَذلِك أَقْعدَنِي مَقْعَدِي هَذَا، فَكَانَ يُعَلِّم مِنْ خِلاَفَةِ عُثْمَانَ إِلَى إِمْرَةِ الْحَجّاج)[43]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ހެޔޮވެގެންވާނީ އެންމެ ޤުރުއާން އުނގެނި އުނގަންނައިދޭ މީހާއެވެ." އަބޫ ޢަބްދިއްރަޙްމާނު (އައްސުލަމީ) ވިދާޅުވިއެވެ: "އަހުރެން މިމަޤާމުގައި އިށީންނެވީ އެކަމެވެ.' ޢުޘްމާނުގެ ޚިލާފަތުގެ ޒަމާނުން ފެށިގެން، ޙައްޖާޖުގެ ވެރިކަމާއި ހަމައަށް އުނގަންނައިދެއްވަމުން ގެންދިޔައެވެ."[44]

---

[43] رواه البخاري: 5027

[44] ޚިލާފަތުގައި ތިބީ ބާރަށޭގެ ގަދައިގާ އަބޫ ޢަބްދިއްރަޙްމާނު ޢަބްދު ﷲ ބިން ޙަބީބުއެވެ. ޢުޘްމާނު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ އަރިހުން މިރިވާޔާ ޚިލާފަތުގައި އެއްވެސްކަމެއް، ޚިލާފަތުގެ ޤުރުއާން ޙައްޖާޖުމަގުދަނޑުއަޅާ މަސްޢޫދުގައި އިށީންނެވިއެވެ. އެއީ ސާބިތު އަހަރުމެންނާދާން ޚިލާފަތުގެ ޙައްޖާޖުމަގުން ގެންދިޔައެވެ.

އިބްނުލް ޤައްޔިމް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وتعلُّمُ القرآن وتعليمُه يتناولُ تعلُّم حروفه وتعليمَها، وتعلُّمَ معانيه وتعليمَها، وهو أشرفُ قِسْمَي تعلُّمه وتعليمه؛ فإنَّ المعنى هو المقصود، واللفظُ وسيلةٌ إليه، فتعلُّم المعنى وتعليمُه تعلُّمُ الغاية وتعليمُها، وتعلُّمُ اللفظ المجرَّد وتعليمُه تعلُّمُ الوسائل وتعليمُها، وبينهما كما بين الغايات والوسائل...) (مفتاح دار السعادة: 202/8)

މާނައީ: "...ޤުރުއާން އުނގެނި އުނގަންނައިދިނުމުގައި: ޤުރުއާނުގެ ހަރުފުތައް ދަސްކޮށް ދަސްކޮށްދިނުމާއި، އަދި ޤުރުއާނުގެ މާނަ އުނގެނި އުނގަންނައިދިނުން ޝާމިލުވެއެވެ. އަދި ޤުރުއާން އުނގެނި އުނގަންނައިދިނުމުގެ ދެބައިގެ ތެރެއިން އެންމެ ޝަރަފުވެރި ބަޔަކީ އެއީއެވެ. (އެބަހީ: ޤުރުއާނުގެ މާނަ އުނގެނި އުނގަންނައިދިނުމެވެ.) އެހެނީ ޤަޞްދުކުރެވިގެންވާކަމަކީ މާނައެވެ. އަދި ލަފްޒަކީ އެކަމަށް ވާސިލުވާނެ ވަސީލަތެކެވެ. އެހެންކަމުން މާނަ އުނގެނި އުނގަންނައިދިނުމީ ޤަޞްދުކުރެވޭ ކަންތައް އުނގެނި އުނގަންނައިދިނުމެވެ. އަދި ހަމައެކަނި ލަފްޒު އުނގެނި އުނގަންނައިދިނުމީ ވަސީލަތްތައް އުނގެނި އުނގަންނައިދިނުމެވެ. އަދި އެދެކަންތަކުގެ ދެމެދުގައިވަނީ މަޤްޞަދުތަކާއި ވަސީލަތްތަކާއި ދެމެދުގައިވާ ފަދައެވެ..."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...قَالَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِي - وَهُوَ الَّذِي رَوَى عَنْ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: " {خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ} " كَمَا رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي صَحِيحِهِ وَكَانَ يُقْرِئُ الْقُرْآنَ أَرْبَعِينَ سَنَةً. قَالَ - حَدَّثَنَا الَّذِينَ كَانُوا يُقْرِئُونَنَا عُثْمَانُ بْنُ عفان وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ وَغَيْرُهُمَا: أَنَّهُمْ كَانُوا إذَا تَعَلَّمُوا مِنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ آيَاتٍ لَمْ يُجَاوِزُوهَا حَتَّى يَتَعَلَّمُوا مَا فِيهَا مِنْ الْعِلْمِ وَالْعَمَلِ. قَالُوا: فَتَعَلَّمْنَا الْقُرْآنَ وَالْعِلْمَ وَالْعَمَلَ جَمِيعًا. وَلِهَذَا دَخَلَ فِي مَعْنَى قَوْلِهِ: " {خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ} " تَعْلِيمُ حُرُوفِهِ وَمَعَانِيهِ جَمِيعًا؛ بَلْ تَعَلُّمُ مَعَانِيهِ هُوَ الْمَقْصُودُ الْأَوَّلُ بِتَعْلِيمِ حُرُوفِهِ وَذَلِكَ هُوَ الَّذِي يَزِيدُ الْإِيمَانَ كَمَا قَالَ جُنْدُبُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ وَغَيْرُهُمَا: تَعَلَّمْنَا الْإِيمَانَ ثُمَّ تَعَلَّمْنَا الْقُرْآنَ فَازْدَدْنَا إيمَانًا وَأَنْتُمْ تَتَعَلَّمُونَ الْقُرْآنَ ثُمَّ تَتَعَلَّمُونَ الْإِيمَانَ...) (مجموع الفتاوى: 13/402-403)

މާނައީ: "...އަބޫ ޢަބްދުއްރަޙްމާނު އައްސުލަމީ ވިދާޅުވިއެވެ -އުޘްމާނު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ އަރިހުން، ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ މިފަދައިން ރިވާކުރައްވާފައިވާގޮތުން: 'ތިޔަބައިމީހުންގެތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮބޭފުޅަކީ ޤުރުއާން އުނގެނި އުނގަންނައިދެއްވި ބޭފުޅާއެވެ.' މިޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވީ ބުޚާރީ ޞަޙީޙުގައެވެ. އެ ބުޚާރީ، އެކަލޭގެފާނުގެ ޞަޙީޙުގައި ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ސާޅީސް އަހަރުވަންދެން ޤުރުއާން ކިޔަވައިދެއްވިއެވެ.- (އަބޫ ޢަބްދުއްރަޙްމާނު އައްސުލަމީ) ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް ކިޔަވައިދެއްވި ގެންދިޔަ ބޭކަލުންކަމުގައިވާ ޢުޘްމާނު ބިން ޢައްފާނާއި، ޢަބްދު ﷲ ބިން މަސްޢޫދާއި އަދި އެހެނިހެން ބޭކަލުން އަހަރެމެންނަށް ވިދާޅުވިގޮތުގައި: އެބޭކަލުން ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހުން ދިހަ

22- ✒ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ބައްޝާރު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ދާއޫދު އައްޠަޔާލިސީ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝުޢްބާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަލްޤަމާ ބިން މަރްޘަދު، ސަޢްދު ބިން ޢުބައިދާ، އަބޫ ޢަބްދުއްރަޙްމާނު އައްސުލަމީގެ ކިބައިން، އަދި ޢުޘްމާނު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: اللَّه ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ» [45]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮމީހާ: ޤުރުއާން އުނގެނި އުނގަންނައިދޭ މީހާއެވެ."

---

[45] رواه الترمذي: 2909

-23 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޒުބައިދު އަލްޔައްބާސު ބުން އަބްވަދު އަލްޖިބްރީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދު ﷲ ބުން މުޢާވިޔާ އަލްޖުމަޙީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙާރިޘު ބުން ނަބްހާނު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢާޞިމު ބުން ބަހްދަލާ، މުޞްޢަބު ބުން ސަޢުދުގެ އަރިހުން، އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރައްވައެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ القُرْآنَ وَعَلَّمَهُ» قَالَ: «وَأَخَذَ بِيَدِي، فَأَقْعَدَنِي مَقْعَدِي هَذَا أُقْرِئُ»[46]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮވަނީ: ޤުރުއާން އުނގެނި އުނގަންނައިދޭ މީހާއެވެ.' (ޢާޞިމު) ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނު (އެބަހީ: މުޞްޢަބު ބުން ސަޢުދު) އަހުރެންގެ އަތުގައި ހިފުއްވައިގެން އަހުރެން ޤުރުއާން ކިޔަވައިދިނުމަށްޓަކައި މަޤާމެއްގައި ބޭންދެވިއެވެ.'"

-24 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޚާލިދު ޢަބްދުލް ބުން މުޙައްމަދު އަލްޝަންދަރީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢުމައިރު ބުން މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދު ﷲ ބުން ނާފިޢު އައްޞާއިޣު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މޫސާ ބުން އުބައިދާ ބުން ނަޝީޠު ވާހަކަދައްކަވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންގެ ބައްޕާ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއިވުނެވެ:

[46] رواه ابن ماجه: 213 މިރިވާޔަތުގެ އިސްނާދުގައިވާ އަލްޙާރިޘު ބުން ނަބްހާނުއަކީ ޟަޢީފު މުންކަރު ރާވީއެއްކަމަށް ބުޚާރީ ވިދާޅުވެއެވެ.

ޢުޤްބާ ބިން ޢާމިރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވެނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: އަހަރުމެން 'އަހްލުއްޞުއްފާ' ގައި[47] ވަނިކޮށް اللَّه ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އަހަރުމެންގެ ގާތަށް ނިކުމެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

(أيُّكمْ يُحِبُّ أنْ يَغْدُوَ إِلَى بُطْحَانَ أوِ الْعَقِيقِ فَيَأْتِيَ كُلَّ يومٍ بِنَاقَتَيْنِ كَوْمَاوَيْنِ فَيَأْخُذُهُمَا فِي غَيْرِ إِثْمٍ وَلاَ قَطْعِ رَحِمٍ؟ " قُلْنَا: كُلَّنَا يَا رَسُولَ اللَّه يُحِبُّ ذلِكَ، قَالَ: «فَلأَنْ يَغْدُوَ أحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ فَيَتَعَلَّمَ آيَتَيْنِ مِنْ كِتَابِ اللَّه خَيْرٌ لَهُ مِنْ نَاقَتَيْنِ، وَثَلاَثٌ خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلاَثٍ، وَأَرْبَعٌ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَرْبَعٍ، وَمِنْ أَعْدَادِهِنَّ مِنَ الإِبِلِ»[48]

މާނައީ: "ތިޔަބޭފުޅުންނަށް، ކޮންމެ ދުވަހަކުގައި ބުޠްޙާނު ވާދީއަށް -ނުވަތަ އަލްޢަޤީޤު ވާދީއަށް- ހެނދުނުހެނދުނާ ގޮސް، ކޮންގަނޑު އުސްވެގެންވާ ބޮޑު ހިދު ދިގުގަދަ، އެއްވެސް ފާފަވެރިކަމެއް އަދި ރަޙިމްގެ ގުޅުން ކަނޑުމެއްނެތި ހިފައިގެން އައުމަށް ލޯބިކުރަނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެން ދެންނެވީމެވެ: 'އޭ اللَّه ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަހަރުމެން އެންމެންވެސް އެކަމަށް ލޯބިކުރަމެވެ.' ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'ފަހެ ތިޔަބޭފުޅުންކުރެ މީހަކު މިސްކިތަށް ހެނދުނުހެނދުނާ ގޮސް، ދެން اللَّه عَزَّوَجَلَّ ގެ ފޮތުން ދެއާޔަތް ދަސްކޮށް އުނގެނުން ދެޖަމަލަށްވުރެ އޭނާއަށް ހެޔޮވާނެއެވެ. އަދި ތިން އާޔަތް ދަސްކުރުން، ތިން ޖަމަލަށްވުރެ ހެޔޮވާނެއެވެ. އަދި ހަތަރު އާޔަތް ދަސްކުރުން ހަތަރު ޖަމަލަށްވުރެ ހެޔޮވާނެއެވެ."

*****

[47] އަހްލުއްޞުއްފާއަކީ ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ މިސްކިތުމަތީގައި ހިޔާކުރެވިގެންވާ ބައެކެވެ. އެތަނުގައި ހިޔާހަރަލައިގެން ދިރިއުޅުއްވި މުހާޖިރުންގެ ފަޤީރު ޞަޙާބުންނެވެ.

[48] رواه مسلم: 803

ޤުރުއާން ދަސްކުރުމަށްޓަކައި މިސްކިތުގައި ޖަމާވެ އެއްވުމުގެ ވާތްކަން ބަޔާންވި ބާބު [49]

---

[49] ސަލަފުންގެ ބޭކަލުން މިސްކިތްތަކުގައި ދަރުސްތަކަށް ޤުރުއާން އުނގެނި، އުނގަންނަވައިދެއްވުން ގެންދިޔައީ: އެއީ:

❶ ތަޖްވީދާއެކު ނުވަތަ ކިޔެވުމުގެ ގޮތުން ކިޔަވައިދިނުމެވެ. އުސްތާޛު: ޝައިޚު، ވަކިވަކިން ދަރިވަރުންނަށް ޤުރުއާން އަޑުއަހާ ދަސްކުރުމަށްޓަކައި ކިޔަވައިދީ ތަރުތީބުން ދަރިވަރުން އަޑުއަހަންތިބެ ކިޔެވުމުން ނަގައިގަތުމެވެ. އެއީ ޖިބްރީލުގެފާނު ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ އަށް ކިޔަވައިދެއްވި ގޮތެވެ.

❷ ދަރިވަރު ޝައިޚަށް ކިޔަވައިދިނުމެވެ. ދެން ޝައިޚު ދަރިވަރުގެ ކިޔެވުން އަޑުއަހާ، ކަރެކްޓްކުރުން ފަދަ ތަސްޙީޙުކުރުމެވެ. އެއީ ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ، އިބްނު މަސްޢޫދު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ އަށް ކިޔަވައިދެއްވުމުން އަޑުއައްސަވާ ގޮތެވެ.

ދެންފަހެ މިސްކިތްތަކުގައި ޖަމާވެ، އެއްގޮތަކަށް އެއްއަޑަކުން، ޤުރުއާން ދަސްކުރުމުގެ ގޮތުން ކިޔެވުމަކީ ސަލަފުންގެ ތެރޭގައި އިޚްތިލާފު ކުރެވިފައިވާ ކަމެކެވެ. ބައެއް އުލަމާއުން އެކަމުގެ ނުރުހުން ފާޅުކުރައްވައެވެ.

ބައެއް ޢިލްމުވެރިން މިސްކިތުގައި އެއްވެ އެއްގޮތަކަށް ކިޔަވާ ގޮތާއިމެދު އިމާމް މާލިކު رَحِمَهُ ٱللَّهُ އާއި ސުވާލުކުރެވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: (إني لأكره ذلك، ولو كان بعضهم يتعلم من بعض لم أر بذلك بأسا. قيل له: أرأيت إن كان واحد منهم يقرأ عليهم؟ قال: لا بأس به.) (البيان والتحصيل: 349/18)

މާނައީ: "އަހަރެން އެކަމަކަށް ނުރުހެމެވެ. އެކަމަކު އެބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބައެއްގެ ކިބައިން އުނގެނުމަށްޓަކައި ވާނަމަ އެކަމުގައި މައްސަލައެއް ނުފެނެއެވެ.' އެބައިމީހުންނަށް ބުނެވުނެވެ: 'އެކަކު ޤުރުއާން އެބައިމީހުންނަށް ކިޔަވައިދެނީނަމަ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަމުގައި މައްސަލައެއް ނެތެވެ.'"

އަދިވެސް އެކަމާއިމެދު ސުވާލުކުރެވުމުން އިމާމް މާލިކު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...لا يعجبني هذا ولا أحبه، ولكن لو قرؤوا على رجل منهم واحد، أو قرأ عليهم رجل منهم لم أر بذلك بأسا. فقيل له لا، بل يقرؤون جميعا على رجل منهم واحد، قال لا يعجبني ذلك وأنا أكره الذي بلغني عن بعض أهل الشام يجتمع النفر جميعا فيقرؤون السورة الواحدة، فقال لا يعجبني هذا ولا أحبه ولكن يقرأ عليهم رجل منهم ويقرؤون عليه واحدا واحدا، أترى الناس اليوم أرغب في الخير ممن مضى؟ لم يكن يفعله أحد فلا يعجبني ولا أحبه...)

(البيان والتحصيل: 349/18)

މާނައީ: "މިކަން އަހުރެންނަކަށް ކަމުދާނެތޯ. އަދި އަހުރެން އެކަމަށް ޚާއްޞަ ނުކުރަމުތޯ. އެހެންނަކަމަކު
އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެކަކަށް އެބައިމީހުން ކިޔަވާދޭނަމަ، ނުވަތަ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެކަކު
އެބައިމީހުންނަށް ކިޔަވާދޭނަމަ އެކަމުގައި މައްސަލައެއްވާކަމަށް އަހުރެންނަކަށް ނުފެނެއެވެ.' ދެން
އެކަކާ ގާތަށް ދެންނެވުމެވެ: 'ނުނުކެވެ. އަދި ކިޔަވާމީ، އުޅުއްވާމުން އެއްކޮށް އެއްފަހަރާ އެމީހުން
އެކަކަން ކިޔަވާދޭނެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަން އަހުރެންނަކަށް ކަމުދާކަށްނުވެއެވެ. އަދި ޝާމުކަރައިގެ
އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ބަޔަކުގެ ހިތައިން، އެބައިމީހުން އެއްވެން ޖަމާޢަތުން އެއްސޫރަތް އެއްފަހަރާ
ކިޔަވާކަމަށް އަހުރެންނަށް ޚަބަރުދިނީ ކަންތައްކަން އަހުރެން ނުދެކެމެވެ. މިކަން ކަމުދާނެއެވެ. އަދި މިކަމަށް
އަހުރެން ޚާއްޞަވެސްނުކުރަމުތޯ. އެހެންނަމަވެސް އުޅުއްވާމުން ތެރެއިން އެކަކު އެބައިމީހުންނަށް
ކިޔަވާދޭނީއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ފަހަރަކު މިހާރު އެއްގައި ކިޔަވާދޭނީއެވެ. އިސްލާމީދީން ބާކީކުރަން ފަށާ
އެގޮތް މިސްކިތުން ހަމަކަމުގެ ބޭނުމާއި ދެކުނެވެ. އެމީހުން ޚާއްޞަވެސް ބުނެދޭނެ!؟ އެކަމުގައި
މިފަދައިން ކަންތައް ނުކުރެއެވެ. އެހެންކަމުން އަހުރެންނަށް މިގޮތް ކަމުދާކަށްނުވެއެވެ..."

އަބޫލް ވަލީދު އަލްބާޖީ ބަޔާންކުރައްވައެވެ: (وَأَمَّا أَنْ يَجْتَمِعُوا فَيَقْرَءُونَ فِي السُّورَةِ الْوَاحِدَةِ مِثْلَ مَا يَعْمَلُ أَهْلُ الْإِسْكَنْدَرِيَّة وَهِيَ الَّتِي تُسَمِّي الْقِرَاءَةَ بِالْإِدَارَةِ فَكَرِهَهُ مَالِكٌ وَقَالَ لَمْ يَكُنْ هَذَا مِنْ عَمَلِ النَّاسِ وَوَجْهُ ذَلِكَ الْكَرَاهِيَةِ لِلْمُبَارَاةِ فِي حِفْظِهِ وَالْمُبَاهَاةِ بِالتَّقَدُّمِ فِيهِ. وَأَمَّا الْقَوْمُ يَجْتَمِعُونَ فِي الْمَسْجِدِ أَوْ غَيْرِهِ فَيَقْرَأُ لَهُمْ الرَّجُلُ الْحَسَنُ الصَّوْتِ فَإِنَّهُ مَمْنُوعٌ قَالَهُ مَالِكٌ لِأَنَّ قِرَاءَةَ الْقُرْآنِ مَشْرُوعَةٌ عَلَى وَجْهِ الْعِبَادَةِ وَالِانْفِرَادُ بِذَلِك أَوْلَى وَإِنَّمَا يُقْصَدُ بِهَذَا صَرْفُ وُجُوهِ النَّاسِ وَالْأَكْلُ بِهِ خَاصَّةً وَفِيهِ نَوْعٌ مِنْ السُّؤَالِ بِهِ وَهَذَا مِمَّا يَجِبُ أَنْ يُنَزَّهَ عَنْهُ الْقُرْآنُ.)

(المنتقى شرح الموطأ: 345/1)

މާނައީ: "ދެންފަހެ އެބައިމީހުން އެއްވެގެން ޖަމާޢަތުގައި، އިސްކަންދަރިއްޔާގެ އަހުލުވެރިން ކަންތައްކުރާފަދައިން:
އެއްސޫރަތެއް އެއްފަހަރާ ކިޔެވުން -އެއީ އަލްއިދާރާއިގެން ކިޔަވާކަމަށް އެބައިމީހުން ނަންދީ ކަންތައްކުރާ-
މިކަމަށް މާލިކު ނުރުހުންވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: '(ކުރިގެ) މީސްތަކުން (އެބަހީ: ޞަޙާބީންނާއި
ތާބިޢީންގެ ބޭކަލުން) ގެ ޢަމަލު މިފަދައިންނުވެއެވެ.' އަދި އެފަދައިން ނުރުހުންވި ސަބަބަކީ: ދެކޮޅަށް
ހިފްޒުކުރުމުގެ މުބާރާތްކަމަށް އެކަށް އެކަމުގައި ފަޚުރުވެރިވުމާއި، އެކަން ކުރިއަށް
ކުރިއަށްދިއުމަށްވާކަމަށް ފަޚުރުވެރިވެގެންވުން އެކަމުގައި އެކުލެވިގެންވާތީއެވެ. ދެންފަހެ ޖަމާޢަތެއް ބައިކަ
މިސްކިތުގައި ނުވަތަ އެހެން ތަނެއްގައި ޖަމާވެ، ދެން ރަނގަޅު އަޑެއްގެ ފިރިހެނަކު އެމީހުންނަށް
ކިޔަވައިދޭން ބާރުގެން، އެކަމަކީ މަނާކަމެކެވެ. މާލިކު އެފަދައިން ވިދާޅުވިއެވެ. އެހެނީ
ޤުރުއާން ކިޔެވުން ޝަރުޢުކުރައްވާފައިވަނީ އަޅުކަމުގެ ގޮތުގައެވެ. އަދި އެކަނިއެކަނި އެކަން ކުރުން
މާއްފަދަކަމެވެ. އަދި މިކަމުން ދެކެވޭ ކަމަކީ: މީސްތަކުންގެ މޫނު ބޮޅުވުމާއި

ދިމާވާނެ އަނބުރާ، އަދި ހާއްސަކަން އެކަށަވައް ބޮޑުނުވާތަކަންގެން (ދުނިޔަވީ މުދަލާއި އެއްޗެ) ކަމުގެވެ.
އަދި އެކަންތަކުގައި ޒުވާނުން މުދަލުވެރިކަން ސަލާމަތުޖެހުމުގެ ވައްތަރެއްވެސްވެއެވެ. މިކަންތަކީ ޒުވާނުން
އެކަންތަކުން ދުރުކުރާ ޖިހާދުކުރަންޖެހޭ ކަންތަކެކެވެ.."

ކުރިއަށް އަދި ބަޔާންވެގެންދާނީ ޒަމާނެއް ނުކުރިގެންވެސް ތަޤުވާވެރިކަމުގެ ނަމު މީހުން،
އެމީހުންގެ އަޑާއި ޙަރަކާތް ކުށްވުމުގެ ރިޔާކާރުކަމާއި ނުބައިކަމާއި ހަސަދަވެރިކަމުގެ ތަފާތު ވާހަކަ ކިޔާ
ވިސްނުމުއްސިރު އެމީހުންގެ އަޅުގެ ރިވެތިކަމާއި ދަރާރާތްތަކާއި އަޅުގަނޑުމެންގެ ފަރުވާތެރިކަމާއި ތަޤުވާތެރިކަން
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ޒުވާނުން ދުނިޔަވީ މުދަލަށްޓަކައި ޤުރުއާން ކިޔަވާނެ ކަމަށްވެސް ބުނެދެއްވައެވެ. މިކަންކަމުގެ ބައެއް އަދި إن شاء
الله އިއްޔަށް އަންނަނިވެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (...بَادِرُوا بِالْمَوْتِ سِتًّا , إِمْرَةَ
السُّفَهَاءِ , وَكَثْرَةَ الشُّرْطِ , وَبَيْعَ الْحُكْمِ , وَاسْتِخْفَافًا بِالدَّمِ , وَقَطِيعَةَ الرَّحِمِ وَنُشُوءًا يَتَّخِذُونَ الْقُرْآنَ مَزَامِيرَ ,
يُقَدِّمُونَهُ لِيُغَنِّيَهُمْ , وَإِنْ كَانَ أَقَلَّهُمْ فِقْهًا.) (رواه أحمد: 16040، والحاكم في المستدرك)

މާނައީ: "....ހަ ކަމެއް ދިމާވުމުގެ ކުރިން މަރުވުމަށް އަވަސްވެގަންނާށެވެ. ދަނޑިވަޅުތަކުގެ ކަމާތުގެ
ވެރިކަމާއި، ފުލުހުން (ސިފައިން) ގިނަވުމާއި، ޙުކުމް ވިއްކުމާއި، ލޭގެ ޙުރުމަތްތެރިކަން ކެނޑިގެންދިޔުމާއި،
ރަޙިމުގެ ގުޅުން ކެނޑުމާއި، އަދި ޤުރުއާނުން ލަވަކިޔާނެ ޖީލެއް ދިމާވުމުން: އެބައިމީހުން ޤުރުއާނަށް (މުޤައްދިމު)

25- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޔަޙްޔާ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްފިރްޔާބީ ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިސްޙާޤު ބިން ރާހަވައިހި ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޖަރީރު -ޔަޢުނީ: އިބްނު ޢަބްދިލްޙަމީދު- ، އަލްއަޢުމަޝުގެ އަރިހުން، އަބޫ ޞާލިޙުގެ އަރިހުން، އަބޫ ހުރައިރާ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«مَا تَجَالَسَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ، يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ، وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ، إِلاَّ حفّتْ بِهِمُ الْمَلاَئِكَةُ، وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ، وَمَنْ أَبْطَأَ بِهِ عَمَلُهُ، لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ»[50]

މާނައީ: "އެއްވެސް ޤައުމަކު ބައިވެރިވެ ﷲ ގެ ގެތަކުގެ ތެރެއިން ގެއެއްގައި، ﷲ ގެ ފޮތް ކިޔަވަމުންދާ ހާލު، އަދި އެފޮތް އެމީހުންގެ ތެރޭގައި މުޠާލިޢާކުރާ ހާލު އިނދެތިބެއްޖެނަމަ، މަލާއިކަތުން އެމީހުން ވަށާލާ، އަދި ރަޙްމަތް އެމީހުން ނިވާކޮށްލާ ނުލާ ނުވެއެވެ.

ދުނިޔާވެރިކަމުގައި ނަގާނެއެވެ. ޚަބަރުދީފައިވާ (އެބަހީ: ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި ޙާޟިރުވެގެން) ޙަދީޘްކަމަށްވާ ނަސަބުން ޢަމަލު ކިޔަވާ ނުކުރެވޭނެއެވެ. އެއީ އެމީހުންގެ ތެރޭގައި އެމީހުން ފާހަގަކުރެވިފައި ވާނެކަމެވެ. ކަމުގައި އޮތްގޮތަށް ބަޔާންކޮށްދެވިފައިވާކަމެވެ."

އެއްބަސްކަމުގައި ބުނެވިފައިވާ މިސާލުތަކުގައި ރަސޫލާ ގެ ޙަދީޘްތަކުގައި، ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ ގެ ވަޙީ ނަބީއްޔާ ކަލޭގެފާނަށް ފޮނުއްވި ގޮތަށް ޤުރުއާނާ އަދި އެހެންވެސް ޢިލްމުތައް ކިޔަވައިދެއްވުމުގެ ފުރުޞަތު ދެއްވިއެވެ. އެހެން ބުނަ އަބޫ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ، އަޅުގަނޑު ރަސޫލާ އަށް ޝަފާޢަތްތެރި رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ފަދަ ޞަޙާބީންގެ ކިބައިން އަދި ޤުރުއާން ރިވާކުރެއްވި ހުރިހާ ރަސޫލުންނެވެ.

[50] رواه مسلم: 2699

އަދި ﷲ، އެކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައިވާ ޚަލްޤުތަކުންގެ ގާތުގައި އެބައިމީހުން ފާހަގަކުރައްވާނެއެވެ. އަދި އެމީހެއްގެ ޢަމަލު، އެމީހަކު ފަސްކުރުވައިފިނަމަ، އެމީހެއްގެ ނަސަބު އެމީހަކު އަވަސްނުކުރުވާނެއެވެ."[51]

-26 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަދިވެސް އައްތަމީމީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ބިން އަބީ ޝައިބާ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޢާވިޔާ، އަލްއަޢުމަޝްގެ އަތުން، އަބޫ ޞާލިޙުގެ އަތުން، އަބޫހުރައިރާ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ:

«مَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللّٰه عَزَّ وجَلَّ، يتْلُونَ كِتَابَ اللّٰه، وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ، إِلاَّ نزلَتْ عَلَيْهِمُ السِّكينَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرّحْمَةُ، وَحفّتْ بِهِمُ الْمَلاَئِكَةُ وَذَكَرَهُمُ اللُّه فِيمَنْ عِنْدَهُ»

މާނައީ: "އެއްވެސް ޤައުމެއްގެ ބަޔަކު ﷲ ގެ ގެތަކުގެ ތެރެއިން ގެއެއްގައި، ﷲ ގެ ފޮތް ކިޔަވައި، އަދި އެބައިމީހުންގެ މެދުގައި އެފޮތް މުދާރަސާކުރާ ހިނދު، އެއްވެއްޖެނަމަ، އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ސަކީނާ (މަޑުމައިތިރިކަން) ބާވައިލައްވައި، އަދި ރަޙްމަތް އެބައިމީހުން ވަށާލާފާ، އަދި މަލާއިކަތުން އެބައިމީހުން ވަށާލާ، އަދި ﷲ އެކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައިވާ ބަޔަކުގެ ގާތުގައި އެބައިމީހުން ވާހަކަ ފާހަގަކުރައްވާ ހާލުގައި މެނުވީ ނުވެއެވެ."

---

[51] އެބަހީ: ހެޔޮ ދުނިޔޭގައި ހެޔޮ ޢަމަލުކުރުމުގައި ފަސްވެގެންދާ މީހާ، ޤިޔާމަތްދުވަހު އޭނާގެ ނަސަބާއި ބަރަކާތުގެ ޝަރަފުވެރިކަމުގެ ފައިދާއެއް ނުކުރާނެއެވެ.

27- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޒަބަރުޤާނާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަރިވާސް އަލްޖިރުރާޙީ
އަހަރުމެންނަށް ހިޝާމްއާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މިންޖާބު ބިން ހާރިޘާ ހިޝާމްއާ
ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫޙް އަބްރަވިބު، ހާރޫނު ބުން އަސްޢަރާގެ އަރިހުން،
އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން އިބްނު ޢައްބާސް
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا އަށް ދަންނަވައިފީމެވެ: 'އެންމެ ހެޔޮވެގެންވަނީ ކޮން ޢަމަލެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ:

« ذِكْرُ اللّٰه عز وجل أكْبَرُ, وَمَا جَلَسَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللّٰه، يَدْرُسُونَ فِيهِ كِتَابَ اللّٰه، وَيَتَعَاطَوْنَهُ بَيْنَهُمْ، إِلاَّ أظَلَّتْهُمُ الْمَلاَئِكَةُ بِأجْنِحَتِهَا، وَكَانُوا أضْيَافَ اللّٰه عَزَّوَجَلَّ مَا دَامُوا فِيهِ حَتَّى يخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ»[52]

މާނައީ: "އެންމެ ބޮޑުވެގެންވަނީ ﷲ عَزَّوَجَلَّ ހަނދުމަކުރުމެވެ. އަދި އެއްވެސް ބައެއް،
ﷲ ގެ ގެތަކުގެ ތެރެއިން ގެއެއްގައި، ﷲ ގެ ފޮތް މުދާރަސާކުރަން، އެބައިމީހުން ދެމެދުގައި
އެކުވެގެ (އިލްމު) އެކަކު އަނެކަކަށް ދިރާސާކޮށްދެމުން، މަލާއިކަތުން އެބައިމީހުންގެ
ފިޔަތަކުން އެބައިމީހުންނަށް ހިޔާއަޅާ ނުދެއްވައި ނުވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން އެހެން
ވާހަކައެއް ހިނދަކު އެބައިމީހުން ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ މެހުމާނުންނަކަމުގައިވެއެވެ. އެހެންވާހަކައަކަށް
އެބައިމީހުން ދަތުރުކުރަން ފަށާނދެވެ."

*****

[52] رواه الدارمي: 368

ޤުރްއާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ އަޚްލާޤު ދިރާސާކުރުމުން ބާބު

މުހައްމަދު ބިންތު ހުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

28- ﷲ އުމިހަކަށް ޤުރުއާން އުނގަންނަވައިދެއްވާ، އަދި އެކަލާނގެ ފޮތް ދެއްވާފައިވުމާ އެހެންމީހުންގެ މައްޗަށް އޭނާ މާތްކުރައްވާފައިވާ މީހަކު، އަދި ޤުރްއާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން، އަދި ﷲ ގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އަދި އެކަލާނގެ ޚާއްޞަ ގާތްމީހުންގެ ތެރެއިން، އަދި އަހަރުމެން އިސްވެ ދިރާސާކުރި އެބަޔަކަށް ބޮޑުވެގެންވާ ފަރުވާވަންތަ ދެއްވުން ދެއްވާނެކަމަށް ވަޢުދުވެވިގެންވާ މީހުންގެ ތެރެއިން ވުމާއި ޤާބިލުކަމާއި، އަދި އެބަހުރާއިމުދު ﷲ عَزَّوَجَلَّ މިހެން ވަޙީކުރެއްވި: 'އޭރުން ތިޔަބައިމީހުން ރައްބާނީން ބަޔަކު ކަމުގައި ވާށެވެ.' ... 'އޭރުން ... ތިޔަބައިމީހުން ... ކަމުގައި ... ވާށެވެ.' ... ، އަދި ނަބިއްޔާ صَلَّىٰ ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ އެކަލޭގެފާނު މިހެން ޙަދީޘްކުރެއްވި މީހުންގެ ތެރެއިންވެސް:

29- (الّذي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَهُو مَاهِرٌ بِهِ مَعَ الْكِرَامِ السَّفرَةِ، وَالّذي يَقْرأُ الْقُرْآنَ وَهُو عَلَيْهِ شَاقٌّ لهُ أجْرَانِ)[53]

މާނައީ: "ޤުރުއާނާއިމެދު މާހިރުވެގެންވާ މީހާ، އެ ޤުރުއާން ކިޔަވާމީހާވާނީ މާތްވެގެންވާ ސަފީރު މަލާއިކަތުންނާއި އެކުގައެވެ. އަދި އުމިހަކަށް އުނދަގޫވެގެންވާމީ އެކުވެސް ޤުރުއާން ކިޔަވާމީހާއަށް ދެއަޖުރުވެއެވެ."[54]

---

[53] رواه مسلم: 798

[54] ޤުރުއާން ކިޔުމުގައި މާހިރުވެގެންވުމުގެ މުރާދަކީ: ފަސޭހަކަމާއި، އެކުގައި، ތަޖްވީދުގެ ޤަވާޢިދުތަކާ އެއްގޮތަށް ކިޔުމެވެ. އުނދަގޫވެގެންވުމުގެ މުރާދަކީ ޤުރުއާން ދަސްކުރ

30- އަދި ބިޝްރު ބިން ޙާރިޘް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން އީސާ ބިން ޔޫނުސް ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއިވިފައެވެ:

(إِذَا خَتَمَ الْعَبْدُ الْقُرْآنَ قَبَّلَ الْمَلَكُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ.) [55]

މާނައީ: "އަޅާ ޤުރުއާން ޚަތިމްކޮށްފިނަމަ، މަލާއިކަތުބޭކަލާ އޭނާގެ ދެލޯމެދުގައި (ނިތްކުޅީގައި) ބޮސްދެއްވައެވެ."[56]

މުރާޖަޢާކޮށް ހަނދާންކުރުމަށް ބަލައިޖެ، ކުރިންޖެހި ފެށިތާހާކޮށްލިއަސް ދުވަހުގެ ގިނަބައި ދަތިކަމުގައި ހިނގައިދާ ކިޔަވާލިއެވެ. ބަޔަކު މިފަދައިން އަޅުގަނޑުމެން ޤުރުއާނާ ދުރުވެ ހުރިހާ ދުވަހު ވެސް ދެކޭފަދަ ޚާރިޖަށް ފެނުނީ ނުވެސްކުރާތީއެވެ. ޢަބްދު ބިން ޢަލީ ޙަކީމް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «الَّذِي يَهُونُ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ، وَالَّذِي يَنْفَلِتُ مِنْهُ وَيَشُقُّ عَلَيْهِ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ أَجْرَانِ» (مصنف ابن أبي شيبة: 30037)

މާނައީ: "ޤުރުއާނަކީ ފަސޭހަ ވެފައިވާ ބޭފުޅާ މައްޗަށްވާނީ ޝަރަފުވެރި މަލާއިކަތުންނާ އެކުގައެވެ. އަދި އޭނާއާއި ދުރަށް ދާ ފަސޭހަކަމެއް ނެތް ކަމަށްވާ ބޭފުޅާއަށް ލިބޭނީ (އަޖުރު ދޭތިން) ހަމަވީމަ ލިބޭ ދެ އަޖުރެވެ."

[55] شعب الإيمان للبيهقي: 1918

[56] މިކަން ޔަޤީން ކަމަށް ފާހަގަވާ ތިން ތާރީޚީ ރިވާޔަތެއް އަތުވެއެވެ. ސުލައިމާނު ބިން ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: «إِذَا قَرَأَ الرَّجُلُ الْقُرْآنَ نَهَارًا، صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يُمْسِيَ، وَإِنْ قَرَأَهُ لَيْلًا، صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يُصْبِحَ» قَالَ سُلَيْمَانُ: «فَرَأَيْتُ أَصْحَابَنَا يُعْجِبُهُمْ أَنْ يَخْتِمُوهُ أَوَّلَ النَّهَارِ، وَأَوَّلَ اللَّيْلِ» (مسند الدارمي: 3520)

މާނައީ: "ދުވާލުގެ ވަގުތެއްގައި މީހާ ޤުރުއާން ކިޔަވައިފިނަމަ (އެބަހީ: ޚަތިމްކުރެވިއްޖެނަމަ) ހަވީރުވުމާއި ހަމައަށް މަލާއިކަތުން ދުޢާކުރައްވާހުށްޓެވެ. އަދި ރޭގަނޑެއްގައި އެކަން ކިޔަވައިފިނަމަ، ހެނދުނު ވުމާއި ހަމައަށް މަލާއިކަތުން ދުޢާކުރައްވައެވެ." ސުލައިމާން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދުވާލުގެ އަވަހުގައްސާއި (ހެނދުނުގެ ފުރަތަމަ ވަގުތުގައި)، ރޭގަނޑުގެ ކުރީކޮޅު ހެޔޮކުރާކަން ޚަތިމްކުރުމަށް އަހުރެންނަށް ފެނުނެވެ.'"

ޢަލީ ބިން މުޢާދިޔަ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «مَنْ خَتَمَ الْقُرْآنَ فِي أَيِّ سَاعَةٍ مِنَ النَّهَارِ صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يُمْسِيَ، وَأَيَّةِ سَاعَةٍ مِنَ اللَّيْلِ كَانَتْ، صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يُصْبِحَ» (فضائل القرآن لابن الضريس: 54)

31- (މިހުރިހާ ކަމެއް ލިބުމަށް އެދިއްޖެވީމާ) ފަހު ޤުރުއާނަކީ އޭނާގެ ހިތަށްވާ ރަބީޢުއްކަމުގައި ހަދާހުރިކަމެވެ. އޭނާގެ ހިތުން ހަޔާތުވެގެންދިޔަ ކަންތައްތައް އެޤުރުއާނުން އާރާސްތަކުރާހުރިކަމެވެ. ޤުރުއާނުގެ އަދަބުތަކުން އަދަބުވެރިވާހުއްޖެވެ. އަދި ޤުރުއާން ނުކިޔަވާ ބާކީހުރި އެހެން މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން ފާހަގަވާނޭ ޝަރަފުވެރި އަޚްލާޤުތަކުން އޭނާ އަޚްލާޤުވެރިވާންޖެހޭނެވެ.[57]

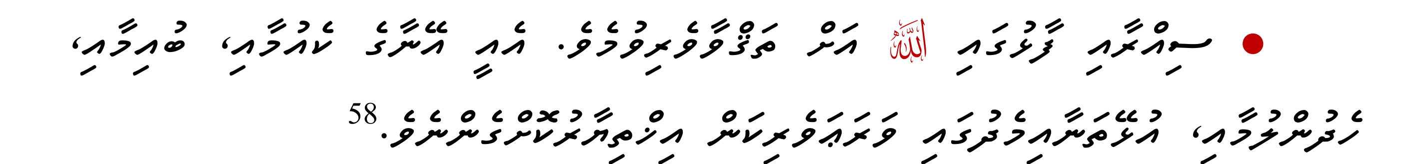
މާނައީ: "ދުވާލުގެ ކޮންމެ ގަޑިއަކުވިޔަސް ޤުރުއާން ހަމިއްކޮށްފިއްޔާ، ހަވީރުކޮށްދަމަން ގާނޑިން މަޖިލިހަކުން އޮޅާހަރަ ދުއްބާރުކުރަމުވެ. އަދި ރޭގަނޑުގެ ކޮންމެ ގަޑިއަކު ހިތްތަކުގައިވިޔަސް، ނުދަންނަކަމަކުން ގާނޑިން މަޖިލިހަކުން އޮޅާހަރަ ދުއްބާރުކުރަމުވެ."

57 މާލިކު ބިން ދީނާރު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «يَا حَمَلَةَ الْقُرْآنِ مَاذَا زَرَعَ الْقُرْآنُ فِي قُلُوبِكُمْ فَإِنَّ الْقُرْآنَ رَبِيعُ الْمُؤْمِنِينَ كَمَا أَنَّ الْغَيْثَ رَبِيعُ الْأَرْضِ، فَقَدْ يَنْزِلُ الْغَيْثُ مِنَ السَّمَاءِ فَيُصِيبُ الْحُشَّ فِيهِ الْحَبَّةُ وَلَا يَمْنَعُهُ نَتْنُ مَوْضِعِهَا أَنْ تَهْتَزَّ وتَخْضَرَّ وتَحْسُنَ فِيهِ، حَمَلَةُ الْقُرْآنِ مَاذَا زَرَعَ الْقُرْآنُ فِي قُلُوبِكُمْ؟ أَيْنَ أَصْحَابُ سُورَةٍ؟ أَيْنَ أَصْحَابُ سُورَتَيْنِ؟ مَاذَا عَمِلْتُمْ فِيهَا؟» (الزهد لأحمد: 1861)

މާނައީ: "އޭ ޤުރުއާން އުފުލާމީހުންނޭވެ! ތިޔަބޭފުޅުންގެ ހިތްތަކުގައި ޤުރުއާން ކޮންކަމެއްތޯ އިންދާފައިވަނީ؟ ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ޤުރުއާނަކީ މުއުމިނުންގެ ރަބީޢެވެ. އެއީ ވާރޭ ބިމުގެ ރަބީޢުކަމުގައިވާ ފަދައިންނެވެ. ފަހެ ވާރޭ އުޑުން ވެހޭއިރު، ކުނިކޮށީގައި އޮތް އޮށަކަށް ލިބޭ، ފެހިވެ ހެދިއްޖެކަމުގައިވިޔަސް، އޮށެއް ނަމަވެސް ހެދޭ ބިމުގައި ރީތިވެ ފެހިވެގެން ހެދިގެން ދިއުމުން އޭގެ ތަން ނުބައިކަމެއް ހުރަސްނުވާނެއެވެ. އޭ ޤުރުއާން އުފުލާމީހުންނޭވެ! ތިޔަބޭފުޅުންގެ ހިތްތަކުގައި ޤުރުއާން ކޮންކަމެއްތޯ އިންދާފައިވަނީ؟ ސޫރަތެއްގެ އަސްޙާބުން ކޮބައިހުރިތޯ؟ ދެސޫރަތުގެ އަސްޙާބުން ކޮބައިހުރިތޯ؟ ތިޔަބޭފުޅުން އެއާމެދު ކޮން ޢަމަލެއްކުރިތޯ!؟"

އެގޮތުން އެންމެ ފުރަތަމަ ކާނާ ބަލަހައްޓަންޖެހޭނީ:

- ސިއްރާއި ފާޅުގައި ﷲ އަށް ބިރުވެތިވުމެވެ. އެއީ އޭނާގެ ކެއުމާއި، ބުއިމާއި، ހެދުންލުމާއި، އުޅޭބަޔާއިމުދުގައި ވަރަޢުވެރިކަން އިޚްތިޔާރުކޮށްގެންނެވެ.[58]

---

[58] ވަރަޢުވެރިކަމުގެ މާނައާއި ދަރަޖަތް ބަޔާންކުރުމުގައި އިލްމުވެރިންގެ ބަސްފުޅުތައް ތަފާތުވެގެންވެއެވެ. އެގޮތުން އޭގެ ތެރެއިން ބަޔާންކޮށް އަލްމުޙާސިބީ ގެނެސްދެއްވާފައިވެއެވެ: (...أحدهمَا ترك مَا حاك فِي الصُّدُورمن جَمِيع الحكايات وَالْقَوْل وَالثَّانِي الْوُقُوف عِنْد كل شُبْهَة إِذا لم يتَبَيَّن فِيهَا الْحَلَال من الْحَرَام. وَالْقَوْل الثَّالِث مَا رَوَاهُ عَطِيَّة السَّعْدِيّ عَن النَّبِي صلى الله عَلَيْهِ وَسلم (لا تكون حَقِيقَة من الْمُتَّقِينَ حَتَّى تدع مَا لَا بَأْس بِهِ مَخَافَة مَا بِهِ الْبَأْس...) (المكاسب والورع: 59/1)

މާނައީ: "...އޭގެ އެއް މާނައަކީ: ހިތްތަކުގައި ޝައްކު ޖަހާކަމުގެ ކަންތައް ދޫކޮށްލުމެވެ. ދެވަނަ ބަސްފުޅަކީ: އެއީ ކޮންމެ ޝުބުހަތެއްގެ ގާތުގައި ހުއްޓުން (އެއަށް އަރައިނުގަތުމެވެ) އެއީ ޙަލާލްކަމާއި ޙަރާމްކަން ބަޔާންނުވާނަމައެވެ. ތިންވަނަ ބަސްފުޅަކީ: އެއީ ނަބިއްޔާ ﷺ ޢަޠިއްޔާ އައްސަޢްދީ ރިވާކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘްގައި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަމެއްގައި ދައްސެއް ނެތް ކަމެއް، ބިރުން، އެކަމެއްގައި ދައްސެއް ހުރިކަމަށް ދޫކޮށްލަންދެން ބަޔަކީ މުތްތަޤީންގެ ތެރެއިން މީހަކު ނުވާނެއެވެ...'"

ވަރަޢުވެރިކަމުގެ މާތްބޮޑުކަން ވަރަޢުވެރިކަމުގެ މިސާލު ގެނައުމަށްފަހު ވަރަޢުވެރިޔާގެ ވާހަކަތައް ފާޅުކޮށްދީ މީސްތަކުނަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައިވެއެވެ. އޭރު ބައެއް މީހުންވެސް ޙާޟިރުވެގެންނެވެ. ވަރަޢުވެރިވުން ދުނިޔޭގެ މަތީގައި ސުންނަތުގެ ކަމާއި ޙަލާލުގެ އަގުބޮޑު ވަރަޢުވެރިކަމެވެ. އަދި ވަރަޢުވެރިކަމުގައި ޝަރުޢީ ދަލީލުތަކާއި ބައްޔަތުތަކުގެ ވަރަޢުވެރިކަމެވެ. އެއްގޮތަކަށް ވަރަޢުވެރިޔާ މުޙާސަބާވެ ވަކިވެ ގުޅުމަކަށްވެއެވެ. އެއީ ޢަމަލުތަކުގައި ތަނާވަސް ކަމާއި ނަފްސާ ދެކޮޅުހެދުން ބިރުވެރިކަމާއި ރައްކާތެރިވުމާއި ބޮޑުމިނުން ތަޤުވާ އިޚްލާސް ކަރާމާތް ދެމެހެއްޓުމެވެ. ޙަލާލު ވަރަޢުވެރިޔާއާއި މުޙާސަބާގައި ވަރަޢުވެރިކަމުގެ ވާހަކަވެސް ބައްލަވައިލެއްވުން ބޮޑުކުރެވެއެވެ. އަދި އެހެން ބައެއް ވަރަޢުވެރިކަމުގައި ބުރަވެރި ހުއްޓުން ވަރަޢުވެރިކަމެވެ. އެއީ ވަރަޢުވެރިވުމުގެ ނަމުގައި މާތްބޮޑު ގުޅުމެއްވެއެވެ.

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...الزُّهْدُ الْمَشْرُوعُ " هُوَ تَرْكُ الرَّغْبَةِ فِيمَا لَا يَنْفَعُ فِي الدَّارِ الْآخِرَةِ وَهُوَ فُضُولُ الْمُبَاحِ الَّتِي لَا يُسْتَعَانُ بِهَا عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ كَمَا أَنَّ " الْوَرَعَ الْمَشْرُوعَ " هُوَ تَرْكُ مَا قَدْ يَضُرُّ فِي الدَّارِ الْآخِرَةِ وَهُوَ تَرْكُ الْمُحَرَّمَاتِ وَالشُّبُهَاتِ الَّتِي لَا يَسْتَلْزِمُ تَرْكُهَا تَرْكَ مَا فِعْلُهُ أَرْجَحُ مِنْهَا كَالْوَاجِبَاتِ فَأَمَّا مَا يَنْفَعُ فِي الدَّارِ الْآخِرَةِ بِنَفْسِهِ أَوْ يُعِينُ عَلَى مَا يَنْفَعُ فِي الدَّارِ الْآخِرَةِ فَالزُّهْدُ فِيهِ لَيْسَ مِنْ الدِّينِ...) (مجموع الفتاوى: 21/10)

މާނައީ: "...ޝަރުޢުވުވިގެންވާ ޒުހުދުވެރިކަމަކީ: އާޚިރަތުގެ ދާރުލްބާޤީގައި މަންފާއެއް ނުކުރާނެ ކަންކަމަށް ޝައުޤުވެރިވެ ދަހިވެތިވުން ދޫކޮށްލުމެވެ. އަދި اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އަށް ޢިބާދަތްތެރިކަން އެހީތެރިނުވާ އެކަންތަކެއް ދުރުވެރިކަން އެފެދިރެކަން ނުހިފާ ފުއްދަކަސްތަކާގެ ތެރެއިން އިތުރުވެގެންވާ ކަންތަކަށް ދޫކޮށްލުމެވެ. އެފަދައިން ޝަރުޢުއްވުވިގެންވާ ވަރަޢުވެރިކަމަކީ: އާޚިރަތުގެ ދާރުލްބާޤީގައި ގެއްލުމެއް ދިމާވާނެ ކަންތަކެއް ދޫކޮށްލުމެވެ. އެއީ ޙަރާމްކަންތަކާއި، އަދި އެކަށީގެންނުވާ (ޝުބުހާތު ކަން) ތަކަށް ބަލާ ދޫކޮށްލުމަކީ ވާޖިބުތައް ދޫކޮށްލުމަށް ދޫކޮށްލުމެވެ. ޝަރުޢީ ގޮތުން ދޫކޮށްލުމެއް ނުވާ ކަމެއްގައި އާޚިރަތުގައި އަދި ދުނިޔޭގައި ފައިދާ ނުވާ ކަންކަމެވެ. ކަންކަން އެހީތެރިވާ ކަންތަކާއި، ދޫކޮށްލުމަކީ ހަލާލު ކަމެއް، އާޚިރަތުގައި ޒުހުދުވެރިވުން ދީނުގެ ތެރެއިން ނޫނެވެ..."

ވަރަޢުވެރިކަމުގައި ގެންގުޅުއްވުމަށް ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވަމުން އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

(...اعْتِقَادُ كَثِيرٍ مِنْ النَّاسِ أَنَّهُ مِنْ بَابِ التَّرْكِ فَلَا يَرَوْنَ الْوَرَعَ إلَّا فِي تَرْكِ الْحَرَامِ لَا فِي أَدَاءِ الْوَاجِبِ وَهَذَا يُبْتَلَى بِهِ كَثِيرٌ مِنْ الْمُتَدَيِّنَةِ الْمُتَوَرِّعَةِ تَرَى أَحَدَهُمْ يَتَوَرَّعُ عَنْ الْكَلِمَةِ الْكَاذِبَةِ وَعَنْ الدِّرْهَمِ فِيهِ شُبْهَةٌ؛ لِكَوْنِهِ مِنْ مَالِ ظَالِمٍ أَوْ مُعَامَلَةٍ فَاسِدَةٍ وَيَتَوَرَّعُ عَنْ الرُّكُونِ إلَى الظَّلَمَةِ مِنْ أَجْلِ الْبِدَعِ فِي الدِّينِ وَذَوِي الْفُجُورِ فِي الدُّنْيَا وَمَعَ هَذَا يَتْرُكُ أُمُورًا وَاجِبَةً عَلَيْهِ إمَّا عَيْنًا وَإِمَّا كِفَايَةً وَقَدْ تَعَيَّنَتْ عَلَيْهِ مِنْ صِلَةِ رَحِمٍ؛ وَحَقِّ جَارٍ وَمِسْكِينٍ؛ وَصَاحِبٍ وَيَتِيمٍ وَابْنِ سَبِيلٍ؛ وَحَقِّ مُسْلِمٍ وَذِي سُلْطَانٍ؛ وَذِي عِلْمٍ. وَعَنْ أَمْرٍ بِمَعْرُوفٍ وَنَهْيٍ عَنْ مُنْكَرٍ؛ وَعَنْ الْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؛ إلَى غَيْرِ ذَلِكَ مِمَّا فِيهِ نَفْعٌ لِلْخَلْقِ فِي دِينِهِمْ وَدُنْيَاهُمْ مِمَّا وَجَبَ عَلَيْهِ أَوْ يَفْعَلُ ذَلِكَ لَا عَلَى وَجْهِ الْعِبَادَةِ لِلَّهِ تَعَالَى بَلْ مِنْ جِهَةِ التَّكْلِيفِ وَنَحْوِ ذَلِكَ. وَهَذَا الْوَرَعُ قَدْ يُوقِعُ صَاحِبَهُ فِي الْبِدَعِ الْكِبَارِ؛ فَإِنَّ وَرَعَ الْخَوَارِجِ وَالرَّوَافِضِ وَالْمُعْتَزِلَةِ وَنَحْوِهِمْ مِنْ هَذَا الْجِنْسِ تَوَرَّعُوا عَنْ الظُّلْمِ وَعَنْ مَا اعْتَقَدُوهُ ظُلْمًا مِنْ مُخَالَطَةِ الظَّلَمَةِ فِي زَعْمِهِمْ حَتَّى تَرَكُوا الْوَاجِبَاتِ الْكِبَارَ مِنْ الْجُمُعَةِ وَالْجَمَاعَةِ؛ وَالْحَجِّ وَالْجِهَادِ؛ وَنَصِيحَةِ الْمُسْلِمِينَ وَالرَّحْمَةِ لَهُمْ وَأَهْلُ هَذَا الْوَرَعِ مِمَّنْ أَنْكَرَ عَلَيْهِمْ الْأَئِمَّةُ كَالْأَئِمَّةِ الْأَرْبَعَةِ وَصَارَ حَالُهُمْ يُذْكَرُ فِي اعْتِقَادِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ....)

(مجموع الفتاوى: 20/139-140)

މާނައީ: "...މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން ގިނަ ބަޔަކު ވަރަޢުވެރިކަން ވަނީ (ހަމައެކަނި) ކަންކަން ދޫކޮށްލުމުގެ ބާބުގައިކަމުގައި ދެކެއެވެ. އެބޭފުޅުން ޙަރާމްކަންތައް ދޫކޮށްލުމުގައި މެނުވީ ވަރަޢުވެރިކަމެއްވާކަމަށް އެބައިމީހުން ނުދެކެއެވެ. ވާޖިބެއް އަދާކުރުމުގައި ވަރަޢުވެރިކަން ނުވާކަމަށެވެ. މިއީ ވަރަޢުވެރިވާ ދީންވެރިވާ

އެތައް ބަޔަކު ޢިލްމީބާރުން ކުރެވިގެންވާ ކަމުގެ. އެބައިމީހުންގެ ތެދުއިން މިހަކު، ދޮގު ބަހެއް ބުނުމަކަށް،
އަދި ޝުބުހަހެއްވާ ދިރުހަމެއްގައި ޤުރުމަތް ވަރަޢުވެރިވާތީމަށް ހިތާމަތް ފެންނާނެއެވެ. އެއީ އެދިރިހަމު
އަނިޔާވެރިއެއްގެ މުދަލުގެ ތެރޭން ނުވަތަ ޚާއިނު މުޖުރިމުންގެ ތެރެއިން ލިބިފައިވާ ދިރުހަމެއްކަމުގައިވީތީއެވެ. އަދި އަނިޔާވެރިންގެ ކާޑަކަށް
ފިނބުރުމުން އޭނާ ވަރަޢުވެރިވެއެވެ. އެއީ ދިމާގައި އެބައިމީހުންނަށް ބިދުޢަތުވެރިކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ. އަދި
ދުނިޔޭގައި ފޮނިދުވަސްކުރުމުގެ އަނިޔާވެރިންނާއި ފިނބުރުމުގެ ޢާނާ ދުރުވެއެވެ. އެކަމުގެ މިއާއިއްކު އެނާ،
އޭނާގެ މަސްކަތް ވާޖިބުވެގެންވާ ކަންތައްއެކުވެ ދުރުވެއެވެ. އެއީ އޭނާގެ މަސްކަތް ބައިނަލްއަޤުވާމީ ނުވަތަ
ކިޔާއްޔަގެ ފަރުޝާއެގެ ވާނުވާ ކަންތަކާ ވާޖިބުވާ ކަންތައްވެސްދެއެވެ. ބަރުމަގެ ގޮތުން ވަރުމަކާއިޖާއި،
އަވަސްޖެހިއާއި މިސްކީނުންނާއި ތަޖުރިބާތަކުގެ ބައްޔާއި، ތަޤުވާއެއްޖާއި ތަލްބީވެރިއާއެ ބައްޔާއި،
މިސްކީނުންނާއި، ސަލަޖީންނާއި ދުނިޔަވެރިއާއެ ބައްޔާ އާނާގެ މަސްކަތް އަދިއްޔައްކާކަން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.
އަދި ހުކުމްކަމުކަން އަމުރުކުރުމާއި، ނަހީއިކަމްކަމް ނަހީކުރުމާއި، اللَّهُ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމާއި، އަދި
އެއްނެތުމެވެ އެކަމާ ހަމައިޖުމަލުތަކުގެ ދިނާއި ދުނިޔަވީ ގޮތްތަކުން މަސްއޫލިއްޔަތު، އަދި އޭނާގެ މަސްކަތް ވާޖިބުވެގެންވާ
ނުވަތަ اللَّهُ އަށް އަޅުކަންކުރުމުގެ ގޮތުން ނުރުން އެކަމަކު ތަޢާލާގެ ޙައްޤުތަކުގެ ސަބަބުން އަދި އޭނާ ގޮތަށް ކަމަށްކުރާ
ކަންތައްތަކުގެ ވާޖިބުވާ. މިފަދަ ކަންތައް ކުރުމުގެ ވަރަޢުވެރިވުމަ އަދިކުރުމުގެ ބާކީ ދިނުގެ ވާޖިބުވާ
ހިދާޔަތްކަން ވަރަޢުވެރިވާގޮތް. އެއުރި ހަމަވެރިޖެނުގެނާއި، ތަޢުލީމުގެންނާއި، ދުބާރުޖެހީނުގެ ވަރަޢުވެރިވުމުގެ
މިވަރަކަށްގައިވެއެވެ. އެކަމުގެ އަނިޔާވެރިކަމާއި، އަދި އެބައިމީހުންގެ ދިރުމާގައި އަނިޔާކަމުގައި ހޯދުންކަރު
ކަންތައްތައްކަމުގައިވާ: އަނިޔާވެރިންނާއި މަސްހުނިވުމުން ވަރަޢުވެރިވެ އެއްގާބިލުވެއެވެ. އެއީ އެކަމެއްގެ
ހުކުރުކުރާދާއި، ޢާދައިމާއި، ބައްޔާއި، ޖިހާދާއި، މިސްކީނުންގެ ނަސޭހަތްތެރިވެ ތަބާވުމުގެ ކަރުދާސްތަކާ
ވާޖިބުވެގެންވާ ހިދާޔަތްކަމުގައިވާ ދުނިޔަވީ ގޮތުން އެބައިމީހުން ދޫކޮށްލެއްވުމަށް ރަނގަޅުވެއެވެ. މިފަދަކަމެއްގެ ވަރަޢުވެރިކަމުގެ
އަޚްލާޤުވެރިންނީ އިލާހުން -ޙަލާލު އިލާހުންވެސް- އެބައިމީހުންނަށް އިތުބާރުކުރާކަމާއި ފަރުވާއީގެ ބައެއްކަމެވެ. އަދި
އަޚްލާޤުވެރިވުމާ ވަރުދިޔާއުމާގެ އަޚްލާޤުގައި އެބައިމީހުންގެ ބާރުދޭ ދުރުކުރުމަށް ވުމުން ދުރުހެއްޔެވެ..."

ތާބިޢީ ތަބަޢުއްތާބިޢީންގެ އައުމަޝުބުނު ބުން މުޢާރިޤު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «لَقَدْ رَأَيْتُنَا وَمَا يَتَعَلَّمُ بَعْضُنَا مِنْ بَعْضٍ إِلَّا الْوَرَعَ» (الزهد لهناد: 465/2)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އަހަރުމެން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކުގެ ކިބައިން ވަރަޢުވެރިކަން ފިޔަވާ
ދަސްނުކުރާކަމުގައި އަހަރުމެންވަނީކަން ދުށީމެވެ."

ޢާއިޝާ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّ النَّاسَ قَدْ ضَيَّعُوا أَعْظَمَ دِينِهِمْ: الْوَرَعَ.) (مصنف ابن أبي شيبة: 34742)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މީސްތަކުން އެބައިމީހުންގެ ދީނުގެ އެންމެ ބޮޑުވެގެންވާ ކަންތައް ގެއްލުވާލައިފިއެވެ. އެއީ ވަރަޢުވެރިކަމެވެ."

އިބްރާހީމު ބިން އަދުހަމު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...لَمْ يَنْبُلْ عِنْدَنَا مَنْ نَبُلَ بِالْحَجِّ وَلَا بِالْجِهَادِ , وَإِنَّمَا نَبُلَ عِنْدَنَا مَنْ نَبُلَ مَنْ كَانَ يَعْقِلُ مَا يَدْخُلُ جَوْفَهُ - يَعْنِي الرَّغِيفَيْنِ - مِنْ حِلِّهِ...) (حلية الأولياء: 369/7)

މާނައީ: "...އަހަރުމެންގެ ގާތުގައި މާތްވީ މީހުން މާތްވެގެންނުވަނީ ޙައްޖުގެ ސަބަބުން އަދި ޖިހާދުގެ ސަބަބުންނެވެ. އަހަރުމެންގެ ގާތުގައި މާތްވީމީހުން މާތްވެގެންވަނީ ކަނަވަރީ: އެމީހެއްގެ އެތެރެހަށަށް ވަންނަ އެއްޗެއް ބަލާފާރަވެރިވެގެންވާތީ ބަދަލުގައި މިހާރެވެ. -އެބަހީ: ދެރޮށްޓެވެ..."

ކުރީގެ ސަލަފުންގެ ބޭކަލުން ވަރަޢުވެރިކަމާއި ޒުހުދުވެރިކަމަށް ނުހަނު އިސްކަންދެއްވާ އެބޭކަލުން ވަކިން އެކަމަށް ޚާއްޞަކޮށްވެސް އެކަމުގައި ޖިހާދުކުރައްވައެވެ. އެގޮތުން ޙަދީޘްތަކާއި ޢަމަލުކުރުމާއި ބާރުއެޅުއްވައި މުސްލިމުންނަށް އަބޫ ދަރްދާއުއާއި އަދި އެހެނިހެން ބޭކަލުންވެސް ކަމުގެ މުހިއްމުކަމަށް ޖިހާދުވެރިކަމާއި ވަރަޢުވެރިކަމަށް ޚާއްޞަ ބާރު ކަނޑައަޅުއްވާފައިވާ ބަދިފުޅަކީ ގެންގުޅުއްވިއެވެ. އަދި އެބޭކަލުން އެއްބަސްވެވަޑައިގެން ކަލޭގެ ވަރަޢުވެރިކަމާއި ޒުހުދުވެރިކަމާއި ތަޤްވާވެރިކަމަށް ދަރުސްކަމުގެ އިރުޝާދާއި ޗާޕުކުރަށްވާ ރައްދުވަމެވެ. ދުނިޔޭގެ މިއަދު ދަންނައެވެ! ވަރަޢުވެރިކަމާއި ޒުހުދުވެރިކަން މިހާރު މިވަނީ ނުވެސް ނަމާ އެއްކަލަކަށްވުރެ ފަހުވެއްޖެއެވެ. ހާލު މިސްތަކުން ޚިލާފުވަމުން، ވަރަޢުވެރިވުން އެންމެ ދަށްފާވެގެންވާ ބިރުވެގެ ހަމަތުކުރިވަމުން ދެއްވާލައި މިހެންވީ ދުނިޔަމުގެ އެވެއްލާކަމުގެ ހޯދުމަށް ޚިޔާލުވަމުން ގަމޭ ގޮތް ފާފަ ބޭނުންވަނީ ސުންނަތުގެ ބަރާކަތްގެވެ. ވަރަޢުވެރިކަން، ފާޅުބޭފުޅުން ވަރަޢުވެރިކަން ފަރާތްތެރިވުމެއް ދުނިޔާކަންތަކުން ނިކަން ދޭހަވާ! އަހަރުމެން މިއަދު ވެސްނަ ފިކުރުކޮށްލާކަމެވެ. މިހާރު ދީނުގައި އާންމު ފުރަތަމަ ދުނިޔެއަށް ދުރުވެ ހިންގުން، ވަރަޢުވެރިކަމުގެ ސަލަފުން މިހެން ނުހުއްޓި ރިވެތިކަން ބަދަލުކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ބޭނުންކުރީތޯ؟ މިދާނެ ގޮތަކީ ވަރަޢުވެރިކަން ޙަލާލު ކަމަކާއި ކަޑައެޅިގެން ކަނޑައަޅާ ޝަރުޢީ ހުކުމެއް ޙައްޤު ފާލުވެގެން ޚިލާފުވަމުން، ހިތުހިތުން ހުށަހަޅާވަރު ނަމޫނައަކީ އެހެން އެންމެ ފުރިހަމަ މަންޒިލު ހާޞިލުކުރުމުގެ މަގެއް ދޭތެރޭ ކަނޑައެޅިފައިވާ ފުރުޞަތު ބޭނުންކުރީތޯ؟ ކިތަންމެ ހުނަރުވެރި މިއަދުގެ ޒުވާނުން ސުންނަތުގެ ޝަރުޢީ މިސާލުތަކަށް ވަރަށް ނަމޫނާ ކަމެއް ހިލޭ ވަރަށް ގިނަ ރަނގަޅު ކަންކަމުގެ ޢިލްމުވެރިކަން ބޭނުންކުރެއްވީތޯ؟ މިކަންކަމަށް ދިނުމަށް އެއްވެސް ވަރަޢުވެރިކަމުގެ ޒުހުދުވެރިކަމާއި އަދިވެސް ހަމަތަކާއި ސަލާމަތުގެ އެއްބާރުލުން ދިނުމަށް އަދި އެކަންކަމަށް މާ ފާފަވެރިވުން ކަންތައްތަކުގެ ނުރައްކާތެރިކަން ގެއްލިގެންދާނެ ސަބަބުތައް ކަނޑައެޅިގެން އަހަރުމެން އެންމެން

- އޭނާގެ ޖަމާނާއިމެދުގައި، އަދި އުޚުއްވަތުގެ އަހުލުވެރިންގެ ޖަލްސާތަ ޙަރަކާތަށް ފުރި ދެނެގަންނަވާފިޔަހުރުކަމުގައި ވާންޖެހޭނެއެވެ. އެގޮތުން އޭނާގެ ދީނުގެ މަސްއަލަ އެހެނިހެން ހުންނާއިމެދު ހިއްސާކުރާ ދުރުވެގެންނުވާނެއެވެ.
- އޭނާގެ އަމިއްލަ ކަންތަކަށް ކުރިމަތިލައިގެން، އޭނާގެ ގާތުން ޖަލްސާތަކުގެ ކަންތައް އިސްކޮށްކުރުމުގައި ކަންތައްތަކުގެ ވެރިކަމާ ގާތުގައިވެއެވެ.
- އޭނާގެ ދުޅަހެން ރައްކާތެރިވާ، އޭނާގެ ވަރަކަތްތަކެއް (މިދުއްކަލް ކެން ވަރަކަތްކުއްޓ) ޤަރަގު ގާތުގައިވާ މިހެނެވެ.
- އޭނާ ވަރަކަތްތަކުއިޖުތިހާދަ ވަރަކަތްތަކީ އިޚްލާޞްތެރިކަމެވެ. އެއީ ވަރަކަތްތެރިކަން (އުމުރުގެ ދުވަސްތަކުގައި) ޙަރަކާތްތެރިކަމުން އޭނާއަށް ފުރިޞަތުހަމަވެއެވެ. އަދި އޭނާ ހަރުކަށިކަމާއިއެކު ހަރުކަށިކަމާއި އިޚްލާޞްތެރިކަމެވެ. އެއީ (އުމުރުގެ ދުވަސްތަކުގައި) ޙަރަކާތްތެރިކަމާއި ހަރުކަށިކަމާއިގެ ވާއިމެވެ.
- އޭނާއާއި ނަފްސު ކަންތައްތަކާއި ޝަރުޢީގޮތުން ވަރަކަތްތެރިކަމުން މަސްލަހަތާ ގުޅެއެވެ.
- އޭނާގެ ޢަމަލުފުޅުތަ ބިރުގަންނަވާނެ ޤަބޫލު، އޭނާގެ އަމިއްލަ ދުޢާތަ ބިރުގަންނަވެ.
- އޭނާގެ ޢަމަލުފުޅު ހަތަރުކަން ބަލައިގަތުމަށް އޭނާގެ ދީ ހަތަރުކަން ބަލައިގަތުމެވެ. އެއީ އެދުރުގެ ނިޢުމަތާއި، ނިޢުމަތް ނަސީބުވާކަން އަމާންކަން ހުރިމަތެވެ.
- މިސްކީނުން އެކަންކަމާއިމެދު ހިތާ ކަންތަކުން އޭނާ ހިތްވުން ގަދަވެގެންވެއެވެ. އެއީ ހުރިހާ ނިމުމަކާއިގެ ނިޢުމަތާއި ކަމުގެ ކަމެވެ.

މިހެރީ ގޮތްތަކެއް ހުރެގެން ހިތްޖެހުން ގަދަވެ، އަހުރެމެންގެ ކަރާމާތް ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ގެ ޙަޟްރަތާއި އިސްލާމީ ޝަރީޢަތާ ނުހިނގާ ކަމުގެ ނިޢުމަތެއް އަހުރެމެންނަކަށް ނުލިބޭނެއެވެ. އަދި ދެން ސުންނަތުގެ ވެރިކަމަށް ވަރަކާތްތެރިކަމުގެ ވަރަކަ އަދި ދަތުކަން އަހުރެމެން ނުބައިވާނެތޯ!؟

- ބައްޔެއި ދިމާވާ ކަންތަކުން ކަމަކާއިހުރެ އޭނާ އުފާވެއްޖެނަމަ ހިނިތުންވެވެއެވެ.
- ސަލާމަތާކުން ސަކަރާތްޖެހުމަށް އޭނާ ނުރުހުންވެވެއެވެ. އެއީ ކެތްވެރިސަލާމަތަށް ބިރުންނެވެ. ދުނިޔޭގެ އޭނާ ސަލާމަތްތެރިކަމަކީ ބުނަނީ ބަލާށެވެ.
- ހިނިތުންވުމަކީ ދުނިޔޭގެ ވާހަކަ ހެޔޮވުމާ މީހުންގެ. އޭނާގެ ނަފްސުގައި ކަމަކާއިގުޅޭ އަމިއްލަ ނަފްސަށް މަޤާމުރައްޖެ ނުކުރާނެއެވެ. ދުނިޔެ، އޭނާގެ ގައިގައި ނުފެންނެވެ ކަމަކާއިގުޅޭ މަޤާމުރައްޖެ ކުރިނަގާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ!؟
- އޭނާގެ ސަރުބަދަލު ވެސް އިހުރެ ކާފަރުފުޅުގެ ކަންތަކާ ދޭތެރެ، އޭނާގެ ނަފްސު އެކަންތަކަކީ އެހެންކަންތަކަށް ގޮތަށްފިޔަވައި އަދިގޮތް އޭނާގެ ނަފްސާއިގުޅޭ ހިތާމަވެ ބެލިފައިވާނެއެވެ.
- އެއްޗެހި މިހަކަށް އޭނާ ޚިޔާލު ނުބަލައެވެ. އަދި އެއްޗެހި މިހާ ކުޑަކުރުމަކީއެވެ. އަދި އެއްޗެހި މިހަކަށް ބަދަލު ނުބަލައެވެ. އަދި (މުސްތަޙިއް އަހަރެން) މުސްތަޤާރު ދިޔާވުން އުފެއްދުނުކުރެއެވެ. އަދި އެއްޗެހި މިހާގެ މަސައްކަތް އަދާކުރަންވެއެވެ. އަދި އެއްޗެހި މިހަކަށް ބަޔަކަށްދުވިނަމައެވެ. އަދި އެމިހާއިގުޅޭ ނުބައިކަން ހިކުރުން ބައްޓަށް މިހާއިގުޅޭ ގޮތުގެ އެއްޗެހި މިހާއިގުޅޭ ނުބައިކަން ހިންގުމެވެ.
- އޭނާ ބަޔަކަށްދުވިނަމަ ޙަސަދަވެރިކަމެއްވާނެއެވެ.[59] އަދި ހިއްވަރުގެންނެވެ ހަސަދަވެރިކަމެވެ. އަދި ހިސާބުގެ ގައިގައިވާ ބައިބަތައިގައި އޭނާ ވަރަކަށްކަނޑާ

[59] މިތަނުގައި ބަޔަކަށްދުވުމުގެ މުރާދަކީ އެހެން މީހަކާ ހިތްޖެހުމާ ނުލައި ޙަސަދަވެރިކަމެއް އެއްޗެހި ލިބުމަށް އެދުމެވެ. އެއީ ރަސޫލުﷲ ﷺ ވަޙީކުރެއްވި ޙަދީޘެއްގައި ވާގޮތުން ނިޢުމަތްތަކެވެ: ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: (لا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللهُ الْقُرْآنَ فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آنَاءَ اللَّيْلِ، وَآنَاءَ النَّهَارِ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللهُ مَالًا، فَهُوَ يُنْفِقُهُ آنَاءَ اللَّيْلِ، وَآنَاءَ النَّهَارِ".)
(رواه البخاري: 5025، ومسلم: 815)

އިލްމާއިއެކުއެވެ. އަދި އުމީރުކުގެ ގައިގައިވާ ކަލާމުގެ ޙަޤީޤަތާއިމުދު އޭނާ ހަދުރުންނަހިފުމަށް
އިލްމާއިއެކުގައެވެ.

- އޭނާވަނީ ކާންގެ ރިވެތި ރީތިވެގެންވާ ހުރިހަކަންވާ ތަރުތީބުކަމުގައި: ޤުރްއާނާއި ސުންނަތާއި ފިޤްހުވެރިކަން ހޯދުމެވެ.
- އެކަންތަކެއް ނަހިކުރިވެގެންވާ ހުރި ކަންތަކަކުން އޭނާގެ ގެނަވަންތަކެއް ރައްކާތެރިކުރާހިކަވެ.
- އޭނާ ހިނގައިފިނަމަ ހިނގަނީ ޢިލްމާއިއެކުގައެވެ. އަދި އޭނާ އިށީންދެއްޖެނަމަ އިށީނަނީ ޢިލްމާއި އެކުގައެވެ.[60]
- އޭނާގެ ދުލާއި އަތުގެ ނުބައިކަމުން މީސްތަކުން ސަލާމަތްވެގެންވުމަށްޓަކައި އޭނާ ގަދައަޅާ މަސައްކަތްކުރެއެވެ.
- އޭނާ ޖާހިލުވެރިވެ ނުގަނެއެވެ. ދެންފަހެ އޭނާގެ މައްޗަށް ޖާހިލުވެރިވެގަނެއްވިއްޖެއްޔާ ކެތްތެރިވެއެވެ.
- އަނިޔާވެރިނުވެއެވެ. އޭނާއަށް އަނިޔާވެރިވެވިއްޖެއްޔާ މާފުކުރެއެވެ.
- ދަށްވެރިވެނުގަނެއެވެ. އޭނާގެ މައްޗަށް ދަށްވެރިވެވިއްޖެއްޔާ ކެތްތެރިވެއެވެ.

މާނައީ: "ދަރަނިވެރި މައްޗަށް ގޮތެއް ބަސްތަރުވެރިވުމުން ނުވެއެވެ. ﷲ އުރިހަކަން ޤުރްއާނުދެއްވާ، ދުން އުޤުރްއާނުގެ (ތިލާވަތްކުރާ ބާރު) ކަމަކަށްވުރެ ވަރުގަދަކަމެއް، ދުވާލުގެ ވަރުގަދަކަމެއް ދީއިރުވާދިނުއެވެ. އަދި ﷲ އުރިހަކަން ދުރުދުރުވި މިހާރެވެ. ދުން އޭނާ ކަމަކަށްވުރެ ވަރުގަދަކަމެއް، ދުވާލުގެ ވަރުގަދަކަމެއް އުފުދުވުން ހަދަރުވެރެއެވެ."

[60] އުޅަނި: އޭނާ ތަޢާލާ ހިނގައިގަތުމަކީ ދަރަނި ﷲ ޝަރުޢީ ތަޢާލާ އަދި ހަވަރުވެރިވުމަށެވެ. އަދި ހިނގުމުގެ އަދަބުތަކާއި، އިށީނުމުގެ އަދަބުތަކުން އަދަބުވެރިވެ، އާދޭސްވުމާއި ޖާހިލުގެ ބަސްތަކާއި ތަހުޒީބުތަކުން ދުރުވެގަނެއެވެ.

- އޭނާގެ ރުޅި މަދުކޮށް ކޮންޓްރޯލުކުރައްވައެވެ. އެއީ އޭނާގެ ވިޔަ ހައްޤު ހުރިހާ ގޮތްތަކުގެ ތެރޭގައި ދެމިތިބޭށެވެ. އަދި އޭނާގެ ހަޑުހުވާ (އުކާމާއި މުދު) ހުރިގަތަވާ ކަންތަކާއިއެވެ.
- އޭނާގެ ނަފްސުގައި ތަވާޟުޢުވެރިވުމާ ދިމާލެވެ. އޭނާއަށް ހައްދު ބަޔާން
  ބަޔާންކުރުވަނީ ވާޖިބުވާގޮތް ފަރަވައިޖެހުނީ ފާފަ ފަށަ ބަޔާން ފަރާތަކުގެ ގާތުގައި
  ހުރެވޭ ފަދަ ކަންތަކުގެ.
- (ހަމައަށް) މަގުފުރާ ހުރިކަންކަމުން އެދާ އެދުނި اللَّهُ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ގެ
  ހަޟްރަތުން ވެސް. މަތިވެރިކަމުގެ ހަމަކަށް ދެއްވާނެ.
- ފާޅުކަމުގެ އެހެންވަރު ހުރިހުޅަގައިބާ ހިޔާލުކުރަތް. އަދި އޭނާގެ ނަފްސުކަން އުކާމާއިމުދު
  ބޮޑުމިނުގަނޑު ދިމާލެވެ.
- ދުނިޔާން ބޭނުންކޮށްގެން އޭނާ ކާއިދާ ހުރިހަރުވެ. އަދި ދުނިޔާން ބޭނުންކޮށްގެން
  (ދުނިޔާވީ) ބަދަލެއް އޭނާއަށް ފޮނިގެންދިޔައުމަށް ޕޭބެނުކުރެއްވެއެވެ.[61]

---

[61] މަރުވުނު ބަޝް މިސްރީން رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «يَا أَصْحَابَ الْقُرْآنِ لَا تَتَّخِذُوهُ بِضَاعَةً تَلْتَمِسُوا بِهِ الشَّفَّ فِي الدُّنْيَا يَعْنِي الرِّبْحَ وَاطْلُبُوا الدُّنْيَا بِالدُّنْيَا، وَالْآخِرَةَ بِالْآخِرَةِ» (مختصر قيام الليل للمروزي: 179/1)

މާނައީ: "އޭ ގުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން އޭތި ހިފައިނުގަނޭވެ: ދުނިޔޭގައި ވިޔަފާރިކުރާ ހުރިހާ ކަމެއްގެ ދުނިޔޭގައި ފައިދާއަކަށް ބަޔާން ކަމަށް ނުހަދައިފާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން ދުނިޔެއަށް ދުނިޔެ ހޯދާށެވެ. އަދި އާޚިރަތް އާޚިރަތުން ހޯދާށެވެ."

އަބޫދާއޫދުއަބްރާރު ބަޝް ހިޝާމަށް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (كان رجل أعمى يجالس سفيان فكان إذا كان شهر رمضان خرج إلى السواد فيصلي بالناس فيكسى ويوهب له فقال سفيان: إذا كان يوم القيامة أثيب أهل القرآن من قراءتهم ويقال لمثل هذا: قد تعجلت ثوابك. فقال له الرجل: يا أبا عبد الله تقول هذا لي وأنا جليس لك؟ قال: إني أتخوف أن يقال لي يوم القيامة: انه كان جليس لك أفلا نصحته؟)

(الجرح والتعديل لابن أبي حاتم: 99/1)

މާނައީ: "ލޯކަނުފޮތިވީ ސުފްޔާނުގެ މަޖްލިސްގައި އިށީނދެކައުގެ ބުރިއެވެ. ދެން ރަމަޟާން މަހު، ރަށްތަކަށް ގޮސް އަންނަނިވި، އޭނާ މީސްކަތުންގެ ދެބައިތިރިއަށް ނަމާދުކުރައްވާއެވެ. ދެން އޭނާއަށް

އަންނައުންދެވި، ހަދިޔާދެވުނެވެ. ސުފްޔާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޤިޔާމަތްދުވަހުން، ޤުރްއާނުގެ އަހުލުވެރިންނަށް އުބައިމިހުންގެ ކިޔުއްވުމަށް ޘަވާބުލިބޭހިނދު މިސާލަކަށް ދެއްވާފައިވާނެ ބުނެވޭނެއެވެ: 'ތިބާގެ ތަރާބު ކިޔެބައިގައި (އުބަހި: ދުނިޔޭގައި) ހަދައިދީފިއެވެ!' އަހިސާބު އުޅާ އެކަށޭގޮތަށް ދެންނެވިއެވެ: 'އޭ ރައްބު ރަސޫލު ﷲ އެވެ! އަޅުގަނޑުމެން ތިބާގެ މަތިކިޔެވުމަކީ އިހުސާންތެރިކަމާހިނދުކުރެވުނު ތިބާ އަޅުގަނޑުމެން ތިޔަހަދަމުން ބޭނުންވާހިދުވި!؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ޤިޔާމަތްދުވަހު އަޅުގަނޑުމެން މިހާރު ބޭނުންވާހާކަމަށް ބޭނުންވާނެއެވެ: 'ތިޔާގެ ތިބާގެ މަތިކިޔެވުމަކީ އިހުސާންތެރިކަމެއްކަމުގައިވެއެވެ. ތިބާ ޢަޒާބުން ނަޖާތްލިބުނުކަމުގައެވެ!'''

ހަމަ އިޔާސް މުޢާވިޔާ ބިން ޤުއްރާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (كُنْتُ نَازِلًا عَلَى عَمْرِوبْنِ النُّعْمَانِ بْنِ مُقَرّنٍ، فَلَمَّا حَضَرَرَمَضَانُ جَاءَهُ رَجُلٌ بِأَلْفَيْ دِرْهَمٍ مِنْ قِبَلِ مُصْعَبِ بْنِ الزُّبَيْرِ، فَقَالَ: إِنَّ الْأَمِيرَيُقْرِئُكَ السَّلَامَ، وَيَقُولُ: إِنَّا لَنْ نَدَعَ قَارِئًا شَرِيفًا إِلَّا وَقَدْ وَصَلَ إِلَيْهِ مِنَّا مَعْرُوفٌ، فَاسْتَعِنْ بِهَذَيْنِ عَلَى نَفَقَةِ شَهْرِكَ هَذَا، فَقَالَ عَمْرٌو: " اقْرَأْ عَلَى الْأَمِيرِالسَّلَامَ، وَقُلْ لَهُ: وَاللَّهِ مَا قَرَأْنَا الْقُرْآنَ نُرِيدُ بِهِ الدُّنْيَا، وَرُدَّ عَلَيْهِ.) (مصنف ابن ابي شيبة: 30005)

މާނައަކީ: "އަހަރެން ޢަމްރު ބިން ނުޢުމާން ބިން މުޤައްރިނުގެ ގާތުގައި އަހަރެން ފައިބާތިބީމެވެ. ދެންފަހު ރަމަޟާންމަސް އަތުވެއްޖެހިނދު، މުޞްޢަބު ބިން ޒުބައިރުގެ ފަރާތުން ދެހާސް ދިރުހަމް ހިފައިގެން އެކަކު އައިސް ދެންނެވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން އަމީރު ތިބާއަށް ސަލާމް ކިޔާ އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރުމެންގެ ފަރާތުން ހެޔޮ އެހީއެއް ނުލިބި ޝަރަފުވެރި ޤާރީއެއް އަހަރުމެން ދޫކޮށްނުލަމެވެ. އެހެންކަމުން މިމަހުގެ ޚަރަދަށް މިދެހާސް ބޭނުންކުރައްވާށެވެ. އެހިނދު ޢަމްރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަމީރަށް ސަލާމް ދަންނަވާލާށެވެ. އަދި ދަންނަވާ: 'ﷲ ގަންދީ ދަންނަވަން! އަހަރުމެން ދުނިޔެ އެދިގެން ޤުރްއާނެއް ނުކިޔަމެވެ.' ދެން އެފައިސާ އަނބުރާ ރައްދުކުރެއްވިއެވެ."

އުބައިދު ބިން ޙަސަން رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (قَسَّمَ مُصْعَبُ بْنُ الزُّبَيْرِمَالاً فِي قُرَّاءِ أَهْلِ الْكُوفَةِ، حِينَ دَخَلَ شَهْرُرَمَضَانَ، فَبَعَثَ إِلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مَعْقِلٍ بِأَلْفَيْ دِرْهَمٍ، فَقَالَ لَهُ: اسْتَعِنْ بِهَا فِي شَهْرِكَ هَذَا. فَرَدَّهَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ* بْنُ مَعْقِلٍ، وَقَالَ: لَمْ نَقْرَإِ الْقُرْآنَ لِهَذَا.) (مسند الدارمي: 594)

މާނައަކީ: "ރަމަޟާންމަސް އައިހިނދު، ކޫފާގެ އަހުލުވެރިންގެ ޤާރީންގެ މެދުގައި މުޞްޢަބު ބިން ޒުބައިރު މުދާ ބެހުއްވިއެވެ. ދެން ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން މަޢްޤިލަށް ދެހާސް ދިރުހަމް ފޮނުއްވިއެވެ. އަދި ދެންނެވިއެވެ: 'މިމަހުގައި މިއެއްޗެހި ބޭނުންކުރައްވާށެވެ.' ދެންފަހު ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން މަޢްޤިލް އެފައިސާ އަނބުރާ ރައްދުކުރައްވާފައި ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިކަމަކަށް ޓަކައި އަހަރުމެން ޤުރްއާނެއް ނުކިޔަމެވެ.'''

- ރަސްރަސްކަލުންގެ ދޮރިންތަކުގެ ކައިރިއަށް އުޤުރާއަށް ހިފައިގެން ނުދެއެވެ.
- އަދި މުއްސަނދިން އާދައަށް އިޖްތިމާޢުކުރާ ގޮތްކޮށް ހިޔެލަމްބަކައި އުޤުރާއަށް ހިފައިގެން އޭނާ އެބައިމީހުންނާއި އެކުގައި ނުއިނދެއެވެ.[62]

---

[62] ފިރިންގެ ގޮތަށް އަދި ޔައުމުކުރުން މުއްސަނދިކަމާއި މުލޫކުތަކުގެ އަހުލުވެރިންގެ ގޮތުންވެސް ޤުރުއާނުވެރިޔާ ސަލަފުން ނުހަނު އިންކާރުކުރައްވާ ހަމަހަމަކުރުއްވިކަމުގައެވެ. އަދި އެއީ އިސްލާމީ ތަރުބިޔަތުގެ މިއަދުގެ ތަރުބިޔަތު ތަރުބިޔަތަށް ޙަރާމްކަމާއި ސުފްޔާނު އައްޘައުރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (إِذَا رَأَيْتَ الْقَارِئَ يَلُوذُ بِالسُّلْطَانِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ لِصٌّ، فَإِذَا رَأَيْتَهُ يَلُوذُ بِالأَغْنِيَاءِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ مُرَاءٍ. وَإِيَّاكَ أَنْ تُخْدَعَ فَيُقَالُ لَكَ: تَرُدُّ مَظْلِمَةً تَدْفَعُ عَنْ مَظْلُومٍ , فَإِنَّ هَذِهِ خَدْعَةُ إِبْلِيسَ اتَّخَذَهَا الْقُرَّاءُ سُلَّمًا) (أخبار الشيوخ وأخلاقهم: 189-190، شعب الإيمان: 8972)

މާނައީ: "ޤާރީއަކު، ފިރިހާގެ (ގޮތަށްވެސް) ނިވާވެ ހިމާޔަތްހޯދާތަން ތިބާއަށް ފެނިއްޖެނަމަ، ފަހެ އޭނާއަކީ ވަގެއްކަން ދަންނާށެވެ. އަދި އޭނާ މުއްސަނދިންގެ ގޮތަށް ޓަކަ ނިވާވެ ހިމާޔަތްހޯދާތަން ތިބާއަށް ފެނިއްޖެނަމަ ފަހެ އޭނާއަކީ ދެއްކުންތެރިއެއްކަން ދަންނާށެވެ. އަދި ތިބާއަށް ކަނޑުވި މީހަކު ބޭނުންވެގެން ޚިޔާނާތްވާނެކަމުގައެވެ: 'ތިޔާ (އަނިޔާލިބޭ ގޮތަކުން) އަނިޔާއެއް ރައްދުކޮށް، އަނިޔާލިބިފައިވާ މީހެއްގެ ކިބައިން އަނިޔާ ދުރުކުރަނީއެވެ.' ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން މިއީ އިބްލީސްގެ ޚިޔާނާތްކަމެކެވެ. ޤާރީވެރިން (ފިރިންގެ ގޮތަށްވެސް ދަރަޖަ ހޯދުމަށް) ހަރުގަނޑެއްކަމުގައި އެކަށައަޅާ ހެދިއެވެ."

އަދިވެސް އޭނާގެ ބަސްފުޅު ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَإِذَا رَأَيْتَ الْقَارِئَ يَلْزَمُ بَابَ الْمُلُوكِ؛ فَاعْلَمْ أَنَّهُ لِصٌّ.) (المجالسة وجواهر العلم: 2427)

މާނައީ: "...ޤާރީވެރިޔަކު، ރަސްރަސްކަލުންގެ ދޮރުބަންދުގައި ހުރެވުމަށް ތިބާއަށް ފެނިއްޖެނަމަ، ފަހެ އޭނާއަކީ ވަގެއްކަން ދަންނާށެވެ."

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: (إن دعاك هؤلاء الملوك تقرأ عليهم (قل هو الله احد) فلا تجبهم فإن قربهم مفسدة للقلب.) (الجرح والتعديل: 89/1)

މާނައީ: "މިތިބަ ފިރިހެންބައި ތިބާއަށް އެބައިމީހުންނަށް (قل هو الله أحد) ކިޔައިދިނުމަށް ގޮވާލިޔަސް، ފަހެ ތިބާ އެބައިމީހުންނަށް އިޖާބަނުދޭށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެބައިމީހުންނާ ގާތްވުމީ ހިތް ފަސާދަކުރާކަމެކެވެ."

އަލްޙަސަނުލް ބަޞްރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ، ބުރަބުރު ބޮން ހުބައިރާގެ ދަރުބާރުގެ ކައިރިންނާފައި ވަޑައިގަތުމުން، އެތާނގައިތިބި ޤާރީވެރިންތަކަށް ބެއްލެވެ. އެހިނދު ސަލާމްގޮވައްވާފައި ވިދާޅުވިއެވެ:

- މީސްތަކުން ފެނުމަށް އަދި ދުނިޔަވީ ސުލްޠާނުންނާއި ދުނިޔާގެ (މުލްކުވެރިންނާއި ވެރިކަމުގެ ވެރިން) ގާތަށް ވަނުމަށްޓަކައި ހެދުން ރީތިކުރުން، އޭނާ ފެނުމަށްޓަކައި ދިމާއިލާ ޒީނަތުވެރިކަމާއި ހެދުން ހެދުމެވެ.
- މީސްތަކުން (އަޚުލާޤު) ގަވާއިދު، ގޮތުގެ އެންމެހާ ކަންކަމުގައި، އޭނާ ބަހައްޓާ ކުރެވިދާނެ ޢިބާދަތްތަކުގެ ބާބުތަކެއް ނުވެއެވެ.
- އޭނާގެ މަޢާނާ ދީނީ ޢިލްމުތަކުގެ ހަމަތަކަށް އޭނާފެނުން (ޤާރީއެއްކަމުގައި) ހެދުމުގެ މައްސަލައެވެ. އަދި އޭނާގެ މަޢާނާ (މުޅި ނިޔަތި) ފެނުމަށްޓަކައި، އޭނާފެނުން (ޤާރީއެއްކަމުގައި ފާޅުކުރުން) ފެނުމަށްޓަކައެވެ.
- ވަޒީފާތަކަށް އޭނާ ބޭނުމީ، ދާއިރާތައް ފުޅާކުރުމެވެ. އަދި ދުނިޔާގެ (މުލްކުވެރިންނާއި މުއްދަތުން) އޭނާ ބައްދަލުކުރުމަށް ގެންގޮސް ވަޒީފާތަކުގައި އޭނާގެ ނަފްސަށް ގުޅުން ހިފުމަށް ހިތްވަރުދިނުމެވެ.
- ޤުރުއާނުގެ ސަނަދުގެ ވާޖިބުތަކުން އޭނާ ދުރުވެއެވެ.

(مالكم جلوسا قد أحفيتم شواربكم وحلقتم رؤوسكم، وقصرتم أكمامكم وفلطحتم نعالكم أما والله لو زهدتم فيما عند الملوك لرغبوا فيما عندكم. فضحتم القراء فضحكم الله.) (أخبار أبي القسم الزجاجي: 14/1)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން އިށީނދެގެން ތިބީ ކީއްވެހެއްޔެވެ!؟ ތިޔަބައިމީހުންގެ މަތިމަސްތައް ކުޑަކޮށްފައި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޯތައް ބާލައި، އަތްކުރިތައް ކުރުކޮށް، ތިޔަބައިމީހުންގެ ފައިވާންތައް ފަތަލަކޮށްފައިވެއެވެ. (އެބަހީ: ފުރިހަމައަށް ނިޔަފަތިކަމާއި ދުރުކަމަށް ގެންގޮސްގެންނެވެ.) ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! ދަންނާށެވެ! ރަސްރަސްކަލުންގެ ގާތުގައިވާ ތަކެއްޗާއިމެދު ތިޔަބައިމީހުން ޒުހުދުވެރިވިނަމަ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތުގައިވާ ތަކެއްޗަށް އެބައިމީހުން ރަޣުބަތްތެރިވީހެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ޤާރީންނަށް ފަޟީޙަތްކޮށްފިއެވެ! ﷲ ތިޔަބައިމީހުން ފަޟީޙަތްކޮށްވާށިއެވެ!"

އިބްނު ސައްމާކު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (الذُّبَابُ عَلَى الْعَذرَةِ أَحْسَنُ مِنَ الْقُرَّاءِ عَلَى أَبْوَابِ المُلُوكِ.) (تاريخ بغداد:3/347)

މާނައީ: "ގަނޑުފާޅުގައިވާ ޖަރާސީމު އިންނަ ފެތުރިފައިވާ މެހި، ރަސްރަސްކަލުންގެ ދޮރުތަކުގައި ތިބޭ ޤާރީންނަށް (ޖަމާޢަތުން) މާ ރަނގަޅުވާނެ ކަމަށެވެ."

- އޭނާ ކަނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. އަދި ބޯނީވެސް ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. އުނުފޭރާންގަނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. ނިދަނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. އޭނާގެ އަނބިމީހާއާއި ޖިމާޢުވަނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. އަޚުންނާއި އެކުގައި އުޅެނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ގާތަށް ޒިޔާރަތްކުރަނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ގާތަށް ވަދެވަން ހުއްދައަށް އެދެނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނާއި ސަލާމްކުރަނީވެސް ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. އޭނާގެ އަވަށްޓެރިޔާގެ އަވަށްޓެރިކަމުގައި އުޅެނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ.[63]

- އޭނާގެ މައިންބަފައިންނަށް ހެޔޮކޮށް ހިތުމަށް އޭނާގެ ނަފްސަށް ލާޒިމްކުރެއެވެ. އެގޮތުން ނިކަމެތިކަމުގެ ފިޔަ އެބައިމީހުންނަށް ތިރިކުރެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ އަޑަށް އޭނާގެ އަޑު ތިރިކުރެއެވެ. އަދި އޭނާގެ މުދަލުން އެބައިމީހުންނަށް ހޭދަކުރެއެވެ. އެބައިމީހުންނަށް އޭނާ ބަލަނީ ރަޙުމްކުރުމާއި އިޙްތިރާމްކުރުމުގެ ނަޒަރަކުންނެވެ. އެބައިމީހުން ބާކީވެ (ހެޔޮކަމުގައި) ދެމިއޮތުމަށް ދުޢާކުރެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން މުސްކުޅިވެދިޔަފަހު އެބައިމީހުންނަށް ޝުކުރުކުރެއެވެ. އެބައިމީހުންނާއިދި އުނދަގޫވެ [illegible]. އަދި އެބައިމީހުން [illegible] ތަންކޮށްނުދެއެވެ. ހެޔޮކަމަކަށް އެބައިމީހުން އެދިއްޖެނަމަ، އޭނާ އެބައިމީހުންނަށް އެހީވެއެވެ. އަދި [illegible] އެހީތެރިކަން ދިނުމަށް އެބައިމީހުން އެދިއްޖެނަމަ އެކަން އެބައިމީހުންނަށް އެހީތެރިވެދެއެވެ.

63 [illegible]

އަދި އެކަމުގައި އެދެމިހުންނަން އޭނާ ނުކުޅަދާނަވުމުގައި އެދެމިހުންނަން ރިވެތި އަދަބެއް ދަސްކޮށްދީފައެވެ. އެއީ އެކަމުއްކޮޅުދަން އެދެމިހުންނަން އެކަނިވެންހުރާ، އެއެދުން ހުތުރު ކަންތަކުން އެނބުރި ރުޖޫޢުވުމަށެވެ.[64]

- އޭނާ ރަހިމުގެ ގުޅުން ދަމަހައްޓައެވެ. އަދި ރަހިމުގެ ގުޅުން ކަނޑުވަން ނުރުހެއެވެ. އޭނާއާއި ގުޅުން ކަނޑާލައިފިމީހާއާއި އޭނާ ގުޅުން ކަނޑާނުލައެވެ. އޭނާއާއިމެދު الله އަށް އުޒުރުން މިހާ، އޭނާ އެމީހާއާއިމެދު الله عَزَّوَجَلَّ އަށް ޝަކުވާކޮށްދިއްވައެވެ.
- އިލްމާއި އެކުގައި މުއުމިނުންނާއި އެކު އުޅެއެވެ. އަދި އިލްމާއި އެކުގައި އެބައިމީހުންނާއި އެކީގައި އޭނާ އިށީނދެއެވެ. އެއީ އެމީހާއި އެކުއުޅުމުން ވަސްވާސްތަކާ މިނަކާއި އެކުގައެވެ.
- އޭނާއާއި އެކީގައި އިންނަ މީހަކަށް، ރިވެތިކޮށް މަޖިލިސްކުރާ މީހެކެވެ.
- އެހެން މީހަކަށް އޭނާ އުނގަންނައިދޭނަމަ އެމީހަކަށް މަޑުމައިތިރިވެއެވެ. ކުށެއްކޮށްފާ މީހަކަށް އޭނާ ހަރުކަށިނުވެއެވެ. އަދި އެމީހަކު ޖަދުގަންނަވާފާސްކޮށްޖަހައެވެ.
- އޭނާގެ ކަންތަކުގައި މަޑުމައިތިރިވެގެންވާ، ހުރި ކަންތައް އުނގަންނައިދިނުމުގެ މަޖިލީހައި ކޮށްޓިރާ މީހެކެވެ.

---

64 ހިޝާމް ބިން ޙައްސާން رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑު އަލްޙަސަނުލް ބަޞްރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ އަށް ދަންނަވާލީމެވެ: (إِنِّي أَتَعْلَمُ الْقُرْآنَ وَإِنَّ أُمِّي تَنْتَظِرُنِي بِالْعَشَاءِ قَالَ: فَقَالَ الْحَسَنُ: «تَعَشَّ الْعَشَاءَ مَعَ أُمُّكِ تَقَرَّبِهِ عَيْنُهَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ حَجَّةٍ تَحُجُّهَا تَطَوُّعًا») (الجامع لأخلاق الراوي: 1704)

މާނައީ: "އަޅުގަނޑު ޤުރުއާން އުނގެނެމެވެ. އަދި އޭރު އަޅުގަނޑުގެ މަންމަ ރޭގަނޑު ކެއުމަށްޓަކައި އަޅުގަނޑަށް އިންތިޒާރުކޮށްގެން ހުރެއެވެ.' އެހިނދު އަލްޙަސަން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާގެ މަންމައާއި އެކީގައި ރޭގަނޑު ކައި، އެކަމުން ތިބާގެ މަންމަގެ ލޮލަށް ފިނިކަން ލިއްބައިދިނުން، މިއީ ސުންނަތް ޙައްޖެއް ކުރުމަށްވުރެ އަޅުގަނޑަށް ލޯބިވެތި ބޮޑުވާ ކަމެކެވެ."

- އުނގެނުމަށާ އޭނާގެ ކިބައިން ދުނިޔޫރި ފިލައެވެ. އަދި އެކުގައި ހިތިންނަމީގާ އޭނާގެ ކިބައިން އުފާކުރެއެވެ. އޭނާއާއި އެކުގައި ހިތިންނުމުން ހުރި ތަނުގެ ފައިދާކޮށްދެއެވެ.
- އޭނާގެ ގޮތުގައި އިހްސާނާއި ދިރުމަށް، ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގެ އަދަބުން އަދަބުވެރިވެއެވެ.
- އޭނާއަށް މުޝްކިލެއް ދިމާވެއްޖެނަމަ، ފަހު ޤުރުއާނާއި ސުންނަތް އޭނާ އަދަބުވެރިކުރުވައެވެ.
- އޭނާ ހިތާމަކުރަނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. ރޯނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. ކެތްތެރިވަނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. ޖެހިލުވަނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. ނަމާދުކުރަނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. އަދި ޒަކާތްދޭނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. ޞަދަޤާތްދޭނީ ޢިލްމާއި އެކުއެވެ. ރޯދަހިފަނީވެސް ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. ޙައްޖުކުރަނީވެސް ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. ޖިހާދުކުރަނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. އާމްދަނީ ހޯދަނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. އަދި ހޭދަކުރަނީވެސް ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. ކަންކަމުގެ ތެރެއިން ބޭނުގެންދަނީ ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. އަދި ކަންކަމުން ދުރުވެ ހިފަހައްޓަނީވެސް ޢިލްމާއި އެކުގައިއެވެ. ޤުރުއާނާއި ސުންނަތްވެސް އޭނާ އަދަބުވެރިކުރުވާފައެވެ.
- ޤުރުއާނުގެ ބަޔާންތައް އެއްޗާ ބަލަމުންދެއެވެ. އެއީ އޭނާގެ ނަފްސު އަދަބުވެރިކުރުވުމަށެވެ. ﷲ އޭނާގެ މައްޗަށް ފަރުޟުކުރައްވާފައިވާ ކަމެއް، ޖާހިލުކަމާއި އޮޅިގައި އަދާކުރުމަށް އޭނާގެ ނަފްސަކަށް ނުދޫކުރައެވެ.
- އޭނާވެސް ޢިލްމާއި ފިޤުހުވެރިކަން، އެއީ ކޮންމެ ހަމަކަން އޭނާއަށް މަގުފިލުވާދޭ ދަރިވަރުކަމުގައި ހަމަޖެހެއެވެ.
- އޭނާ ޤުރުއާން ކިޔަވާދިނުމުގައިވާނަމަ، ކިޔަވާދިނުމަށް ފަރުމާކޮށް ވިސްނުމާއި ބެއްދި ހާޒިރުކޮށްގެންނެވެ.

- އޭނާގެ ހުރިހާ ވިސްނުމަކީ ﷲ ރާޒީވުމުގެ ކަމެއް ކުރުމާއި ވިސްނުން އުފެއްދެވުމެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ އަމުރުކުރައްވާފައިވާ ކަންތައްތައް ތަބާވުމާއި، އެކަލާނގެ ނަހީކުރައްވާފައިވާ ކަންތައް ދުރުކުރުމެވެ. ތިމަންނާ މުސްތަޤްބަލަށް ނިންމާނީ ކޮންއިރަކުބާ؟ އޭނާ (މަޤުބޫލު) ވިސްނާކަންތައްކަމުގައި ނުވެއެވެ.
- އޭނާގެ ހުރިހާ ވިސްނުމަކީ: އަހުރެން ﷲ ދެކެވޭ އެހެން ފަރާތްތައް ދޫކޮށް އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ޤުރްބުވެރިކަން ހޯދާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟
- ތަޤުވާވެރިންގެ ތެރޭގައި އަހުރެން ވާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟
- އިޙްސާންތެރިންގެ ތެރެއިން އަހުރެން ވާނީ ކޮންއިރަކުބާވައެވެ؟
- ވަކީލުކުރާ މީހުންގެ ތެރެއިން އަހުރެން ވާނީ ކޮންއިރަކުބާވައެވެ؟
- ޚުޝޫޢުތެރިޔާ މީހުންގެ ތެރެއިން އަހުރެން ވާނީ ކޮންއިރަކުބާވައެވެ؟
- ކާމިލުންގެ ތެރެއިން އަހުރެން ވާނީ ކޮންއިރަކުބާވައެވެ؟
- އަދުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އަހުރެން ވާނީ ކޮންއިރަކުބާވައެވެ؟
- ބިރުވެތިވާ މީހުންގެ ތެރެއިން އަހުރެން ވާނީ ކޮންއިރަކުބާވައެވެ؟
- (ﷲ ގެ ރަޙްމަތަށް) އެދުންވެރިވާ މީހުންގެ ތެރެއިން އަހުރެން ވާނީ ކޮންއިރަކުބާވައެވެ؟
- ދުނިޔޭގައި އަހުރެން ޒުހުދުވެރިވާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟
- އާޚިރަތަށް އަހުރެން ތައްޔާރުވާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟
- ފާފަތަކުން އަހުރެން ތައުބާވާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟
- އެއްކަލަކަންފަދަ ޢިބުރަތް ވަރަށްގިނަ ރަބީޢަތުގެ ނިޢުމަތްތަކުގެ ޝުކުރު އަހުރެން ދެނެގަންނާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟ އެކަންތަކަށް އަހުރެން ޝުކުރުވެރިވާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟

- ﷲ ގެ ބަސްފުޅުން އުނގަނޑުގެ އިއްވުމި ޒިޔާދަ އަހުރެންނަށް ވިސްނައިގަންނާނީ ކޮންއިރަކުހެއްތޯ؟
- އަހުރެން މިއަދާ އެއްޗެއް އަހުރެންނަށް ރަނގަޅު ނަގައިގެން ވިސްނާނީ ކޮންއިރަކުހެއްތޯ؟
- އަހުރެންގެ ނަފްސު އުދުނުވެރިވާ ކަންތަކުގެ މައްޗަށް އަހުރެންގެ ނަފްސުގެ މައްޗަށް ގަދަވެގަންނާނީ ކޮންއިރަކުހެއްތޯ؟
- ﷲ ގެ މަގުގައި ބައްޔު ޖިހާދުން އަހުރެން ޖިހާދުކުރާނީ ކޮންއިރަކުހެއްތޯ؟
- އަހުރެންގެ ދޫ ރައްކާތެރިކުރާނީ ކޮންއިރަކުހެއްތޯ؟ އަހުރެންގެ ބަނޑުން ދުރުކުރާނީ ކޮންއިރަކުހެއްތޯ؟ އަހުރެންގެ ހަށީގެ ގުނަވަން ރައްކާތެރިކުރާނީ ކޮންއިރަކުހެއްތޯ؟
- ހަދުގަމުން ބައްޓަފުގެންނާ ތެރޭގައި އަހުރެން ﷲ ދެކެ ބިރުގަންނާނީ ކޮންއިރަކުހެއްތޯ؟
- އަހުރެންގެ އަމިއްލަ ޢައިބުތަކާއިގެން މަޝްޣޫލުވާނީ ކޮންއިރަކުހެއްތޯ؟
- އަހުރެންގެ ކަންތައްތަކުން ފާސިދުވެގެންދާ ކަންތައް އިސްލާހުކުރާނީ ކޮންއިރަކުހެއްތޯ؟
- އަހުރެންގެ ނަފްސު ހިސާބުކުރާނީ ކޮންއިރަކުހެއްތޯ؟
- އަހުރެން އުނބުރިގަތުން ދުވަހަކުނުބަލައި ކުރީމު ރައްކާތެރިކަން ފެންނާނީ ކޮންއިރަކުހެއްތޯ؟
- ﷲ އާއި ގުޅުން ރިޝްތާ މިހާރުކުރުމަށް އަހުރެންނާވާނީ ކޮންއިރަކުހެއްތޯ؟
- ﷲ އަށް އިޚްލާޞްތެރިކަމާ މިހާރުކުރުމަށް އަހުރެންނާވާނީ ކޮންއިރަކުހެއްތޯ؟
- ޤުރުއާނުގައިވާ ބިރުގަންނަވާ މަނާކުރާ ބަސްތަކުން އިބުރަތާއި ވަޢުޒު ނަޞީޙަތާ މިހާރުކުރުމަށް އަހުރެންނާވާނީ ކޮންއިރަކުބާވައްޔޯ؟

● اللّٰه ފިޔަވައި އެހެން ފަރާތްތަކަށް ހަނދުމަފުޅުން ދޫކޮށް، އެކަލާނގެ ހަނދުމަފުޅުކުރުމުގައި އަޅުގަނޑު މަޝްޣޫލުވެގެންވާނީ ކޮންއިރަކުންބާވައެވެ؟

● އެކަލާނގެ ލޯބިވެވޮޑިގެންނަވާ ކަންތައްތަކަށް އަޅުގަނޑު ލޯބިވާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟ އެކަލާނގެ ކޯފާވެވޮޑިގެންވާ ކަންތައްތަކަށް އަޅުގަނޑު ރުޅިއަންނާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟

● اللّٰه އަށް އަޅުގަނޑު ނަސޭހަތްތެރިވާނީ (އިޚްލާޞްތެރިވާނީ) ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟

● އަޅުގަނޑުގެ ޢަމަލުތަކަށް އެކަލާނގެއަށް ޚާލިޞްކުރާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟

● (ދުނިޔޭގައި ގިނަ ދުވަހު ހުރެ ދުނިޔަވީ ފައިދާތަކަށް ހޯދަން) އަޅުގަނޑުކުރާ އުއްމީދު ކުރުކުރާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟

● އަޅުގަނޑު މަރުވާނޭ ދުވަހަށްޓަކައި އަޅުގަނޑު ތައްޔާރުވާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟ އަދި އަޅުގަނޑުގެ ކިބައިން އަޅުގަނޑުގެ އަޤުލު ފައިދާވެގެންވާ ބާރުގައިއެވެ.

● އަޅުގަނޑުގެ ޚަބަރު އަޚްލާޤުތެރިކުރާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟

● ޤިޔާމަތްދުވަހުގެ ކޮށްހުރުމާއި އެކަމުގެ ގަދަފަދަކަމާއިމެދު އަޅުގަނޑު ފިކުރު ހިންގާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟

● އަޅުގަނޑުގެ ވެރި ރަބްބާއި އެލިގައި (ޤިޔާމަތްދުވަހު) އެކަނި ބައްދަލުކުރާތަން މަޤާމާއިމެދު އަޅުގަނޑު ވިސްނާފިކުރުކުރާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟

● އަޅުގަނޑު އެނބުރިދާނޭ ތަނާއިމެދު ވިސްނާފިކުރުކުރާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟

● އަޅުގަނޑުގެ ވެރި ރައްބު އެކަލަކުން އަޅުގަނޑުމެންނަށް އިންޒާރުދެއްވާފައިވާ ކަންތައްތަކާއިމެދު އަޅުގަނޑު އިންޒާރު ލިބިގަން ހިޔާރުވާނީ ކޮންއިރަކުހެއްޔެވެ؟ އަދި އެތަނުގެ ހުރިކަން ގަދަފަދަކަމާ، އެތަނުގެ ފުންމިން ދުރުވެގެންވާ، އެތަނުގެ ގޮވުމާއި ހިތްމަ ދިގުވެގެންވާ ނަރަކައެވެ. އެތަނުގެ އަޒާބުތަކުން (އެއީ ކަންތަކުން) ސަލާމަތްވެ އަޅުގަނޑުމެންނަށް މަތުވެރިކަމުގައެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ އުމްރުވީ ނަފްސާނީކޮށްފައެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ

ކަރުނަހިލުވުމަކަށް ރަބުގެއްނުކުރެވޭނެއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ކުއްލިޔާ ޖެއްސުމެވެ. އެބައިމީހުންގެ ބުއިމަޔި ހުސްވެގެންވާ ފެށުމެވެ. އެބައިމީހުންގެ ހަށިގަނޑު ތަޤްވާއިން ހާސްވެހިނދުކަ، އެހެން ހަށިގަކަށް ބަދަލުކުރެވެއެވެ. އެއީ ދުނިޔޭގެ ރަށް އެބައިމީހުން ދުނިޔަތުގެކައިއެވެ. އެބައިމީހުންނަށް ހިތާމަކުރުމުން މަސްދާއްސުކުރާ ދަރިޖެވަޑުގައި އެބައިމީހުން ހިތާމަކުރާނެއެވެ. އަދި الله އަށް ކިޔަމަންތެރިކަން އަދާކުރުމުގައި އެބައިމީހުން ފުރުޞަތު ގެއްލުނީމާ، އަދި الله އަށް އުޅުނުގޮތް ކަންތައްތަކަށް އަނބުރާ ދެވުނު މަހަލަށް އެބައިމީހުން ސަރަޙައްދެއް އެބައިމީހުންގެ އަމަލުތަކުގައި ދަމާއަރާނެއެވެ.

އެގޮތުން އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ބުނާ މީހަކު ބުނާނެއެވެ:

﴿...يَٰلَيۡتَنِي قَدَّمۡتُ لِحَيَاتِي﴾[65]

މާނައީ: "...އޭ ހިތާމައެވެ! ތިމަންގެ (އާޚިރަތުގެ) ދާއިމީ ޙަޔާތަށް (ހެޔޮ ޢަމަލު) އިސްކުރިނަމަ، ކިހާރަނގަޅުވީސް ހެއްޔެވެ؟"

އަދި އެހެން މީހަކު ބުނާނެއެވެ:

﴿حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَحَدَهُمُ ٱلۡمَوۡتُ قَالَ رَبِّ ٱرۡجِعُونِ ۝ لَعَلِّيٓ أَعۡمَلُ صَٰلِحٗا فِيمَا تَرَكۡتُۚ كَلَّآۚ إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَآئِلُهَاۖ وَمِن وَرَآئِهِم بَرۡزَخٌ إِلَىٰ يَوۡمِ يُبۡعَثُونَ﴾[66]

މާނައީ: "އެއުރެންކުރެ މީހެއްގެ ގާތަށް މަރު އައިސްފިއްޔާ ބުނާނެއެވެ. އޭނާ ބުނާނެ ކަމެވެ. އަބުދާ ފަރުވާކުރާ ރަތް، ތިމަންއަށް (ދުނިޔެގެ) ޙަޔާތަށް އަނބުރާ ފޮނުއްވާށެވެ! (އެއީ) ތިމަން ދޫކޮށްފައި އައި ދުނިޔޭގައި ޞާލިޙު ޢަމަލުތަކުރުމަށް އުންމީދުކުރާތީއެވެ. ހަމަ ހިތާމަ އެހެން ނުވާނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެއީ އޭނާ ބުނާ ބަހެކެވެ. އަދި އެއުރެންގެ ފަހަތުގައި ވަރުވަޅެކެވެ. އެއުރެން އަލުން ދިރުވައިލެއްވޭ ދުވަހާ ހަމައަށްވާނެއެވެ."

---

[65] الفجر: 24

[66] المؤمنون: 99-100

އަދިވެސް މީހަކު ބުންޏެވެ:

﴿...يَٰوَيۡلَتَنَا مَالِ هَٰذَا ٱلۡكِتَٰبِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةٗ وَلَا كَبِيرَةً إِلَّآ أَحۡصَىٰهَاۚ...﴾[67]

މާނައީ: "...އޭ ތިމަންމެންނަށް ހިތާމައެއްގެ ބޮޑުކަމާއެވެ! މިފޮތަށް ކިހިނެއްވީ ހެއްޔެވެ؟ ކުޑަކަމެއްވެސް، އަދި ބޮޑުކަމެއްވެސް، އެ ފޮތުގައި ނުހިމަނައި ދޫކޮށްލައިފައެއް ނުވެއެވެ..."

އަދި އެހެން މީހަކު ބުންޏެވެ:

﴿يَا وَيْلَتَىٰ لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ۝٢٨﴾[68]

މާނައީ: "އޭ ހައި ހަލާކެއްގެ ބޮޑުކަމާއެވެ! ހިތާމަޔޯއެވެ! ތިމަން އެފަދަ މީހަކު ގާތްރަށްޓެހިއަކު ކަމުގައި ނުހިފިނަމަ، ކިހާ ރަނގަޅުވީސްހެއްޔެވެ!"

އަބަދު މޫނުތައް ތަޅާ އިރު ވައްޓަލައި ބާރުބަލިވާއި ފުރުޞަތުތަކުން ބާރު އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ބައިގަނޑެއް ބުންޏެވެ:

﴿...يَٰلَيۡتَنَآ أَطَعۡنَا ٱللَّهَ وَأَطَعۡنَا ٱلرَّسُولَا۠ ۝٦٦﴾[69]

މާނައީ: "...ތިމަންމެން ﷲ އަށް ކިޔަމަންވީނަމަ، އަދި ރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންވީނަމަ ކިހާރަނގަޅު ހެއްޔެވެ!"

އޭ މުސްލިމުންނޭވެ! އޭ ޤުރުއާން އުފުލާ މީސްމީހުންނޭވެ! ނަރަކައިން ފިލާށެވެ! ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى، އެކަލާނގެ ފޮތުގައި އެތައް ގިނަ ތަންތަނުގައި މުއުމިނުންނަށް އެކަމުގެ އިންޒާރުދެއްވައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ މުއުމިނުންނަށް ތަރްހީބު ދެއްވައެވެ. އެގޮތުން އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވިދާޅުވެއެވެ:

---

[67] الكهف: 49

[68] الفرقان: 28

[69] الأحزاب: 66

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ۝٦﴾[70]

މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތަކާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަހުލުވެރިން، ނަރަކައިން ސަލާމަތްކުރާށެވެ! އެ ނަރަކައިގެ ދަރަނި، މީހުންނާއި ހިލައެވެ. އެ ނަރަކައިގެ މައްޗަށް (ބަސޖޭރިންކަމުގައި) ހަރުކަށި، އަދި ގަދަފަދަ މަލާއިކަތުންވެއެވެ. اللّٰه އެބޭކަލުންނަށް ކުރައްވާ އަމުރަކަށް އެބޭކަލުން ނުފުރެދޭނެތެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަށް އަމުރު ކުރައްވާކަންތައް އެބޭކަލުން ކުރައްވާނެތެވެ."

އަދިވެސް اللّٰه عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ۝١٣١﴾[71]

މާނައީ: "އަދި، ކާފަރުންނަށްޓަކައި ތައްޔާރުކުރެއްވިގެންވާ ނަރަކައިން ތިޔަބައިމީހުން ބިރުވެތިވާށެވެ!"

އަދިވެސް އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ۝١٨﴾[72]

މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން اللّٰه އަށް ތަޤްވާވެރިވާށެވެ! އަދި ކޮންމެ ނަފްސެއްގެ، މާދަމައަށްޓަކައި އިސްކޮށްފައިވާ ޢަމަލެއް ބަލައިފާހަގަކުރާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުން اللّٰه އަށް ތަޤްވާވެރިވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، اللّٰه އީ، ތިޔަބައިމީހުންކުރާ ކަންތައް މުޅިން ދެނެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

---

[70] التحريم: 6

[71] آل عمران: 131

[72] الحشر: 18

ދެން އުއަންގަވަނީ، މުއުމިނުންގެ މައްޗަށް ފަރުޟުކުރުވުން ކަންތައްތަކުން، އަދި އެކަލާނގެ އެބައިމީހުންގެ ކިބައިން ބަރްދުކަނަވަތު ހިއްޖުވި ކަންތައްތަކުން އެބައިމީހުން އާޖިލުވެގަތުމާއިދެކު އެކަލާނގެ މުއުމިނުންނަށް އިންޒާރުދެއްވައެވެ. އެކަލާނގެ ބަރްދުކަނަވަތު ނަގައިންޖުމަށް އަންގަވައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ބަރްދުތަކުގެ ތޯރާއިން ރައްކާތެރިވުމަށްޓަކައި އެބައިމީހުންނާއި ބަލާޖެހުމުން ބަރްދުތަކަށް ރައްކާތެރިވުމަށް އަންގަވައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅަށް ނުކިޔަމަންތެރިވެ ނިކުމެގެންދޭތީ، ދެން އެކަލާނގެ އާޚިރަތުގެ ބަލާޔަތުކަން ބަދުބަތަކުން މީހުންނަށް ނުވާނެކަމަށް އަންގަވައެވެ. އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ۝١٩﴾[73]

މާނައީ: "އަދި ﷲ މަތިން ހަނދުމަ ނައްތައިލި މީހުން ފަދައިން ތިބާއީ މީހުން ނުވާށެވެ! ފަހެ، އެކަލާނގެ އެއުރެންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތައް ހަނދުމަނެތިކޮށްދެއްވިއެވެ. އެއުރެންނީ، ހަމަ ފާސިޤުންނެވެ."

ދެން އުއަންގަވަނީ އެކަލާނގެ މުއުމިނުންނަށް އަންގަވައެވެ:

﴿لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ۝٢٠﴾[74]

މާނައީ: "ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންނާއި، ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިން ހަމަހަމައެއް ނުވާނެއެވެ. ސުވަރުގޭގެ އަހުލުވެރިންނީ، ހަމަ ކާމިޔާބު ލިބިގެންވާ މީހުންނެވެ."

[73] الحشر: 19

[74] الحشر: 20

-32 އެހެންކަމުން ބުއްދިވެރި މުއުމިނާ، ޤުރުއާން ކިޔަވާފިނދު، (އޭނާގެ އަމިއްލަ ނަފްސުގެ ކުރިމައްޗަށް) ޤުރުއާން ހުށަހަޅައެވެ. އެގޮތުން އެޤުރުއާން ވާނީ ލޯގަނޑެއްފަދައިންނެވެ. އޭނާގެ އަމަލުތަކުން ރަނގަޅު ކަންތައްތަކާއި، ހުތުރުވެގެންވާ ކަންތައް އެލޯގަނޑުން ފެނެއެވެ. ދެންފަހެ އޭނާގެ ފިރި ސާފުކުރަމަ އިލާހު އިންޒާރުދެއްވި ކަންތަކުން އޭނާ ހިރާސްވެ ދުރުވެގަންނައެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ބިރުގަނެވުމަށް އޭނާ އެކަމަކަށް ބިރުވެތިވެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ހިތް ސާބިތުވަންތަ އިލާހު، އެކަލާނގެ ބާރުއަޅުއްވާ ޝައުޤުވެރިކަމާއި ކަންތައްތަކުގައި އެކަލާނގެ ރުހިވޮޑި އެދުންވެރިވެއެވެ.

ފަހެ އިމާމުގެ ސިފަ މިފަދައިންނާ މިނާ، ނުވަތަ މިސާލަކަށް ކަލިކޮށްގެންނާ މިނާ، ފަހެ އެޤުރުއާން ތިލާވަތްކުރުން ހަމަޖެހިގެން ތިލާވަތްކުރުމެވެ. އަދި އެޤުރުއާނަށް ދިޔާނަތްކުރުން ހަމަޖެހިގެން ސަމާލުވެ ބަލަހައްޓައިދިނުމެވެ. އަދި ޤުރުއާން އޭނާއަށް ބާކީ ޝަރީޢަތުގެ ޙުކުމްތަކުގައި، އަދި ހުކުމްތަކުގައި، އަދި މުނާފިޤުންނާއި އެކުވެރިކަމުގައި، އަދި ދުޝްމަނުންނާ ދުރުވެހުރުމެވެ.

އިމާމުގެ ސިފަ މިފަދައިންނާ މިނާ، އޭނާގެ ނަފްސަށް މަސްލަހަތްކުރުމެވެ. އަދި އޭނާގެ އަހުލުވެރިންނާ މަސްލަހަތްކުރުމެވެ. އަދި ދުނިޔާއާ އާޚިރަތުގައި ހެވާ ހުރިހާކަމެއް އޭނާގެ މައިންބަފައިންނާ އޭނާގެ ދަރިންނަށް ލިބިގެންވެއެވެ.[75]

---

75 ޤުރުއާން ކިޔަވާމީހާ، އަމަލުކުރާ، ތަޤުވާވެރިކަމާ މިހާރަށް ޤުރުއާނުގެ ހަޤީޤަތް އޭނާގެ ހުރުމަތި ބަލާ ސިފަވާނޭ ގޮތް ޤުރުއާނުގެ ހަޤީޤީ ފާރަވެރިންނެވެ. މުޙައްމަދު ބިން ކަޢުބު އަލްޤުރަޒީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «كُنَّا نعْرِفُ قَارِئَ الْقُرْآنِ، أَوْكَانَ يُعْرَفُ قَارِئُ الْقُرْآنِ بِصُفْرَةِ اللَّوْنِ» (فضائل القرآن لأبي عبيد: 112/1)

މާނައީ: "ޤުރުއާން ކިޔަވާ ފަރިތަމީހާ ނުވަތަ ޤުރުއާން ކިޔަވާމީހާ އެނގެނީ، އަހަރުމެންނަށް އެމީހާގެ ކުލަ ރީނދޫވުމުންނެވެ." (އެބަހީ: އޭނާ ރޭގަނޑު ނިދިކަނޑައިގެން ކަމުގެ ދިގުކަމުގެ ސަބަބުން ކުލަފިލައިގެން ހުރުމުން.)

އަޙްމަދު ބިން އަބީލް ޙަވާރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (إنّي لَأَقْرَأُ الْقُرْآنَ فَأَنْظُرُ فِي آيَةٍ آيَةٍ فَيَحَارُ عَقْلِي فِيهَا وَأَعْجَبُ مِنْ حُفَّاظِ الْقُرْآنِ كَيْفَ يُهْنِيهِمُ النَّوْمُ وَيُسِيغُهُمْ أَنْ يَشْتَغِلُوا بِشَيْءٍ مِنَ الدُّنْيَا وَهُمْ يَتَكَلَّمُونَ كَلَامَ الرَّحْمَنِ أَمَا لَوْ فَهِمُوا مَا يَتْلُونَ وَعَرَفُوا حَقَّهُ وَتَلَذَّذُوا بِهِ وَاسْتَحَلُّوا الْمُنَاجَاةَ بِهِ لَذَهَبَ عَنْهُمُ النَّوْمُ فَرَحًا بِمَا رُزِقُوا وَوُفِّقُوا) (حلية الأولياء: 22/10)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެން ޤުރުއާން ކިޔަވާ، އަދި އާޔަތަކުން އާޔަތަކަށް ނަޒަރު ހިންގަމެވެ. ދެންފަހެ އަހުރެންގެ ބުއްދި ޙައިރާންވެގެންދެއެވެ. ޤުރުއާން ހިފްޡުކާރުންނާ މީހުންނާއިމެދު އަހުރެން އަޖައިބުވަމެވެ. ރަޙްމާނުވަންތަ އިލާހުގެ ވާހަކަފުޅުން ވާހަކަދައްކަމުން އެބައިމީހުން ތިބިހިނދު، ދެން ރޭގަނޑުގެ ނިދި އެބައިމީހުންނަށް ޣާލިބުވެދާނީ، ދުނިޔަވީ އެއްވެސް ކަމަކުން އެބައިމީހުން މަޝްޣޫލުވެގެންތިބީ ކިހިނަކުންހެއްޔެވެ!؟ ދަންނާށެވެ! އެބައިމީހުން އެކިޔަވަމުންދާ އެއްޗެއް ވިސްނުނުނަމަ، އަދި އޭގެ ޙައްޤު އެބައިމީހުންނަށް އެނގި، އަދި އެކިޔަވާކަލާމުން ލައްޒަތު އެބައިމީހުންނަށް ލިބި، އިސްތިޙްލާލުކޮށް، މުނާޖާތުކުރުމަށް، ފަހެ އެބައިމީހުންގެ ކިބައިން ނިދިދުރުވެދިޔައީހެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންނަށް ލިބިގެންވާ ރިޒުޤު، އަދި އެތައުފީޤުދެއްވުން ކަންތައްތަކާއިމެދު އުފާވެގެންނެވެ."

އަލްޙަސަނުލް ބަޞްރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «وَاللَّهِ، يَا ابْنَ آدَمَ لَئِنْ قَرَأْتَ الْقُرْآنَ ثُمَّ آمَنْتَ بِهِ لَيَطُولَنَّ فِي الدُّنْيَا حُزْنُكَ وَلَيَشْتَدَّنَّ فِي الدُّنْيَا خَوْفُكَ، وَلَيَكْثُرَنَّ فِي الدُّنْيَا بُكَاؤُكَ» (الزهد لأحمد: 1453)

މާނައީ: "ﷲ ގަސަމުކޮށް ބުނަމެވެ! އޭ އާދަމުގެ ދަރިފުޅާއެވެ! ތިބާ ޤުރުއާން ކިޔާ، ދެން އެއަށް އީމާންވެއްޖެނަމަ، ފަހެ ދުނިޔޭގައި ތިބާގެ ހިތާމަވެރިކަން ދިގުވެގެންދާނެކަން ކަށަވަރެވެ. އަދި ދުނިޔޭގައި ތިބާގެ ބިރުވެތިވުން ބޮޑުވެގެންދާނެއެވެ. އަދި ދުނިޔޭގައި ތިބާގެ ރޮއުން ގިނަވެގެންދާނެއެވެ."

ދުނިޔޭގައި އޭނާގެ ހިތާމަވެރިކަމާއި ބިރުވެތިކަން ބޮޑުވެގެންނުދާ ކިޔަވާ އޭނާ ކަލާމުގެ ބޮޑުކަމާއި ގަދަފަދަކަމުންނެވެ. ދުނިޔޭގައި މިހެން ފިކުރުކުރުމަކީ ޤުރުއާނުގެ ރޫޙާނިއްޔަތާއި ޝަޢޫރުވެރިކަމާއި އެއްކޮށް ސަލާމަތްވުމުގެ ބިރުވެތިކަމެވެ. މިސްކީނުންގެ އާޚިރަތާއި، ދުނިޔެ ހެދުން ދޫކޮށް، އަކަށައިގެ ފަރާތް، އަދަބުގައި އެބައިމީހުންގެ އިޚްލާޞް ހާލަތާއި ޙައްޤުވުން ބޮޑުކަމުގެ ވަޒީފާއަކީ ކެރިފައި މަޤާމާއި ސަލާމަތްވުމުގައި ބާކީކަމުގައި ވާނެއެވެ.

އަބޫދާވޫދު ބިން މަޙްމޫދު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (انْتَهَى الزُّهْدُ إِلَى ثَمَانِيَةٍ مِنَ التَّابِعِينَ فَمِنْهُمُ الْحَسَنُ بْنُ أَبِي الْحَسَنِ فَمَا رَأَيْنَا أَحَدًا مِنَ النَّاسِ كَانَ أَطْوَلَ حَزَنًا مِنْهُ، مَا كُنَّا نَرَاهُ إِلَّا أَنَّهُ حَدِيثُ عَهْدٍ بِمُصِيبَةٍ ثُمَّ قَالَ: نَضْحَكُ وَلَا نَدْرِي لَعَلَّ اللهَ قَدِ اطَّلَعَ عَلَى بَعْضِ أَعْمَالِنَا فَقَالَ: لَا أَقْبَلُ مِنْكُمْ شَيْئًا وَيْحَكَ يَا ابْنَ آدَمَ هَلْ لَكَ بِمُحَارَبَةِ اللهِ طَاقَةٌ؟ إِنَّهُ مَنْ عَصَى اللهَ فَقَدْ حَارَبَهُ وَاللهِ لَقَدْ أَدْرَكْتُ سَبْعِينَ بَدْرِيًّا أَكْثَرُ لِبَاسِهِمُ الصُّوفُ وَلَوْ رَأَيْتُمُوهُمْ قُلْتُمْ:

مَجَانِينُ، وَلَوْ رَأَوْا خِيَارَكُمْ لَقَالُوا: مَا لِهَؤُلَاءِ مِنْ خَلَاقٍ، وَلَوْ رَأَوْا شِرَارَكُمْ لَقَالُوا: مَا يُؤْمِنُ هَؤُلَاءِ بِيَوْمِ الْحِسَابِ، وَلَقَدْ رَأَيْتُ أَقْوَامًا كَانَتِ الدُّنْيَا أَهْوَنَ عَلَى أَحَدِهِمْ مِنَ التُّرَابِ تَحْتَ قَدَمَيْهِ وَلَقَدْ رَأَيْتُ أَقْوَامًا يُمْسِي أَحَدُهُمْ وَمَا يَجِدُ عِنْدَهُ إِلَّا قُوتًا فَيَقُولُ لَا أَجْعَلُ هَذَا كُلَّهُ فِي بَطْنِي لَأَجْعَلَنَّ بَعْضَهُ لِلَّهِ عَزَّوَجَلَّ فَيَتَصَدَّقُ بِبَعْضِهِ وَإِنْ كَانَ هُوَ أَحْوَجَ مِمَّنْ يَتَصَدَّقُ بِهِ عَلَيْهِ.) (حلية الأولياء: 134/2)

މާނައީ: "ޢުމުރުފުރިހަށް ނިމިގެންދިޔައީ ތާބިޢީންގެ ތެރެއިން އަންބަބަކަށްފަސްނަނުވެ. އޭގެ ތެރޭގައި އަލްޙަސަން ބަޞްރީ ރަޙިމަހު (އެބަހީ: އަލްޙަސަނުލް ބަޞްރީ)ވެއެވެ. ފަހު ޒަމާނުގެ ތާބިޢީން އެކަލޭގެފާނާ ހިތްވަރުކުރެން ދިރިއުޅުއްވި ބަޔަކު ސިފަކުރައްވައި ... ދެއްވާފައެވެ. ... ކަލޭގެފާނު ... ދުނިޔޭގެ އަރަދުތަކަށް ... އާޚިރަތަށް ... (އަލްޙަސަން) ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރުމެން ދިމިތަ ހުރީ: ﷲ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى އަހަރުމެންގެ ބަދަލުގައި ... ދެން 'ތިޔަބައިމީހުންގެ ... ' ... އަހަރުމެންނަށް ... ﷲ ... ﷲ ... ތިޔަބައިމީހުން ... ﷲ ... ތިޔަބައިމީހުންނަށް ... ތިޔަބައިމީހުންގެ ... ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިބައިމީހުންނަކީ (އާޚިރަތުގައި) ނަޖާތްލިބޭނެ ބަޔެކެވެ!' އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ... ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިބައިމީހުން ... ހަމަކަށަވަރުން ... ' ... ﷲ عَزَّوَجَلَّ ... ﷲ ... ވިދާޅުވިއެވެ!"

...

33- އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ޢަބްދު ﷲ ބިން ސުލައިމާން އައްސިޖިސްތާނީ ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބުއްޠާހިރު އަޙްމަދު ބިން ޢަމްރު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު ވަހްބު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ޙަރްމަލާ ބިން އައްތުޖީބީ، ޖައްބާނު ބިން ޚާލިދުގެ އަރިހުން، ސަލްމު ބިން މިޝްކަމް އަލްޖައިޝާނީގެ އަރިހުން، އުމާމާއަށް ބާހިލީގެ އަރިހުން ޚަބަރުދެއްވިއެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

ކަންކަންހުރިގޮތް ފެނިފައި އަހަރުމެންގެ ތެރެއިން މީހަކު އަންތަބީހުވާނެއެވެ. އަހަރުމެންގެ މިޒާޖުގައި އިޚްލާޞާއި ޚުޝޫޢުގެ އަހުލުވެރިންކަމަށް ދަޢުވާކުރު މިސްކީނުކަމާއި އުފާވެރިކަމާއި އަޚްލާޤުން ހަމަހިމެ ހުއްޓަސްވާހުއްޓެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ އަރާމާއި އުފަލާ ޖެހިލުމެއްކަން އޭނާގެ ހިތާއި ޚާލާއި ކަންތައް ފުރާނަފައިވާ މިހާރު މިފަދަ ބަސްފުޅުތަކާއި މިފަދައިކުރުމުގެ އުފެއްދުންތަކެއް ނުވިސްނާހުއްޓެވެ. އަދި ކިބައިގައި، އޭނާ މިފަދަ ކަންތައްތަށް ޖެހިޖެހޭ އިންސާނުންނަކީ، ނަމޫނާ ބަދަލުނުވާކަމެއްވާނެ ދެންނެވެ. އެހެން އޭނާގެ ބަސްޔާރާތައް ހިތުގެ ދެނެގަތުމެއް ހިތުގައި ބިރުވެރި ބަސްތަކެއް ނުކިޔާނެއެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އުއްމަތުގެ މައްޗަށް އެންމެ ބިރުވެތިވެވަޑައިގެންނެވި ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި: ދުނިޔެ މިސްކީނުކަމެއްގެ މައްޗަށް ހުރެގެ ދުނިޔެވީ އުފާވެއްޔާއި ވިހާއްދަކަން ފުރިހަމަގެނުވުމާއި މިސްކީނުކަން އޭގެ އަޅުގަނޑު ފަހަތުގެ ކަމެއް ބިރުވެތިކަމާ މިރިޔަލަ ފެންސާރުމިނެވެ. އަޚުލާގުގެ ގޮތުގަ ވޭތުވަރުވާއި، ނިކަން ބަރާބަރު އެކަމާ ދުރު ނުގުޅުވިއެވެ. ނިކަން ގުޅިވަރަން ކަންކަން ކަމޭހިތެއް، ފަހުގެކަން ދެކެމީ މިހެ މިސްކީނުކަން ނިޔަނިޔާކަމަށްވެއެވެ.

ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އަޅުގަނޑުމެން ސަލާމަތްކުރައްވާށި!

އަބޫ ބިޝްރު ސައްޔާރު ބިން ދީނާރު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «كُنْتَ تَرَى حَامِلَ الْقُرْآنِ فِي خَمْسِينَ رَجُلًا، فَتَعْرِفُهُ قَدْ مَصَعَهُ الْقُرْآنُ، وَأَدْرَكْتُ الْقُرَّاءَ الَّذِينَ هُمُ الْقُرَّاءُ، فَأَمَّا الْيَوْمَ فَلَيْسُوا بِقُرَّاءٍ وَلَكِنَّهُمْ خِرَاءٌ»

(حلية الأولياء: 246/3)

މާނައީ: "ފަންސާސް މީހުންގެ ތެރެއިން ޤުރުއާން އުފުލާމީހާ ތިބާއަށް ފެންނަކަމުގައިވިއެވެ. ފަހެ ޤުރުއާން އޭނާ އަރިއްޔަށް ބަދަލުކޮށްދެއްވާފައިވާކަން ތިބާއަށް އެނގޭނެއެވެ. އަދި (ޤާރީން) ކިޔަވާ މީހުންނަކީ ކިޔަވަނިވެރިންނާއި އަހުރެންނާއި ބައްދަލުވިއެވެ. ނަމަވެސް މިއަދު ދަންނަމެވެ! އެބައިމީހުން ޤާރީވެރިންނެއް ނޫނެވެ! އެކަމަކު އެބައިމީހުން ގައިރުވާބައެކެވެ!"

«مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَعَمِلَ بِمَا فِيهِ، أُلْبِسَ وَالِدَيْهِ تَاجًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، ضَوْءُهُ أَحْسَنُ مِنْ ضَوْءِ الشّمْسِ، فِي بُيُوتِ الدّنْيَا لَوْ كَانَتْ فِيهِ، فَمَا ظَنُّكُمْ بِالّذِي عَمِلَ بِهَذَا»[76]

މާނައީ: "ޤުރުއާން ކިޔަވާ، އަދި އެޤުރުއާނުގައިވާ ގޮތަށް އަމަލުކޮށްފިމީހާ، ޤިޔާމަތްދުވަހު އޭނާގެ މައިންބަފައިންގެ ބޮލުގައި ތާޖެއް އަޅުވާނެތެވެ. އޭގެ އަލިކަން، ދުނިޔޭގައި ގެތަކުގެ ތެރޭގައި އިރުވީނަމަ، އެއިރުގެ އަލިކަންހުރިވަރަށްވުރެ އަލިކަން ރިވެތިވެގެންވެއެވެ. ދެންފަހެ އަދި މިގޮތަށް އަމަލުކޮށްފިމީހާއާމެދު (އެބަހީ: އޭނާއަށް ލިބޭނެ އަޖުރާއިމެދު) ތިޔަބައިމީހުން ހީކުރަނީ ކިހިނަކުންހެއްޔެވެ!؟"

34- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދި ﷲ އަޙްމަދު ބިން ޙުސައިން ބިން އަބްދިލްޖައްބާރު އައްޞޫފީ ހަދީޘްކޮށްދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝުޖާޢު ބިން މަޚްލަދު ހަދީޘްކޮށްދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ހުޝައިމް ބިން ބަޝީރު، އަލްޢައްވާމުގެ އަތުން، ޚައިޘަމާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެއްޖެއެވެ:

(مَرّت امْرَأَةٌ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ فَقَالَتْ: طُوبِي لِحِجْرٍ حَمَلَكَ وَلِثَدْيٍ رَضَعْتَ مِنْهُ فَقَالَ عِيسَى: طُوبَى لِمَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ ثُمَّ عمِلَ بِهِ.) [77]

މާނައީ: "އަންހެނަކު އީސާ ބިން މަރްޔަމު عَلَيْهِمَا ٱلسَّلَامُ ގެ އަރިހުންދާފައި ދިޔައެވެ. އަދި އޭނާ ބުނެއެވެ: 'ކަލޭގެފާނު އުފުއްލެވި އުނގަކާއި، އަދި އެއުރަމަށްކަލުން ކަލޭގެފާނު ކިރުދިން ހިތްފުޅި އުފާވެރިކަން ހުއްޓެވެ.' އެހިނދު އީސާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޤުރުއާން ކިޔަވާ އެއަށް އަމަލުކޮށްފި މީހަކަށް އުފާވެރިކަން ހުއްޓެވެ.'"

---

[76] رواه أحمد: 15645، وأبو داود: 1453 މިޙަދީޘްގައިވާ ޒައްބާން ބިން ފާއިދުއަކީ ބަލި ރާވިއެކެވެ.

[77] فضائل القرآن لأبي عبيد: 57/1

35- އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އުމަރު ބިން އައްޔޫބު އައްސަޤަޠީ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އުބައިދު ﷲ ބިން އުމަރު އަލްޤަވާރީރީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ އަޙްމަދު އައްޒުބައިރީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ބަޝީރު ބިން މުހާޖިރު، ޢަބްދު ﷲ ބިން ބުރައިދާގެ އަރިހުން، އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހުން، ނަބިއްޔާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ:

«يَجِيءُ الْقُرْآنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى الرَّجلِ كَالرَّجلِ الشَّاحبِ فَيَقُولُ لَهُ: مَنْ أَنْتَ؟ فَيَقُولُ: أَنَا الَّذي أظْمَأتُ نَهَارَكَ وَأَسْهَرْتُ لَيْلَكَ»[78]

މާނައީ: "ޤިޔާމަތް ދުވަހު ޤުރުއާން، (ބައްޔަކުން ނުވަތަ ދަތުރު ވަރުބައްޔަކުން) އެމީހުގެ ކުލައާއި ހަށިގަނޑު ބަދަލުވެފައިވާ މީހެއްގެ ގޮތަށް އަންނާނެއެވެ. ދެން އޭނާ ބުނާނެއެވެ: 'ކަލޭ ތިޔައީ ކާކުކަމެއްތޯ؟' އެހިނދު ދަންނަވާނެއެވެ: 'އަހަރެންނަކީ ކަލޭގެ ދުވާލު ކަރުހިއްކާލީ، އަދި ރޭގަނޑު ހޭލާހުރުމަށް ގެންގުޅުނީ އަހަރެމެވެ.'"

36- އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ޢަބްދު ﷲ ބިން ސުލައިމާން ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫއްޠާހިރު އަޙްމަދު ބިން ޢަމްރު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދު ﷲ ބިން ވަހްބު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މޫސާ ބިން އައްޔޫބު، އެކަލޭގެފާނުގެ ބޮޑުބޭބޭފުޅު އިޔާސް ބިން ޢާމިރުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ޢަލީ ބިން އަބީ ޠާލިބު رَضِيَ اللهُ عَنْهُ އެކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ:

---

[78] رواه أحمد: 22950، وابن ماجه: 3781 وإسناده حسن.

(إِنَّك إِنْ بَقَيْتَ فَسَيُقْرَأُ الْقُرْآنُ عَلَى ثَلاَثَةِ أَصْنَافٍ: صِنْفٍ لِلّهِ، وَصِنفٍ لِلدّنْيَا، وَصِنفٍ لِلْجَدَلِ، فَمَتَى طُلِبَ بِهِ أُدْرِكَ.) [79]

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިބާ (ދުނިޔޭގައި) ދިގުދުވަހު ބާކީވެ ދިރިހުރެއްޖެނަމަ، ޤުރުއާން ތިން ބައިކުދިކުރެން ކިޔަވާނެއެވެ: ﷲ އަށްޓަކައި ކިޔަވާ ބައެއްކެވެ. އަދި ދުނިޔެއަށްޓަކައި ކިޔަވާ ބައެއްކެވެ. އަދި ޖަދަލުކުރުމަށްޓަކައި ކިޔަވާ ބައެއްކެވެ. ފަހެ އެޤުރުއާނުން ހޯދައިގަނެފިމާ (އެކަތިކަމެއް) ލިބޭނެއެވެ."

މުޙައްމަދު ބަސްތު ހުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

ﷲ عَزَّوَجَلَّ އެދިގެން ޤުރުއާން ކިޔަވާ މީހުންގެ އަޖުރާ ޘަވާބު ޙާޞިލުވާނެއެވެ. ދީން ހަމަޖެހުން މިނިވަންކަމަށް އެބައިމީހުންގެ ކިޔަވުމުން ދުނިޔެއާއި އަދި ޖަދަލުކުރުން ހޯދައިގަތުމަށް މީހުންގެ ވަގުތުތައް. އަދި އެބައިމީހުންގެ އަޖުރާ ބޭކާރުވާނެއެވެ. އެއީ ﷲ އަށް ބޮޑުވާފަދަ މިޔާ، އެކަށީގެން ދީނާއި، ދީން އެކަށީގެންނުވާ ހުރިހާކަމެއް ދުރުކުރުމަށްޓަކައެވެ.

*****

[79] مسند الدارمي: 3372

اللهُ عَزَّوَجَلَّ ނޭދޭ ބާލު ޤުރުއާން ކިޔަވައިދިނުމާގެ އަޚްލާޤު ބަޔާންކުރެވުނު ބާބު

މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

37- ދެންފަހެ ދުނިޔެއަށްޓަކައި، އަދި ދުނިޔޭގެ ދަރިންނަށްޓަކައި ނޫން ގޮތުގައި ޤުރުއާން ކިޔަވައިދިނުމާ ދަންނަވައެ، އޭނާގެ އަޚްލާޤު ހުންނަންޖެހޭނެގޮތުގެ ތެރެއިން:

- އޭނާ ވާނީ ޤުރުއާނުގެ ޙައްޤުތައް ހިފެހެއްޓުމަށް މިހައްލުކުރައްވައެވެ. އޭނާ އުޅުއްވާނީ ޤުރުއާނުގެ ޙައްދުތައް ހިފެހެއްޓުމަށް ވަރަށް ގާތުގައެވެ.
- އޭނާގެ އަމަލަކީ ޙަލާލު (ރިޒްޤު) ބޭނުންކުރާ މީހަކަށް ވާންވާނެއެވެ. އަދި އޭނާ ޙަރާމް ދުރުހެލިވާ މީހަކަށް ވާންވާނެއެވެ.
- އޭނާ ދުނިޔޭގެ ހާލަތާ ދިމާލަށް ބަލާ ތަންތަނަށް ނުދާނެއެވެ. އޭނާ ދުނިޔޭގެ މީހުންގެ ބޭނުންތަކުން ދުރުވެ ދެމިހުރެއެވެ. އަދި އެކަމުގެ ބަދަލުގައި ރަނގަޅު ކަންތައް ހޯދައެވެ.
- (ދުނިޔޭގެ މީހުން) ބޭނުންވާ ގޮތުގެ ބަދަލުގައި އިޚްލާޞްތެރިކަމާއެކު އޭނާ އުޅެއެވެ.
- އޭނާ ދުނިޔޭގެ ދަރިން (އެބަހީ: ދުނިޔޭގެ އަހުލުވެރިން ފަރާތްތަކަށް ވުރެން) މަތިވެރިވުމަށް ބޭނުން ނުވާނެއެވެ. އަދި ފަޤީރުން ނިކަމެތިކަމުގެ ތަނުން ދުރުނުކުރާނެއެވެ.
- އޭނާ މުސްލިމުންގެ ޙައްޤުތައް ދެމެހެއްޓެވުމަށް، އޭނާ ތަރުޙީބުކުރާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ދުނިޔޭގެ ކަންތަކުގައި ތަވައްކަލްވެ އުޅެއެވެ.
- އަދި އޭނާ ފަޤީރުކަމަށް ހިތްވަރުކުރާނެ، އިޚްލާޞްތެރިކަމުގައި ކެތްތެރިވުމަށް ގަދަކަމާއެކު އުޅެއެވެ. އޭނާ ދުނިޔޭގެ އަހުލުވެރިންނާ ދުރުހެލިވެއެވެ. އޭނާ ބޭނުންތަކުގެ ތެރޭގައި ފަޤީރުން ހާލުބަލައެވެ. އަދި މުސްލިމުންގެ ކަންކަމުގައި ހިތްހެޔޮވެރިވެއެވެ.

- އޭނާގެ އަޑު ރީތިވެގެންވާނަމަ، ރަސޫލުﷲގެ ގޮތުގައި ކިޔަވާ، އަދި އެބައިމީހުންނައިގެން އިމާމުވެ ނަމާދުކުރުމަށް އޭނާ ޙައްޤުވެރިވެއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ދުނިޔަވީ މުދާތަކުން އެއްޗެއް ލިބުމަށް ޠަމަޢުވެރިވެގެންނެވެ. ވަޒީފާ، އޭނާގެ ގޮތުގައި އެބައިމީހުން ގަވައިގެން ނަމާދުކޮށްދިނުމަށް އުޖޫރަދޭނަމަ އެކަން އޭނާއަށް ބޭރަށްދެކޮޅުވެރިކަމަކަށްވާނެއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ އަޑުގައިވާ ދުނިޔަވީ މުދާތަކެއް ވަޒަންކުރުމުންނެވެ. އޭނާގެ ކަމަކީ ދުނިޔާ ޙާޞިލުކުރުމެވެ. އެދުނިޔަވީ (ފައިދާއާއި މުދާތަކާ)އާ ބަދަލުކުރަނީ، އެބަދަލުގައި އޭނާ ދޮގުވާ ބަސްތަކުގައެވެ.
- ޤުރުއާނުން އޭނާ މިސްކީނުންގެ މައްސަލަ ފުރިހަމަވެރިވެގެންނެވެ. އަދި އޭނާއަށްވުރެ ހިތްދަސްކުރުމުގައި ދަރުސްގައި އުޅޭމީހުންގެ މައްސަލަ، އޭނާގެ ކިބައިގައިވާ ޤުރުއާނާއެކު ވިސްނުމެއް ނުވާ، އަދި ކިޔުންތެރިންގެ ވިހި (ހަތަރު ފަންސާސް ހަތްދުވަހު) ކަންމަތިވެ އޭނާ ތަރުޖަމާކުރުމުގެ އިލްމުވެރިވެގެންވާ ކަމަށްވާ (އޭނާ ގޮތުގައިވެގެންވާ ކަމުގައި) ހުއްޓުމެއްނެތި ކަމެއްވެއެވެ. އޭނާއަށް ވިސްނުމަކީ، އެއިރުގެ ގޮތުގައި ކިޔަވައިގެން ނުވާނެ ކަމެއް އޭނާއަށް އިނގިރޭސިވެ.
- ފެނި މީހާއަށް އޭނާ ފެނުނުހިސާބުގެ ކިޔުންތެރިވެގެންވާ، ތަޤްވާތެރިކަމުގެ ވާހަކަ ދެއްކުމަށް ބޭނުންވެގެންވާ ކަމުގައި ހުރިކަމެވެ. އޭނާގެ ހިތްދަސްކުރުމުގެ ހިތްދަސްކުރުން ކުރިއަށް ވަޅުލުމެއް އޭނާ ދިރިހުރިހާ ހިތްދަސްކުރުމުގެ ހިތްދަސްކުރުންތަކާ ވަށައިގެން އެކަން އޭނާގެ ޙައްޤުތަކާ އޭނާ ދިރިހުރިހާވެރިއެއް ގަބޫލުކުރެވެ. އޭނާގެ ހިތްހަމަޖެހުން ބަޔަކަށް ފައިދާވާ ފަހަރުގައެވެ. އޭނާގެ ފާގަތިކަމާއި ހިތްހަމަޖެހުމުގައި ހިތްދަސްކުރުމުގެ ތަޖުރިބާވެރިވެގެންވާ މިހާރެވެ.
- އޭނާގެ ހިތްގައި ރޫޙާނީ ތަޤުވާ ތަރައްޤީކުރުމަށް އެއްވެސް ޖާގައެއްނުވެއެވެ.
- ހުރިހާ ދިނުމަކަށް، އަދި އޭނާއާއި ނުބައި (ފައިދާއާއި މުދާ) ކަންކަމުގެ ތަރުތީބު ވަޒަންކޮށް ދިނުމަކަށް މިހާރެވެ.
- އޭނާގެ ގޮތުގައި ހިތްހަމަ މުސްލިމުން އަހަރެމެންގެ ގޮތުގައި އޭނާ (ދެ ގޮތުން ކިޔަވާމީހުންގެ ކިބައިން) މަޝްހޫރުވެފައެވެ. އެމީހުންގެ އަޑުއެހުން އޭނާއަށް ވާޖިބުވެގެންވާ މިހާރު

ތަޢުއުރުމަށްފުރި، އޭނާއާއި އުޅޭގައި އިރިޝްނަދުމާ ދަތްކާ ވާހަކަތައް ތަޢުއުރުމަށް އޭނާ
މާސަވާލުކަށްދިނުން ބޭޢުއްވެ.

- އޭނާ (އުޙުންމިހުންނަން) ދަތްކަނި އޭނާ އުއަޢުއަރާ ތަކުތި ހިތްދަސްވެގެންވާކަމަށެވެ. އުކަމަކު އޭނާވަނި ޔަތްބ عَزَّوَجَلَّ ގެ ކަލާމުފުޅުގަށްފުރު މިސްތަކުކަށްގެ ވާހަކަތަކަށް ތަޢުއުރުމަށް މާދަހިފެހިވެގެންނެވެ.

- ދެވަނައަށް ތަޢުއަރާހިނދު އޭނާ ހުޝޫޢުއްތެރިއެއް ނުވެއެވެ. އަދި ނުވެސް ޔާއެވެ. އަދި ހިތާމަކުރުން ދެރަވެއްފެށުނުވެއެވެ. އަދި އޭނާގެ މަތްކަށް ކިއުވާ ތަކުލާރައިމުދު ޖިހުރު ހިނގުމަށް އޭނާގެ ނަފްސަށް ލާޒިމްކުރުން ނުގެންދެއެވެ. އެއީ އުކަމަށް ގަވާޢިދުގެންނާ ހުރުގައިއެވެ.

- ދުނިޔެއަށް ހިތްޖެހި، އަދި އުދުނިޔެއާއި މަތިކުރަދު ކަންތަކަށްވެސް ދަހިފެހިވެގެންނާ މިހެކެވެ. ރުޅިއަންނަނީ، އަދި ރުޅިނިވެސް އުދުނިޔެއަށްޓަކައިއެވެ.

- އޭނާގެ ޔަތްގާއިމުދު މިހަކާ ފުރުވާކުޖަކުރުޖިހަމަ އޭނާ ބުނެއެވެ: 'ދެވަނައަށްގެ ތަރުޖަމާނގެ ޔަތްދެކަލައިމުދު ފުރުވާކުޖަކުރުޖިއްގެން ނުވާނެއެވެ! އަދި ދެވަނައަށްގެ ތަރުޖަމާނގެ ޔަޤީންތައް ފުއްދައިދޭނޭ ކަށެވެ.' މިސްތަކުކަށްގެ ކިބައިން އޭނާގެ ނަފްސުގެ ޔަތްދު ފުއްދައިގަނެއެވެ. އުކަމަކު އޭނާގެ ނަފްސުގެ މަތްކަށްވާ الله ގެ ޔަތްދުފުޅު ފުއްދަކަށް އޭނާ ނުދެކެވެ.

- الله އަށްޓަކައިކަމަށް ދަތުވާކަން އުޅުންމިހުން ދުކަ ރުޅިއަރައެވެ. އުކަމަކު الله އަށްޓަކައި އޭނާގެ އަމިއްލަ ނަފްސުދުކަ ރުޅިނާދެއެވެ.

- އޭނާ މުދާ ހުދައިގަންނަނީ ޔަރާމްގޮތްގައިތޯ ނުވަތަ ޔަލާލްގޮތުގައިތޯ ބަލާމަކަށް އެއްވެސް ފުރުވާލެއް ނުބަހައްޓައެވެ. އޭނާގެ ހިތްގައިވެނި ދުނިޔެ ބޮޑު، ބޭޢު އުއްކޮއްކަމުގައި ވެއެވެ. އުދުނިޔެއިން އޭނާ ނަގުން ހުއްދަވެގެންނާ އުއްކޮއްވެސް ނުނި ފާއިތުވެއްޖެނަމަ، އުކަމަށް އޭނާ ހިތާމަކުރެއެވެ.

- ޤުރްއާނުގެ އަދަބުން އެނާ އަދަބުވެރިންވެއެވެ. އަދި ވަޢުދާއި ވަޢީދުގެ ބަސްފުޅުތަކުގެ ކައިރީގައި އެނާގެ ނަފްސު ކުރުވެރިކަން މަސާސްކުރެއެވެ. އެނާ އެކިއަދާ އެއްޗެތަކާއިމެދު، ނުވަތަ އެނާއަށް ކިޔާދެވޭ އެއްޗެތަކާއިމެދު (ކުރިމަތިން) ހާޒިރުވެ ގެއްލިފައިވާ މީހެކެވެ.
- އެނާގެ ހިތާވެސް ކަމާއި (ޚުޝޫޢާއެކު ވިސްނާކަމާއި): ޤުރްއާނުގެ އަކުރުތަކަށް ހިތްދަސްކޮށް ރައްކާތެރިކުރުމެވެ. އަކުރުއްކިޔުމުގައި އެނާއަށް ކުށެއްހިދާޖެނަމަ އެކަމާއިމެދު އެނާ (ކަނޑައެޅިގެންވެ) ހިތްނުބައިކުރެއެވެ. އޭނާ މަސްއޫލުންގެ ގޮތުގައި އެނާގެ ޖާހު ދަރަޖަ އުނިވެގެންދާނެ، ދީން އުބައިވީހުންގެ ގޮތުގައި އެނާގެ މަޤާމު ގެއްލިދިއަ ނުދިނުމަށްޓަކައިއެވެ. ދީނުގައި މިބާއަކީ އެނާ ފެންނަނީ އުކާލާއިމެދު ހިތާމަވެރިވެ، ކަނޑައެޅިގެންވެސް ބާރުގައިއެވެ. އެނާއާއި ﷲ عَزَّوَجَلَّ އާއި ދެމެދުގައިވާ، ޤުރްއާނުގައި އުކަނޑައަކަށް އަމުރުތައް ދީގެންވާ ނުވަތަ ނަހީކުރެވިފައިވާ ކަންތަކުން އެނާ ނަގައިލާ ގެއްލިގެންދާފައިވާ ކަންތަކާއިމެދު އަޅައިލުމެއް ކަމައިލުމެއްނެތެވެ.
- އެނާގެ ކަންތަކުން އުތުރުއްކަމެއްގައި އަޚްލާޤުހުންނަނީ: ތަންދޮރުހުރުމަތަން ޖެހިލުންގެ އަޚްލާޤުހުންނަ ގޮތެއްވެ.
- އެނާގެ މައްޗަށް ޤުރްއާން ވާޖިބުކޮށްފައިވާ ކަންތަކަށް ޢަމަލުކުރުމަށް އެނާގެ ނަފްސަށް ޒެޖުމް ނުކުރެއެވެ. އޭނާ ﷲ عَزَّوَجَلَّ މިފަދައިން ވަޙީކުރެއްވި ބަސް އެނާ އަޑުއެހުމެއްނުކުރެވެ:

﴿...وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟ۚ...﴾[80]

މާނައީ: "...އަދި ރަސޫލާ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ގެނެސްދެއްވި ކޮންމެ އެއްޗެއްގައި، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ހިފާށެވެ! އަދި އެކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަހީކުރެއްވި ކޮންމެ ކަމަކުން، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ދުރުވެގަންނާށެވެ..."

[80] الحشر: 7

ފަހެ އޭނާގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެއްކަމުގައިވަނީ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އެކަންތަކެއް ނަހީކުރައްވި ކަންތަކާ ދުރުހެލިވުމާއި ދުނިޔޭގެ ކަންތަކުގައި އިތުރު ހުރުމަތް އޭނާގެ ނަފްސަށް ލާޒިމުކުރުމެވެ. އަދި އެކަންތަކުން ދުރުވެ ހުއްޓުމެވެ.

- އޭނާއާއި اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ އާއި ދެމެދުގައިވާ ކަންތަކުން އޭނާއަށް ވާޖިބުވެގެންވާ ކަންތަކާ ބެހޭގޮތުން އެންމެފުރިހަމަގޮތުގައި އިތުރުކަމާ ނަޒަރުކުރިއާ ބަލުން މަތިވެގެންވާ މިހެކެވެ. ދުނިޔޭގެ (ދުނިޔަވީ މުދަލާއި އާދަމުދަރިންގެ) ހަމަޖެހުމާއި ނަމޫނާގެ އެކަށީގެންވާ ކިބައިން ދާދިފަހުގައި އެ ހުށަހެޅުމުގައި މީހުނަށް ހަރުގައެއް ނުވާނެއެވެ. ދެރަކަމާއި ގެއްލުންތަކުން ސަލާމަތްވުމަށް ވާޖިބުވެގެންވާ މިހެކެވެ. އެއީ އެކަންތަކުގެ ޝަރަފުން އެބައިމީހުން އޭނާއަށް ވިސްނުމުގެ ބޮޑުކަމެވެ.

- اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى، ދީން އުނގަނޭ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އެކަންތަކަށް ގޮވާލައްވާ ކަންތަކާއި ކަލާމު ދިނުމަށް ހެޔޮވެގެންވާ މިހެކެވެ. އަދި އިތުރަށް ކިޔަވައިދިނުމާ ކަލާމުގެ ބޭފުޅުންގެ ކިޔަވައިދިނުމާއި ގުޅުންހުރި ކަންތަކެވެ.

- (އޭނާއަށް ދެއްވިގެންވާ ނިޢުމަތް) ނިޢުމަތްތަކަށް ދެނެގަންނަވާތީ، އަދި ނިޢުމަތްތަކާއި ވާޖިބަށް ޝުކުރުކުރުމުގެ އިތުރު ދެނެގަންނަވާތީ އޭނާ ޝުކުރުވެރިވެގެން ނުހުއްޓެވެ.

- އޭނާގެ ޒުވާނުން ކުއްޖާ ބިލާވަތްކުރުން ފަރާތުގެ އެކަށީގެން އޭނާގެ ނަފްސުގައިވާ ކުށްތަކާއި، ކުށްތަކެއް ނުހޯދުމަށް ދެކޮޅު ހޭލުންތެރިވެ އޭނާ ޚިޔާނާތުގެ ރިޔާސަތުގެ އުފާވެރިކަމެވެ.

- އޭނާގެ ގުނަވަންތަކުން ފާފަތަކުން ދުރުވާން ހަމައެކަނި އޭނާއަށް ވާޖިބުވެއްޖެއެވެ.

- އޭނާ ޒުވާނުން ފަސްކޮށް ކުރާނަމަ، ނުލަބާ އެހެންމީހުނާ އޭނާގެ ކިބައިން ފަސްކޮށްނުދެވާނަމަ، އޭނާގެ ވިސްނުމަކާ ދޭހަވެއް: 'މިއާ ނިންމާނީ ކޮންއިރަކުންހެއްޔެވެ؟' އޭނާގެ ވިސްނުން މަސައްކަތަށް: 'މިހާރު ވިސްނި ފަހުމުވާނީ ކޮންއިރަކުންހެއްޔެވެ؟' މިހެން ނުވާނެއެވެ.

- ޤުރުއާން ތިލާވަތްކުރާރިނދު ޤުރުއާނުގައި ދެނެގަނެވޭ ގޮތަށް ޚުޝޫޢުވެރިކަމާއިއެކު އޭނާ ވިސްނާފިކުރުކުރައްވައެވެ. އަދި ވަޢުދާއި ވަޢީދުގެ ބަސްފުޅުތަކުގެ ގޮތުގައި (ފިކުރުކުރުމަށްބަލައި) ނުހުއްޓައެވެ.
- އޭނާ އުޅެނީ މަޤްބޫލުންގެ ދުނިޔެ ހިތްވަރުގެންނެވެ. އާދަމީގެ ފުރި ބަރުބަގެ ނުކުރުންފަދަ ގޮތުގައިވުމާ އޭނާ އަބަދުވެސް ހަރުއަށެވެ.
- ދަރުސްދިނުން ލިބިގަތުމަށް މިޒާޖުކުރުމުގައި ވަރުގަދަކޮށް އޭނާ ޖެހިލުންވެއެވެ. އަދި އޭނާ ޤުރުއާން ހަދިޔާކުރާނެ ފަތުރުވެއެވެ. އެއީ ވަރުގަދަ ގޮތުގައި އޭނާ (ބިޑާ) ނަޞޭހަތް ދިނުމުގެ ފަރާތް ދޭތެރޭގައި.
- ބޮޑު ދަރަޖަ ދިނުމަށް ދެކެނުން އޭނާ ހުރިހާ އެކުދިނުގަ.
- އޭނާގެ ...

- ދުންޔާގެ އަހުލުވެރިންގެ ޙަދިޔާއެއް ގަބޫލުކުރުން ފަރުހޭޒުވުމެވެ. އެއީ އެބައިމީހުން އޭނާއަށްވުރެ ދަރަޖައިން ބޮޑުކަމުގައި ހުރި، އަދި އޭނާގެ ނަފްސު މަތިކުރުމަށްޓަކައެވެ.
- އޭނާ ނޫން އެހެން މީހުންނަށް ކުރެކުރުމެވެ، އަދި ތަނަވަސްކަމާ ހިތްވަރުދިނުމާއި އޭނާ އެކުވެރިކަން އެދުމެވެ.
- އެމީހެއްގެ ސިފަތައް މިފަދައިންނާ މިހެން، ފަހެ ހަމަހަކަތަފުޅުން އޭނާގެ ދީނާއި ވަރަށް ކާމިލުކޮށް ހުރެއެވެ.
- އެއަށްފަހުވެސް ބޮޑު ފަސްގަނޑު: ދުނިޔެއަށް މަގުފަތުކާރު ހިއްވަރުން ބޭނުންކުރާގެން ބޭރުކުރުމެވެ. އެއީ ﷲ އަށްޓަކައި ހަމައެކަނި އޭނާގެ ސިފަތައް ނަގުއްސަވާތީ އަށްފެއްދެވިކަމަށް ޤާބިލުކުރުމެވެ. އެހެން ބަހަނީއެވެ، އަދި އޭނާގެ ސިފަތަކުރާ ޢަމަލުތަކުގައި ނަފްސު ރިޔާސަތާއި ދިރިއުޅުން ރަނގަޅުކޮށް ތަނަވަސްކުރާ މީހަކަށް ލޯބިވާން ޖެހިފައިވެއެވެ. އޭނާ ޤަވާއިދުތަކާ ދެކޮޅަށް ފެށިފައިވާ ފަހެ ކަރަޙިތައް ރިޔާސަތާއި ވެރިކަމަށް ލޯބިކުރުމާއި، ދުނިޔޭގެ އުފާތަކުގެ ސަބަބުން ޝަހުވަތުގެ.[81]

[81] ރިޔާސަތާއި ވެރިކަމަށް ލޯބިކުރުމީ ފޮރުވިފައިވާ މުސްތަޤުބަލު ދަޢުވަތުގެ މަޤާމުތަކުގައި ހުރުން އެކަންޏެއް ހުންނަނީއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އޭނާގެ ބަސް ލިބޭކަމުގެ ފުރުޞަތު އޭރު، އެމީހެއްގެ މަޝްވަރާދިނުމީ އޭނާ ފެނިގެންނުވާ ކަމެއް އަހަރެމެންނަށް ހާމަކުރުމުގައި ފަހަރުގެ ދިރިއުޅުމުގައި ފުރަތަމަ ތަނަވަސްކޮށްދެއެވެ. ރިޔާސަތާއި ވެރިކަމަށް ލޯބިކުރުމެވެ. އަދި އެއީ ފުރުޞަތުގެ ޝަހުވަތެކެވެ.

އަބޫ ދާވޫދު ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: (الشهوة الخفية حب الرياسة.) (تاريخ بغداد: 75/10)

މާނައީ: "ވެރިކަމަށް ލޯބިވުމަކީ ފޮރުވިފައިވާ ޝަހުވަތެކެވެ."

ސުފްޔާނު ބިން އަސްބާޠު ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: (أراد سليمان الخواص أن يركب البحر فقالوا له لا بد لنا من أمير فقال: أنا أميركم، فبلغ ذلك سفيان الثوري فكتب إليه: الزهد في الرياسة أشد من الزهد في الدنيا. فلما قرأ الكتاب قال: لست لكم بأمير) (الجرح والتعديل: 89/1)

މާނައީ: "ސުލައިމާނު އަލްޚައްވާޞު ކަނޑުމަތިން ދަތުރުކުރުމަށް ނިންމެވިއެވެ. ފަހެ އެބައިމީހުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރެމެންނަށް (ދަތުރުގައި) އަމީރަކު ވާންޖެހޭނެއެވެ.' އޭގައި ސުލައިމާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއަހަރެމެންގެ އަމީރަކީ އަހަރެމެނެވެ!' ދެން މި ސުފްޔާނު އައްޘައުރީއަށް އެނގިވަޑައިގެން

ޙާރުމުން ސުފްޔާނަށް ބުނުއްވިއެވެ: ’ރިޔާސަތުގައި ޖެހުމަކީ ރީތިކަމެއް، ދުނިޔެއާއިމެދުގައި ޖެހުމަކީ ރީތިކަމެއް ކަމަށްވާނަމަ، ގަބޫލުކުރާށެވެ.’ ދެން ސުފްޔާނު އެކިޔުން ޙަރުފުވީނުދު ވިދާޅުވިއެވެ: ’ޢިލްމުގެ ރީތިކަމަކީ އަކުރުން ނުވެއެވެ.’"

ސުފްޔާނު އައްޘައުރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَإِيَّاكَ أَنْ تَكُونَ مِمَّنْ يُحِبُّ أَنْ يُعْمَلَ بِقَوْلِهِ، أَوْيُنْشَرَقَوْلُهُ، وَأَنْ يُسْمَعَ مِنْ قَوْلِهِ، فَإِذَا تُرِكَ ذَلِكَ مِنْهُ عُرِفَ. وَإِيَّاكَ وَحُبَّ الرِّيَاسَةِ، فَإِنَّ الرَّجُلَ تَكُونُ الرِّئَاسَةُ أَعْجَبَ إِلَيْهِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، وَهُوَ بَابٌ غَامِضٌ لا يُبْصِرُهُ إِلا الْبَصِيرُ مِنَ الْعُلَمَاءِ السَّمَاسِرَةِ، فَتَفَقَّدْ نَفْسَكَ، اعْمَلْ بِنِيَّةٍ...) (أخبار الشيوخ وأخلاقهم: 186/1)

މާނައީ: "......އެމީހެއްގެ ބަހުގެ މަށްޗަށް ޢަމަލުކުރުމަށް، ނުވަތަ އެމީހެއްގެ ބަސް ފެތުރިގެންދިއުމަށް، އަދި އެމީހެއްގެ ބަސް އަޑުއެހުމަށް ލޯބިވާ މީހުންގެ ތެރޭގައި ހިމެނުމުން ބަޔަކާ ހަމައަށް ދުރުވެގެންނުވެއެވެ. ދެން އޭނާ އެކަންތައް ދޫކޮށްލައިފިނަމަ، އޭނާގެ ކުށައިން އެނގިގެންދެއެވެ. އަދި ރިޔާސަތަށް ލޯބިވާމީހުން ލޯބިވާ ރީތިކަމަށް ދުރުވެގެންނުވެއެވެ! ފަހެ ހަގަކަށްވާމީހާ ރަނާއި ރިއްސަށްވުރެ ލޯބި ރިޔާސަތަށް ހިތްޖެހިގެންވެއެވެ. އަދި އެއީ ފޮރުވި ތަނެއްގެ ބޮޑުކަމެވެ. ބުރުމުތަކުގެ ވަސިލަތްވެގެން ތެރެއިން ބޮޑު ދުރުވިސްނާ ޢިލްމުވެރިންގެ ތެރެއިން ނުވަތަ (ދަލާލުން) ނޫނީ ނުފެނެއެވެ. އެހެންކަމުން ތިބާ ތިޔަގެ ނަފްސު ހޯދާ ބަލާށެވެ. ނިޔަތާއިއެކު ޢަމަލުކުރާށެވެ..."

ޢީސާ عَلَيْهِ ٱلسَّلَامُ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެވެއެވެ: (حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ...) (حلية الأولياء: 388/6)

މާނައީ: "ދުނިޔެއަށް ލޯބިކުރުމީ ހުރިހާ ނުބައިކަމެއްގެ ބޮލެވެ..."

ޙަފްޞުބްނު ޣިޔާޘް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «الدُّخُولُ فِي الدُّنْيَا هَيِّنٌ، لَكِنَّ التَّخَلُّصَ مِنْهَا شَدِيدٌ» (الزهد لابن أبي الدنيا: 355)

މާނައީ: "ދުނިޔެއަށް (ދުނިޔަވީ އެދުމުގައި) ވަދެވެން ފަސޭހަވާނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެއިން ސަލާމަތްވުން (އެކަމުން ދުރުވުން) ބޮޑުވެގެންވެއެވެ."

ސުފްޔާނު ބްނު ޢުޔައިނާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «مَا ازْدَادَ عَبْدٌ عِلْمًا، فَازْدَادَ فِي الدُّنْيَا رَغْبَةً، إِلَّا ازْدَادَ مِنَ اللَّهِ بُعْدًا» (مسند الدارمي:400)

މާނައީ: "އަޅަކު ޢިލްމު އިތުރުވެގެންދާއިރު، ދެން އޭނާ ދުނިޔެއަށް ބޮޑަށް ރަޣުބަތްތެރިވެއްޖެނަމަ، އޭނާ اللَّهُ ގެ ޙަޟްރަތުން ދުރުވެގެން ދެއެވެ."

 އިބްނުލް ޤައްޔިމް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (كل من آثر الدُّنْيَا من أهل الْعلم واستحبها فَلَا بُد أَن يَقُول على الله غير الْحق فِي فتواه وَحكمه وفِي خَبره وإلزامه لِأَن أَحْكَام الرب سُبْحَانَهُ كثيرا مَا تَأتي على خلاف أغراض النَّاس وَلَا سِيمَا أهل الرياسة وَالَّذين يتبعُون الشُّبُهَات فَإِنَّهُم لَا تتمّ لَهُم أغراضهم إِلَّا بمخالفة الْحق وَدفعه كثيرا فَإِذا كَانَ

الْعَالم وَالْحَاكِم محبين للرياسة متبعين للشهوات لم يتم لهم ذَلِك إِلَّا بِدفع مَا يضاده من الْحق وَلَا سِيمَا إِذا قَامَت لَهُ شُبْهَة فتتفق الشُّبْهَة والشهوة ويثور الْهوى فيخفى الصَّوَاب وينطمس وَجه الْحق وَإِن كَانَ الْحق ظَاهرا لَا خَفَاء بِهِ وَلَا شبة فِيهِ أقدم على مُخَالفَته وَقَالَ لي مخرج بِالتَّوْبَةِ... وَهَؤُلَاء لَا بُد أَن يبتدعوا فِي الدّين مَعَ الْفُجُور فِي الْعَمَل فيجتمع لَهُم الْأَمْرَانِ فَإِن اتِّبَاع الْهوى يعمي عين الْقلب فَلَا يُمَيّز بَين السّنة والبدعة أَو ينكسه فَيرى الْبِدْعَة سنة وَالسّنة بِدعَة فَهَذِهِ آفَة الْعلمَاء إِذا آثروا الدُّنْيَا وَاتبعُوا الرياسات والشهوات)

(الفوائد لابن القيم: 1/100-101)

މާނައީ: "އިލްމުގެ ހަމަލުވެރިންގެ ތެރެއިން (އާޚިރަތުގެ މަގުތަކަށް) ދުނިޔެއަށް އިސްކަންދީ، ދުނިޔެއަށް ލޯބިކޮށްފި ކޮންމެ މީހަކު، އޭނާގެ ފަތުވާދިނުމާއި ހުކުމްކުރުމާއި، އޭނާގެ ޚަބަރުދިނުމާއި ލާޒިމުކުރުވުމުގައި ކޮންމެވެސް اللّٰه سُبحانهُ وتعالى ގެ މައްޗަށް ޚިލާފަށް ބަސްބުނާނެއެވެ. އެހެނީ ރައްބުގެ ހުކުމްތައް ވަރަށް ގިނައިން، މީސްތަކުންގެ އެދުންތަކާއި ޚިލާފުވެގެންވާތީ އާދެއެވެ. އަދި ޚާއްޞަކޮށް ރިޔާސަތުގެ ހަމަލުވެރިންނާއި ޝަހުވަތުތަކަށް ތަބާވާމީހުންނެވެ. އެމީހުން ގިނަފަހަރު ހައްގާ ޚިލާފުވެ، ހައްގު ދުރުކޮށްލައިގެން މެނުވީ އެމީހުންގެ މަޤްޞަދުތައް އެމީހުންނަށް ފުރިހަމަވެގެންނުދެއެވެ. ދެންފަހެ، އިލްމުވެރިޔާއާއި، ހާކިމު ރިޔާސަތަށް ލޯބިވާ، ޝަހުވަތްތަކަށް ތަބާވާމީހުންކަމުގައިވާނަމަ، (އެމީހުންގެ އެދުންތަކާއި) ދިމާއިދިކޮޅުވާ ހައްޤު ދުރުކޮށްލައިގެންމެނުވީ އެމީހުންނަށް އެކަންތައް ހާސިލުނުވެއެވެ. އަދި ޚާއްޞަކޮށް އޭނާއަށް ޝުބުހަތެއް ދިމާވެއްޖެނަމައެވެ. ދެން ޝުބުހަތާއި ޝަހުވަތާއި ދިމާވެ، ހަވާނަފްސުގެ އުދުހުން އަރައިގަންނައެވެ. ދެން ރަނގަޅުގޮތް ވަންހަނާވެ، ހައްޤުގެ މޫނު ފިލައިގެންދެއެވެ. އަދި ހައްގު ވަންހަނާވުމެއްނެތި ޒާހިރުވެގެންވާނަމަވެސް، އޭނާ އެއާ ޚިލާފުވުމަށް ކުރިމަތިލައިގަންނައެވެ. އަދި ބުނާނެއެވެ: 'ތައުބާވެގެން އަހަރެންނަށް ނިކުމެވޭނެގޮތް އެބައޮތެވެ.'... މިބައިމީހުން ޢަމަލުތަކުގައި ފާޖިރުވުމާއެކު ދީނުގައި ބިދުޢަތްހިންގުމަކީ ކަނޑައެޅިފައިވާ ކަމެކެވެ. ދެން ދެކަންތައް އެމީހުންނަށް ޖަމާވެއެވެ. އެހެނީ ހަވާނަފްސަށް ތަބާވުން، ހިތުގެ ލޮލުން ކަނުކޮށްލައެވެ. ދެން ސުންނަތާއި ބިދުޢައާ ދެމެދު ވަކިކޮށްނުލެވެއެވެ. ނުވަތަ އޭގެ އަނބުރާލައިގެން ބިދުޢައަކީ ސުންނަތެއްކަމުގައި، އަދި ސުންނަތް އެއީ ބިދުޢައެއްކަމުގައި އެމީހުން ދެކެއެވެ. މިއީ ދުނިޔެއަށް އިސްކަންދީ، ރިޔާސަތުތަކާއި ޝަހުވަތްތަކަށް އިލްމުވެރިން ތަބާވެއްޖެނަމަ އެމީހުންނަށް ލިބޭނޭ އާފާތެވެ..."

އިބްނު ރަޖަބު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...ومن هنا كانَ السلف الصالحُ يكرهونَ الشُّهرةَ غايةَ الكَراهةِ، منهُم: أيوبُ والنخعيُّ وسفيانُ وأحمدُ وغيرُهم من العلماءِ الربَّانيينَ، وكذلك الفُضَيلُ وداود الطَّائيُّ وغيرُهما من الزُّهَّادِ والعارفينَ، وكانوا يذُمُّونَ أنفسهُم غايةَ الذمِّ ويسترون أعمالهُم غايةَ السَّترِ. دخلَ رجلٌ عَلَى داودَ الطائيّ فسألهُ ما جاء به؟ فَقَالَ: جئت أزورك. فَقَالَ: أمَّا أنتَ فقد أصبتَ خيرًا حيثُ زُرتَ في الله، ولكن أنا أنظرُ ماذا لقيتُ غدًا

إذا قيل لي: من أنتَ حتَّى تُزارَ؟ من الزهَّادِ أنتَ؟ لَا والله. من العُبَّادِ أنتَ؟ لَا والله. من الصالحينَ أنت؟ لَا والله ... وَعدَّدَ خصالَ الخيرِ عَلَى هذا الوجهِ، ثُمَّ جعَل يُوبِّخُ نفسُه، فيقول: يا دَاودُ! كنتَ فِي الشَّبيبةِ فاسقًا، فلمَّا شِبتَ صِرتَ مُرَائِيًا، والمُرائي أشرٌّ من الفَاسقِ.وكان محمدُ بنُ واسعٍ يقولُ: لو أنَّ للذنوبِ رائحةً ما استطاعَ أحد أَن يُجَالِسَني.وكان إبراهيمُ النخعيُّ إذا دخل عليهِ أحدٌ وهو يقرأُ فِي المصحفِ غَطَّاهُ. وكانَ أُويسٌ وغيرُه من الزُّهَّادِ إذا عُرِفوا فِي مكَانٍ ارتحلُوا عنهُ. وكان كثيرٌ من السلفِ يَكرهُ أن يُطلَبَ منهُ الدُّعاءُ، ويقولُ لمن يسألهُ الدُّعاء: أَنبيّ أنا؟! ومِمَّنْ رُوِيَ عنهُ ذلك عمرُ بنُ الخطابِ وحذيفةُ بن اليمان رضي الله عنهما، وكذلك مالكُ بنُ دينارٍ. وكان النخعي يَكرهُ أن يُسألَ الدُّعاء. وكتبَ رجلٌ إِلَى أحمدَ يسأَلُهُ الدعاءَ فَقَالَ أحمدُ: إذا دعونا نحنُ لهذا، فمن يدعُو لَنا؟! وَوُصفَ بعضُ الصالحينَ واجتهادَهُ فِي العبادةِ لبعضِ المُلُوكِ فَعزمَ عَلَى زيارتهِ، فبلغَهُ ذلك فجلسَ عَلَى قَارِعة الطريقِ يأكُلُ، فَوافَاهُ الملكُ وهُو عَلَى تِلكَ الحالةِ، فَسلَّمَ عليهِ، فَردَّ عليهِ السلامِ، وجعل يأكُلُ أكلًا كثيرًا ولا يَلتفتُ إِلَى الملكِ، فَقَالَ الملكُ: ما فِي هذا خيرٌ، ورَجعَ. فَقَالَ الرجلُ: الحمدُ لله الَّذِي رَدّ هذا عَنِّي وهو لائمٌ. وهذا بابٌ واسعٌ جدًّا. وها هنا نُكتةٌ دقيقة، وهي أن الإنسانَ قد يذُمُّ نفسهُ بين الناسِ يُريدُ بذلك أن يُرِي أَنه مُتواضعٌ عندَ نفسهِ، فيرتفعُ بذلكَ عندَهُم ويمدحُونَهُ بهِ، وهذا من دَقائقِ أبوابِ الرِّياءِ وقد نَبَّه عليهِ السلفُ الصالحُ. قال مُطَرِّفُ بنُ عبدِ الله بن الشِّخِّير: كَفى بالنفس إِطراءً أَن تَذُمَّهَا عَلَى الملأ، كأنك تُرِيدُ بذمِّها زينتَهَا، وذلك عند الله سَفَهٌ.) (رسالة شرح حديث ما ذئبان: 1/87-88)

މާނައީ: "...މިހެންވެގެން، ހެޔޮވެގެންވާ ސަލަފުން މަޝްހޫރުވެވަން އިންސާނާއަށް ނުބުނުއްވިއެވެ.
ޢިބާދަތްތެރިންގެ ތެރޭގައި: އައްޒުހުދާއި، އައްސަޚާވާއި، ސުލްޠާނާއި، އަބްދުލްލާއި އަދި އެހެންވެސް
ރައްޓެހި ބޮޑު ދިރިއުޅުއްވިއެވެ. ހަމައެއާއިއެކު އަމިއްލަ ނަފްސަށް ފާޑުކިޔުއްވައި، ދާވޫދު އައްޔާމާއި އެހެންވެސް
ޒުވާނުކުރި ދަރިހާރުވެގެންވާ ޞާލިޙުންނާ އަދި ޢާބިދުން، ޢާބިދުންގެ ސަރުކާރުގައި އިންސާފާއަށް
ކަންތައްތަކުގައި ދަތިކަމާއި، އަދި ޢާބިދުންގެ ބަދަލުގައި އިންސާފާއަށް ވަރަށްގާތްކުރެއެވެ. މިހެން ދަންނަ
އަށްޖެހިގެ އަދިކަންވަރެވެ. އެހިނދު އަޅުގަނޑު ބާރު އެއީ ކަރާމާތުގެ އައްޝަބަހެވެ. ދެން ބާރު
ދެންނެވިއެވެ: 'އަހުރެން މިއަދީ މީހަކަށް ޒިޔާރަތްކުރާނެތޯ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެންފަހެ ދަންނަވާ،
މީހާ މިހާރުގައި ހައްދަވާދެއްވެ. އެއީ ﷲ އަށް ޙައްޤަނީ މީހާ ޒިޔާރަތްކުރާނީމަ އެވެ. އެހެންނަމަވެސް އަހުރެން މިކަހަލަ
މިކަމުން އަހުރެންނަށް ވީ ކާރިސާއެކެވެ. އެއީ މާތްވާ އަހުރެންނަށް ބަލާނެ މިފަދައިން ބުނެވުނީއެވެ:
'މީހާއަށް ޒިޔާރަތްކުރާނީ ކީއްވެގެން މީހާ މިހާރު ޒުހުދުވެރިންގެ ތެރެއިން މީހެއްތޯ!؟ މިހާރު ޒުހުދުވެރިންގެ ތެރެއިންނާ މިހާރުހެއްތޯ!؟
ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! ނޫނެކެވެ. މީހާ މިހާރު ޢިބާދަތްތެރިންގެ ތެރެއިންނާ މިހާރުހެއްތޯ؟ ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ!
ނޫނެކެވެ. މިހާރު ޞާލިޙުންގެ ތެރެއިންނާ މިހާރުހެއްތޯ!؟ ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! ނޫނެކެވެ!' އަދި
ހެޔޮކަންތަކުގެ ވަސްފުތަކެއް މިފަދައިން އުނގެނުވައިދެއްވަމުންދިޔައެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އަމިއްލަ ނަފްސު
ފާޑުކިޔުން ނަފްސާނީ ކޮންމެއިރުކަން ދުރުގައިވާ ބާވަތް ރައްކާތެރިކަމާ ވިދާޅުވަމުން ފެށުއްވިއެވެ: "އޭ ދާވޫދެވެ!

ކަލޯ ޖުވާންކަމުގައިވީ ފާސިޤުއްކަމުގައެވެ. ދެން ކަލޯ ޢުމުރުން ދުވަސްވީރިނދު ތިޔަވީ ދެއްކުންތެރިޔަކަށެވެ! އަދި ދެއްކުންތެރިޔާ ފާސިޤުކަމުވުރެވެސް ނުބައިވެގެންވެއެވެ.' އަދި މުޙައްމަދު ބިން ވާސިޢު ވިދާޅުވާކަމުގައިވިއެވެ: 'ޤުރުއާނަކީ ވަރެއް ޖެހިގެންވާނަމަ، އެއްވެސް މީހަކު އަހުރެމެންގެ ގޮތުގައި އިރިސްނަސް ކުޑަދާނަނުވީހެވެ.' އަދި އިބްރާހީމް އަލްނަޚަޢީ، މުޞްޙަފުން ކިޔަވާވިދާޅުވާން އިންދާ އެއްވެސް މީހަކު ވަދެއްޖެނަމަ މުޞްޙަފު ފޮރުއްވައެވެ. އަދި އުވައިސްއާއި އެހެނިހެން ބޭކަލުން، އެބޭކަލުން ވަކި ސަރަޙައްދުގައި މުޞްޙަފުނަގަން އިނދެގެންވެ (ނަށްހިނގާ މަޝްހޫރުވެއްޖެނަމަ) އެބައެއް ދުރުކޮށް ދަތުރުކުރައްވައެވެ. އަދި ސަލަފުންގެ ތެރެއިން އެބައެއް ބޭކަލުންނަށް، އެބޭކަލުންގެ އަރިހުން ދުޢާކުރުމަށް އެދުމަށް ނުރުއްސަވައެވެ. އަދި ދުޢާކޮށްދިނުމަށް އެދިއްޖެމީހަކަށް ވިދާޅުވެއެވެ: 'އަހުރެންނަކީ ނަބިއްޔުންހެއްޔެވެ!؟' އެފަދައިން ރިވާވެގެންވާ ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބުއާއި، ޙުޒައިފާ ބިން ޔަމާން رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ހިމެނިވަޑައިގެންނެވެއެވެ. އެފަދައިން މާލިކު ބިން ދީނާރުގެ އަރިހުންވެސްވެއެވެ. އަދި އަޙްނަފުބިންޤައިސްވެސް، ދުޢާކޮށްދިނުމަށް އެދުމަށް ނުރުއްސަވައެވެ. އަދި މީހަކު އިމާމު އަޙްމަދުގެ، ދުޢާކޮށްދިނުމަށް އެދި ސުޢާލުކުރިއެވެ. އެހިނދު އަޙްމަދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މީހާއަކަށް އަހަރުމެން ދުޢާކޮށްދިނުމަށް، ދެން އަހަރުމެންނަށް ދުޢާކޮށްދޭނީ ކާކުހެއްޔެވެ!؟' އަދި ޝާފިޢީގެ ބައެއް މިސްކީނާއި، އަޅުކަމުގައި އެމީހުގެ ގަދައަށް މަސައްކަތްކުރުމަށް ތަޞައްވުރުކޮށްގެން ދުޢާކުރުމުގެ ބޭނުމުގައި ސިފަތައްތަކުން، އެމީހުންގެ ކައިރިއަށް ޖިހާދަށްވުރެ މަސައްކަތްކުރާ ބާރު ކޮޅަށް ހާލިއެވެ. ދެން އެމީހުންގެ ގޮތަށް އެހެނިހެން ކަންތައް، މަގުމަގުގައި މުސްލިމުން ހިނގާބުލާ ރޮދަ ބޮޑުގައި ދިރިތުރު ކާމިޔާބުވިއެވެ. ދެން އޭނާ އެބާރުމަގުގައި އިސްތަކު ހަރަކާތްތެރިން އޭނާއާއި ހަމައެކަނި ފޮރުވިއެވެ. ދެން އޭނާއާއި ސަލާމުކުރުމުން، ސަލާމުގެ ޖަވާބުދިނުމުގައި، ހަރަކާތްތެރިން ބަހާވެސްކޮށް އަނގައިގައި ވަރުގަދައަކަން ކާތްފިލިއެވެ. ދެން ހަރަކާތްތެރިން ބުނެފިއެވެ: 'މިދުނިޔޭގެ ގައިގައި އެއްވެސް ހެވާއް ނުވެއެވެ.' ދެން ހަރަކާތްތެރިން އުސްބުރި ހިތަގައިޖެހިއެވެ. އިހުނދު އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'މިދުނިޔަށްވާ މަގާމާ ކުޑަހަރަކާތް އަހުރެންގެ ކިބައިން ތަރުޙީބުކުރައްވާށި الله އަކީ ބަލުދަމުވީކެވެ.' މިއީ ފަރީދުގެ ހިތްތަކުގެ ފާލަން ދުވަސްވަމުންނެވެ. އަދި މިއަށްގައި ނަރަކާ ކުޅަދާނައްފައެވެ. އެއީ: މިހަކު، މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި އޭނާގެ އަވިއްކަ ނަފުސް ކުރުފިރިކަން ދަށްކޮށް ބަލާބަހައްޓާނެއެވެ. އެއީ އޭނާގެ ނަފުސާއިމެދު ތަޞައްވުރެއްގޮތަށް މިކަސްކަމުގައި ދެއްކުމަށް ޓަކައިއެވެ. ދެން އެބައިމީހުންގެ ގޮތުގައި އެކަމުގެ ސަބަބު އޭނާގެ އަޑުއްކިފީ، އޭނާއަން ގަރަހަޤާ ޢިއްޒަތެވެ. މިއީ ދެއްކުންތެރިކަމުގެ ބޮޑުކަމުގެ ތެރެއިން ނަޞީޙަތެއްގެ ސަލާމަތްވުމެވެ. ގައުމުތަކެކެވެ. ސަލާމަތުވެވޭނީ އެކަލާނގެ ސަލާމަތްކުރައްވަވާށެވެ. މުޠައްރިފު ބިން ޢަބްދި الله އައްޝިއްޚީރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި

- ޤުރުއާން ހިފްޒުކޮށްދޭނެވާގަދަކަންބަޚުށާއި އަދި އިސްލާމީޢިލްމުތަކުން އޭނާއަށް އިޝާރަތްކޮށްދެއްވި (ވަޙްދާނުކުރުމުގެ ވާގަދަކަންބަޚުށާއި) އޭނާއަށް ކިޔަވައިދިނުމަށާއި ޖުމްލަވެރިކޮށްދިނުމަށް ގޮތެވެ.
- ދުނިޔޭގެ ދަރިންތަކުގެ ތެރެއިން ނުވަތަ ދުނިޔޭގެ ވެރިންގެ ތެރެއިން މީހަކު ބަލިވެ، ދެން އޭނާއަށް ޒިޔާރަތްކުރަން އެދިފިނަމަ، އެކަމަށް އަވަސްވެގެން އޭނާ ދެއެވެ. އަދި އެކަމާއި އުފާކުރެއެވެ. އަދި ޒިކުރު (މީސްތަކުންނަށް އެނގިގެންނުވާ) ވަގުތަކު ބަލިވެ، ދެން އޭނާއަށް ޒިޔާރަތްކުރަން އެދިފިނަމަ، އެކަމަކު އޭނާގެ ގައިގައި ބަރަދޫކަމަކަށްވެއެވެ.[82]
- އޭނާ ޤުރުއާން ހިތުދަސްކޮށް، އަދި ދުލުން ތިލާވަތްކޮށް ކިޔަވައެވެ. އެއީ އޭޤުރުއާންގެ އެތަކެއް ބުރުޒުތަކެއް އޭނާ ގެއްލިވާގޮތައި ހާލުގައެވެ.
- އޭނާގެ އަޚްލާޤު ހުސްނުވި ޤާރިއުންގެ އަޚްލާޤުގައި ފުރައިންނެވެ.
- އޭނާ ކައިފިނަމަ ކާނީ އިތުރާއި ނުލައެވެ. އަދި ބޯނަމަ ބޯނީ އިތުރާއި ނުލައެވެ. އަދި (އަންނައުނު) ލާނަމަ ލާނީ އިތުރުކަމެއްނުލައެވެ. އޭނާގެ އަސްބާބާއި ޙަލާލުވާނަމަ ޙަލާލުވާނީ އިތުރާއި ނުލައެވެ. އަދި ނިދާނަމަ ނިދަނީ އިތުރުކަމެއްނުލައެވެ. އަދި ބަހަސްކުރުމުންނާއި

އޭނާގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށް އެއްކޮޅުވިޔާ ކުރުފިޔާތަށް ބަސްބުނުން، ދަތުރުބަޝާރާއިހުރުމުގައި ބައްދަލުވުމަށްކުރުމުގައިވެސް ފުރިހަމަކަމަށްވެއެވެ. މިބާގެ ނަފްސަކީ އެއްކޮޅުހިއްސާގެން ޢިނދަގިގައި ފުރުޞަތުތަކެއް މިބާ ބޭނުންކުރަނީ އެވެ. އަދި އެކަށީގެންވާ اللّٰه ގެ ރަޙްމަތްގައި ތަރައްޤީކުރުމުގައެވެ..."

[82] އިސްވެދިޔަތަފްޞީލުން ޤުރުއާނަކީ ހުރިހާ ބަލިތަކަށް ޝިފާއެކެވެ. އެހެންކަމުން ޝިފާއަށް އެދިގެން ޤުރުއާން ކިޔަވާ އަސަރުކުރާގޮތް އެނގެނެއެވެ. އިބްރާހީމް ބިން މުހާޖިރު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (كَانَ يُقَالُ: إِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ عِنْدَ الْمَرِيضِ، وَجَدَ لِذَلِكَ خِفَّةً. قَالَ: فَدَخَلْتُ عَلَى خَيْثَمَةَ، وَهُوَ مَرِيضٌ، فَقُلْتُ: إِنِّي أَرَاكَ الْيَوْمَ صَالِحًا، فَقَالَ: إِنَّهُ قُرِئَ عِنْدِي الْقُرْآنُ.) (فضائل القرآن لأبي عبيد: 384/1)

މާނައީ: "ބުނެވޭކަމުގައިވެއެވެ: ބަލިމީހާގެ ގާތުގައި ޤުރުއާން ކިޔަވައިދެވިއްޖެނަމަ، އޭނާގެ ސަބަބުން އޭނާއަށް ލުއިކަން ފެނެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން ޚައިޘަމާގެ އަރިހަށް ވަނީމެވެ. އޭރު އޭނާއަކީ ބަލިވެފައިވާ މީހެކެވެ. ދެން އަހުރެން ބުނީމެވެ: 'މިއަދު ތިބާ ރަނގަޅުކޮށްވާކަން އަހުރެންނަށް ފެނެއެވެ.' އޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ ގާތުގައި ޤުރުއާން ކިޔަވައިފިއެވެ.'""

އުކުޅައިއުޅޭނަމަ ނުވަތަ އުބައިމީހުންގެ ގާތުން ޒިޔާރަތްކުރާނަމަ، ނުވަތަ އުބައިމީހުންނަށް ސަލާމްކުރާނަމަ، ނުވަތަ އުބައިމީހުންގެ ގާތުން ވަޒީރުން އިތުރުކަން އެދޭނަމަވެސް، އުމަރާކަލުންވެސް ކުރަނީ ދުނިޔެއިން ނުވަތަ ސުލްޠާނުންނަށް އިޙްތިރާމުލިބުމަށެވެ. އޭނާ ފިޔަވައި، ދުނިޔާގެ އެންމެ ތޯއްޖެ ތަސްކޮށްލަންޖެހޭފަދަ ވަސް، ﷲ އާއާގެ މަޚްލޫޤުން ވާޖިބުކުރައްވާފައިވާ ފަރުޟުތައް އަދާކުރުމާއި، ހަރާމްކަންތަކުން ދުރުވުމުގެ އިލްމު ﷲ ގެ ނަފްސަށް ހިތަކަށްނު ހޯދަލައިއެވެ. އެއީ އޭނާއަށް (މިސްކީނުންގެ) ސަލާމަތުކަމަށްދޭނުވެސް ނަމަވެސް، އަދި އިނގިރޭސިން އޭނާއަށް އިޝާރާތް ނުކުރާފަދަ ނަމަވެސްއެވެ.

މުޙައްމަދު ބިން ހުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

38- މިފަދައިން އެމީހެއްގެ އަޚްލާޤުތަކަކީ މީހަކުވިއްޔާ ފަހެ ފިތުނާގައި ޖެހިގެންވާ ޖާހިލު މީހަކަށް ފިތުނަވެރިކަމެއްކަމުގައި އޭނާ ވެގެންދެއެވެ. އެހެނީ އޭނާފަދަ މީހަކަށް އެކަށީގެންނުވާ އަޚްލާޤުތަކަށް އޭނާ ހަމަޖެ ބަހައްޓާއިރުގަ، ޖާހިލުން އޭނާއަށް ތަބާވެއެވެ. ދެންފަހެ ޖާހިލުވާހައަށް (އެކަމަށް) ހަމަބެ ކިއުއްޖެ ނަމަ އޭނާ ބުނެއެވެ: 'ﷲ ގެ ޤަސަމް އުފުލާ މިވެނި މީހެއް މިފަދައިން ކަންކުރެއްވިއެވެ. ދެންފަހެ އަހަރުމެން އެފަދައިން ކަންކުރުމަކީ އަދި ގާތުކަމާއެކު ވެދެއްވެއެވެ!'[83]

---

83 ޢަބްދު ﷲ ބިން ޝުޢައިބު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: يَعْمِدُ أَحَدُهُمْ فَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَطْلُبُ الْعِلْمَ حَتَّى إِذَا عَلِمَ أَخَذَ الدُّنْيَا فَضَمَّهَا إِلَى صَدْرِهِ وَحَمَلَهَا فَوْقَ رَأْسِهِ فَنَظَرَ إِلَيْهِ ثَلَاثَةٌ ضُعَفَاءُ: امْرَأَةٌ ضَعِيفَةٌ، وَأَعْرَابِيٌّ جَاهِلٌ، وَأَعْجَمِيٌّ، فَقَالُوا: هَذَا أَعْلَمُ بِاللَّهِ مِنَّا لَوْلَمْ يَرَ فِي الدُّنْيَا ذَخِيرَةً مَا فَعَلَ هَذَا، فَرَغِبُوا فِي الدُّنْيَا وَجَمَعُوهَا فَكَانَ أَبِي يَقُولُ: فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الَّذِي قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ {وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ}) (الزهد لأحمد: 1220)

މާނައީ: "އަހުރެންގެ ބައްޕަ (ޝުޢައިބު ބިން ޙަރްބު) ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއިވިފައެވެ: 'އުބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކު ޤަސްދުކުރަނީ ޤުރުއާން ކިޔަވައި ޢިލްމު ހޯދުމަށެވެ. ދެން އޭނާއަށް (ޢިލްމުލިބި)

މިފަދައިން އޭނާގެ ހާލަތުވާހިނދު، ފަހު ބޭނުންވާ ކަންތައްތަކަށް އޭނާ ހުރަހެޅިގެންދެއެވެ. އަދި އޭނާގެ މަސައްކަތް ހުއްޓި ޚާއިފުވެއްޖެއެވެ. އަދި އޭނާ ތަހައްބާވެއްޖެއާ ދެކޮޅު އޭނާއަށް އެއްވެސް އުދުރެސްފުވެއެވެ.

އަހުރެން މިބާރުންނަކީ ހުރިހާ ފޯރުވާނެ ކަންތައްތަކާ ތަހައްމުލުވެ ދޭނަން އަހުރެންނަށް މުޖުތަމަޢުގެ ބާރުއަޅާ: ފުރާނަގެ އަހުރެންނަށް ނަސޭހަތްތެރިވުމުގެ ކުރިންނެވެ. އެއީ ޝަރުޢީ ގޮތުން ހުރިހާ ކަމެއްގައި އުސޫލުތަކަށް، ތަނަވަސްވުމަށް ކުރިޔަށް ގެނދިޔުމަށް އެބައިމީހުން ފާޅު ދުރުގޮތުގެ މަތިން. އަހުރެންނަށް އެބައިމީހުން ރަނގަޅު ތެދުވެ ތިބުމަށް ތެދުވެރިވުމުގެ އެދުމަކީ އﷲ ގެ ރަޙްމަތެވެ.

ދަންނާށެވެ! - އަހުރެންނަށް ތިޔަބައިމީހުން اللّٰه ރަޙްމަތް ލައްވާށިއެވެ! - އަހުރެން ދިރުނުއި ކަންތައްތަކުގައި، ފުރުޤާނުގެ އަހުރެންނަށް މުސްތަޤުބަލު ކަންތައްތަކާ ތަޙައްމަލުކުރުމަށް އަހުރެން ރިވާކުރިމެވެ. އެބަޔަކީ އާދޭ ތެރެއިން އަހުރެންނަށް މިފަދަ ހަނދާންވާ އެއްޗެއް ދިރުނުކުރަމެވެ. އެއީ އަހުރެމެންގެ ޙާލު ބަލާފިހާ، ފުރުޤާނު ޔަޤީނުވާ ކަމުތަކަކީ ކުރިޔަށް ނުދާނަމަ ފެންވަރެއް ޝަރީޢަތުގެ ތެދުވެރިވުމުގެ، ދީން ވާޖިބުވެގެންވާ ކަންތައް އޭނާގެ ނަފްސަށް ރާޖިޢުވުމަށް ލާޒިމުކުރެވެއެވެ. ތިޔަޗެއް އެދުނީ اللّٰه ގެ ރަޙްމަތެވެ.

ދުނިޔޭގެ ޒިނދަގީ، ދުނިޔެ ނަގާ އޭނާގެ ފާއިތުވި ބައްދަލުކުރުމާ އޭނާގެ ބަލިވެގެން ބާއްވައިގެން އުފުއްލެވެ. ދުނިޔޭގެ ނިކަމެތި ތިޔަބައިމީހުން އޭނާއަށް ބަލާށެވެ: ބަލިކަނި ނިކަމެތި އަސްލުން ހުރެވެ. އަދި ޗާނި އަޅުގަނޑުމެން ގެއްލިއްޖެވެ. އަދި އަޒިމް ކަލެއް އެދުން ބޮޑެވެ: 'މިނާއި އަހުރެންނަށް ފަރުވާ ފާޅުކަން اللّٰه އާއިލާއިރު ގިނަ ދުޢާކުރަށްފަހު. ދުނިޔާއައިރު (ދުނިޔަމަ އެދުމަކާއި މުދަލުކަމުގައި) ކާއްޓައިވާކަމަށް އޭނާ ނަފްސާނީކަމަށް އޭނާ އެފަދައިން ކަންތައް ނަފްސާވެ. ދުނިޔާ އެބަޔަކީ ދުނިޔާއަށް އެދުނުތަކުގެ ދުނިޔާ ޖަމާކުރުމެވެ.' އަހުރެންގެ ބައްޔަ ވިސްނުވެއެވެ: 'އޭނާގެ މިތަރަފި اللّٰه އުފާވެއިރު މިހެން ވަރިކުރުމި މިހާގެ މިތަރަފެވެ: '...އަދި އެންމެއެއްކަމި، އަހުރެން މަގު ފުރަތަމަ ތިޔަންގެ ޝަހަވާތުގެ ތެރެއިން ބައެއްވެސް އަހުރެން އުފުލުމަށް ބާކީއެވެ.'''

39- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ޖަޢްފަރު ބިން މުޙައްމަދު އަލްފިރްޔާބީ ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްރާހީމު ބިން އަލްޙައްޖާޖު އައްސާމީ ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްމާދު ބިން ވުހައިބު، ޝުޢްބާގެ އަރިހުން، ސަޢީދު އަލްޖުރައިރީގެ އަރިހުން، އަބޫ ނަޟްރާގެ އަރިހުން، އަބޫ ފިރާސްގެ އަރިހުން، ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރައްވައެވެ:

(لقَدْ أتى عَلَيْنَا حِينٌ ومَا نَرَى أنَّ أحَدًا يَتعلَّم الْقُرْآنَ يُرِيدُ بِهِ إلاَّ اللَّه , فَلَمَّا كانَ هَاهُنَا بأخْرَةٍ , خَشِيتُ أنّ رجَالاً يَتعلَّمونَهُ يُرِيدُونَ بِهِ النَّاس ومَا عِنْدَهُمْ , فَأرِيدُوا اللَّه بِقُرْآنِكُمْ وأعْمَالِكُمْ , وَإنَّا كنَّا نعرِفُكُمْ إذْ فِينَا رَسُولُ اللّه صَلُّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم , وَإذْ يَنْزِلُ الْوَحْيُ , وَإذْ يُنَبِئُنَا اللَّه مِنْ أخْبَارِكُمْ , فَأمّا الْيَوْمَ فَقَدْ مَضَى رَسُولُ اللّه صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم , وَانْقَطَعَ الْوَحْيُ , وَإنَّما أعْرِفُكُمْ بِمَا أقُولُ: مَنْ أعْلَنَ خَيْرًا أجَبْنَاهُ عَلَيْه , وَظَنَنَّا بِهِ خَيْرًا , وَمَنْ أظْهَرَ شَرًّا بَغَضْنَاهُ وَظَنَنَّا بِهِ شَرًّا , سرَاِئرُكُمْ فِيمَا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ اللّه عَزَّ وجَلّ.) [84]

މާނައީ: "އެޒަމާނެއްގައި ޤުރުއާން އުނގެނީ އެއްވެސް މީހަކު، އޭނާ ޤުރުއާން އުނގަންނަމުން ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެނުވީ އެދިކަމަށް (އެބަހީ: ދުނިޔަވީ ފައިދާއެއް ހޯދުމެއްނޫނީ އިޚްލާޞްތެރިވާކަމަށް) ގެނުވީ އަހަރުމެން ނުދެކެ ޒަމާނެއް ހަމަކަށަވަރުން އަހަރުމެންގެ މައްޗަށް އައެވެ. ދަންނަވާ މިޒަމާނުގައި އޭރުން ބަޔަކު ކިޔަވަނީ، މީސްތަކުން އެދިގެން އަދި މީސްތަކުންގެ ކިބައިގައި ހުރި އެއްޗަކަށް އެދިގެން ބަޔަކު ޤުރުއާން އުނގެނޭކަމަށް އަހަރެން ބިރުވެތިވެއްޖެއެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންގެ ޤުރުއާނާއި އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ޢަމަލުތަކުން ﷲ އެދޭށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އަހަރުމެންގެ ތެރޭގައި ވިހިނދު، އަދި ވަޙީ ބާވައިލެއްވުންދިޔަހިނދު، އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ޚަބަރުތައް ﷲ އަހަރުމެންނަށް ދެއްވަމުންދިޔަހިނދު، އަންގަވަމުންދިޔަހިނދު، އަހަރުމެން ތިޔަބައިމީހުން (ހަދިޔަތް)

[84] رواه أحمد: 286 ، مصنف عبد الرزاق: 6036

އުނގެނުންދިނުމެވެ. އެހެންއެކަމަކު މިއަދު މިވަނީ الله ގެ ރަސޫލާ (އަވަހާރަވެ) ވަޑައިގެންނެވީތީއެވެ. އަދި ވަހީ ދުރުކެނޑިފައެވެ. (މިއަދު) އަހުރެންނަށް ތިޔަބޭފުޅުން އުނގެނިގެންނެވީ އަހުރެން (މި) ބުނާ ގޮތުގެ މަށްޗަށެވެ: ހުރިހާ ފާފަތަކުން ފިލުއްވާ، އެކަމުގެ މަށްޗަށް އަހަރުމެން ބޭނުންވާ ޢަމަލުތައް ޖެހޭނީއެވެ. އަދި އަހަރުމެން އެކަމާއިގުޅޭގޮތުން ހުރިހާ ކަމެއް ހިތަށްވާނީއެވެ. އަދި ބޭނުންނުވާ ފާފަތަކުން ދުރު، ފަހު އެކަމުގެ މަށްޗަށް އަހަރުމެން އެކަމަށް ރަނގަޅަށެވެ. ދީން އެކަމާއިގުޅޭގޮތުން ބޭނުންވާ ހަމަ ޖެހޭނީއެވެ. ތިޔަބޭފުޅުން ސަލާމަތްވަނީ ތިޔަބޭފުޅުންނާއި الله عَزَّوَجَلَّ އާއި ދެމެދުގައެވެ."

40- އަހަރުމެންނަށް މުޢާމަލާތް ކަށަވަރުކޮށްދޭ މީހާއާއި: އަހަރުމެންނަށް އަޅުގަނޑު މުޢާމަލާތް ކުރުމުގެ ގޮތް ސިފަކުރާނެ ގޮތް އަޚްލާޤީ ގޮތުން ހިތްވަރުދޭ މީހާއާއި: އަހަރުމެންނަށް އުޅުއްވާ الله ގެ މުޢާމަލާތް އަޚްލާޤީ ގޮތުން ހިތްވަރުދޭ މީހާއާއި: އަހަރުމެންނަށް ޙައްޤު ގެ ސަބަބު ގޮތުން ހިތްވަރުދޭ މީހާއާއި: އަޚްލާޤީ ގޮތުގައި، އަދި ނަސޭހަތުގެ އަރިހުން، އުމަރު ބިން ޚައްޠާބު رَضِيَٱللَّهُعَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާޔަތްކުރެވިފައެވެ:

މާނައީ: "އާ މިސްކީނުންނޭވެ...."

އަދި އަޚްލާޤީ ގޮތުގެ ޙަޤީޤަތައި ދިރާސާކުރައްވައިން ދެވަނަ ފުރުޞަތެވެ.

✎ ޤުރުއާނުގެ ބޭނުން ހުސައިން ވިދާޅުވެއެވެ:

-41 ޒަމާނުން ކިޔުމީ ބަރަކާތްތެރިކަމުން ދިރިހުރެ އުޅުނަކަސް ގޮސްބެލުމާއި އުމުރު ބޭނުން ހަލާކު ޤުރުއާން ކިޔަމުންދަނީ ބަރުޤުރުއާން ތަރުތީބު، ދޮންބަސް ދިރާސާ އެބައިވަނީ (ކަންބަޑުއްޖެހުން ހިއްސާވާނީ) ޖެހޭ ހިތާދޭ ކިޔަވާކިޔަވާތީއެވެ!؟[85]

ރަސޫލުﷲ ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ވަނީ މިފަދައިން ހަދީޘްކުރައްވާފައެވެ:

«إِنَّه يَكُونُ أَقْوَامٌ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ يُقِيمُونَهُ كَمَا يُقِيمُونَ الْقِدْحَ، يَتَعَجَّلُونَهُ، وَلاَ يَتَأَجَّلُونَهُ»

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ޤުރުއާން ކިޔާނެ ބަޔަކު ވާހުށީއެވެ. އެބައިމީހުން ދިރިއުޅުއް ސިފައިން ތިރިކުރަމުދަރިން އެޤުރުއާން (ގެ އަކުރުތައް) ސިފައިން ތިރިކުރާނެއެވެ. އެބައިމީހުން އެޤުރުއާނުން (ދުނިޔޭގެ އުޖޫރަކަށް) އަވަސްވެއްޖެއެވެ. އަދި އެޤުރުއާނުން (އާޚިރަތުގެ އަޖުރަށް) ލަސްނުކުރެއްޖެއެވެ."

އެބައި: ދުނިޔޭގެ ފައިދާއިނިސް އުޖޫރަކަށް އެބައިމީހުން އަވަސްވެ އެދެއެވެ. އަދި އެޤުރުއާނުން އާޚިރަތުގެ އެބައިމީހުން ނުދެއެވެ.

-42 ✎ ރަސޫލުﷲގެ ޤުރުއާނުގެ ކިޔެވުމާ ވިދާޅުވިއެވެ: ރަސޫލުﷲގެ ޤިރާ

ޤުރުއާނުގެ އަދުރަސަން ބެނު ޢަބްދުﷲ އިބްނު މަސްޢޫދު ކިޔެވުމާ ވިދާޅުވިއެވެ: ރަސޫލުﷲގެ

ޒަމާނު ބެނު ހިފާނު އަލްޤަމާ ކިޔެވުމާ ވިދާޅުވިއެވެ: ރަސޫލުﷲގެ ހަވީދު ބެނު ޢަބްދު

ﷲ އަލްމާސިރީ، ޢުމައިރު އަލްއަޝްޢަރީގެ އަރިހުން، ޤުރުއާނު ބެނުލް ޤުރުއާނީގެ އަރިހުން،

ޖާބިރު ބެނު ޢަބްދު ﷲ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔެވުމުވެއެވެ:

---

[85] މުއައްލިމު އުސްތާޛު ޢަލީގެ އުސްތާޛުގެ މިލަފުޒުން ރަސޫލުﷲގެ ޤިރާޢަތުގެ އަދި ކަންބޮޑުވާނީ

ކިޔަވައިދޭއްވާނެއެވެ!؟

(خرَجَ علَيْنا رَسُولُ اللّهِ صلّى الله عَلَيْهِ وَسلَّم ونَحْنُ نَقرَأُ الْقُرْآنَ وَفِينَا الْعجَمِيُّ والأَعْرَابِيُّ، قَالَ: فَاسْتَمَعَ فقَالَ: «اقْرَءُوا فكُلٌّ حسَنٌ، سَيَأتِي قَوْمٌ يُقِيمُونَهُ كَمَا يُقِيمُونَ الْقِدْحَ، يَتَعَجَّلُونَهُ ولاَ يَتَأَجَّلُونَهُ»)[86]

މާނައީ: "އަހަރުމެން ޤުރުއާން ކިޔަވަމުންދަނިކޮށް ﷲ ގެ ރަސޫލާ އަހަރުމެންގެ ގާތަށް ނިކުންނެވިއެވެ. އެއިރު އަހަރުމެންގެ ތެރޭގައި އަޖަމީންނާއި އަޢުރާބީން (ރަށްފުށު ހިސާބު ހަރު މީހުން) ވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެކަށޭގޮތުން އަޑުއައްސަވަމުންހުންނަވިއެވެ. އަދި ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުން ކިޔަވާށެވެ. ހުރި ކޮންމެ ގޮތެއްވެސް ހެޔޮވެގެންވެއެވެ. ދުނިދަނޑީގެ ސީދާކޮށް ޤާއިމުކުރާފަދައިން އެޤުރުއާން (ގެ އަކުރުތައް) ސީދާކޮށް ޤާއިމުކުރާނޭ ބަޔަކު އަންނާނެއެވެ. އެބައިމީހުން އެޤުރުއާނުން (ދުނިޔޭގެ އުޖޫރަކަށް) އަވަސްވާނެއެވެ. އަދި އެޤުރުއާނުން (އާޚިރަތުގެ އަޖުރަށް) ލަސްނުކުރާނެއެވެ."

-43 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޒަކަރިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ހަބްރާ ބިން މުޙައްމަދު ސާއިދު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙުސައިން ބިން ޙަސަން އަލްމަރްވަޒީއްޔު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އިބްނުލް މުބާރަކު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: މޫސާ ބިން ޢަބީދާ އައްރަބަޛީ، ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢަބީދާ - އެއީ އެކަލޭގެފާނުގެ އަޚާއެވެ. - ގެ އަރިހުން، ސަހްލު ބިން ސަޢުދު އައްސާޢިދީ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ:

[86] رواه أحمد: 15273، وأبو داود: 830

(بَيْنَمَا نَحْنُ نَقْتَرِئُ إِذْ خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللّٰه صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم فَقَال: « الْحَمْدُ لِلّٰه , كِتَابُ اللّٰه وَاحِدٌ وَفِيكُمُ الأَخْيَارُ، وَفِيكُمُ الأَحْمَرُ وَالأَسْوَد، اقْرَءُوا الْقُرْآنَ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَ أَقْوَامٌ يَقْرَءُونَهُ يُقِيمُونَ حُرُوفَهُ كَمَا يُقَامُ السَّهْمُ لاَ يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ، يَتَعَجَّلُونَ أَجْرَهُ وَلاَ يَتَأَجَّلُونَهُ»)[87]

މާނައީ: "އެއްދުވަހު އަހަރުމެން ކިޔަވަމުންދަނިކޮށް ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އަހަރުމެންގެ ތެރެއަށް ނިކުމެވަޑައިގެންފެވެ. ދެން ބަރީތުކުރެއްވިއެވެ: 'ﷲ އަށް ހަމްދުހުއްޓެވެ. ﷲ ގެ ފޮތް އެއީ އެއްފޮތެކެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ހެޔޮމީސްތަކުންވެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ރަތް އަދި ކަޅު މީހުންވެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ޤުރުއާން ކިޔަވާށެވެ. ތީރު ސީދާކޮށް ޤާއިމުކުރާފަދައިން ޤުރުއާނުގެ އަކުރުތައް ސީދާކޮށް ޤާއިމުކުރާ ބަޔަކު އެޤުރުއާން ކިޔަވާ ބަޔަކު އައުމުގެ ކުރިން ތިޔަބައިމީހުން އެޤުރުއާން ކިޔަވާށެވެ. އެޤުރުއާން އެބައިމީހުންގެ ކަރުނޮށިވުރެ ފަހަނައަޅާ ނުދާނެއެވެ. އެޤުރުއާނުގެ އަޖުރު އަވަހަށް ލިބުމަށް އެބައިމީހުން އެދޭނެއެވެ. އަދި (އާޚިރަތަށް) އަޖުރު ފަސްނުކުރާނެއެވެ."[88]

---

[87] رواه أحمد: 22865، الزهد والرقائق لابن المبارك: 813

[88] ޙުޛައިފާ ބިން ޔަމާން رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «إِنَّ أَقْرَأَ النَّاسِ الْمُنَافِقُ الَّذِي لَا يَدَعُ وَاوًا وَلَا أَلِفًا، يَلُفُّهُ كَمَا تَلُفُّ الْبَقَرُ أَلْسِنَتَهَا، لَا يُجَاوِزُ تَرْقُوَتَهُ» (مصنف ابن أبي شيبة: 30030)

މާނައީ: "މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ގިރާއަތުގައި މޮޅީ މުނާފިޤެކެވެ. އޭނާ ވާވެއް އަދި އަލިފެއް (މިންވަރުވުމެއް) ދޫނުކުރެއެވެ. ގެރި (ކާތަކެއްޗަކާއިގެން) ދުލާއާލާފަދައިން އޭނާ އެޤުރުއާން ދުއްވާލައެވެ. އެޤުރުއާން އޭނާގެ ކަރުނޮށިވުރެ ފަހަނައަޅާ ނުދެއެވެ."

މިފަދަ އަޙްކާމުތަކުގެ މުރާދަކީ: ޤުރުއާނުގެ އަކުރުތައް މަޚްރަޖާއި ސިފަތަށް ނުބެހޭގޮތުގައި ބައްދުފަސައަކާ ދިޔުން ނުރުހިގެންވުމެވެ. އަދި ހާއްސަކޮށް ކިޔަވުމުގައި އެކަމަށް މިހާރުގެ ހުސްވެ، އޭނާ ކިޔަވުމުގައި މުޚިނާފެސް ވިސްނާކަމެއް އަޅުކަމާއި ފިކުރެއް އެގޮތުންނަކުމުގައިވެފައި، ޤުރުއާނުގެ މާނައަށް ތަދައްބަރުކޮށް، ޤުރުއާނުގެ ޙަޤީޤަތާއި މިކަންކަމަށް ވިސްނުމެއްނެތިއެވެ. އަދި ހާއްސަކޮށް ވާޖިބުވެގެންވާ ޢަމަލުކުރުން ދޫކޮށްލާފައި، ހަމައެކަނި ކިޔަވާއިގެން ފާހަގަކުރައްވާފައެވެ.

44- އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ހަބަރުދީއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަދިވެސް އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޙައްމަދު ޞާލިޙްއާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙުސައިން ބިން ޙަސަން ޞާލިޙްއާ ވިދާޅުވިއެވެ: އިބްނުލް މުބާރަކު ހަބަރުދީއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: މޫސާ ބިން ޢުބައިދާ، މުޙައްމަދު ބިން އިބްރާހީމް ބިން ޙާރިޘްގެ އަރިހުން، އިބްނުލް ހާދީގެ އަރިހުން، އަލްޢައްބާސް ބިން ޢަބްދުލް މުއްޠަލިބު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ހަބަރުދެއްވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ:

(يَظْهَرُ هَذَا الدِّين حَتَّى يجَاوِزَ الْبِحَارَ، وَحَتَّى يخَاضَ بِالْخَيْلِ فِي سَبِيلِ اللّٰه، ثُمَّ يأتِي قَوْمٌ يَقْرَءُون الْقُرْآنَ، فَإِذَا قَرءُوه قَالُوا: قَدْ قَرَأْنَا الْقُرْآنَ فَمَنْ أقْرَأُ مِنَّا؟ فمَنْ أعْلَمُ مِنَّا؟ " ثمّ الْتَفَتَ إِلَى أصْحَابِهِ فَقَالَ: «هَلْ تَرَوْنَ فِي أولَئِكَ مِنْ خَيْرٍ؟» قَالُوا: لاَ , قَالَ: «فَأولَئِكَ مِنكُمْ، وَأولَئِك مِنْ هَذِهِ الأُمّة، وَأُولَئك هُمْ وَقُودُ النَّار»)[89]

މާނައީ: "ކަނޑުތަކުން ފަހަނައަޅާ ދާންދެން، އަދި ﷲ ގެ މަގުގައި އަސްވަރުން ދުއްވާލުން ދާންދެން މިދީން ފާޅުވެގެންދާނެއެވެ. ދެން ޤުރުއާން ކިޔަވާ ބަޔަކު އަންނަހުށްޓެވެ. އެބައިމީހުން ޤުރުއާން ކިޔަވައިފިނަމަ ބުނާނެއެވެ: 'އަހަރުމެން ޤުރުއާން ކިޔަވައިފީމުއެވެ! ފަހެ އަހަރުމެންނަށްވުރެ މާރަނގަޅަށް ކިޔަވާނީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ އަހަރުމެންނަށްވުރެ އިލްމުވެރިވެގެންވާނީ ކާކުހެއްޔެވެ!؟' ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަށް ބަލައިލައްވާ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: 'އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ހެޔޮކަމެއްވަނީތޯ ދެކެވެންހުރިތޯއެވެ؟' އެބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ.' ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: 'ފަހެ އެބައިމީހުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިންނެވެ. އަދި އެބައިމީހުން މި އުއްމަތުގެ ތެރެއިންނެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ނަރަކައިގެ ދަރުއެވެ."

[89] الزهد والرقائق لابن المبارك: 450، މިރިވާޔަތުގެ ސަނަދުގައިވާ މޫސާ ބިން ޢުބައިދާއަކީ ޟަޢީފު ރާވީއެކެވެ.

-45 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ޢަބްދު الله ބްނު މުޙައްމަދު ބްނު ޢަބްދިލް ޙަމީދު އަލްވާސިޠީ ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޒުހައިރު ބްނު މުޙައްމަދު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޢުބައިދު الله ބްނު މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު ނުމައިރު، މޫސާ ބްނު ޢުބައިދާގެ އަރިހުން، މުޙައްމަދު ބްނު އިބްރާހީމްގެ އަރިހުން، އިބްނުލް ހާދީގެ އަރިހުން، އަލްޢައްބާސް ބްނު ޢަބްދިލް މުއްޠަލިބު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ: الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ... ދެން އެފަދައިން އެބަސްފުޅު ޒިކުރުކުރެއްވިއެވެ.

-46 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަދިވެސް އަހަރުމެންނަށް އިބްނު އަބްދިލް ޙަމީދު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޒުހައިރު ބްނު މުޙައްމަދު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ނުޢައިމު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިސްމާޢީލް ބްނު އިބްރާހީމް ބްނުލް މުހާޖިރު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންގެ ބައްޕާފުޅު، މުޖާހިދުގެ އަރިހުން، އިބްނު ޢުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ވިދާޅުވިކަމަށް ޒިކުރުކުރައްވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ:

«كُنَّا صدْرَ هَذِهِ الأُمِّة وَكَانَ الرُّجلُ مِنْ خِيَارِ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّه صَلُّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم مَا مَعهُ إِلاُّ السُّورةُ مِنَ الْقُرْآنِ أَوْ شِبْهُ ذَلِكَ , وَكَانَ الْقُرْآنُ ثَقِيلاً عَلَيْهِمْ وَرُزِقُوا الْعَمَلَ بِهِ، وَإِنِّ آخرَ هَذِهِ الأُمِّة يُخَفُّف عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ حَتَّى يقْرَأهُ الصَبِيُّ والأَعْجَمِيُّ فلاَ يَعْمَلُونَ بِهِ»

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އަހަރުމެންނީ މިއުއްމަތުގެ ކުރީކޮޅުގައިވާ މީސްތަކުންކަމުގައެވެ. އަދި الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަޞްޙާބުންގެ ތެރެއިންވާ އެންމެ ހެޔޮ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިންވާ ބޭކަލަކު، އެބޭކަލަކުގެ އަތުގައި ޤުރުއާނުގެ އެންމެ ސޫރަތެއް ނުވަތަ އެފަދަ މިންވަރެއް ފިޔަވައި ނުވާކަމުގައިވިއެވެ. އަދި ޤުރުއާނީ އެބޭކަލުންނަށް ބުރަ ބޮޑުވެގެންވާ އެއްޗެއްކަމުގައެވެ. އެބޭކަލުންނަށް އެޤުރުއާނަށް ޢަމަލުކުރުމުގެ ރިޒުޤު ދެއްވުނެވެ.

އަދި ހަމަކަށަވަރުން މިއުއްމަތުގެ ފަހުކޮޅުގެ މީސްތަކުންނަށް ޤުރުއާން ލުއިކުރެވިގެންދާނެއެވެ. އެއީ ކުޑަކުއްޖާއި އަޖަމީ (އަރަބިނޫން) މީހާވެސް އެޤުރުއާން ކިޔަވައިދުމަށް ދާންދެނެވެ. ދެންފަހު އެބައިމީހުން އެއަށް އަމަލެއް ނުކުރާނެއެވެ."[90]

47- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު ޢަބްދިލް ޙަމީދު ޙިއްމާނީ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޤައިސް ބިން މުޙައްމަދު ޙިއްމާނީ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސަޢީދު ބިން ސުލައިމާނު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޢާމިރު - އިބްނި: އައްޝަޢުބީ -، ޢަޒީޒު ބިންތު ސާލިޙު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ޙިއްމާނީވިއެވެ:

كَانَ أَبُو عَبْدِ الرّحْمَنِ يُقْرِئُنَا فَقَالَ يَوْمًا: قَالَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مَسْعُودٍ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم: «لَيُرَتِّلَ هَذَا الْقُرْآنَ قَوْمٌ يَشْرَبُونَهُ كَمَا يُشْرَبُ الْمَاءُ لاَ يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ»[91]

---

[90] ޢަބްދު ﷲ ބިން މަސްޢޫދު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّا صَعُبَ عَلَيْنَا حِفْظُ أَلْفَاظِ الْقُرْآنِ، وَسَهُلَ عَلَيْنَا الْعَمَلُ بِهِ، وَإِنَّ مَنْ بَعْدَنَا يَسْهُلُ عَلَيْهِمْ حِفْظُ الْقُرْآنِ، وَيَصْعُبُ عَلَيْهِمُ الْعَمَلُ بِهِ.) (الجامع لأحكام القرآن: 40/1) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އަހަރުމެންގެ މައްޗަށް ޤުރުއާނުގެ ލަފްޒުތައް ހިފްޒުކުރުން އުނދަގޫވިއެވެ. އަދި އޭގެއަށް އަމަލުކުރުން އަހަރުމެންގެ މައްޗަށް ފަސޭހަވިއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އަހަރުމެންގެ ފަހުން އަންނަ މީސްތަކުންނަށް ޤުރުއާން ހިފްޒުކުރުން ފަސޭހަވާނެއެވެ. އަދި ޤުރުއާނަށް އަމަލުކުރުން އެބައިމީހުންނަށް އުނދަގޫވާނެއެވެ."

[91] رواه الطبراني في المعجم الأوسط: 825 މިޙަދީޘް މަރުފޫޢުކޮށް ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އަށް ނިސްބަތްކޮށް ޞައްޙަ ރިވާޔަތެއް ނުވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އަބޫ ޢަބްދުއްރަޙްމާން އައްސުލަމީ ވިދާޅުވިކަމަށް ޞައްޙަ ރިވާޔަތްވެގެންވެއެވެ. އަބޫ ޢަބްދުއްރަޙްމާން އައްސުލަމީ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّا أَخَذْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَنْ قَوْمٍ أَخْبَرُونَا أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا تَعَلَّمُوا عَشْرَ آيَاتٍ لَمْ يُجَاوِزُوهُنَّ إِلَى الْعَشْرِ الْأُخَرِ حَتَّى يَعْلَمُوا مَا فِيهِنَّ فَكُنَّا نَتَعَلَّمُ الْقُرْآنَ وَالْعَمَلَ بِهِ وَإِنَّهُ سَيَرِثُ الْقُرْآنَ بَعْدَنَا قَوْمٌ لَيَشْرَبُونَهُ شُرْبَ الْمَاءِ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ بَلْ لَا يُجَاوِزُ هَاهُنَا وَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى الْحَلْقِ.)(الطبقات لابن سعد: 212/6، البدع لابن وضاح: 255) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އަހަރުމެން މިޤުރުއާން ނެގީ: އަހަރުމެންނަށް ޚަބަރުދިން ޤައުމެއްގެ ކިބައިންނެވެ: އެބައިމީހުން ދިހައާޔަތް އުނގެނިއްޖެނަމަ، އެއާޔަތްތަކުގައިވާ ކަންތައް އުނގެނުމަށް

މާނައީ: "އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޢަބްދިއްރަޙްމާނު (އައްސުލަމީ) ޤުރުއާން ކިޔަވާދެއްވާކަމުގައިވިއެވެ. ދެން އެއްފަހަރަކު ވިދާޅުވިއެވެ: ޢަބްދު ﷲ ބިން މަސްޢޫދު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ބަދީޢުކުރެއްވިއެވެ: 'ފަސްޒަމާނުގައި ބައެއް މީހުން މިފުރުޤާން ބައިވެރި ބަލަހަދާނެއެވެ. ފުރުޤާން ކިޔަވާނެއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ތަރާޤީއާ ފަހަނައަޅާ ދަރަޖައަކަށް އެ ފުރުޤާން ނުދާނެއެވެ."

48- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޙުސައިނުއާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޙައްމަދު ބިން ޙަސަނާ ބިން މުޙައްމަދު ބިން ސަޢީދު ބިން ޙާރިޘާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްފިރްޔާބީ ބިން ޖަޢުފަރު އަލްފިރްޔާބީ ޙާރިޘާ ވިދާޅުވިއެވެ: އިބްނު މުބާރަކު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: މަބްރަކު، ޙަސަނާ ބިން މުޤްބިލު، އަލްޙަސަން، އަލްފިރްޔާބީ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

(إنَّ هذا الْقُرْآنَ قَدْ قَرَأَهُ عَبِيدٌ وَصِبْيَانٌ لاَ عِلْمَ لَهُمْ بِتَأوِيلِهِ، وَلَمْ يَتَأوَّلُوا الأَمْرَ مِنْ أوَّلِهِ، قَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ: ﴿كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ﴾ وَمَا تدبر آيَاتِه إلاّ اتّباعُهُ، وَاللَّه يَعْلَمُ، أمَا وَاللَّه مَا هُوَ بِحِفْظِ حُرُوفِهِ وَإضَاعَةِ حُدُودِهِ حَتّى إنَّ أحدَهُمْ لَيقُولُ: قَدْ قَرَأْتُ الْقُرْآنَ كُلَّه فَمَا أسْقِطُ مِنْهُ حَرْفًا، وقَدْ وَاللّه أسْقطَهُ كُلَّهُ، مَا تَرَى الْقُرْآنَ لَهُ مِنْ خُلُقٍ وَلاَ عَمِلٍ، حَتّى إنَّ أحدَهُمْ لَيَقُولُ: إنِّي لأقْرَأُ السُّورَةَ فِي نَفَسٍ وَاحِدٍ، وَاللّه مَا هَؤُلاَءِ بِالْقُرَّاءِ وَلاَ الْحُكَمَاءِ وَلاَ الْوَرَعَةِ، مَتَى كَانَتِ الْقُرَّاءُ تَقُولُ مِثْلَ هَذَا؟ لاَ أكْثَرَ اللَّه فِي النّاس مِثْلَ هَؤُلاَءِ.)

ތަރުޖަމާ: އެހެން ބިނާ ޤާރިޢީ ޙަސަންކުރައްވައިގެން ނުރައްވާ. ފަރުޖަރު، އަހަރުމެން ފުރުޤާނާއި އެއިގައި ހުރި ޙުކުމްތަކާއި ޙަލާލުކަންތައްތައް ރަނގަޅަށް ފަހުމުނުކޮށް، ހިތަށް ނުގެނެސް އެވެ. އަދި ހަމައެކަނި ޙަރުފުތައް ކިޔުމުގައި މަޝްޣޫލުވާ މީހުން ފުރުޤާން ބައިވެރިވެސް ބަލަހަދާނެއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ތަރާޤީއާ ފަހަނައަޅާ ދަރަޖައަކަށް އެ ފުރުޤާން ނުދާނެއެވެ. އަދި ޙައްޤު ދީނުން ބޭރުވެގެން ދާނެއެވެ. -ދެން އެކަމާގުޅޭ ޙަދީޘް ކޮޅެއް ބުނުއްވިއެވެ."

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އަތުންނާއި ކުޑަކުދިންވެސް މިޤުރްއާން ކިޔަވައިދެއެވެ. ޤުރްއާނުގެ މާނައާއިގެން އެބައިމީހުންނަށް ޢިލްމެއް ލިބިގެންނުވެއެވެ. އަދި އެންމެ ފުރަތަމައިން ދިރިގެން އެބައިމީހުން އެކަންތައް މާނަ ނުކުރެއެވެ. ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ: '(މިއީ) ކަލޭގެފާނަށް ބާވައިލެއްވި ބަރަކާތްތެރި ފޮތެކެވެ. (އެއީ) އެއުގެ އާޔަތްތަކާއި މާނަތަކާއިގެން ވިސްނައި ފިކުރުކުރުމަށެވެ. އަދި ބުއްދީގެ އަހުލުވެރިން (އެއިން) ހަނދުމަކުރުމަށެވެ.' އެޔާގެ އާޔަތްތަކާއިގެން ވިސްނާފިކުރުކުރުމަކީ އެޔާގެ ތަބާވެވުމަކީ ދީނީ ނުވެއެވެ. ﷲ ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ. ދަންނާނެވެ! ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! އެޔާގެ ބަސްތަކާއި ނަގައިލުން ދެން އެޔާގެ ބަސްތަކާއި ހިތްހަމަޖެހުން ކުރުނުނުވާކަމަށެވެ. (އެބަހީ: ޤުރްއާނުގެ އާޔަތްތަކާއިގެން ވިސްނާފިކުރު ކުރުން) ނުވެއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކު ބުނެއުޅެނީ ދަންނަވާލަނީއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެން މުޅި ޤުރްއާން ކިޔަވައިފީމެވެ. އަދި އެޤުރްއާނުން އަކުރެއްވެސް އަހުރެން ވަޅުޖެހިފައެވެ.' ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އޭނާއަށް މުޅި ޤުރްއާން ވަޅުޖެހިފައިވެއެވެ. ހުރިހާއްގައި އަދި ތަމްރީނުގައިވެސް އޭނާގެ ދިރިއުޅުމުގައި ޤުރްއާނާއި ނުފެނެއެވެ. އެހެންޏާތުވެސް އަހުރެން ބުނީމުހެން ތެރެއިން ބުނެއެވެ: 'އަހުރެން އެއް ނަފަހުން ސޫރަތެއް ކިޔަވައިދީމެވެ.' ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! މިބައިމީހުން (ޤާރީން) ޤާރީންނެއް (ޤުރްއާން ކިޔަވާމީހުން) ކަމުގައި ނުވެއެވެ! އަދި އިލްމުވެރިންކަމުގައިވެސް ނުވެއެވެ! އަދި ހިކްމަތްތެރިން ކަމުގައިވެސް ނުވެއެވެ! އަދި ވަރަޢުވެރިން ކަމުގައިވެސް ނުވެއެވެ! ޤާރީންނަކީ މިފަދައިން ބުނެއުޅޭ ބައެއް އިރުކުރުއްވުމަކީ!؟ މިފަދަ ބައިނުކީ މިސްކީނުކަމުގެ ބޮޑުމީހުން ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ގިނަ ނުކުރައްވާށިއެވެ!"[92]

---

[92] ޢަބްދުﷲ ބިން މަސްޢޫދު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ މިހެންނެވެ ވިދާޅުވިއެވެ: (إنَّكَ فِي زَمَانٍ قَلِيلٌ قُرَّاؤُهُ، كَثِيرٌ فُقَهَاؤُهُ، يحْفَظُ فِيهِ حُدُودُ الْقُرْآنِ، وَيضَيَّعُ حُرُوفُهُ، قَلِيلٌ مَنْ يَسْأَلُ، كَثِيرٌ مَنْ يُعْطِي، يُطِيلُونَ فِيهِ الصَّلَاةَ، وَيَقْصُرُونَ فيه الْخُطْبَةَ , يُبَدُّونَ فيه أَعْمَالَهُمْ قَبْلَ أَهْوَائِهِمْ، وَسَيَأْتِي زَمَانٌ ,كَثِيرٌ قُرَّاؤُهُ، قَلِيلٌ فُقَهَاؤُهُ، يُحْفَظُ فِيهِ حُرُوفُ الْقُرْآنِ

، وَيضَيَّعُ حُدُودُهُ، كَثِيرٌ مَنْ يَسْأَلُ، قَلِيلٌ مَنْ يُعْطِي، يُطِيلُونَ الْخُطْبَةَ، وَيَقْصُرُونَ الصَّلَاةَ، ويُبَدُّونَ فِيهِ أَهْوَاءَهُمْ قَبْلَ أَعْمَالِهِمْ.) (الموطأ: 575)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިބާ ތިޔަހުރި އެޒަމާނެއްގައި ފިޤުހުވެރިން ގިނަވެގެންވާ، ކިޔުންތެރިން މަދުވެގެންވާ ޒަމާނެއްގައެވެ. މިޒަމާނުގައި ޤުރުއާނުގެ ޙައްދުތަކަށް ރައްކާތެރިވެ، ޤުރުއާނުގެ ޙަރުފުތަކަށް ނަގައިލުވާއެވެ. (އެބަހީ: އަޙުކާމަށް އަމަލުކުރުމަށް ބޮޑުވާނޭގޮތަށް ނުކިޔެވޭނެއެވެ.) ސުވާލުކުރާމީހުން މަދުވެގެންވާ، (ސުވާލުކޮށް)ދޭމީހުން ގިނަވެގެންވާ ޒަމާނެކެވެ. މިޒަމާނުގައި ނަމާދު ދިގުކޮށް، ޚުޠުބާ ކުރުކުރެއެވެ. ޢަމަލުތަކުގެ ކުރިން ހަވާސްތަކުގެ ފަހަރުވެރިވާ އެދުމެދުންތައް ފެނިފައިނުވާ ކުރެއެވެ. އަދި ޒަމާނެއް އަންނާނެއެވެ. އެޒަމާނުގައި ފިޤުހުވެރިން މަދުވެގެންވާ، ކިޔުންތެރިން ގިނަވެގެންވާ ޒަމާނެކެވެ. އެޒަމާނުގައި ޤުރުއާނުގެ ޙަރުފުތަކަށް ރައްކާތެރިވެ، ޙައްދުތަކަށް ނަގައިލުވާނެއެވެ. ސުވާލުކުރާ މީހުން ގިނަވެގެންވާ، ދޭ މީހުން މަދުވެގެންވާ ޒަމާނެކެވެ. އެޒަމާނުގައި ޚުޠުބާ ދިގުކޮށް، ނަމާދު ކުރުކުރާނެއެވެ. އަދި އެޒަމާނުގައި ޢަމަލުތަކުގެ ކުރިން ހަވާސްތަކުގެ ފަހަރުވެރިވާ އެދުމެދުންތައް ފެނިފައިވާނެއެވެ."

އިބްނު ޢަބްދިލްބައްރު ބަޔާންކުރައްވައެވެ: (فَإِنَّ هَذَا الْحَدِيث قَدْ رُوِيَ عن بن مَسْعُودٍ مِنْ وُجُوهٍ مُتَّصِلَةٍ حِسَانٍ مُتَوَاتِرَة. وَفِيهِ مِنَ الْفِقْهِ مَدْحُ زَمَانِهِ لِكَثْرَةِ الْفُقَهَاءِ فِيهِ وَقِلَّةِ الْقُرَّاءِ وَزَمَانُهُ هَذَا هُوَ الْقَرْنُ الْمَمْدُوحُ عَلَى لِسَانِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَفِيهِ دَلِيلٌ عَلَى أَنَّ كَثْرَةَ الْقُرَّاءِ لِلْقُرْآنِ دَلِيلٌ عَلَى تَغَيُّرِ الزَّمَانِ وَذَمِّهِ لِذَلِكَ. وَقَدْ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم أَكْثَرُ مُنَافِقِي أُمَّتِي قُرَّاؤُهَا مِنْ حَدِيثِ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ وَغَيْرِهِ. وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ قَدْ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَنْ لَا خَيْرَ فِيهِ وَالْعِيَانُ فِي هَذَا الزَّمَانِ عَلَى صِحَّةِ مَعْنَى هَذَا الْحَدِيثِ كَالْبُرْهَانِ. وَفِيهِ دَلِيلٌ أَنَّ تَضْيِيعَ حُرُوفِ الْقُرْآنِ لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ لِأَنَّهُ قَدْ مَدَحَ الزَّمَانَ الَّذِي تُضَيَّعُ فِيهِ حُرُوفُهُ وَذَمَّ الزَّمَانَ الَّذِي يُحْفَظُ فِيهِ حُرُوفُ الْقُرْآنِ وَتُضَيَّعُ حُدُودُهُ...) (الاستذكار: 363/2)

މާނައީ: "ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން އިބްނު މަސްޢޫދުގެ އަރިހުން މިޙަދީޘް ރަނގަޅު ސަނަދުތަކެއްގެ މުތަވާތިރު ގޮތެއްގައި ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަދި އެހަދީޘްގައި: އެކަލޭގެފާނުގެ ޒަމާނުގައި ފިޤުހުވެރިން ގިނަވެ، ކިޔުންތެރިން މަދުވެގެންވާކަމުގެ މަދަޙަވެރިކަން ފިޤުހުވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ މިޒަމާނަކީ ނަބިއްޔާ ޞَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَعَلَىٰٓآلِهِوَسَلَّمَ ގެ ދުލުން މަޢުރޫފް، މަދަޙަވެރިވެގެންވާ ޤަރުނެވެ. އަދި ޤުރުއާން ކިޔަވާ ކިޔުންތެރިން ގިނަވުމަކީ ޒަމާނު ބަދަލުވުމާއި ޒަމާނާއި ފާޑުކިޔުމުގެ ދަލީލެކެވެ. އަދި އުއްމަތުގެ މުނާފިޤުންގެ ގިނަބަޔަކީ ކިޔުންތެރިންނެވެ' މިމަޢުނާގައި ޢުޤްބާގެ ބިން ޢާމިރު ފަދަ ސަޙާބީންގެ ކިބައިން ނަބިއްޔާ ޞَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَعَلَىٰٓآلِهِوَسَلَّمَ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަދި މާލިކު رَحِمَهُٱللَّهُ

49- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ރަބީޢުއްލާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަދިވެސް އައީ މުޙައްމަދު ޞާދިޤުއްލާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙުސައިން ޞާދިޤުއްލާ ވިދާޅުވިއެވެ:

ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެމިހަކުގެ ޙިބައިގައި އެއްވެސް ހުވެއްނުވާ މިހަކުވެސް ފުޤަހާއެއް ޙިސާބުކުރެވެނެތެވެ.' އަހަރުމެންގެ މިޒާޖުގައި ފެންނަމުން މިދަނީ މިޔަދީޤުގެ ހާލަ ސަވްއްޔަރވެގެންވާ ދަކުގެ ބުރާނަންއެފަދަ ހިޔަލަތެވެ. އަދި މިޔަދީޤުގައި: ފުޤަހާނުގެ ޔަގީނުމަށް ނަމައިލާ (ޙިކުމުގައި އެހާ ސަލާމުރަކަން ނުދިނުމި) މައްސަލައިއްނުރަކަން ދަލިލުވެއްވެ. އެހެން އެކަށީގެން އެމަސް އެޒާހާއްގައި ފުޤަހާނުގެ ޔަގީނުއްމައް ނަމައިލާއު ޒާހިރަކަން މަދުޔަޤީނާ ޙިއްއާ، އަދި އެޒާހާއްގައި ފުޤަހާނުގެ ޔަގީނުއްމައް ޔަބްއާކާރާރި އެކަމަނި ފުޤަހާނުގެ ޔަގީނުމަށް ނަމައިލާ ޒާހާރަކަން ނުބައިދޭއްސް ވިދާޅުވެފައިވެ..."

މިޔަދީ ބަސްކުޅުމައް މަދުޔަޤީނާ ހިއްގެންވާ ޙުދުރުޢިލްމާއި ކޮބައިކަން މިބާއެއް އެނގޭހެއްތޯވެ؟ އެއީ އަދުގެ މިޒާޖުގައި އިލްމުވެރި ދަޢްވާތަކުގެ ސްޤުޢިއްލާގެއް ހިދާޔަތަށް ދިނުން ހުރިހާ ފާހަގަ އެގޮތް މިސްތަކުނަށް ނުނުވެ. ޙުދުޢިލްމާނުގެ ވާހަކަ ނަސްތަގުޅުގެން އަލްޙަސަނުލް ބަޞަރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ އާއި ވިދާޅުވިއެވެ: «وَيْحَكَ وَرَأَيْتَ أَنْتَ فَقِيهًا قَطُّ، إِنَّمَا الْفَقِيهُ الزَّاهِدُ فِي الدُّنْيَا، الرَّاغِبُ فِي الْآخِرَةِ، الْبَصِيرُ بِأَمْرِ دِينِهِ، الْمُدَاوِمُ عَلَى عِبَادَةِ رَبِّهِ» (مسند الدارمي: 302)

މާނައީ: "ކަލޭގެ މައްޗަށް ސަހަރުކުރިކަންހުރިއްޖެވެ! ކަލެއަށް ދުވަހަކުވެސް ޙުދުޢިލްމުއްޔެއް ފެންނަހުރިއްޔޭތޯ!؟ ޙުދުޢިލްމުއްކަމުގައި ވެކަންކަހަވެރި: ދުނިޔޭގައި ޒުހުދުވެރިވެގެންވާ، އާޚިރަތަށް ރަޣުބަތްތެރިވެގެންވާ، އޭނާގެ ދީނުގެ ކަންތައްތައްގައި ބަޞީރަތްތެރިވެގެންވާ، އޭނާގެ ވެރި ރައްބަށް އަޅުކަންކުރުމުގެ މަތީގައި ދެމިހުރެން މީހާއެވެ."

ޢަލީ ބިން އަބީ ޠާލިބު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «الْفَقِيهُ حَقُّ الْفَقِيهِ الَّذِي لَا يُقَنِّطُ النَّاسَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ، وَلَا يُؤَمِّنُهُمْ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ، وَلَا يُرَخِّصُ لَهُمْ فِي مَعَاصِي اللَّهِ، إِنَّهُ لَا خَيْرَ فِي عِبَادَةٍ لَا عِلْمَ فِيهَا، وَلَا خَيْرَ فِي عِلْمٍ لَا فَهْمَ فِيهِ، وَلَا خَيْرَ فِي قِرَاءَةٍ لَا تَدَبُّرَ فِيهَا» (مسند الدارمي: 306)

މާނައީ: "ޙައްޤު ފުޤަހާއަކީ ޙުދުޢިލްމުވެރިޔާ: މީސްތަކުން ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ގެ ރަޙްމަތުން އުއްމީދުކަނޑުވާ ނުލާ، އަދި ﷲ ގެ ޢަޒާބުން އުޅަމީހުން އަމާންކުރުވާ، އަދި ﷲ އަށް އުފުރާނުވާ ކަންތަކުގައި އުޅަމީހުންނަށް ޙުއްކަސްދީ މިހާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެއްގޮތަކަށްވެސް އިލްމެއްނުވާ އަޅުކަމުގައި ހެޔޮކަމެއްނެތެވެ. އަދި އެނގުމެއްނުވާ ޢިލްމުގައި (ވިސްނުން)ނުވާ އިލްމެއްގައި ހެޔޮކަމެއް ނެތެވެ. އަދި އެއިރުގެ ތެދުވުމެއް ނުވާ ކިޔެވުމެއްގައި ހެޔޮކަމެއް ނެތެވެ."

އަބްދު ﷲ ބިނުލް މުބާރަކު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަބްދުލްމަލިކު ބިން އަބީ ސުލައިމާނު، އަޠާއު އަދި ޤައިސް ބިން ސަޢުދުގެ އަރިހުން، މުޖާހިދުގެ އަރިހުން ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ.

ﷲ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ގެ މިބަސްފުޅާއިމެދު މުޖާހިދު ވިދާޅުވިއެވެ:

(﴿يَتْلُونَهُۥ حَقَّ تِلَاوَتِهِۦٓ﴾ قَالَ: يَعْمَلُونَ بِهِ حَقَّ عملِهِ.)

މާނައީ: "ތިލާވަތްކުރުން ހައްޤުވާގޮތުގައި އެބައިމީހުން އެފޮތް ތިލާވަތްކުރެއެވެ..." އެބަހީ: އެފޮތަށް އަމަލުކުރުން ހައްޤުވެގެންވާގޮތުގައި އެފޮތަށް އަމަލުކުރެއެވެ."

-50 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ބަކްރު އަލްޢައްބާސް ބިން ދާއޫދު އަލްއަޝްޢަރީ ކިޔައިދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޖައްބާރު ބިން ސާލިމު ކިޔައިދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝުޢައިބު ބިން ޙަރްބު ކިޔައިދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މާލިކު ބިން މިޣްވަލު، އަލްމުސައްޔިބު ބިން ރާފިޢު ކިޔައިދެއްވާކަމަށް ކިޔައިދެއްވިއެވެ: އަބްދު ﷲ ބިން މަސްޢޫދު رَضِيَٱللَّهُعَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

«يَنْبَغِي لِحَامِلِ الْقُرْآنِ أنْ يُعْرَفَ بِلَيْلِهِ إِذِ النَّاس نَائِمُونَ , وَنَهَارِهِ إِذِ النَّاس مُفْطِرُونَ، وبورَعِهِ إِذِ النَّاس يَخْلِطُونَ، وبِتَواضُعِهِ إِذِ النَّاس يَخْتَالُونَ، وبِحُزْنِهِ إِذِ النَّاس يَفْرَحُونَ، وَبِبُكَائِهِ إِذِ النَّاس يَضْحَكُونَ، وبِصَمْتِهِ إِذِ النَّاس يَخُوضُونَ»[93]

---

[93] مصنف ابن أبي شيبة: 35584، الزهد لأحمد: 892 އަދި އިތުރަށް އެރިވާޔަތުގައިވެއެވެ: (...وَيَنْبَغِي لِحَامِلِ الْقُرْآنِ أَنْ يَكُونَ بَاكِيًا مَحْزُونًا حَلِيمًا سَكِينًا، وَلَا يَنْبَغِي لِحَامِلِ الْقُرْآنِ أَنْ يَكُونَ جَافِيًا وَلَا غَافِلًا وَلَا صَخَّابًا وَلَا ضَاحِكًا وَلَا حَدِيدًا.)

މާނައީ: "...އަދި ޤުރުއާން އުފުލާމީހާ: ރޯނީ، ހިތާމަވެރި، ހިލްމުވެރި، ކެތްތެރި މީހަކަށް ވުން ޖެހެއްޖެއެވެ. އަދި ޤުރުއާން އުފުލާމީހާ: ހަރުކަށި، ގާފިލު މީހަކަށް ވުމަކީ، އަދި ހަޅޭއްލަވާ މީހަކަށް ވުމަކީ، އަދި ހީނލާ މީހަކަށް ވުމަކީ ރުޅިގަދަ މީހަކަށް ވުމަކީ ވެގެންނުވާނެއެވެ."

ވާނީ: "މިސްކީނުކަން ނިކަމެތިވާހިނދު، އޭނާގެ ރަށްޓެހިން ޤުރުއާން އުފުލާ މީހާ އެނގިގެންވާންޖެހޭނެއެވެ. އަދި މިސްކީނުކަން ވިއްކާއިގެންވާހިނދު، އޭނާގެ ދުވާލުން (ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިއަކަށް) އެނގިގެންވާންޖެހޭނެއެވެ. އަދި މިސްކީނުކަން (ހާލަތު ހަލާކުވުމުން ކަންފަސޭހަކަން) މަސްހުނިކަންތާރިހިނދު، އޭނާގެ ވަރަށްވެރިކަމުން އެނގިގެންވާންޖެހޭނެއެވެ. އަދި މިސްކީނުކަން ބޭނުމް ފުރުތަރީވާހިނދު، އޭނާގެ ތަޤްވާވެރިކަމުން އެނގިގެންވާންޖެހޭނެއެވެ. އަދި މިސްކީނުކަން އުފާކަން މަޖާކުރާހިނދު، އޭނާގެ ހިތާމަވެރިކަމުން އެނގިގެންވާންޖެހޭނެއެވެ. އަދި މިސްކީނުކަން ހިސާފާސާކުރާހިނދު، އޭނާގެ ރުއިމުން އެނގިގެންވާންޖެހޭނެއެވެ. އަދި މިސްކީނުކަން ވާހަކަތައް ދެއްކުމުގައި ގޮސްބިގެންވާހިނދު، އޭނާގެ ހަމަހިމޭންކަމުން އެނގިގެންވާންޖެހޭނެއެވެ."

މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

51- މިހިރާ ހަބަރުތަކަށް ދަލީލުކޮށްދެނީ އަހަރުމެން އިސްވެ ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ އަޚްލާޤުތަކަށް ބަޔާންކުރި ކަންތައްތަކެވެ:

އެއީ އެބައިމީހުންގެ އުޚުލާޤާއި އަޚްލާޤު، އެބައިމީހުންނަށްޓަކައިން އިރުމުދިބެގެންނާ އެކަން މީހުންގެ އުޚުލާޤާއި އަޚްލާޤާއި ތަފާތުވެގެންވާ ގޮތެވެ. އެބައިމީހުންނަށް އިސްކަމު ދުނިޔަވީ ބޭރުގަޔާތުހަމާ އެއްޗެއްސެއް ދިނުމުގެ ސަބަބުން ޤުރުއާން ކިޔާ ބައެއް އެބައިމީހުން الله عَزَّوَجَلَّ ގެ ހަޒްރަތުގައެވެ. އަދި މަޤުބޫލުއާގެ ގޮތަށް އެބައިމީހުންނަކީ ސަލާމަތްކޮށްފައި ހުރި ބައިގެން ނޫނެވެ. އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަކަކީ އެއްގޮތް ފުރިހަމަވާގޮތަށް އަދަބުން ފުރެ އެވެ. އެބައިމީހުންގެ ވާހަކައިގައި الله އެވެ. އެބައިމީހުންނާއި ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގެ އަދަބުތަކުން އަދަބުވެރިވެގެންނެވެ. ދީނުގައި އެބައިމީހުންނަށް އެބައިމީހުންގެ ހަމަހިމޭނުކަން ތަބާވެފައި ވެއްޖެއްޔެވެ. އެހެނީ އެބައިމީހުން الله سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ގެ ހަރާމްކުރި ގޮތް މީހުން، އަދި އެކަލާނގެ އަމުރުކުރެއްވެވެ.

﴿...أُوْلَٰٓئِكَ حِزْبُ ٱللَّهِۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ﴿٢٢﴾﴾[94]

މާނައީ: "....އެއުރެންނީ ﷲ ގެ ޙިޒްބުއެވެ. ދަންނާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން، ﷲ ގެ ޙިޒްބުގެ މީހުންނީ ހަމަ، ކާމިޔާބުވާނޭ މީހުންނެވެ."

52- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޒަކަރިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބްދު

ލްޞަމަދު ބިން ޔަޒީދު މުރުދަވައިހި އައްބަސްރީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްފަޟްލު ބިން ޒިޔާދު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްރާހީމް ބިން އަޝްޢަޘް ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަލްފުޟައިލް ބިން ޢިޔާޟް ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

(يَنْبَغِي لِحَامِلِ الْقُرْآنِ أنْ لاَ يَكُونَ لَهُ حَاجَةٌ إِلَى أحَدٍ مِنَ الْخَلْقِ، إِلَى الْخَلِيفَةِ فَمَنْ دُونَ، وَأنْ تَكُونَ حَوَائِجُ الْخَلْقِ إِلَيْهِ.)

މާނައީ: "ޚަލްޤުތަކުންގެ އެއްވެސް މީހަކަށް - ޚަލީފާފެށިގެން އާދެ ދަރަޖައަށްވާ މީހަކަށްވިޔަސް - ޤުރުއާން އުފުލާމީހާ އެމީހަކަށް ބޭނުންތެރިވެގެން ނުވާނެކަމެވެ. އަދި ޚަލްޤުތަކުންގެ ޙާޖަތްތައް ބޭނުންވުމަކީ އޭނާއަރިހަށް ކަމުގައި ވެވޭންވާނެއެވެ."

ވިދާޅުވިއެވެ: އަދިވެސް އަލްފުޟައިލް ވިދާޅުވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

(حَامِلُ الْقُرْآنِ حَامِلُ رَايَةِ الْإِسْلاَمِ لاَ يَنْبَغِي لَهُ أنْ يَلْغُوَ مَعَ مَنْ يَلْغُو، وَلاَ يَسْهُوَ مع مَنْ يَسْهُو، وَلاَ يَلْهُوَ مع من يلهو.)

މާނައީ: "ޤުރުއާން އުފުލާމީހާ، އިސްލާމްދީނުގެ ދިދަ އުފުލާމީހާއެވެ. ވީއިރުން ބޭކާރު ވާހަކަތައް ދައްކާ (ކަންތައްތަކާ) މީހާއާއިއެކުގައި އޭނާ ވީއިރުން ބޭކާރު ކަންތައްތަކުން އެކަހެރިވެގެންނުވާނެއެވެ. އަދި ގަފުލަތުގަހުންނަ މީހާއާއި އެކުގައި އޭނާ ގަފުލަތުން އެކަހެރިވެގެންނުވާނެއެވެ. އަދި ކުޅިސަމާސާކުރާ މީހާއާއި އެކުގައި އޭނާ ކުޅިސަމާސާކުރުން އެކަހެރިވެގެންނުވާނެއެވެ."

---

[94] المجادلة: 22

ވިދާޅުވިއެވެ: އަދިވެސް އަލްޙަސަނުލްބަޞްރީ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

(إِنَّما أُنْزِلَ الْقُرْآَنُ لِيُعْمَلَ بِهِ، فَاتَّخذَ النَّاس قِرَاءَتَهُ عَملاً.)

މާނައީ: "ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވުނުކަން ކަށަވަރީ އެއަށް ޢަމަލުކުރުމަށެވެ. ދެންފަހެ މީސްތަކުން އެޤުރުއާން ކިޔެވުން އެއީ ޢަމަލުކުރުން ކަމުގައި ހަދައިފިއެވެ."

އެބަހީ: (ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވީ) އެޤުރުއާނުގެ ޙަލާލު ކަންތައް އެބައިމީހުން ޙަލާލުކޮށް، އަދި ޙަރާމްކަންތައް ޙަރާމްކޮށް، މުތަޝާބިހު ކަންތަކަށް (އަރައިނުގަނެ) ހުއްޓުމަށްޓަކައެވެ.[95]

95 ޤުރުއާން ކިޔެވުމަކީ ޤުރުއާނުގެ މާނަތައް އުނގެނި އޭގެމަތީ ވިސްނާ ޢަމަލުކުރުމުގެ ވަސީލަތެކެވެ. އެއީ އިބްނުލް ޖައުޒީގެ ބަސްފުޅުގައި އިސްވެދިޔަ ފަދައިންނެވެ. އެހެންކަމުން ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވުމުގެ މަޤްޞަދަކީ އެއަށް ޢަމަލުކުރުމެވެ. އަލްޙަސަނުލް ބަޞްރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ: (إنكم اتخذتم قراءة القرآن مراحل وجعلتم الليل جملاً فأنتم تركبونه فتقطعون به مراحله وإن من كان قبلكم رأوه رسائل أتتهم من ربّهم فكانوا يتدبرونها بالليل وينفذونها بالنهار.) (قوت القلوب: 107/1)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުން ޤުރުއާނި ކިޔެވުން މަރުޙަލާތަކަކަށް ހަދައިފީމުއެވެ. އަދި ރޭގަނޑު ޖަމަލެއްކަމުގައި ހަދައިފީމުއެވެ. ދެން ތިޔަބައިމީހުން އެޖަމަލު ދުއްވާފައި، މަރުޙަލާތައް ކަނޑައްތުކުރަމުންދަމުއެވެ. އެކަމަކު ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގެ މީސްތަކުން ދެކުނީ: އެޤުރުއާނަކީ އެބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން އައިސްފައިވާ ސިޓީތަކެއްކަމުގައެވެ. ދެން ރޭގަނޑު އެބައިމީހުން އެސިޓީތަކާއިމެދު ފިކުރުކޮށްވިސްނާ ތަދައްބަރުކުރިއެވެ. އަދި ދުވާލު އެކަން ތަންފީޛުކުރިއެވެ."

އިބްނު މަސްޢޫދު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެވެއެވެ: «أنزل عليهم القرآن ليعملوا به فاتخذوا درسه عملا، إن أحدهم ليتلو القرآن من فاتحته إلى خاتمته ما يسقط منه حرفا وقد أسقط العمل به» (قوت القلوب: 107/1)

މާނައީ: "އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވީ އެބައިމީހުން އެއަށް ޢަމަލުކުރުމަށްޓަކައެވެ. ދެންފަހެ އެބައިމީހުން އެޤުރުއާން މުޠާލިޢާކުރުން ޢަމަލުކުރުންކަމުގައި ހަދައިފިއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކު، ޤުރުއާން ފަށައިގެންގޮސް ނިމެންދެން ކިޔަވައެވެ. އެޤުރުއާނުން ހަރުފެއް ވެސް ވައްޓާނުލައެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންނަކީ ޢަމަލުކުރުން ދޫކޮށް ވައްޓާލައިގެންނާ ބަޔަކުގެއެވެ."

އަލްފުޟައިލް ބިން ޢިޔާޟް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّمَا نَزَلَ الْقُرْآنُ لِيُعْمَلَ بِهِ فَاتَّخَذَ النَّاسُ قِرَاءَتَهُ عَمَلًا، قَالَ: قِيلَ كَيْفَ الْعَمَلُ بِهِ؟ قَالَ: أَيْ لِيُحِلُّوا حَلَالَهُ وَيُحَرِّمُوا حَرَامَهُ، وَيَأْتَمِرُوا بِأَوَامِرِهِ، وَيَنْتَهُوا عَنْ نَوَاهِيهِ، وَيَقِفُوا عِنْدَ عَجَائِبِهِ.) (اقتضاء العلم بالعمل: 116)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވުނީ ކަނޑައެޅިގެން އެއަށް ޢަމަލުކުރުމަށެވެ. ދެންފަހެ މީސްތަކުން އެޤުރުއާން ކިޔުމަކީ ޢަމަލުކުރުން ކަމުގައި ހެދިއެވެ. ދެންނެވުނެވެ: 'އެއަށް ޢަމަލުކުރުންވަނީ ކިހިނެއްހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެބަހީ: އެޤުރުއާނުގެ ޙަލާލުކަންތައް ޙަލާލުކޮށް، އަދި ޙަރާމްކަންތައް ޙަރާމްކުރުމަށެވެ. އަދި އެޤުރުއާނުގެ އަމުރުތަކަށް ތަބާވެ ޢަމަލުކޮށް، އެޤުރުއާނުގެ ނަހީތަކުން ދުރުވުމަށް، އަދި ޤުރުއާނުގެ ޢަޖާއިބުތަކާއިމެދު (ފިކުރުކުރުމަށްޓަކައި) ހުއްޓުމަށެވެ."

ޤުރުއާން ކިޔަވަންޖެހޭ ގޮތަށް، ޢަމަލުކޮށް އެހެން ޢަމަލުކަން ބަދަލުވެއްޖެކަން، އަދި ފިލި އެހެން ފިލްމުކަން ބަދަލުވެއްޖެކަން، މާނަ ބަދަލުވެއްޖޭތީވެ ކިޔުން އެއީ ވާޖިބުވެގެންވާ މިންވަރަށެވެ. ދެން އޭގެ އިލްމުކަން ބަދަލުވުމާއި، ފާއިދާކުރުމާއި، ބަޔާނުވީ އެހެން ބަލްމުކާއި، އަދި ގަދަކަމުން އުނދަގޫއްސެވި ދިވެހި ތަރުޖަމާ އަޑުއެހުމަށް ކިޔެވުން ދިވެހިބަސްކޮށް ފުރިހަމަކަން ކަންތައްވެ. ދެން އެއަށްވުރެ މައިތިރު އެކަން ތަޖުރިބާ، ޢަމަލުތަކާއި މަޢުރިފަތާއި ބަލިގަތުމާއި ބަހުރުވަލަވަލާ ލަވަލުމަށާއި ސަބަބުން ޢިލްމުވެއްސަނާ ކަމަށްވެގެންވާ ކަމެވެ.

ދެންފަހެ ހިތްވެގެންވާ ޤަޞީދާތަކާއި ލަވަ ތަކާއި މީސްތަކުންގެ ބަހަނާ ސިފަވެގެންވާ މަޖިލިސް ކަސްރަތުވެގެންދިޔައެވެ. އެގޮތުން ޤުރުއާނުގެ އަމަލުތަކާއި ދުނިޔަވީ އެއްގޮތް ސިފަތައް ނަމުގައި، މަޖިލިސްތަކާއި، ސިފަތަކުގައި ބަހުރުވަލަވަލާ ގޮތުގައެވެ. އެކަމަކު ހުސްވީއެވެ. އަދި ޙައްޤު، ގޮތުގޮތަށް ޤުރުއާން ކިޔަވަންވަރު، ގާސިމްއިން ގޮވައިގަނެ ފުރިހަމަ ގޮތުގައި ސަބަބުތަކެއް ނަހަލާކޮށް، ތަޤްވާ ނަފްސުވަނިކަމަ މަގުވާތޯ ކިޔޭ ބިދުޢަތަކާއި ޤުރުއާން އެއީ މަގުސަދު. ދެން ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވުން މަޤްޞަދުކަމާއި ޤުރުއާނަށް ޢަމަލުކުރުން ތަރައްޤީކުރުން މީސްތަކުން ގޮވާލެވިގެންނެވެ، މިގޮ ދެނަ މީސްތަކުން ޤުރުއާނުގެ ޢަމަލުތަކާއި ނަހީތައް ނަގައިދިއެވެ. ދެންފަހެ އިލްމުވެރިން މިބުނެތަކާއިމެދު އިންޒާރުދީއާ ރިސާލާތައް ލިޔުއްވިއެވެ.

ސަހްލު އައްތުސްތަރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (إني أخاف بعد ثلاثمائة إلى ما فوقها أن يندرس القرآن بالتشاغل بالألحان والقصائد والأغاني، قيل له: وكيف ذلك يا أبا محمد؟ فقال: لأنهم ما أحدثوا هذه الألحان والقصائد والأغاني إلّا للتكسّب بها، حتى ملك إبليس قلوبهم، كما ملك قلوب شعراء الجاهلية، وحرموا فهم القرآن والعمل لله به.) (تفسير التستري: 21/1)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިންސަތޭކަވަރަ އަހަރުންފަހަތައިގެން އޭގެ ފަހަރުދާ އަހަރުތަކާއިމެދު އަހުލުން ބިރުގަންނެވެ. އެއީ ރަގުޅަގައި، ގެންބައިތުތަކާއި، ރަވަތަކާގައި މަސްއޫލިއްޔަތުން ދުރުހާން ފުރިހަމަކަމާއިމެދުގައެވެ. ދެންނެވުނީ: 'އޭ އަބްބާ މުޙައްމަދުވީ! އެކަންވާނީ ކިރިޔާނަހައްތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެން އެތަކެއް މުތުވަރިކޮށް ދެފި ހުރުމަށް ގެނބި އުޅެއިރުން ޖިހާދުތަކާއި، ފަރިހިތަކާއި، ފަތަތަކާއި ނުރުފޯހަރުވެ. އެހެންގޮސް ތިބޭނި އުޅެއިރުގެ ރެސްތާ ވިތުކުވިރީތަކަށް ދާންދިނަވެ. އެއީ ގާރިޔާތަކުގެ ފަންފިރިތަކުގެ ރިތަކާ ހަތަ ވިޔުކު ކުރިފަހައިންނެވެ. އަދި ދުރާހަށް ފަހުރުވެ ވިލަސްއިގޮތާއި، އެހަރު ހަމަޖެހުރުން އުޅެއިރުން މަސްހޫރުވެގެންދިޔައެވެ."

އިމާމު ބިނުން އަބްދުލް ޤަބިޖު رَحِمَهُ اللَّهُ ގެ ޙަރަކާތަކައި ވިހާކަ ސޫރަތަތް ކިޔުވިއެވެ. ދެން އޭނާގެ ކިޔުމުގައި ކުށެއްކަށްވިއެވެ. ދެން އެކަމާގެ ޙަރަކާތައް ވިސްތަރާކޮށް ބުނެފުޅުއެވެ: 'އޭނާ އެއީ ކުށެކެވެ!' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: «أَمَا كَانَ فِيمَا سَمِعْتَ مَا يَشْغَلُكَ عَنِ اللَّحْنِ؟» (حلية الأولياء: 343/5)

މާނައީ: "ތިބާ ތިއަ އަޑުއިވި ވާހަކަތަކުގައި، އެކުހަރަ (ސަމާލުކަންދިނުމުން) މަސްއޫލިއްޔަތުތަކަކަށް (ވަޙީގައި ވަޙީދުގެ ބަސްތަކަށް) ނުވޭހެއްޔެވެ!؟"

މަދީނާގެ ގާރީވިރުންގެ އިމާމުކަމުގައިވާ ނާފިޢުގެ ޙަރަކަން ވިހާކަ އެއްސޭ، ޙަދަރުކަން ދުރާހަން ކިޔުވާއިމުދު އެހިއެވެ. އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: (ما الحدر؟ ما أعرفها، أسمعنا. قال: فقرأ الرجل، فقال نافع: الحدر، أو قال حدرنا، أن لا نسقط الإعراب، ولا ننفي الحروف، ولا نخفف مشدداً، ولا نشدد مخففاً ولا نقصر ممدوداً، ولا نمد مقصوراً، قراءتنا قراءة أكابر أصحاب رسول الله - صلى الله عليه وسلم - سهلٌ جزلٌ، لا نمضغ ولا نلوك، ننبر ولا نبتهر، نسهل ولا نشدد، نقرأ على أفصح اللغات وأمضاها، ولا نلتفت إلى أقاويل الشعراء وأصحاب اللغات، أصاغر عن أكابر، ملي عن وفي، ديننا دين العجائز، وقراءتنا قراءة المشايخ، نسمع في القرآن، ولا نستعمل فيه بالرأي...) (التحديد في الإتقان: 93/1)

މާނައީ: "ޙަދުރުކުރުމަކީ ކޮބައިހެއްތޯ؟ އަހުރެންނަށްކަން އެއީ ކޯޗެއްކަމެއް ނޭނގެއެވެ. ނިކަން އަޑުއިއްވާބަލާށެވެ.' ދެން އޭނާ ކިޔުވިއެވެ. ދެން ނާފިޢު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޙަދުރުކުރުމަކީ، ނުވަތަ އަހަރުމެންގެ ޙަދުރުކުރުމަކީ: ބަހާންތެގެ ނަޙުވީ ޤަވާޢިދު އިޢުރާބުކޮށް ކިޔުން ވައްޓާނުލާ، އަދި ޙަރުފުތައް ނަފީނުކޮށް، އަދި ތަޝްދީދުކޮށްފައިވާ އަކުރެއް ތަޚްފީފުކޮށްނުލާ، އަދި ތަޚްފީފުކޮށްފައިވާ އަކުރެއް ތަޝްދީދުކޮށްނުލާ، އަދި މައްދުކޮށްފައިވާ އަކުރެއް ޤަޞްރުކޮށްނުލާ، އަދި ޤަޞްރުކޮށްފައިވާ އަކުރެއް މައްދުނުކޮށް ކިޔުމެވެ. އަހަރުމެންގެ ކިޔުމަކީ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ ބޮޑެތި ބޭކަލުންގެ ކިޔުމެވެ. ފަސޭހަ، ފަޞީޙު ބަސްތަކެކެވެ. ގަނޑުކޮށް ކިޔާކަށް ނުކިޔަމެވެ. އަނގަމައްޗަށް ދޫވާހާ ނުކިޔަމެވެ. ނަބުރުކޮށް ކިޔަމެވެ. އަދި ބާރުބާރަށް ހަރުއަޑުން ކިޔާކަށް ނުކިޔަމެވެ. އަހަރުމެން ނުކިޔަމެވެ. ފަސޭހަކޮށް ކިޔަމެވެ. އަދި ފަޞީޙު ބަސްތަކުގައި ކިޔަމެވެ. ޝާޢިރުންގެ،

ފުޅިގެންނާ ބަހުގެ މައްޗަށެވެ. އަދި ގެންފިޔަނުރާއި، ބަހުރުފަތަކުގެ އަހުރުފިޔަންގެ ބަސްތަކަށް އަހަރުމެން ހަސްއަނބުރި ބަލައިއް ނުލެވެވެ. ބޮޑެތި ބާކުތުންގެ އަރިހުން (އުބަޔި: ސަހާބީންގެ) އަރިހުން ނުވި ކުރިބައެކެވެ. ވަގުތުރިބަރަކާތުގެ އަރިހުން ނުވި ފުރިގެންނާ ބައެކެވެ. އަހަރުމެންގެ ދިޔަނި މުސްކުޅިންގެ (އުބަޔި: އިސްލާމީދީ ސަހާބީންގެ) ދިޔަވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ ކިޔުމުގެ އުމުރުންދުވަސްވީ މަޝްއޫރުންގެ ކިޔުމެވެ. އަހަރުމެން ފުރުއާން އަޑުއަހަމުއެވެ. އަދި އަހަރުމެން އަމިއްލަ ތަޖުރިބާއާ ބާރުން ނުކުރަމެވެ..."

އަބޫ ޢަމްރު އައްދާނީ ބަޔާންކުރިއްވެ: (اعلموا أن التحقيق الوارد عن أئمة القراءة حده أن توفى الحروف حقوقها، من المد إن كانت ممدودة، ومن التمكين إن كانت ممكنة، ومن الهمز إن كانت مهموزة، ومن التشديد إن كانت مشددة، ومن الإدغام إن كانت مدغمة، ومن الفتح إن كانت مفتوحة، ومن الإمالة إن كانت ممالة، ومن الحركة إن كانت متحركة ومن السكون إن كانت مسكنة، من غير تجاوز ولا تعسف ولا إفراط ولا تكلف....فأما ما يذهب إليه بعض أهل الغباوة من أهل الأداء من الإفراط في التمطيط والتعسف في التفكيك والإسراف في إشباع الحركات وتلخيص السواكن، إلى غير ذلك من الألفاظ المستبشعة والمذاهب المكروهة - فخارج عن مذاهب الأئمة وجمهور سلف الأمة، وقد وردت الآثار عنهم بكراهة ذلك، وبكيفية حقيقته..) (التحديد في الإتقان: 89/1)

މާނައީ: "ދަންނާށެވެ! ކިޔުމުގެ އަރިހުން ވާރިދުވެގެން އައިސްފައިވާ ތަޙްޤީޤީ ކިޔުމުގެ ޙައްދަކީ: އަކުރުތަކަށް އޭގެ ޙައްޤުތައް ދެއްވުމެވެ: މައްދުކުރާތަ އަކުރުތަކަށް މައްދުތަކާއި، ތަމްކީނު ކުރާތަ އަކުރުތަކަށް ތަމްކީނުތަކާއި، ހަމްޒާ ކުރާތަ އަކުރުތަކަށް ހަމްޒާކުރުމާއި، ތަޝްދީދު ކުރާތަ އަކުރުތަކަށް ތަޝްދީދުތަކާއި، އިދްޣާމުކުރާތަ އަކުރުތަކަށް އިދްޣާމުތަކާއި، ފަތުޙަ ޖަހާ ތަކެތިތަކަށް ފަތުޙަތަކާއި، އިމާލާކުރާތަ (އަބޫ ޢަމްރު ފަތުޙަވާ) އަކުރުތަކަށް އިމާލާތަކާއި، ޙަރަކާތް ހުރިތަކެތިތަކަށް ޙަރަކާތަކާއި، ސުކޫންތަކުރާތަކަށް ސުކޫނުތަކާ ދެއްވުމެވެ. އެއީ ޙައްދުފަހަނައަޅައި، ގަދަކަމުން އުނދަގޫކޮށް، ބޮޑުބޮޑުކޮށް ހަދައި ނުހަދާތި..... (ދެންފަހެ) އަދާކުރާ ބަޔަކު ބަހުރުވަޅު ގަވާއިދުތަކެއް ނުދަނެ ހިލާފް ކުރާ ވާހަކަ: ފެތުރުމެއް ތަކުރާރުވާ ގޮތެއް، މާފަހުތެރި ލަފްޒުތަކަކީ ނުރައްކާތެރި، ވިޔަހުގެ އަދާކުރުމުގައި ސުކޫންތައް އަދާކުރުމުގައި އިސްރާފުކުރުމާއި، އެނޫންވެސް އެފަދަ ހުތުރުވެގެންވާ ލަފްޒުތަކާއި ނުރުހިގެންވާ މަޛްހަބުތައް ދެ އިމާމުންނާއި އުއްމަތުގެ ސަލަފުންގެ ޖުމްހޫރުގެ މަޛްހަބުތަކުން ބޭރުވެގެންވާ ކަންތައްތަކެވެ. އެކަންތައްތަކަށް ނުރުހުންވާ ގޮތާއި، އަދި އެކަމުގެ ޙަޤީޤަތުގެ ކައިފިއްޔަތާއި ބެހޭގޮތުން ނުރުހުންވާ ބަސްފުޅުތައް އަޘަރުތަކުން އައިސްފައިވެއެވެ..."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وأمَّا فِي " بَابِ فَهْمِ الْقُرْآنِ " فَهُوَ دَائِمُ التَّفَكُّرِ فِي مَعَانِيهِ وَالتَّدَبُّرِ لِأَلْفَاظِهِ وَاسْتِغْنَائِهِ بِمَعَانِي الْقُرْآنِ وَحُكْمِهِ عَنْ غَيْرِهِ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ وَإِذَا سَمِعَ شَيْئًا مِنْ كَلَامِ النَّاسِ وَعُلُومِهِمْ عَرَضَهُ عَلَى الْقُرْآنِ فَإِنْ شَهِدَ لَهُ بِالتَّزْكِيَةِ قَبِلَهُ وَإِلَّا رَدَّهُ وَإِنْ لَمْ يَشْهَدْ لَهُ بِقَبُولٍ وَلَا رَدٍّ وَقَفَهُ وَهِمَّتُهُ عَاكِفَةٌ عَلَى مُرَادِ رَبِّهِ مِنْ كَلَامِهِ. وَلَا يَجْعَلُ هِمَّتَهُ فِيمَا حُجِبَ بِهِ أَكْثَرُ النَّاسِ مِنْ الْعُلُومِ عَنْ حَقَائِقِ الْقُرْآنِ إمَّا بِالْوَسْوَسَةِ فِي خُرُوجِ حُرُوفِهِ وَتَرْقِيقِهَا وَتَفْخِيمِهَا وَإِمَالَتِهَا وَالنُّطْقِ بِالْمَدِّ الطَّوِيلِ وَالْقَصِيرِ وَالْمُتَوَسِّطِ وَغَيْرِ ذَلِكَ. فَإِنَّ هَذَا حَائِلٌ لِلْقُلُوبِ قَاطِعٌ لَهَا عَنْ فَهْمِ مُرَادِ الرَّبِّ مِنْ كَلَامِهِ وَكَذَلِكَ شَغْلُ النُّطْقِ بِ ﴿ءَأَنذَرْتَهُمْ﴾ وَضَمُّ الْمِيمِ مِنْ (عَلَيْهِمْ وَوَصْلُهَا بِالْوَاوِ وَكَسْرُ الْهَاءِ أَوْ ضَمُّهَا وَنَحْوُ ذَلِكَ. وَكَذَلِكَ مُرَاعَاةُ النَّغَمِ وَتَحْسِينُ الصَّوْتِ. وَكَذَلِكَ تَتَبُّعُ وُجُوهِ الْإِعْرَابِ وَاسْتِخْرَاجُ التَّأْوِيلَاتِ الْمُسْتَكْرَهَةِ الَّتِي هِيَ بِالْأَلْغَازِ وَالْأَحَاجِيِّ أَشْبَهُ مِنْهَا بِالْبَيَانِ.)

(مجموع الفتاوى: 50/16)

މާނައީ: "...ދެންފަހެ ޤުރުއާން ފަހުމްވުމުގެ ބާބުގައި: އޭނާވަނީ ޤުރުއާނުގެ މާނަތަކާއިމެދު ފިކުރުކުރުން ދެމިހުރެ، އެޤުރުއާނުގެ ލަފުޒުތަކާއިމެދު ތަދައްބުރުކުރުމާ ދެމިހުރެއެވެ. އަދި ޤުރުއާން ފިޔަވައި މީސްތަކުންގެ ވާހަކަތަކުން ބޭނުންނުވެ، ޤުރުއާނުގެ މާނަތަކާއި ޙުކުމްތަކާއިގެން ފުދިގެންވެއެވެ. އަދި މީސްތަކުންގެ ވާހަކަތަކާއި އެބައިމީހުންގެ ޢިލްމުތަކުން އެއްޗެއް އަޑުއިވުނު ނަމަ، އެކަމެއް ޤުރުއާނަށް ހުށަހަޅައެވެ. ދެން އެޤުރުއާން އެކަމެއް ތަޒްކިޔާކޮށް ޝަހާދަތްދީފިނަމަ އެކަން ޤަބޫލުކުރައްވައެވެ. އެހެންނޫންނަމަ އެއްޗެއް ރައްދުކުރައްވައެވެ. އަދި ޤަބޫލުކުރުމާއި ރައްދުކުރުމެއް ޤުރުއާން ހުކުމްނުކޮށްފިނަމަ އެކަމެއްގައި (ވަކިގޮތަކަށް ނިންމާ) ހުއްޓައެވެ. އޭނާގެ ހިތާވެސް ވިސްނުމާއި ދެމިހުރެނީ އޭނާގެ ރައްބުގެ ވާހަކަފުޅުން އެކަލާނގެ މުރާދުކުރައްވާ ކަންތައް ދެނެގަތުމުގެ މައްޗަށް އިޙްތިޔާރުކުރެއްވިގެންނެވެ. އަދި މީސްތަކުންގެ ގިނަ މީހުން އެކަންތައްތަކަށް ފުރަތަމަކުރުމުގެ ސަބަބުން ކަންތައްތަކުގެ ޙަޤީޤަތްތަކުން ހުރަސްއެޅުނު ކަންތަކުގައި: ޤުރުއާނުގެ ޙަރުފުތައް ނުކުތުމުގައި ފިޔަވައި، ތިރާޤީގޮތުން ކިޔުމާއި، ބޮޑުކޮށްކިޔުމާއި، އިމާލާކުރުމާއި، ދިގުކޮށް ދަމައިކިޔުމާއި ކުރުކޮށް ދަމައިކިޔުމާއި މެދުމިނުގައި ދަމައިކިޔުމާއި، އަދި އެހެންވެސް ކަންތަކުގައި ވަސްވާސްޖެހިގެން ނުހުންނައެވެ. ފަހެ، ހިތްތަކަށްވާ ހުރަސް މިކަންތަކީ: ރައްބުގެ ކަލާމްފުޅުން އެކަލާނގެ މުރާދުކުރެއްވި ކަންތައް ވިސްނައިގަތުމުން ހިތްތައް ކަނޑައިލާ ކަމެކެވެ. އެފަދައިންނެވެ ﴿ءَأَنذَرْتَهُمْ﴾ ކިޔުމުގައި މަޝްޣޫލުވުމާއި، (عَلَيْهِمْ) ގައި މީމު އުފުލިފައި ހުރުމާއި، ވާވާއި ގުޅުވުމާއި، އަދި ހާގައި ކަސްރާ ނުވަތަ އުފުލިފައި ހުރުމާއި، އެފަދައިން އަޑު ރީތިކުރުމާ މަޝްޣޫލުވުމެވެ. އެފަދައިން ހަރަކާތްތަކުގައި އަޑުއިވިގެން

53- އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ގަބުދުއްލާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި ޙައްޖަފަރު ބިން މުޙައްމަދު އައްސަންދަލީ އަހަރުމެންނަށް ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަޙްމަދު ބިސަމަން މުޙައްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން އަޙްމަދު ވަކީލު ވިދާޅުވަނީކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: ހިދާޔާ އަބޫމުޙައްމަދު، ޢުމަރު ބިން އަސްވަދުއަށް ލިޔުއްވިއެވެ:

(بَلَغَنِي أَنَّك بِعْتَ دِينَكَ بِحَبَّتَيْنِ، وَقَفْتَ عَلَى صَاحِبِ لَبَنٍ فَقُلْتَ: بِكَمْ هَذَا؟ فَقَالَ: هُوَ لَكَ بِسُدُسٍ، فَقُلْتَ: لاَ بِثُمُنٍ، فَقَالَ: هُوَ لَكَ، وَكَانَ يَعْرِفُكَ، اكْشِفْ عَنْ رَأْسِكَ قِنَاعَ الْغَافِلِينَ، وَانْتَبِهِ مِنْ رَقْدَةِ الْمَوْتَى وَاعْلَمْ أَنُّه مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ ثُمَّ آثَرَ الدُّنْيَا لَمْ آمَنْ أَنْ يَكُونَ بِآيَاتِ اللّه مِنَ الْمُسْتَهْزِئِينَ.)

ޙިފްޒުކުރުމާއިގެން ފުރިހަމަވެވޭނެއެވެ. ހަމައެކަނިއެންމެ ބަހާނަވާ ސަރުކާރުގެ ހައްމަލާ ވެއްޖެއީ އަކުރުތަކާއި ކަމުގެ ދެރަކަމާއި ހިފަހައްޓަހައްޓަން ޚާލިޤުގެ ގަލްބު ދިރުވާ ކަލާމުގެ ކިޔަވާ ޢިލްމުގެ ވަސީލަތްތަކާއި ފުރިހަމަވެވޭނެއެވެ..."

އަލްޙަވާދިޘު ވަލްބިދަޢު ބަޔާންކުރައްވައެވެ: (...ومما ابتدعه الناس في القرآن الاقتصارعلى حفظ حروفه؛ دون التفقه فيه: روى مالك في "موطئه": " أن عبد الله بن عمر مكث في سورة البقرة ثماني سنين يتعلمها "قال علماؤنا: معنى ذلك: أنه كان يتعلم فرائضها، وأحكامها، وحلالها، وحرامها، ووعدها، ووعيدها، وغير ذلك من أحكامها... وهذا هو حال المقرئين في هذه الأعصر؛ فإنك تجد أحدهم يروي القرآن بمائة رواية، ويثقف حروفه تثقيف القدح، وهو أجهل الجاهلين بأحكامه...) (الحوادث والبدع:1/ 96-97)

މާނައީ: "...މީސްތަކުން ޤުރުއާނުގައި އުފެއްދި ބިދުޢަތްތަކުގެ ތެރޭގައި: ޤުރުއާނުގައި ފިކުރުވެރިވުން ދޫކޮށް ހަމައެކަނި ޤުރުއާނުގެ އަކުރުތަކެއް ހިފަހައްޓައިގެން ނިންމާލުމެވެ. އިމާމް މާލިކު މުވައްޠައުގައި ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ: ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢުމަރު، ބަޤަރާ ސޫރަތް ދަސްކުރުމަށްޓަކައި އަށް އަހަރު ހޭދަކުރެއްވިއެވެ.' އަހަރުމެންގެ ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭގެ މާނައަކީ: އެކަލޭގެފާނު އެސޫރަތުގެ ފަރުޟުތަކާއި، ޙުކުމްތަކާއި، ޙަލާލުތަކާއި، ޙަރާމްތަކާއި، ވަޢުދުތަކާއި، ވަޢީދުތަކާއި، އަދި އެނޫންވެސް އެސޫރަތުގެ ޙުކުމްތައް އުނގެނިވަޑައިގަންނަވަމުން ގެންދެވިކަމެވެ.'.....މިއީ މިޒަމާނުގެ ގާރީންގެ ޙާލެވެ. އެމީހުން ތިބެނީ އާދޭ ސަތޭކަ ރިވާޔަތުން ޤުރުއާން ރިވާކޮށް، ދުނިދަނޑީގެ ސިފަކުރާގޮތަށް ޤުރުއާނުގެ އަކުރުތައް ސިފަކުރާގޮތަށް ފުރިހަމަކޮށްފައެވެ. އެއީ އެޤުރުއާނުގެ ޙުކުމްތަކާއިމެދު އެންމެ ޖާހިލުވެގެންވާ މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ބޮޑު ޖާހިލެވެ..."

މާނައީ: "ތިބާގެ ދިހަ ދިރުހަމަށް ވިއްކާލައިފިކަމަށް އަހުރެންނަށް ޚަބަރު ފޯރައިފިއެވެ. ހިތު ވިއްކާ މީހެއްގެ ކައިރިއަށް ހުއްޓިލައި ތިބާ ބުނީމުއެވެ: 'މިއީ ކިހާވަރަކަށްހުރެއްތޯ؟' ދެން އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'ތިބާއަށް އޭތި ހަބައިލުގަ އެއްބައި (ދިރުހަމަ) ދޭނަމެވެ.' ދެން ތިބާ ބުނީމުއެވެ: 'ނޫނެކެވެ. އަށްބައިލުގަ އެއްބައިދަނެވެ.' އެހިނދު އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'އާއި ކަލޭއަށް (އެއަގަށް) ދިނީމެވެ.' ފަހު އޭނާއަށް ތިބާ އެނގެއެވެ. ތިބާގެ ބޭފުޅުން އާފިލުންގެ ފަރުދާ ނަގާ ކަށްފިލުވާލާނެވެ. އަދި (ރިބާ) މަޢްލޫމާތުގެ ސިފަސް ހާހާމާނެވެ. އަދި ދަންނާނެވެ! ފުރުޞަތު ހިތަވާ، ދެން ދުނިޔެއަށް އިސްކަންދިނުމާ، ﷲ ގެ އާޚިރަތަށް ފުރަސްތަށް ދިނާ މީހުންގެ ތެރޭގައި އޭނާ ނުވެވޭނެކަމާއިމެދު އަހުރެންނަށް ޔަގީންވެއްޖެ ނެތެވެ."[96]

[96] ޙަސަނުލް ބަޞްރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (الحسن أنَّهُ دَخلَ السُّوقَ، فَسَاوَمَ رَجُلًا بِثَوْبٍ، فَقَالَ: هُوَلَكَ بِكَذا وَكَذا، وَاللَّهِ لَوْكَانَ غَيْرَكَ مَا أَعْطَيْتُهُ. فَقَالَ: فَعَلْتُمُوهَا؟ فَمَا رُئِيَ بَعْدَهَا مُشْتَرِيًا مِنَ السُّوقِ، وَلَا بَائِعًا حَتَّى لَحِقَ بِاللَّهِ عَزَّوَجَلَّ.) (مسند الدارمي: 592)
މާނައީ: "އަލްޙަސަނުލް ބަޞްރީ ބާޒާރަށް ވަދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ހެދުމެއް ގަތުމާއިމެދު މީހަކާއި އަގާއިމެދު ވާހަކަދެއްކެވިއެވެ. ދެން އޭނާ ބުނެފިއެވެ: 'ތިބާއަށް މިވެނި އަގަކަށް އެހެދުން ދޭނަމެވެ. ﷲ ގަސަމެވެ! ތިބާ ނޫންވިއްޔާ އެހެން މީހަކަށް އެއަގަށް ނުދޭނަމެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއީ ކަންތައްކުރި ހަމަކަށްތޯ!؟' ދެން އެކަމަކަށްފަހު ބާޒާރުގައި އެކަލޭގެފާނު ގަނެވިއްޖެ އެއްވެސް ވިޔަފާރިކަމެއް ބޭއްވުމަށް ނުފެނުނެވެ. ﷲ عَزَّوَجَلَّ އާއި ބައްދަލުވެވަޑައިގަތުމާ ހަމައަށް."
އަދި އިބްނުރީމް އައްސަލަފީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ، އެކަލޭގެފާނު ދަންނަ މީހަކު އަތުން އެއްޗެއް ބައްލަވައިގަންނަވާކަށް ނުވެއެވެ. (مسند الدارمي: 593) އެފަދައިން ސަލަފުންގެ ކަންތައް ކުރެއްވުމަކީ ވަރަށް ބޮޑު ވިޔަފާރިވެރިންނަކަށް މިސްކީނުންނަށް އެކަލޭގެފާނުގެ އިޙްސާނާއި އަހުލުވެރިކަމަކީ އެހީތެރިވުމާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ ގައިގަޔާ ބެހޭގޮތުން މިސްކީނުން ތަކުރާ އަދި ޙަޤީޤަތަކީ ވިއްކާހަކަފުޅާ ފަރާތެއް. އެއިރުން ދީނުގެ ބޭނުން ފެންނަ ދުނިޔޭގެ ފަރާތުން ފަހުން ގަވާއިދުތަކުގެ ހާލަތުގައި މީހުންގެ ތެރޭގައި ހިމެނިގެންވެއެވެ.

-54 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ މުޙައްމަދު ޢަބްދު ﷲ ބިން ޝާކިރު އަލްބަޣްދާދީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މަޙްމޫދު ބިން ޚިދާޝް ބިން އަބީ ޢުމައިރާ ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މަޚާރު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: މައިމޫނު ބިން މިހްރާނު ވިދާޅުވާކަމުގައިވެއެވެ:

«لَوْ صَلُحَ أهْلُ الْقُرْآنِ صَلُحَ النَّاس»

މާނައީ: "ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިން ރަނގަޅުވެއްޖެނަމަ، މީސްތަކުން ރަނގަޅުވެއްޖައީހެވެ."

-55 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޙައްމަދު ޢަބްދު ﷲ ބިން ޝާކިރު އަލްބަޣްދާދީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދާ ބިން ޢަބްދުއްރަޙީމް އަލްމަރްވަޒިއްޔު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދު ﷲ ބިން ޔަޒީދު އަލްމުޤްރިއު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައިވާ -ޔަޢުނީ: އިބްނު ޝުރައިޙް- ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެންނަށް ބަޝީރު ބިން އަބީ ޢަމްރު، އެކަލޭގެފާނަށް އަލްވަލީދު ބިން ޤައިސް ރިވާކުރެއްވިކަމަށް، އެކަލޭގެފާނަށް އަބޫ ސަޢީދު އަލްޚުދްރިއްޔު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވަނިކޮށް އަޑުއެއްސެވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ:

(يكُونُ خَلَفٌ بَعْدَ سِنين أضَاعُوا الصّلاةَ وَاتَّبعُوا الشَّهوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَونَ غَيًّا، ثم يكُونُ خَلَفٌ يَقْرَءونَ الْقُرْآنَ لاَ يَعْدو تَرَاقِيَهُمْ، وَيقْرأُ الْقُرْآنَ ثَلاَثَةٌ: مُؤْمِنٌ وَمُنَافِقٌ وَفَاجِرٌ "، فَقَالَ بَشِيرٌ: فَقُلْتُ لِلْوَلِيدِ: مَا هَؤُلَاءِ الثَّلاثَةُ؟ فَقَالَ: الْمُنَافِقُ كَافِرٌ بِهِ، وَالْفَاجِرُ يَتَآكَلُ بِهِ، وَالْمُؤْمِنُ مُؤْمِنٌ بِهِ.) [97]

[97] رواه أحمد: 11340، والبخاري في خلق أفعال العباد: 117/1، والحاكم في المستدرك: 3416 شَرْحُ:
ދިރާސާކުރުމުގައި ވަނީ: 'ޞަޙީޙުއްސަނަދު އަހަރަމެންގެ ބަޔާނު ވާހަކަވަކެވެ.'...

މާނައީ: "އަހަރުމެންނަކީ ކުރުގެއި ބަރަހަ ވަރުއްޖެވެ. އެބައިމީހުން ނަމާދު ނަގައިގަންނަވެ. އަދި ޝަރުޢީ ޙުކުމްތަކަށް ތަބާވާށެވެ. ނިކަންކުޑަ އެބައިމީހުން (ނަރުދަކައިގެ) ފައްތަރު ނާ ކިޔާ ވާދީއާއި ބަލައްޓަވާލައިޖެވެ. ދެން އެއަންގަލު ބަރަކާ މީހުންވާކަށެވެ. އެބައިމީހުން ޤުރުއާން ކިޔަވާށެވެ. އެޤުރުއާން އެބައިމީހުންގެ ޚަޒާނާގެ ވަހުތަކުގައި ފަހަނަލަތާ ނުދާނެއެވެ. އަދި ތިން މީހަކު ޤުރުއާން ކިޔަވަމުންދެއެވެ: ދުއްމިނެކެވެ. އަދި ދުނިޔެއިން ކޮށްލެވެ. އަދި ކޮތަރުކަލެވެ."

ބަޝީރު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރަން އަލްވަޒީރުއަން ދެންނެވީވެ: 'މިއީން މީހުންނަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދުނިޔޭގައި: އެޤުރުއާނަން ކަޒުރާ މީހާއެވެ. އަދި ކޮތަރުމީހާ: އެޤުރުއާން ބަލަންކުރުނުގެން ކައިޒާބަކަރައެވެ. އަދި ދުއްމިނާ: އެޤުރުއާނަން އިހާންތެއެވެ.'"

56- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ބިން އަބީ ގަދޫދު ކިޔައިދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިސްޙާޤު ބިން އިބްރާހީމް ބިން ޒައިދު ކިޔައިދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުފްޔާނު ބުނުއް ޝަރީކު ކިޔައިދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްއަޢުމަޝް، ޚައިޘަމާގެ އަރިހުން، އަލްޙަސަނު ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔައިދެއްވިއެވެ:

(مَرَرْتُ أَنَا وَعِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ، عَلَى رَجُلٍ يَقْرَأُ سُورَةَ يُوسُفَ، فَقَامَ عِمْرَانُ يَسْتَمِعُ لِقِرَاءَتِهِ، فَلَمَّا فرغَ سَأَلَ، فاسْتَرْجَعَ وَقَالَ: انْطَلِقْ فَإِنِّي سمِعْتُ رَسُولَ اللّٰه صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم يَقُولُ: «مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَلْيَسْأَلِ اللَّه بِهِ، فَإِنَّه سَيَأْتِي قَوْمٌ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ يَسْأَلُونَ بِهِ النَّاسِ»)[98]

[98] رواه أحمد: 19917، والترمذي: 2917 މިޙަދީޘްއާއި ދެން ޢިލްމުވެރިން ހުރިހާ ބަޔަކު ސަނަދުގައިވާ ޚައިޘަމާއަކީ ބަލިކަށި ރާވީއެއްކަމަށް ދަރަޖާ ބޮޑު ބަޔަކު ވިދާޅުވިއެވެ.

މާނައީ: "ޔޫސުފު ސޫރަތް ކިޔަވަމުންދިޔަ މީހެއްގެ ކައިރިންދާފައި އަހުރެންނާއި އަދި ޢިމްރާނު ބިން ޙުޞައިން رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ދިޔައީމެވެ. ދެން ޢިމްރާނު އޭނާގެ ކިޔެވުން އަޑުއެހުމަށްޓަކައި ކޮޅަށްހުންނެވިއެވެ. ދެން އޭނާ ކިޔަވާނިމުން ހިނދު އޭނާ ސުވާލުކުރިއެވެ. (އެބަހީ: ޚަރަދަށް އެދި ސަވާލުކުރިއެވެ.) އެހިނދު ޢިމްރާނު އިސްތިރްޖާޢު ކުރައްވާ (އެބަހީ: إنا لله وإنا إليه راجعون ވިދާޅުވެއްވައި) ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރައްވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: 'ޤުރުއާން ކިޔަވައިފިނަމަ، ފަހެ އޭނާ އެޤުރުއާން މެދުވެރިކޮށް الله ގެ ހަޟްރަތުން ސުވާލުކޮށް އެދޭށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ޤުރުއާން ކިޔަވާ، ދެން އެޤުރުއާން މެދުވެރިކޮށް މީސްތަކުންގެ ގާތުން ކަންކަމަށްއެދި ސުވާލުކުރާ ބައެއް އަންނާނެތެވެ."

57- ✒ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ރިވާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ބިން ޢަބްދުލްޢަޒީޒު އަލްވާސިޠީ ރިވާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްޒުމު ބިން ޢިބްރާހީމު އަލްޢަދަވީ ރިވާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙައްޖާޖު ބިން ނާބިރު ރިވާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝަރީކު ބިން ޢަބްދި الله ، މަންޞޫރުގެ އަރިހުން، ޚައިޘަމާގެ އަރިހުން، އަލްޙަސަނު ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާޔަތްކޮށްފައިވެއެވެ:

(كُنْتُ أمْشِي مَعَ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ , أحَدُنَا آخِذٌ بِيَدِ صَاحِبِهِ، فَمَرَرْنَا بِسَائِلٍ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ، فَاحْتَبَسَ عِمْرَانُ يَسْتَمِعُ الْقُرْآنَ، فَلَمَّا فرغَ سَألَ، فَقالَ عِمْرَانُ: انْطَلِقْ بِنَا إِنِّي سمِعْتُ رَسُولَ اللِّه صَلُّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم يَقُولُ: «اقْرَءُوا الْقُرْآنَ وَاسْألُوا اللَّه بِهِ، فَإِنَّ بعْدَكُمْ قَوْمًا يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ، يَسْألُونَ النَّاس بِهِ»)

ވަނީ: "އަހުރެން އިމާމުން ބަސްތު ބުނެއިން އާއިލާގައި ހިނގުންދިޔައީމު. އަހަރުމެން ދުށީމުން އެކަކު އަނެކަކުގެ އަތުގައި ހިފައިގެންނެވެ. ދެން ޤުރުއާން ކިޔަވަމުންދިޔަ ސަޙާބާބަލާ މިހާރުގެ ކައިރީން އަހަރުމެން ދިޔައީމު. އެހިނދު ޤުރުއާން އަޅުއްސަވާ ސޫރަތްތަކުގެ ޙަލާލު ޙަރާމު ކަންތައް ދަސްކޮށްދިނެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ސަލާމްދެއްވިއެވެ. އެހިނދު ޙަލާލު ވާނީ ޙަރާމު ވާނީ އަހަރުމެން ކިޔަވާ ކަލާމުގެ ތެރެއިން ދަސްކޮށްދެއްވިއެވެ. ދެން ޙަލާލުކަމާއި ޙަރާމުކަމުގެ އަމުރުތަކަށް ތަބާވުމެވެ. ދިޔައިން ޤުރުއާން ކިޔަވާ މީހުން ވަކި ކަމެއްގެ ތަރުޖަމާ ނުދޭނެއެވެ. އާދެ، ޤުރުއާން ކިޔަވާ މީހުން ޙަލާލުކަމާއި ޙަރާމުކަން ނުދަންނަނީ. ޤުރުއާން ކިޔަވާއިރު ޢަމަލުކުރާން ނުދަނެއެވެ."

58- ✍ އަހަރުމެންނަށް މުޙާސަބާކުރެއްވުމާ ހަނދުމަކުރުމެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙާސަބާކުރެއްވުމާ ހަނދުމަކުރުމެވެ: އަހަރުމެންނަށް ...

މާނައީ: "ޤުރުއާން އުނގެނިގެން ގިނަމަސްދުވަހު ގެންގޮސްނުދެއެވެ. ދެން ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވިދާޅުވާނެއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުންނީ ތިމަންއިލާހުގެ ކަލާމުފުޅު ހިތްދަސްކޮށް ފަހުރުކުރި މީހުންނެވެ. އެކަންތަކުގެ ނަތީޖާއަކުން ހިތްޕާ ކަންތައްކުރިން ތިމަންއިލާހު ތިޔަބައިމީހުން ހިތްޕާ (ސަވާބާއި ހިސާބުގައްޔާ) ހުރިވެ. ވަރަ ދިރިގައެވެ."

މިޙަދީޘުގެ ބަޔާނުން ލިބޭ ފައިދާތަކެވެ:

ޤުރުއާނުގެ ވަސީލަތުން ދެން ﷲ އަށް ތަޤުވާވެރިވުމަށް މަގަކަށް، އަދި ޤުރުއާނަށް މާތްކަން ހިތާ މިއުވެރިކަމަށް ބަޔާނީވެރިކަން، އަދި (އަޙަދީޘް) ދުވަސްވަރު ހާލުގައި ތަޤުވާގެ ބަދަލުގައި ފަސާދަތަކުގެ ތަކުރާރުކުރުމަށް ވާނީ ދުރުކުރުމެވެ. ތަޤުވާގެ އަދި ﷲ ގެ ރަޙްމަތުންނެވެ.

*****

ކިޔަވާދޭމީހާ، ކިޔަވައިދިނުމަށްޓަކައި އަދި ﷲ އަށްޓަކައި (ޤުރުއާން ޖައިދިނުމަން) އިށީނދެއްޖެނަމަ އޭނާގެ ކިބައިގައި ހުންނަންޖެހޭ އަޚްލާޤު ބަޔާންކުރެވުން ބާބު. އެކަންކަމުން އަޚްލާޤުފުރިހަމަވާން ޖެހޭ ކަންތަކަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟

✍ މުހައްމަދު ބިން ހުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

59- ﷲ عَزَّوَجَلَّ އުމުރުކުރެއްވި އެކަލާނގެ ގާތް އުނގެނުންތަކާއިދެއްވާ، ދީން ﷲ عَزَّوَجَلَّ އަށްޓަކައި މިސްކިތްތަކުގައި ޤުރުއާން ކިޔަވައިދިނުމަށްޓަކައި މިސްކިތުގައި އިށީނުމަކީ ތަބީއީން، ނަބިއްޔާ صَلَّىٰ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: 'ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮމީހަކީ ޤުރުއާން އުނގެނި އުނގަންނައިދޭ މީހާއެވެ.' މިބަސްފުޅުން އަންގާ ގޮތުގެމަތީން އެދިއްޖެހިލާ، ދަށު އޭނާގެ ހުރިހާކަމެއް ތެދުވެރިކަމާއި ޚާލިޞްކަމާއި އަމިއްލަ ވިސްނުމެއް ދީފައިވާ ފަދައިން ހުރުމަކީ ޖެހޭކަމެކެވެ.

- އޭނާގެ އިށީނުމަކީ ހުރިހާ މަޖިލީހެއްގެ ތެރެއިން އެންމެ ރަނގަޅު މަޖިލީހެއް ކަމުގައި ހުރުމެވެ. އަދި އޭނާގެ މަޖިލީހަކީ ޤިބްލަ ކުރިމަތިލާ މަޖިލީހަކަށް ވުމެވެ.
- އޭނާގެ މަޖިލީހަކީ ޤިބުލައާ ކުރިމަތިލާގޮތަށް އިށީނުމަށް އަރުކަން ދެވިދާނެއެވެ.

އެއީ ނަބިއްޔާ صَلَّىٰ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ބަސްފުޅަކީ:

«أفْضَلُ الْمَجَالِسِ مَا اسْتُقْبِلَ بِهِ الْقِبْلَةُ»[100]

[100] الزهد لأحمد: 1707 މިއީ ބަލިކަމުގެ ހަދީޘެކެވެ. އެކަމަކު ޤިބުލައާ ކުރިމަތިލާގޮތަށް އިށީނުމަކީ ސަލަފުން ޚިޔާރުކުރައްވާފައިވާ އަދަބުތަކެއް ކަމަށްވާތީއެވެ. ޝައިޚުލްއިސްލާމް އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

މާނައީ: "އެންމެ ހުރުމަތްތެރި ވެގެންވާ މަޖިލިސްތަކަކީ ޤިބުލައަށް ކުރިމަތިލާފައިވާ މަޖިލިސްތަކެވެ."

- އަދި އެމީހަކަށް ޤިބުލައާ ކުރިމަތިލާ މީހާއަށް އެހާ ތަވާޟުޢުވެރިވެ، ރިވެތިވެގެންވާ ކުރިމަތިލުމެއް އެނގޭނެއެވެ.
- އެހާ އެމީހަކަށް ޤިބުލައާ ކުރިމަތިލާ މީހަކަށް، އެމީހާއަށް ހުށަހެޅޭ ނުރައްކަލަކަށް މުރާޤަބާކުރަން ޖެހޭނެއެވެ.
- އެހާގެ ކިބައިން ބޮޑެތި މީހުންނާއި، ކުޑަ ކުދިންނާއި، ޖާހިލުން، އަދި މުއްސަނދިންނާއި ފަޤީރުން ފަދަ ޤިބުލައާ ނަގާ ކުރިމަތިލާފައިވާނަމަ، ވަރަށް ބޮޑަށް މިހާ އެމީހަކަށް ބަރަކާތް ލިބިދާނެއެވެ. އަދި އެހާ ޤިބުލައާ ކުރިމަތިލުން ﷲ عَزَّوَجَلَّ އާދަރަމަ އިސްތިޢާނަތްތެރިކަން އިޙްސާންތެރިކަމާއި ދެމެހެއްޓެނީ ބަރަކާތުގެ ސަބަބުންނެވެ.
- ދީނުގައި އެހާ މުއްސަނދިން ކައިރިކޮށް، ފަޤީރުމީހާ ދުރުކޮށްލުމަށް މަނާކުރެއެވެ.

(إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ شَرَفًا، وَأَشْرَفُ الْمَجَالِسِ مَا اسْتُقْبِلَ بِهِ الْقِبْلَةُ " قَالَ: مَا رَأَيْتُ سُفْيَانَ يَجْلِسُ إِلَّا مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ.)
(مصنف ابن أبي شيبة: 25937)

މާނައީ: "ހުރިހާ ކަމަކަށްވެސް ޝަރަފެއް ވެއެވެ. އަދި މަޖިލިސްތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ޝަރަފުވެރިވަނީ ޤިބުލައަށް ކުރިމަތިލާފައިވާ މަޖިލިސްތަކެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޤިބުލައަށް ކުރިމަތިލާފައި ނޫނީ ސުފްޔާނު އިށީނދެވަޑައިގަންނަވަނިކޮށް އަހުރެން ނުދެކެމެވެ."

ވަކީޢު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «أَفْضَلُ الْمَجَالِسِ مُسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةِ» (مصنف ابن أبي شيبة: 25940)

މާނައީ: "އެންމެ ހުރިހާ އިށީނުމަކީ ޤިބުލައަށް ކުރިމަތިލާފައި އިށީނުމެވެ."

އަދި ސަލަފުން ތަޢުލީމީ މަޖުލިސްތަކުގައި ޤިބުލައަށް ކުރިމަތިލާފައި އިށީނުމަށް މަސައްކަތްކުރެއްވުމަކީ ހުރިހާ ދީނީ ކަންކަމުގައި ބޭނުންވާ ކަމެކެވެ. ސަބަބަކީ ޤުރުބަތް ހޯދުމުގެ ވަސީލަތެއް ކަމުގައިވާތީއެވެ. އަދި ބޭއްވުމުގެ ފަރާތަކީ ﷲ ގެ އަޅަކު ބަލަހައްޓައިދޭ އަލީ ޞަޙާބީންގެ ތެރެއިން ރާއްޖެއާ ރަސްމީ ކަމުގައި ތިބި رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمَا ގެ ތަރުޖަމާއިން ޤިބުލައަށް ކުރިމަތިލާފައި އިށީނުމަށް ރިވާކުރެވިގެންވެއެވެ.

- އަދި މުއްސަނދިކުރާއަށް މަޤާމާއިރިކާން ކަންތައްތައްފަހި، ފަޤީރުންގެ ދައްކަން ހަދުކަރިފަގަންނުވާނެއެވެ. މިފަދައިން ކަންތައްތައްކުރުމަ ފަހެ ޢާންމު ބޮޑުމުގައި އަނިޔާވެރިވުމެއްކަމެވެ. ޢާންމު ބޮލުވަލި އިދުގުރުންގެ ދުލުދުގައި ބޭނުނުވެރިވެއްޖެވެ.
- ދީން އުނގެނުމަށް މުއްސަނދިކުރާއަށް ތަޢާރަފުވެރިވެ ނިކަމެތިވެ، ފަޤީރުންގެ މައްސަލަ ބާކީވެރިވެ ގަބޫލުކުރާފަދައިން ނަފްސަނަ ހިނާރުވެ ދުރުވެގަންނަހިކަމެވެ. އަދި ކިއުމަށް، އޭނާ ވަންޏަކަށް ފަޤީރުންގެ ތަޢާރަފުވެރިވެ ނިކަމެތިވެ، އޭނާ މަޤުމިސްކީނާއި ކައިރިކޮށް އޭނާއަށް އުގެނެރިވާ ހުރުމަތްތެރިވެއެވެ. އުކަނބަކުން ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ ހެބިވެރިގެކަމެއް ހޯދުމުގެވެ.

60- ✎ އަހުލުވެރިންނަށް މުޙައްމަދު ރަޙުމަތްތެރިކަމާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުލުވެރިންނަށް

އަބޫބަކުރު ބުނެ އަދި ދާވޫދު ރިވާކުރެއްވި ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުލުވެރިންނަށް އިސްމާޢީލް ބުނެވި ޢައްބާސް އަލްއަޙްނަފީ އަދި މުޙައްމަދު ބުން އިބްނުޢުމަރުގެ އައްޔަނޫބީ ރިވާކުރައްވާ ދުބާރަކުން ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުލުވެރިންނަށް ޢަބްދުލްމަލިކު ބުން ޙަބީބު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ ޢަބްދުލްމަލިކު އައްސަލަމީ، އައްޔަބުގެ ބުން އަނަސްގެ އަޙްމަދުން ރިވާކުރައްވައިފައެވެ: ﷲ عَزَّوَجَލَّ ގެ މިބަސްފުޅާއިމެދުގައި:

﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ...﴾[101]

މާނައީ: "އަދި މީސްތަކުންނަށް ކިބުރުވެރިވެ، ތިބާގެ ކޯތާފަތް އަނބުރައިނުލާށެވެ!..."

އުކަލާފާގެ ތަފުސީރުގައި ވިދާޅުވިއެވެ:

(يَكُونُ الْغَنِيُّ والْفَقِيرُ عِنْدَكَ فِي الْعِلْمِ سَوَاءً.)

މާނައީ: "އެބަހީ: ތިބާގެ ގާތުގައި މުއްސަނދިމީހާއި ފަޤީރުމީހާ ޢިލްމުގައި ހަމަހަމަވާންވާނެއެވެ."

[101] لقمان: 18

-61 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު އަބީ ދާވޫދު ޚާލިދުއާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ބިޝްރު ބިން ޚާލިދު އަލްބަޙްސަލީ ޚާލިދުއާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝަބާބާ - ތަޢުނީ: އިބްނު ސައްވާރު -، އަބޫ ޖަޢުފަރު އައްރާޒީގެ އަރިހުން، އައްރަބީޢު ބިން އަނަސްގެ އަރިހުން، އަބުލް ޢާލިޔާގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ: ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ މިބަސްފުޅާއިމެދުގައި: ﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ...﴾ އޭނާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

(يَكُونُ الْغَنِيُّ والْفَقِيرُ عِنْدَكَ فِي الْعِلْمِ سَوَاءً.)

މާނައީ: "ޢިލްމީ: ތިބާގެ ގާތުގައި މުއްސަނދިމީހާއާއި ފަޤީރުމީހާ ހަމަހަމަވާންވާނެވެ."

✎ މުޙައްމަދު ބްނު ޙުސައިނު ވިދާޅުވިއެވެ:

-62 އެކަމުގައި ތަރުބިޔަތުކުރެއްވި: ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އެކަލޭގެފާނަށް އަދަބުވެރިކުރެއްވި ކަންތަކެވެ. އޭގެ ތެރެއިން ގެންގުޅުއްވުމަށް އެކަލާނގެ އެކަލޭގެފާނަށް އަމުރުކުރެއްވިހިނދުއެވެ:

﴿...وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ...﴾[102]

މާނައީ: "...އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ދެލޯފުޅު، އެއުރެންގެ ފިޔަވައި ފަހަނަޅައިގައި ދިޔަނުދޭށެވެ!..."

އޭގެ ދުނިޔާ އެދިގެންވި ބަހައްޓަވާ ހިނގުމެވެ. ދުނިޔަވީ އުފާވެރިކަމުގެ މަޤްބޫލުކަމުގައި ނަބިއްޔާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ މުއްސަނދިޔުންނާއި ގާތްވެވަޑައިގަތުމަށް، އަދި މުއްސަނދިޔުން ފިޔަވައި އެއުރެން ފަޤީރުންގެ މައްޗަށް މުއްސަނދިޔުން މަތިކުރުމަށް މުއްސަނދިޔުން ނަބިއްޔާ

---

[102] الكهف: 28

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހުން (އުޙުދު) ޗެޕިކުރިއްޖެވެ. ދެންފަހަރު އެބައިމީހުން އެދުނީ ކާފިރުންނަށް ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ބަދުދުޢާކުރެއްވުމެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނު ދުނިޔެއަށް އެރުއްވީ ބަދުދުޢާ ކުރައްވައިގެން ނޫނެވެ. އެކަލޭގެފާނު އިސްލާމްދީނަށް ގޮވާލައްވާ ރަޙްމަތެއް އެކުލެވިގެންވާ މުޢުޖިޒާތެއް ކަމުގައެވެ. އެހިނދު، اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَލَّمَ އަށް އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި އެންމެ މަތިވެރި ދަރަޖަ ދެއްވައިފިއެވެ. ގުރުބާނީ ވެވަޑައިގެންނެވި ކަލޭގެފާނު ރަސޫލުﷲ ޢުމަރުގެ ދަރިކަލުން، އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ޞަޙާބީން ދެކެވަޑައިގެންނެވީ، ރަސޫލާގެ ޢުމްރާ ހަދައިގަތުމަށް، އަދި ދުނިޔެއަށް ތިރިކުރައްވައިގެން ކިޔަވައިދެއްވި އެކަލޭގެފާނުގެ ހުރިހާ ފަރުވާއާއި ހެޔޮ ސިފަތަކުގެ އަލީގައެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އެވަގުތު ކަންތައްތަކުރައްވައެވެ.

މިއީ ޤުރުއާނާއި އިލްމު އުނގަންނައިދިނުމަށް އިޚްލާޞްތެރި ހުރިހާ މީހުންނަށް ބޭނުންތެރި ހިދާޔަތެއް އަދި ނަސޭހަތެކެވެ. އެކަންކަމުން އަހަރެމެން ފެނިގެންދާނީ، އެކަންކަން ހިތުގައި ހިފަހައްޓަމުން ދިޔުމުންނެވެ. އެއީ އެކަންކަމުން އަހަރެމެން اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ އަށް ޤުރުބަވެވޭނެ ގޮތެވެ.

އެކަންކަމުގައި ހަރުދަނާކަމާއި ޚަބަރުދާރުކަމާއި އެކު ފުރިހަމަކުރުމަށް ޖެހެއެވެ. އެއީ އަޅުގަނޑުމެންގެ މުޢާމަލާތް ބަދަލުކުރާ، އެކަންކަމުން އަހަރެމެން اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ އާއި ކުއްލިއަކަށް ކަންކަމުގައި ފުރިހަމައަށް ދެމިތިބުމާއި މިސާލަކަށް ޝައްކުގެ އަޑުތަކެވެ. اللَّهُ އެންމެ ބޮޑު ޤުރުބާން ދެއްވާ ބައެކެވެ. އަދި އެކަމުގެ ޝަރަފު ލިބޭނީ އަބަދުވެސް اللَّهُ ގެ ރަޙްމަތުންނެވެ. މަޤްބޫލުވާނީ ގާތްވުމުންނެވެ.

63- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބުލް ޤާސިމު އަބްދު ﷲ ބިން މުޙައްމަދު ބިން އަބްދިލްޢަޒީޒު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޔަޙްޔާ ބިން ސަޢީދު އަލްޤައްޠާނު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަމްރު ބިން މުޙައްމަދު އަލްޢަންޤަޒީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަސްބާޠު، އައްސުއްދީގެ އަރިހުން، އަބޫ ސަޢީދު އަލްއަޒްދީގެ އަރިހުން - އެކަލޭގެފާނުވީ އަލްއަޒްދީގެ ޤާރިއަކުގައި -، އަބުލް ކަނޫދުގެ އަރިހުން، ޚައްބާބު ބިނުލް އަރައްތު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ: ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ ބަސްފުޅުގައިވާ:

﴿وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ﴿٥٢﴾﴾[103]

މާނައީ: "އަދި އެކަލާނގެ މޫނުފުޅު އެދިގެން ހެނދުނާއި ހަވީރު އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ދުޢާކުރާ މީހުން ކަލޭގެފާނު ދުރުކުރުން ނުކުރައްވާށެވެ! އެއުރެންގެ ޙިސާބުތަކުގެ ތެރެއިން ކަމެއް ކަލޭގެފާނަކަށް ނެތެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ޙިސާބު ތަކުގެ ތެރެއިން ކަމެއް އެއުރެންނަކަށްވެސް ނެތެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު އެއުރެން ދުރުކުރައްވައިފިނަމަ، އަނިޔާވެރިންގެ ތެރެއިން ކަލޭގެފާނު ވާހުށީއެވެ."

މިއާއިގުޅިގެން ވިދާޅުވިއެވެ:

(جاءَ الأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ التَّميمِيّ , وعُيَيْنَةُ بْنُ حِصْنٍ الْفَزَارِيّ فوَجَدَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم مَعَ صُهَيْبٍ وَبِلاَلٍ وعَمَّار وَخَبَّاب قَاعِداً فِي أُنَاسٍ مِنَ الضَّعفَاءِ مِنَ الْمُؤْمِنينَ فَقَالاَ: إِنّا نُرِيدُ أَنْ تَجْعَلَ لَنَا مِنْكَ مَجْلِساً تَعرِفُ لَنَا بِهِ الْعَرَبُ، نَأتِيكَ، فَنَسْتَحِي أَنْ تَرَانَا الْعَرَبُ مَعَ هَذِهِ الأَعْبُدِ، فَإِذَا نَحْنُ جِئْنَاكَ فَنَحِّهِمْ عَنَّا - أَوْ كَمَا قَالاَ - فَإِذَا نَحْنُ فَرَغْنَا فَاقْعُدْ مَعَهُمْ إِنْ شِئْتَ،

---

[103] الأنعام: 52

فقَالَ: «نعمْ»، فقَالاَ: فَاكْتُبْ لَنَا علَيْكَ كِتَابًا، قَالَ: فَدعَا بِالصِّحِيفَةِ، وَدعَا علِيًّا لِيَكْتُبَ وَنَحْنُ قُعُودٌ فِي نَاحِيَةٍ، فَنزَلَ جِبْرِيلُ فقَالَ: ﴿وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ﴿٥٢﴾﴾ ثُمَّ ذكَرَ الأَقْرعَ وعُيَيْنَةَ، فقَالَ عَزَّوَجَلَّ: ﴿وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ﴿٥٣﴾﴾ ثُمَّ قالَ عَزَّوَجَلَّ: ﴿وَإِذَا جَآءَكَ ٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِـَٔايَـٰتِنَا فَقُلْ سَلَـٰمٌ عَلَيْكُمْ ۖ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ...﴾ قَالَ: فَرمَى رَسُولُ اللّهِ صَلُّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم بِالصِّحِيفَةِ، ثُمَّ دعَانَا فَأَتَيْنَاهُ فقَالَ: ﴿سَلَـٰمٌ عَلَيْكُمْ ۖ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ...﴾ فَدَنَوْنَا مِنْهُ حَتَّى وضَعْنَا رُكَبَنَا عَلَى رُكْبَتِهِ، وَكَانَ رَسُولُ اللّهِ صَلُّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم يَجلِسُ معَنَا، فَإِذَا أَرادَ أَنْ يَقُومَ قَامَ وَتَركَنَا، فَأَنْزلَ اللّه عَزَّوَجَلَّ: ﴿وَٱصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِٱلْغَدَوٰةِ وَٱلْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُۥ ۖ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ...﴾ يَقُولُ: لاَ تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ وَتَجَالِسَ الأَشْرَافَ ﴿...وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُۥ عَن ذِكْرِنَا...﴾ يَعْنِي عُيَيْنَةَ وَالأَقْرعَ، ﴿...وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ وَكَانَ أَمْرُهُۥ فُرُطًا﴿٢٨﴾﴾ ثُمَّ ضربَ لَهُمْ مَثَلاً رَجُلَيْنِ , وَمَثَلَ الْحيَاةِ الدُّنْيَا، قَالَ: فَكُنَّا نَقْعُدُ مَعَ النَّبِيِّ صَلُّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم، فَإِذَا بَلَغْنَا السَّاعَةَ الَّتِي يَقُومُ قُمْنَا وَتَرَكْنَاهُ حَتَّى يَقُومَ")[104]

މާނައީ: "(އިސްލާމްވުމުގެ ކުރިން) އަލްއަޤްރަޢު ބިން ޙާބިސް އައްތަމީމީއާއި، ޢުޔައިނާ ބިން ޙިޞްން އަލްފަޒާރީ އައިސް.[105] ދެން ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ، ސުހައިބުއާއި، ބިލާލުއާއި، ޢައްމާރު އަދި ޚައްބާބުއާއި ފަދައި މުއުމިނުންގެ ތެރެއިންވާ ބަލިކަށި ނިކަމެތިންނާއި އެކުގައި އިންނަވަނިކޮށް އެކަލޭގެފާނު ފެނުނެވެ. އެހެނީ

104 رواه ابن ماجه: 4127 މިއީ ޙަދީޘް ޞަޙީޙުއްކަމަށް އިބްނު ކަޘީރު ވިދާޅުވެއެވެ.

105 މިދެބޭކަލުން ފަހުން މުސްލިމުންގެ އިސްލާމްވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ.

އެމީހުން ދެންނެވިއެވެ: 'އަހަރުމެން ބޭނުންވަނީ އަރަބިން އެމަޖިލިސަކުން އަހަރުމެން ދެނެގަންނާނޭފަދަ މަޖިލީހެއް ކަލޭގެފާނު އަހަރުމެންނަށްޓަކައި ހަމަޖެއްސެވުމެވެ. އަހަރުމެން ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އަންނަހިނދު، ދެން މިތިބި އަޅުންނާއި އެކުގައި އަހަރުމެން ވަނިކޮށް އަރަބިންނަށް ފެނުމަށް އަހަރުމެން ލަދުގަންނަމެވެ. އެހެންކަމުން އަހަރުމެން އަންނަހިނދު ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުން ދުރުކޮށްލައްވާށެވެ -ނުވަތަ އެމީހުން ދެންނެވި އެފަދަ ބަހަކެވެ- ދެން އަހަރުމެން ނިމުނީމަ، ކަލޭގެފާނު އެދިވަޑައިގަންނަވާނަމަ އެބައިމީހުންނާއި އެކުގައި އިށީންނަވާށެވެ.'

އޭރުން އެކަލޭގެފާނު ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'އާނއެކެވެ.'

ދެން އެމީހުން ދެންނެވިއެވެ: 'އެހެންވީއާ އަހަރުމެންނަށް އެކަމުގައި ލިޔުމެއް ލިޔުއްވާށެވެ.'

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އެކަލޭގެފާނު ޞަޙީފާއާ ކަރުދާހާއި ގެންނެވިއެވެ. އަދި ލިޔުއްވަން ޢަލީއަށް އަރިހަށް ގޮވާލެއްވިއެވެ. އެވަގުތު އަހަރުމެން ތިބީ އެއްފަރާތެއްގައި އިށީނދެގެންނެވެ. އޭރުން ޖިބްރީލް ފައިބާވަޑައިގަންނަވާ ކިޔަވާދެއްވިއެވެ:

﴿وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ﴿٥٢﴾﴾[106]

މާނައީ: "އަދި އެކަލާނގެ މޫނުފުޅު އެދިގެން ހެނދުނާއި، ހަވީރު އެމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ދުޢާކޮށްއުޅޭ މީހުން ކަލޭގެފާނު ދުރުކޮށް ނުލައްވާށެވެ! އެމީހުންގެ ހިސާބުބެއްލެވުމުގެ ތެރެއިން ކަމެއް ކަލޭގެފާނަކަށް ނުވެއެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ހިސާބު ބެއްލެވުމުގެ ތެރެއިން ކަމެއް އެމީހުންނަކަށްވެސް ނުވެއެވެ. ފަހެ، ކަލޭގެފާނު އެމީހުން ދުރުކޮށްލައްވައިފިނަމަ، އަނިޔާވެރިންގެ ތެރެއިން ކަލޭގެފާނު ވާނޭއެވެ."

106 الأنعام: 52

ދެން އަލްއަވްޒާޢީ އާއި އިބްނު ޢުޔައިނާގެ ޤައުލު ކަމަށްވާ އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވިދާޅުވިއެވެ:

﴿وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ۝٥٣﴾[107]

މާނައީ: "އެއުރެންގެ އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކު މެދުވެރިކޮށް އިމްތިޙާނު ކުރައްވަމުން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ގެންގުޅުއްވީ އެފަދައިންނެވެ. އާދެ އަހުރެމެންގެ ތެރެއިން اللَّه ނިޢުމަތް ދެއްވާފައިވާ ބަޔަކީ މިބައިމީހުންތަ؟ އެއުރެން ބުނުމަށްޓަކައެވެ. ޝުކުރުވެރިވާ މީހުން އެންމެބޮޑަށް ދެނެވޮޑިގެންނެވީ، اللَّه ކަލާނގެ ނޫން ހެއްޔެވެ؟"

ދެން އެއަށްފަހު އެކަލާނގެ عَزَّوَجَلَّ ވިދާޅުވިއެވެ:

﴿وَإِذَا جَآءَكَ ٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِـَٔايَٰتِنَا فَقُلْ سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ ۖ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ...﴾[108]

މާނައީ: "ތިމަންރަސްކަލާނގެ އާޔަތްތަކަށް އީމާންވާ މީހުން ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އައިސްފިނަމަ، ފަހެ، ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ސަލާމްލިބިވާށި. ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ރަޙްމަތް އެކަލާނގެ ނަފްސުގެ މައްޗަށް ލާޒިމުކުރައްވައިފިއެވެ..."

ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން اللَّه ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ އެކަލޭގެފާނަށް އެއްލަވާލެއްވިއެވެ. އަދި އަހުރެމެންނަށް ގޮވާލެއްވިއެވެ. ދެން އަހުރެމެން އައީމެވެ. އެހިނދު ކިޔަވާވިދާޅުވިއެވެ: "...ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ސަލާމްލިބިވާށި. ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ރަޙްމަތް އެކަލާނގެ ނަފްސުގެ މައްޗަށް ލާޒިމުކުރައްވައިފިއެވެ..."

[107] الأنعام: 53

[108] الأنعام: 54

ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަހަރުމެން އެކަލޭގެފާނާއި ގާތުވީމެވެ. އަހަރުމެންގެ ކަކޫޅުތައް އެކަލޭގެފާނުގެ ކަކޫޅުގައި ޖެހިގައި ބާއްވައިދެއްވަން ގާތްވީމެވެ. އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އަހަރުމެންނާއި އެކުގައި އިށީނދެވަޑައިގަންނަވަމުން ގެންދިޔައެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ތެދުވެވަޑައިގަންނަވަން ބޭނުންފުޅުވާހިނދު، އަހަރުމެން ދޫކޮށް ތެދުވެވަޑައިގަންނަވައެވެ. ދެންފަހު ﷲ عَزَّوَجَلَّ ބާވައިލެއްވިއެވެ:

﴿وَٱصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِٱلْغَدَوٰةِ وَٱلْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُۥ ۖ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ...﴾[109]

މާނައީ: "އަދި އެއުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ވަޖުހުފުޅު އެދިގެން، އެކަލާނގެއަށް ހެނދުނާއި، ހަވީރު ދުޢާކުރާ އަޅުކަންކުރާ މީހުންނާއެކު، ކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސު ހިފަހައްޓަވައި، ކެތްކުރައްވާށެވެ! އަދި ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުމުގެ ޒީނަތްތެރިކަން އެދިވަޑައިގެން، ކަލޭގެފާނުގެ ލޯފުޅު، އެއުރެން ދޫކޮށްލައި ފަހަނައަޅައި ދިޔުމަށްނުދާށެވެ!..."

އެކަލާނގެ އަންގަވަނީ: އެބައިމީހުން ދޫކޮށް، ޝަރަފުވެރިންގެ ގާތުގައި ކަލޭގެފާނު ނުއިރިންނަވާށެވެ.

﴿...وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُۥ عَن ذِكْرِنَا...﴾[110]

މާނައީ: "...އަދި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ހަނދުމަކުރުމުން، އެމީހެއްގެ ހިތް ގާފިލުކުރައްވައިފައިވާ މީހަކަށް ކަލޭގެފާނު ކިޔަމަންތެރިވެވަޑައިނުގަންނަވާށެވެ..."

އެބަހީ: އުޖައިނާގައި އަޅާއަތްތެރިއެވެ.

﴿...وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ وَكَانَ أَمْرُهُۥ فُرُطًا ۝٢٨﴾[111]

---

[109] الكهف: 28

[110] الكهف: 28

[111] الكهف: 28

މާނައީ: "...އަދި އުމުރުގެ އަމިއްލަ އުޅުމަށް ތަރުބިއްޔަތު، އަދި އުމުރުގެ ކަންތައް (ނުބައިކަމުގެ) ހެއްދުވަހަށްޓަކައިވާ މިހާރަށް، ކަނޑައެޅުން ކިޔަވަންވީ ވަޒީފާގެ ނަތީޖާއެވެ."

ދީން އުނގެނުމުގެ އަސާސީ ތަރުބިއްޔަތުގެ މިސާލު، އަދި ދުނިޔޭގެ ޒަމާނުގެ މިސާލު ޖަހާލުމެވެ. ބައްޕަމެން: ދީން ޙަޔާތުގެ ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެއިން އިތުރުވެގެން އިސްލާމްދީނެވެ. ދީން އުނގެނުން ތަރުބިއްޔަތުގެ އަސާސް ދީނުގެ ޤަވާޢިދު ހަޔާތުން ތަރުބިއްޔަތު އުނގެނުމުގެ ތަރުބިއްޔަތު ދިރިއުޅުމެވެ."

✍ މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން ބައްޕަމެން:

اللَّهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އަންގަވާފައި މިސްރަބްޔާއިން ތަރުބިއްޔަތު މިއަދުވެސް ޙަމަލަތުލްޤުރްއާން ހުރީ ޙަޤީޤަތުގައި ފަރާތްތަކަށް އުފެދިގެންނެވެ. އެއީ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ ގެ މަސްއޫލު އެކުލެވޭ (ޢިލްމާއި ތަރުބިއްޔަތު) ފަރާތްތަކަށް އެނގިގެންދިޔައީ ދީނުގެ ތަރުބިއްޔަތު އުނގެނުމެވެ.

-64 ✍ އަޚްލާޤުވެރިޔާ މުޙައްމަދު ޝަރަފުއްދީނާ ބައްޕަމެން: އަޚްލާޤުވެރިޔާ

ޢަބްދުއްރަޙްމާން ޙައްޤުއްދީން ބައްޕަމެން: އަޚްލާޤުވެރިޔާ ޢަލީ ބިން ޙާމިދު ބިން މުޙައްމަދު

ޢަބްދުއްލާހި ޙައްޤުއްދީން ބައްޕަމެން: އަޚްލާޤުވެރިޔާ އިބްނު ބިން ޢުސްމާން، ޙަސަން ބިން ޢަލީ

ވަކީލު ބައްޕަމެންގެ ޙައްޤުއްދީން ބައްޕަމެން: ޙަސަން ޢަލީ މުޙައްމަދު ބައްޕަމެންގެ ޢިލްމުން ޢަލީ އެކުލެވޭ:

(دَخَلْتُ عَلَى ابْنِ مَسْعُودٍ: فَوَجَدْتُ أَصْحَابَ الْخَزِّ والْيُمْنَةِ قَدْ سَبَقُونِي إِلَى الْمَجْلِسِ , فَنَادَيْتُهُ: يَا عَبْدَ اللَّهِ , مِنْ أَجْلِ أَنِّي رَجُلٌ أَعْمَى أَدْنَيْتَ هَؤُلاَءِ وَأَقْصَيْتَنِي؟ فَقَالَ: ادْنُهْ , قَدْ دَنَوْتُ حَتَّى مَا كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ جَلِيسٌ.) [112]

މާނައީ: "އަހުރެން އިބްނު މަސްޢޫދު رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ގެ އަރިހަށް ވަނީމެވެ. އެހިނދު އަހުރެންނަށް ފެނުނީ ތަނަވަސްކަމާއި، ފަހުވި ފޭރާންތަކުގެ އަހުލުވެރިން އަހުރެންނަށްވުރެ އެމަޖްލިސްއަށް ކުރިއަރާ ތިބިބަޔަކުވެ. ދެން އަހުރެން ގޮވާލީމެވެ: "ޔާ އަބޫ ޢަބްދި ﷲ އެވެ! ކަލޭގެފާނު މިބައިމީހުން ކައިރިކުރައްވާ އަހުރެން ދުރުކޮށްލީ އަހުރެން ލޮލަނދިރި މީހަކަށްވާތީހެއްޔެވެ!؟' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކައިރިވާށެވެ.' ދެން އަހުރެން އެކަލޭގެފާނާއި ދެމެދުގައި އިށީނދެގެން އެކަކުވެސް ނުތިބޭހައްދަށް ދާންދެން އަހުރެން ކައިރިވީމެވެ."

މުޙައްމަދު ބްނު ޙުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

65- އޭނާގެ ގާތަށް ޙާޟިރުވަން ކުޑަކުއްޖެއް ނުވަތަ ޒުވާނެއް ނުވަތަ ބޮޑުމީހެއް އަތުވެއްޖެނަމަ، ބަޔަކާ ސުވާލުކުރުން އެމީހަކަށް ޖަވާބުދިނުމުގެ ކުރިން އެއިން ކޮންމެ މީހަކުގެ ކަންތައް ހުރިގޮތް އިލްމީބާރުކުރުން އަހުރެންގެ ގާތުގައި އެދުވިގެންވެއެވެ. އެގޮތުން އޭނާގެ ކިބައިގައި އަގުބޮޑު ސުލޫކުން ފެނައިގެން ހައިބަތުގައިވާ އެއްބަޔާއި ހަމައަށް ނުވަތަ އެއަށްވުރެ ގިނައިންވާނަމަ އޭނާގެ ނަފާދުމަށް އުމުރުވަރުން އަދަބުވެރިވޭ، އަދި ބޮޑުބޮޑުޖެހިލުނަމަ ނަމާދުކަމަށް އިމާމު ކުރުވުން މިންވަރަށް އޭނާގެ ކިބައިގައިވާ ބަރާބަރީއެވެ.

[112] الزهد لابن المبارك: 1416

ދެންފަހެ ޤުރުއާން ތަރުތީބުން ހިފްޒުކުރުން އުނގެނުމަކީ، އަދި އޭނާ ކުރެއްވީ ހިފްޒުކުރުން[113]

ހިތުދުވުން އޭނާގެ ދުވަސް ފެށިއަދީ، އަދި ފުރުޤާނާދުވަހު ކުރިން މަރަން (ހިތުދުވުން)

ސިފަވެގެންވާނަމަ، ދެން އޭނާއަށް ތަޢުލީމު ދެވެނީ ބާވަތުގެ ސޫރަތްތަކުން ތަޢުލީމުދެއްވާށެވެ.[114]

- އަދި ތަޢުލީމުގާ، އޭނާއަށް ޤުރުއާން (އުނގެން ދިރާސާ) ހިފްޒުކުރުމާ، އޭނާއަށް ހިފްޒުދީމާއަށް ކަންތައް އަޅުއުގެން ރިވެތިކުރުމަށް އަދުއުގެން އޭނާއަށް ފޯރުކޮށްދެއްވާށެވެ. އަދި ވާހަކައިން ދަރުސްދުވަން އަދި އުގެންނަކަމުންވިހުޝް މަޝްއޫލުވެވާނެހިކަމެވެ. އުގެންވެއްޖެނަމަ އޭނާއަށް ހިފްޒުދީމާއަށް ފަހިކުރުވުން ބައްދަލުވެގެންވެއެވެ. އަދި ހަމައެފަދައިން އޭނާއަށްވެސް މަންފާވާހުށްޓެވެ. އަދި އުގެން މީހެއްގެ ހިބައިން އަޅުއިވާ ހިފްޒުވާއިދުކުރު އޭނާ

---

[113] ކުރްއާބެތަކަކީ ކުރިމަތި ކުޅަކުރިންނަށް ބިއަންހިއަން ތަޢުލީމުދީ، ޤުރުއާން ބިސާފަބެކޯއް ހިފްޒުކުރުން ތަޢުލީމުދީ ބަދަލުތަކެވެ.

[114] އަބްދުލާ ޤުރުއާންގައި ބިހުވެރިވާ ބޮޑުބިޔުން ތަޢުލީމަށް ފުރުވެ. އެކަމަކު ބައެއް ހިފްޒުވެރިންވަނީ ކުރު ސޫރަތްތަކުން ތަޢުލީމަށް ފުރުން މަތީސަލަފުން ބޮޑަށްކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެއީ ތަޢުލީމަށް ފަސޭހަކަމަކެވެ. އިމާމް އަބްދުލްއާއި އުސްނިގުން އަޅުގުން ބާކަލުންގެ އުސްކުރުން އަށުތަފައިވެއެވެ. އަދި މުފައްޞަލު ސޫރަތްތަކުން (އެބައީ: ق ސޫރަތުން ފެށިގެން މުޞްޙަފު ނިމެންދެން)ވާ ސޫރަތްތަކުން ތަޢުލީމަށް ފުރުންވެސް ރަނގަޅުވެގެންވެއެވެ. އިބްނު އުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ވިދާޅުވިއެވެ: (سَأَلَنِي عُمَرُ: كَمْ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ؟، قُلْتُ: «عَشْرُ سُوَرٍ»، فَقَالَ لِعُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ: كَمْ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ؟، قَالَ: «سُورَةٌ»، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: " فَلَمْ يَنْهَنَا وَلَمْ يَأْمُرْنَا غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: وَإِنْ كُنْتُمْ مُتَعَلِّمِينَ مِنْهُ بِشَيْءٍ فَعَلَيْكُمْ بِهَذَا الْمُفَصَّلِ فَإِنَّهُ أَحْفَظُ.) (مصنف ابن أبي شيبة: 30096)

މާނައީ: "އުމަރު އަޅުގަންނާއި ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ: 'ތިބާއާއި އުޅެގައި ޤުރުއާނުންވެސް ކިހާ މިންވަރެއްހުރިތޯއެވެ؟' އަޅުގަން ބުނީމެވެ: 'ދިހަ ސޫރަތެވެ.' ދެން އުބައިދު الله ބިން އުމަރަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިބާއާއި އުޅެގައިވެސް ޤުރުއާނުން ކިހާ މިންވަރެއްހުރިތޯއެވެ؟' ދެންނެވިއެވެ: 'ސޫރަތެކެވެ.' އިބްނު އުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން އުޅަނީގެ ކަރުދާސްތަކަށް ނަހީވެސް ނުކުރައްވައެވެ. އަދި އަމުރުކޮށްވެސް ނުކުރައްވައެވެ. އެކަމަކު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުން ޤުރުއާނުން އެއްޗެއް ތަޢުލީމުކުރާނަމަ، ފަހެ މުފައްޞަލު ސޫރަތްތަކަށް ނަގާހިފާށެވެ. އެހެނީ އެވާގި ހިފްޒުކުރުން ފަސޭހަވެގެންވެއެވެ."

ވިސްނާފިކުރު ކުރާހުއްޓެވެ. ފަހަރުގައި އޭނާ ފިޔަވައި އެހެން މީހުންގެ ކިބައިން އޭނާ ޤުރްއާން އަޑުއަހާ އެހުމުގައި މަންފާކުރުން އިތުރުވެގެންވެ އަދި ބޮޑުވެގެންވާ އަޖުރުވެރިވާނެއެވެ. އަދި الله عَزَّوَجَلَّ ގެ މިބަސްފުޅުގައި ހިފާހުއްޓެވެ:

﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ۝٢٠٤﴾[115]

މާނައީ: "އަދި ޤުރްއާން ކިޔަވައިދެވިއްޖެނަމަ ތިޔަބައިމީހުން ހަނުހުރެ، އެއަށް ކަންނަޅައި އަޑުއަހާށެވެ! (އެއީ) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރަޙްމަތް ލިބިގެންވުމަށްޓަކައެވެ."

ދެންފަހެ (ޤުރްއާން ކިޔަވާލަވާ ގަޑިގައި) އެހެން މީހަކާއި ވާހަކަދެއްކުމާ، އަދި އޭނާއަށް ކަންނޭޅުމާ އަޅުއަޅައިލުމަކީ الله ގެ ބަސްފުޅުތަކުން ރަދުކުރުމެވެ. އަދި އޭނާއަށް ކިޔާދޭ މީހާއަށް އެއްވެސް ފަހަރު ބޮޑުވާނީ އެގޮތެވެ.

ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ، އަބްދު الله ބިން މަސްޢޫދު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ އަށް ޙަދީޘްކުރައްވާފައިވެއެވެ:

«اقْرأ عَلَيَّ» , قال: فقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّه , أقرَأُ علَيْك وعَلَيْك أُنْزِلَ؟ , قَالَ: «إِنِّي أحِبُّ أنْ أسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي»

މާނައީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނަށް (އަޑުއެއްސެވުމަށްޓަކައި) ކިޔަވާދޭށެވެ." ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑު ދެންނެވީމެވެ: "އޭ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ! ޤުރްއާން ބާވައިލެއްވީ ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށްކަމުގައިވާއިރު، އަޅުގަނޑު ކިޔަވަންވީތޯއެވެ؟' ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ: 'ތިމަންކަލޭގެފާނު ފިޔަވައި އެހެން މީހުންގެ ކިބައިން އެޤުރްއާން އަޑުއެއްސެވުމަށް ލޯބިކުރައްވަމެވެ.'"

[115] الأعراف: 204

-66 ✎ އަހަރެމެންނަށް މުޙައްމަދު ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް އަލްފިރްޔާބީ ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޙަސަން އަލްބަލްޚީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޢަބްދު ﷲ ބިން މުބާރަކު ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ސުފްޔާން، ސުލައިމާނު - ޔަޢްނީ: އަލްއަޢުމަޝް -ގެ އަރިހުން، އިބްރާހީމުގެ އަރިހުން، ޢުބައިދާގެ އަރިހުން، އިބްނު މަސްޢޫދު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ހަބަރުދެއްވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އަހުރެންނަށް ޙުކުމްކުރެއްވިއެވެ:

(«اقْرَأ عَلَيَّ» , فقُلْتُ: أقْرَأُ علَيْكَ وعَلَيْك أُنْزِلَ؟ قَالَ: «إِنِّي أحِبَّ أنْ أسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي» قَالَ: فَافْتَتَحْتُ سُورَةَ النِّساءِ فَلَمَّا بلَغْتُ: ﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾ قَالَ: فَرَأيْتُ عَيْنَيْهِ تَذْرِفَانِ , فَقَالَ لِي: «حَسْبُكَ»)[116]

މާނައީ: "ތިމަންކަލޯގެފާނަށް ގައިމަކަށް ކިޔަވާލާށެވެ.' އަހުރެން ދެންނެވީމެވެ: 'ތިޔަބާތާން ބާވައިލެއްވުނީ ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށްކަމުގައިވާއިރު، އަހުރެން ކަލޭގެފާނަށް ކިޔަވައިދޭންވީތޯއެވެ؟' ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންކަލޯގެފާނު ޒިޔާދައި އެހެން މީހެއްގެ ކިބައިން އަޑުއެހުމަށް ލޯބިވާތީއެވެ. ތިމަންކަލޯގެފާނަށް ކިޔަވައިދެއްވާށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އަހުރެން އަންނިސާ ސޫރަތް ކިޔަވަން ފެށީމެވެ. ދެން މިއާޔަތާއި ހަމައަށް ފޯރިއްޖެއެވެ:

﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾[117]

މާނައީ: "ފަހެ، މިމަންޒަރުގައި ކޮންމެ އުއްމަތަކުން ހެކިވެރިޔަކު، (އެބަހީ: އުއްމަތުގެ މައްޗަށް ހެކިވެރިޔަކަށް އެ އުއްމަތެއްގެ ނަބިއްޔާ) ގެންނަވައި، އަދި މިބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ހެކިވެރިއެއްގެ ގޮތުގައި މިމަންޒަރުގައި ކަލޭގެފާނު ގެންނަވާނީނަމަ ކޮންފަދަކަމެއްވެ؟"

ވިދާޅުވިއެވެ: އެހިނދު އެކަލޭގެފާނުގެ ދެލޮލުން ކަރުނަ ހިލަމުންދާތަން އަހުރެންނަށް ފެނުނެވެ. އަދި ޙުކުމްކުރެއްވިއެވެ: 'ކުރިއްޖެއެވެ.'"

[116] رواه البخاري: 5055 ، ومسلم: 800

[117] النساء: 41

67- އަދި ޒުވާނުން ކިޔަވައިދޭމީހާ، އޭނާއަށް ފިލާވަޅު ކިޔައިދޭ ވަގުތުގައި އުނދަގޫ ނުވާ ކިޔަވައިދިނުމަކީ އަޅުގަނޑުމެން ލޯބިކުރާމެއް. އޭނާއާއި އުނގެނުމަށް ފުރުޞަތު ދީގެން (އެއްވަރަކަށް) ފިލާވަޅު ކިޔަވައިދޭންވާނެއެވެ. އެގޮތަށް އެންމެންނަށް ފައިދާ ކުރާނޭ ގޮތަކަށެވެ.

ދެންފަހެ (ޒުވާނުން) ތަޢުލީމުދިނުމުގައި، ދަރުސްގެ ވަގުތުގެ ބަޔަކަށް (އެއްވަރަކަށް) ތަޢުލީމުދިނުމުގައި މަޖާކުރުމަކީ ރަނގަޅު ކަމެކެވެ.[118]

- އަދި އުމުރަކަށް ޒުވާނުން ކިޔަވައިދޭމީހާ، ދެން އޭނާ ކިޔަވައިދިނުމުގައި ކުރެވޭ ނުބައި ގޮތުގެ ސިފަތަކަކީ ހަރުކަށި ކަމާއި، ކަމުގެ އޭނާގެ ހަރުކަށިކަމެވެ. އަދި އޭނާ ކިޔަވައިދިނުމަކީ ކުރުވަނީ މުޅި ހާލަތުގައެވެ. އަދި އޭނާގެ ކަމަކީ ހަރުކަށިކަމެއް ނުކުރުމެވެ. އަދި އޭނާ ޖެހިލުނުވެ ކިޔަވައިދީ ސަބަބެއްނެތި ރުޅިއަރުވާ ކަމެއް ނުކުރާށެވެ. އަދި ޝަރުޢީ މަސްއަލަތަކުގައި ނަސޭހަތްދޭ ގޮތުގައި ހިތްހެޔޮ ކަމާއެކު ދަރުސް ދޭންވާނެއެވެ. އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ ވަނީ ކިޔަވައިދިނުމުގައި ނަރުމީކަން ބޭނުންކުރުމަށް އަމުރުކުރައްވާފައެވެ:

«عَلِّموا وَلاَ تُعَنِّفوا فَإِنّ الْمُعَلِّم خَيْرٌ مِنَ الْمُعَنِّف»

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން އުނގަންނައިދޭށެވެ. އަދި ހަރުކަށިނުވާށެވެ. ފަހެ ހަރުކަށިނުވާ ކިޔަވައިދޭ މީހާއީ (ހަރުކަށި ބަޔަކު) ކިޔަވައިދޭ މީހަކަށްވުރެ ހެޔޮ މީހާއެވެ."

އަދި އެފަދައިން ނަބިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ:

«إِنَّما بُعِثْتُمْ مُيَسِّرِينَ وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَسِّرِينَ»

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ފޮނުއްވިއީ ފަސޭހަކުރާ ބަޔަކު ކަމުގައެވެ. ދަތިކުރާ ބަޔަކު ކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން ނުފޮނުއްވައެވެ."

118 ޒުވާނުން ތަޢުލީމުދިނުމުގެ ބާބުގައި ބަޔާންކުރެވުނު ގޮތަށް: އުސްތާޛު ބަކުރު އަބޫޒައިދު ބަޔާންކޮށްފައިވާ ގޮތަށެވެ.

-68 ✒ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙާމިދު ބްނު ޝުޢައިބް އަލްބަލްޚީ ރިވާކުރެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ބިޝްރު ބްނު ވަލީދު ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި އަހަރުމެންނަށް ޢުމަރު ބްނު އައްޔޫބު އައްސަޤަޠީ ރިވާކުރެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙަސަން ބްނު ޢަރަފާ ރިވާކުރެއްވިއެވެ: އެދެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިސްމާޢީލު ބްނު ޢައްޔާޝް، ޙުމައިދު ބްނު އަބީ ސުވައިދުގެ އަރިހުން، ޢަޠާއު ބްނު އަބީ ރަބާޙުގެ އަރިހުން، އަބޫ ހުރައިރާ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ އަރިހުން، الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ:

«عَلِّموا ولاَ تُعَنِّفوا فَإِنّ الْمُعَلِّم خَيْرٌ مِنَ الْمُعَنِّف»[119]

މާނައީ: "ކިޔަވައިދިނުން އުނގަންނައިދޭށެވެ. އަދި ހަރުކަށިނުވާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އުނގަންނައިދޭމީހާ ހަރުކަށިވާ މީހާއަށްވުރެ ހެޔޮވެގެންވެއެވެ."

-69 ✒ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަބުލް ޤާސިމު ޢަބްދު الله ބްނު މުޙައްމަދު އަލްބަޣަވީ ޢަޒީޒު އަހަރުމެންނަށް ރިވާކުރެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަލިއްޔު ބްނު ޖަޢުދު ރިވާކުރެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝުޢުބާ، އަބޫ ތައްޔާޙު ވިދާޅުވިކަމަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: އަނަސް ބްނު މާލިކު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް ވިދާޅުވި އަޑު އަހުރެން އެހީމެވެ:

«يَسِّروا وَلاَ تُعَسِّروا وَسَكِّنوا وَلاَ تُنَفِّروا»[120]

މާނައީ: "ކިޔަވައިދިނުން ލުއިފަސޭހަ ކުރާށެވެ. އަދި އުނދަގޫ ނުކުރާށެވެ. އަދި ހަމަހިމޭން ކުރާށެވެ. އަދި ނަފްރަތްތެރި ނުކުރާށެވެ."

---

[119] مسند أبي داود الطيالسي: 2659 މިރިވާޔަތުގައިވާ ޙުމައިދު ބްނު އަބީ ސުވައިދު، ޢަޠާއުގެ އަރިހުން ރިވާކުރާ ރިވާޔަތްތަކީ މުންކަރު ރިވާޔަތްތަކެއްކަމަށް އަޙްމަދު ބްނު ޙަންބަލް ވިދާޅުވިއެވެ.

[120] رواه البخاري: 6125، ومسلم: 1734

70- އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ ޢަބްދި ﷲ އަޙްމަދު ބްނުލް ޙަސަނު ބްނު ޢަބްދިލް ޖައްބާރު އައްޞޫފީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބްނު ބައްކާރު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަންބަސާ ބްނު ޢަބްދުލް ވާޙިދު، ޢަމްރު ބްނު އާމިރު އަލްބަޖަލީގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޢުމަރު ބްނުލް ޚައްޠާބު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

«تَعلُّموا الْعِلْمَ وَتَعَلُّموا لِلْعِلْمِ السِّكينَةَ وَالْحِلْمَ , وَتَواضَعُوا لِمَنْ تُعَلِّمون وَلْيَتَواضَعْ لَكُمْ مَنْ تُعَلِّمون , وَلاَ تَكُونُوا جَبَابِرَةَ الْعُلَمَاءِ , فَلاَ يَقُومَ عِلْمُكُمْ بِجَهْلِكُمْ»[121]

މާނައީ: "ތިޔަބޭފުޅުން އިލްމު އުނގެނުއްވާށެވެ. އަދި އިލްމަށްޓަކައި މަޑުމައިތިރިކަމާއި ތުނިމަދުކަން އުނގެނުއްވާށެވެ. އަދި ތިޔަބޭފުޅުން އުނގަންނައިދޭ މީހުންނަށް ތިޔަބޭފުޅުން ނިކަމެތިވެ ތަވާޟުޢުވެރިވާށެވެ. އަދި ތިޔަބޭފުޅުން އުނގަންނައިދޭ މީހުން ތިޔަބޭފުޅުންނަށް ތަވާޟުޢުވެރިވާންވާނެއެވެ. އަދި އިލްމުވެރިންގެ ޖައްބާރުންކަމުގައި ނުވާށެވެ. ފަހެ ތިޔަބޭފުޅުން ޖާހިލުވެގަންނަން ތިޔަބޭފުޅުންގެ އިލްމު ޤާއިމުނުވާނެއެވެ."

[121] الزهد لوكيع: 275، والزهد لأحمد: 630

މުޙައްމަދު ބްނު ޙުސައިން ވިދާޅުވެއެވެ:

71- ފަހެ އުމުރުގެ އަހަރާތް މިފަދައިންވާ މީހަކު، އޭނާއަށް ކިޔަވައިދޭމީހާ އެކަމުން މަންފާކުރާނެއެވެ. އެއަށްފަހު އަޅުގަނޑު ބުނަމެވެ:

- ހަމަކަށަވަރުން ﷲ عَزَّوَجَلَّ އޭނާއަކަށް ޤުރުއާން ކިޔަވައިދިނީމާ، އޭނާއަށް ކިޔަވައިދިނީ މިނިވަން ގޮތުގައި ބަދަލެއް ނުހޯދައި އިޚްލާޞްތެރިކަމާއެކު ކިޔަވައިދިނުމަށެވެ. އަދި އޭނާ ބަދަލެއް ހޯދުމަކީ ނުކުރާކަމެކެވެ. އަދި އޭނާ އެކަމަށް ބަދަލުގައި ދުނިޔޭގެ އެއްޗެއް އޭނާއަށް ނުބޭނުންވާނެއެވެ.
- އަދި އަޅުގަނޑު އިލްމުވެރިންގެ ބަހަކީ: އޭނާ ބަދަލަކީ ކިޔަވައިދިނުމުގެ ސަބަބުން، އޭނާ ކިޔަވައިދިނުމުން ހުރިހާ ފަރާތަކުން ބަދަލު ހޯދުމަކީ ނުކުރާނެކަމެކެވެ. ޤުރުއާން ކިޔަވައިދޭ މީހާ އަޅުގަނޑު ފެނިގެން ދިޔުމުން ޤުރުއާން ކިޔަވައިދިނުމަށް އަޅުގަނޑު ދެކިލަމެވެ.

ފަހެ އޭނާ ބަދަލު ހޯދުމަށް ނުދާނެއެވެ، އޭނާގެ ދިރި ދިރިއުޅުމަށް އިރާދަ ފަހަރެއް ނުކުރާނެއެވެ.

ފަހެ އުމުރުގެ ގޮތުގައި އެކުވެރިން އަޅުގަނޑު ފެނިގެން އޭނާގެ އަހުލުވެރިކަމަށް ބޭނުން ހުރިހާ ބަދަލެއް ކުރިމަތިކުރި ﷲ އަށް ޝުކުރުކުރަމެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ އަހުލުވެރިންނަށް ނިޢުމަތެއް ސަލާމަތް ދިނުމުގައި އޭނާއަށް ދަރިވަރުންގެ ކަމާ އެކު ވެސް އިހުސާސްވެގެން ފޯރުކޮށްދޭނެއެވެ. ދަރިވަރުންނަށް އަޅުގަނޑު ކިޔަވައިދިނުމުގެ ފުރުޞަތު ލިބުނީ ﷲ ގެ ރަޙްމަތުންނެވެ. ފަހެ ފަހަރު އޭނާގެ ވައްޓަފާ ޝުކުރު ކުރަމެވެ.

އަޅުގަނޑު ދެންނެވީ ކަންތައްތަކަކީ، އަޅުގަނޑު ބޭނުންވާ މަގުގައި ދިރިއުޅުމާ ގުޅުންހުރި ކަންތައްތަކެވެ.

އަދި އަޅުގަނޑުގެ ދެކުން ބަލާލާ އާދޭސް އިލްމުވެރިން ދިރިއުޅުމުގައި إن شاء الله އަޅުގަނޑު އާދޭސްކުރުމަށް ދިރިއުޅުމަށް ދަންނަވަމެވެ.

72- ✎ އަޅުގަނޑުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަބްދުލް
ޖަށްދު ބްނު ޙުމައިދު އަލްޝިއްލާޖީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް އިސްޙާޤު ބްނުލް
ޖައްރާޙް އަލްއަޒްދީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަލްޙަސަނު ބްނުއް ރަބީޢު
އަލްބަޖަލީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

(كُنْتُ عِنْدَ عَبْدِ اللّه بْنِ إِدْرِيسَ فَلَمَّا قمْتُ قَالَ لِي: سَلْ عَنْ سِعْرِ الأُشْنَانِ، فَلَمَّا مشَيْتُ رَدَّنِي فَقَالَ: لاَ تَسْأَلْ؛ فَإِنَّك تَكْتُبُ مِنِّي الْحَدِيث، وَأَنَا أَكْرَهُ أَنْ أَسْأَلَ مَنْ يَسْمَعُ مِنِّي الْحَدِيثَ حَاجَةً.)

މާނައީ: "އަޅުގަނޑު އަބްދު ﷲ ބްނު އިދްރީސްގެ އަރިހުގައިވީމެވެ. ދެން އަޅުގަނޑު
ތެދުވިހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އުޝްނާނު (ދޮންނަކުރާއެއް)ގެ އަގު އަހާލާށެވެ.' ދެން އަޅުގަނޑު
ހިނގައިގަތުމުން އަނބުރާ ގެންނެވި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހާނުލާށެވެ. ތިބާ ހަމަކަށަވަރުން ތިމާ
އަޅުގަނޑުގެ ކައިރިން ޙަދީޘް ލިޔުއްވާތީ. އަދި އަޅުގަނޑުގެ ކައިރިން ޙަދީޘް އަހާ މީހެއްގެ ކައިރީގައި
ބޭނުމެއްގައި އެދުމަކީ އަޅުގަނޑު ނުރުހޭކަމެވެ.'"

73- ✎ އަޅުގަނޑުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަބްދުލް
ޖަށްދު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް އިސްޙާޤު ބްނުލް ޖައްރާޙް ކިޔާދެއްވާ
ވިދާޅުވިއެވެ: ޚަލަފު ބްނު ތަމީމު ވިދާޅުވިއެވެ:

(مَاتَ أَبِي وَعَلَيْهِ دَيْنٌ، فَأَتَيْتُ حَمْزَةَ الزَّيَّات، فَسَأَلْتُهُ أَنْ يُكَلِّم صَاحِبَ الدّيْنِ أَنْ يَضعَ عَنْ أَبِي مِنْ دِينِهِ شَيْئًا، فَقَالَ لِي حَمْزَةُ: وَيْحَكَ إِنَّه يَقرَأُ عَلَيّ الْقُرْآنَ، وَأَنَا أَكْرَهُ أَنْ أَشْرَبَ مِنْ بَيْتِ مَنْ يَقْرَأُ عَلَيّ الْقُرْآنَ الْمَاءَ.)

މާނައީ: "އަހަރުމެންގެ ބައްޕަ ނިޔާވިއިރު ދިރުހަމުގެ ދަރަންޏެއް ބާކީވެފައި އެޅިފައި އޮތެވެ. ދެން އަހަރެން ޙަމްޒާ އައްޒައްޔާތުގެ އަރިހަށް ދިޔައީމެވެ. އަދި އަހަރެންގެ ބައްޕަގެ ދަރަނިން ބައެއް ކަނޑާދޭތޯ ދަރަނި ދޫކޮށްދިނުމަށް ވާހަކަދައްކާދިނުމަށް އަހަރެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން އެދުނީމެވެ. އެހިނދު ޙަމްޒާ އަހަރެންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭގެ ސަރަހައްދުގައި ކަންކުރިކަމުގައިވިޔަސް! ހަމަކަށަވަރުން އޭނާ އަހަރެންނަށް ޤުރްއާން ކިޔަވައިދިނެވެ. އަދި އަހަރެންނަށް ޤުރްއާން ކިޔަވައިދިނުމުގެ ގޮތުން ފެންބޯފެނެއްވެސް އަހަރެން ނުބޯނަމެވެ."[122]

122 ޙަމްޒާ އައްޒައްޔާތު رَحِمَهُ ٱللَّهُ އަކީ ހަތް ޤާރީންގެ އިމާމުންގެ ތެރެއިން އިމާމެކެވެ. އައްޛަހަބީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (عبَرَ حمْزَةُ الزَّيَّاتُ علَى بَابِ قَوْمٍ بِالْبَصْرَةِ فَاسْتَسْقَى مِنْهُمْ، فَلَمَّا خَرَجَ إِلَيْهِ الْكُوزُ رَدَّهُ فَقِيلَ لَهُ فِي ذَلِكَ، فَقَالَ: " أَخْشَى أَنْ يَكُونَ بَعْضُ صِبْيَانِ هَذِهِ الدَّارِ قَرَأَ عَلَيَّ فَيَكُونَ ثَوَابِي مِنْهُ.)
(شعب الإيمان: 2388)

މާނައީ: "ބަޞްރާގެ ބަޔަކުގެ ދޮރާށި ކައިރިން ފާއިތުވަމުން ޙަމްޒާ އައްޒައްޔާތު ފެނަށް އެދިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން އެބައިމީހުންގެ ގެއިން ފެންފުޅިއެއް ނެރުމުން ދޭންނެވިއެވެ. ދެން ފެން ކަނޑާލާ އެކަލޭގެފާނުގެ ގާތަށް ނުބުއިމަށް އެކަލޭގެފާނު ނިންމަވާލެއްވިއެވެ. ދެން އެކަމާއިމެދު ސުވާލުކުރެވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިގޭގެ ބައެއް ކުދިން އަހަރެންނަށް (ޤުރްއާން ކިޔެވުން އިސްތިފާދާކުރުމަށްޓަކައި) ކިޔަވައިދީފައިވާކަމުގައި އަހަރެންނަށް ބިރުގަނެއެވެ. އެހިނދުން އެކަމުގެ ޘަވާބުން ބައެއްކަމުގައި ވިސްނާލެއްވުމެވެ."

ޢަލިއްޔު ބުނު ޙަމްދު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (مَرَّبِنَا حمْزَةُ الزَّيَّاتُ فَاسْتَسْقَى الْمَاءَ وَقَعَدَ، وَدَخَلْتُ الْبَيْتَ فَلَمَّا أَرَدْتُ أَنْ أُنَاوِلَهُ نَظَرَإِلَيَّ فَقَالَ: " أَنْتَ هُوَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: أَلَيْسَ تَحْضُرُنَا فِي الْقِرَاءَةِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: رُدَّهُ، وَأَبَى أَنْ يَشْرَبَ، وَقَامَ وَمَضَى) (الجامع لأخلاق الراوي: 848)

މާނައީ: "އަހަރުމެންގެ ގާތުން ފާއިތުވަމުން ޙަމްޒާ އައްޒައްޔާތު ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން ފެނަށް އެދިވަޑައިގެން އިށީނދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން އަހަރެން ގެއަށް ވަދެވުނީމެވެ. ދެން ފެންފުޅި އެކަލޭގެފާނަށް ދިނުމަށް އަހަރެން އުޅުނުހިނދު އަހަރެންނަށް ބަލާލައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިޔައީ އެއްކަލަމިހާރުއެއްތޯ؟' އަހަރެން ދެންނެވީމެވެ: 'އާނއެކެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޤިރާއަތުގައި ކިޔެވުމަށް އަހަރުމެންގެ ގާތަށް ތިޔަ އަންނަމީހުންނަށްދޯ؟' އަހަރެން ދެންނެވީމެވެ: 'އާނއެކެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ތިޔަ އޭތި އަނބުރާ ގެންގޮސްލާށެވެ.' ދެން ފެން ހިއްޕެވުމަށް ދެކޮޅު ހައްދަވާލެއްވިއެވެ. އަދި ތެދުވެވަޑައިގެން ވަޑައިގެންނެވިއެވެ."

މިބޭކަލުންވި ވެވަޑައިގެންނެވި އެބޭކަލުންގެ ބަދަލުތަކުގެ ދުނިޔަވީ އުޅުނު ހާލަތުގައި ލިބުމަށް އެދިވަޑައިގަތް ބޭކަލުންކަމަށްވާތީއެވެ. އެހެން އެއްވެސް ބަދަލެއްގެ އަޖުރެއް ދުނިޔޭގެ ޙަޔާތުގައިނުލިބި އަގެއްނެތް ބޭކަލުންނަށް ލިބުމަށް ސަބަބުވެ. އަދި އެބާވަތުން ﷲ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ގެ މިއަދަކުގެ ކީރިތި ޤުރުއާނުގައި ވިދާޅުވެއެވެ: ﴿وَيَوْمَ يُعْرَضُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ عَلَى ٱلنَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَٰتِكُمْ فِى حَيَاتِكُمُ ٱلدُّنْيَا وَٱسْتَمْتَعْتُم بِهَا...﴾ (الأحقاف: 20)

މާނައީ: "ކާފިރުވީމީހުން ނަރަކައަށް ހުށަހަޅާ ދުވަހު (އެމީހުންނަށް ބުނެވޭނެއެވެ.) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދުނިޔޭގައި ދިރިއުޅުނު ތިޔަބައިމީހުންގެ ހުރިހާ ރަނގަޅު ނަޢުމަތްތަކެއް ތިޔަބައިމީހުންގެ ހަޔާތުގައި އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެއަށް ލުއިފިލުވިއެވެ..."

އަބްދުއްރައްޒާޤު ބުނެ އަޅި ރަޙިމަ رَحِمَهُٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (قدمَ علَى عُمَرَ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ فَرَأَى كَأَنَّهُمْ يَأْكُلُونَ تَعْذِيرًا، فَقَالَ: " مَا هَذَا يَا أَهْلَ الْعِرَاقِ؟ لَوْ شِئْتُ أَنْ يُدَهْمَقَ لِي كَمَا يُدَهْمَقُ لَكُمْ لَفَعَلْتُ , وَلَكِنَّا نَسْتَبْقِي مِنْ دُنْيَانَا كَمَا نَجِدُهُ فِي آخِرَتِنَا , أَمَا سَمِعْتُمُ اللَّهَ قَالَ: ﴿...أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَٰتِكُمْ فِى حَيَاتِكُمُ ٱلدُّنْيَا وَٱسْتَمْتَعْتُم بِهَا...﴾) (مصنف ابن أبي شيبة: 34471)

މާނައީ: "ޢިރާޤުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ބަޔަކު ޢުމަރު رَضِيَٱللَّهُعَنْهُ ގެ އަރިހަށް އައެވެ. ދެން އެބައިމީހުން މަމަވެ ކަނޑަނޑު ކެއުމަށް ކައިހަދާކަމަށް ފެނިވަޑައިގަތެވެ. އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: "އޭ ޢިރާޤުގެ އަހުލުވެރިންނޭވެ! މިއީ ކޮންކަމެއްހެއްޔެވެ!؟ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފަދަ މީރުކޮށް ކެއްކާގޮތަށް ތަކެތި ތައްޔާރުކުރުމަށް އަޅުގަނޑު ބޭނުންވިއްޔާ އަޅުގަނޑަށް ވެސް ކެއްކުމަށް ކުރެވޭނެއެވެ. ނަމަވެސް އަހަރުމެން އަހަރުމެންގެ އާޚިރަތުގައި ލިބޭނެ ހެޔޮކަންތައްތައް ދުނިޔޭގައި ހުރުމަށް ބާކީކުރަމެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ﷲ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ގެ މި ބަސްފުޅު އަޑުނީވޭހެއްޔެވެ!؟ '....ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދުނިޔޭގައި ދިރިއުޅުނު ތިޔަބައިމީހުންގެ ހުރިހާ ރަނގަޅު ނަޢުމަތްތަކެއް ތިޔަބައިމީހުންގެ ހަޔާތުގައި އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެއަށް ލުއިފިލުވިއެވެ...'"

އަޙްމަދުބުނެ رَحِمَهُٱللَّهُ، އުނަވާރުގެ ބައެއް އަސްބާބުތަކުގެ އަރިހުން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: (مَرَّ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مُعَلِّقًا لَحْمًا عَلَى عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ: «مَا هَذَا يَا جَابِرُ؟» قَالَ: «هَذَا لَحْمٌ اشْتَرَيْتُهُ اشْتَهَيْتُهُ» قَالَ: " أَوَ كُلَّمَا اشْتَهَيْتَ شَيْئًا اشْتَرَيْتَهُ؟ أَمَا تَخْشَى أَنْ تَكُونَ مِنْ أَهْلِ هَذِهِ الْآيَةِ ﴿...أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَٰتِكُمْ فِى حَيَاتِكُمُ ٱلدُّنْيَا...﴾) (الزهد لأحمد: 653)

މާނައީ: "ޖާބިރު ބިން ޢަބްދިﷲ رَضِيَٱللَّهُعَنْهُ އެއްފަހަރު މަސްގަނޑެއް އެލުވައިގެން ޢުމަރު رَضِيَٱللَّهُعَنْهُ ގެ އަރިހުން ހިނގައި ވަޑައިގަތެވެ. އެހިނދު ޢުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ: "އޭ ޖާބިރުއެވެ! މިއީ ކޮންކަމެއްހެއްޔެވެ!؟'

ދެންނެވިއެވެ: 'މިއީ އަހުރެން ކާއިތުވެގެން ގަތް މަސްގަނޑެކެވެ.' އެހިނދު އުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިބާ އެއްޗެއް ބޭނުންވާ ކޮންމެފަހަރަކު އެއެއްޗެއް ގަންނަނީހެއްޔެވެ؟! މީހާއަތުގެ އަހުރުފުރިކަމުގެ ބޮޑުކަމަކީ މިބާ ވެންނާކަމަށް ބިރުގަންނަވާށެވެ! 'މިއަދަށްވުރެން ކުރިންނަށް ދުނިޔޭގައި ތަނަވަސް ބަޔަކު، މިއަދުގެ ދުނިޔޭގެ ޒަމާނުގައި އަދި މިއަދަށްވުރެން އެއިން އަމާޒުވާގޮތަށްވެއެވެ..."

އަބްދުއްރަޙްމާނު ބުނެއި رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (قَالُوا لِعُمَرَرَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: لَوِ اتَّخَذْتَ طَعَامًا هُوَ أَطْيَبُ مِنْ طَعَامِكَ هَذَا فَقَدْ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَى الْمُسْلِمِينَ , فَقَالَ: «أَتُعَلِّمُونِي بِالْعَيْشِ , وَاللَّهِ لَوْ شِئْتُ لَاتَّخَذْتُ كَرَاكِرَ وَأَسْنِمَةً وَصِلَاءً وَصِنَابًا وَثُرُبًا وَلَكِنَّ أَقْوَامًا تَعَجَّلُوا طَيِّبَاتِهِمْ فِي حَيَاتِهِمُ الدُّنْيَا») (الزهد لهناد: 361/2)

މާނައީ: "އެބައިމީހުން އުމަރު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ އަށް ދެންނެވިއެވެ: 'ކަލޭގެފާނު މިއަށް ވުރެއްގަދަވާ ކާތަކެއްޗަކަށް ތަނަވަސްވާނެ، ކަލޭގެފާނު ފުރިއްގަދަވާން ނަންގަވާފަނުލައްވާ! އެހެނީ ٱللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ މުސްލިމުންގެ މައްޗަށް ތަނަވަސްކަން ދެއްވައިފިއެވެ.' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދިރިއުޅުމާގެ ކަމާ މިއަދަށްވުރެން އަހުރެންނަށް ދަސްކޮށްދެނީހެއްޔެވެ؟! ٱللَّهُ ގަންދީ ބުނަމެވެ! އަހުރެން ބޭނުންވިނަމަ، ޖަމަލުގެ ބަނޑުގެ މަސްގަނޑު ތަކެއް، ފިލާގަނޑުގެ މަސްތަކެއް، ފިހިފައިވާ މަސްތަކެއް، ހަވާދު ކާތަކެއްޗަކާއި، ހަމަ ރޮށި ކިޔޭ ޙަލުވާތަކެއް ނަގާފީމެވެ. އެހެންނަމަވެސް ގައުމުތަކެއް، އެބައިމީހުންނަށް ފުރިހަމަ ތަނަވަސް ތަރުތީބު، އެބައިމީހުންގެ ދުނިޔޭގެ ޙަޔާތުގައި ހޭދަކޮށްލިއެވެ."

އަދިވެސް އަބްދުއްރަޙްމާނު ބުނެއި رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (أَتَى مِنْ بَيْتِ حَفْصَةَ بِطَبَقٍ فِيهِ مَاءٌ وَعَسَلٌ فَلَمَّا وَضَعَهُ فِي فِيهِ دَفَعَهُ إِلَى بَعْضِ مَنْ عِنْدَهُ فَلَمَّا شَرِبَهُ قَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَشْرَبَ، فَمَا شَرِبْتُ شَرْبَةً أَطْيَبَ وَلَا أَحْلَى مِنْهُ؟ قَالَ: كَرِهْتُ مِنْهُ الَّذِي أَعْجَبَكَ، إِنِّي سَمِعْتُ اللَّهَ عَيَّرَ قَوْمًا فَقَالَ: ﴿...أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَٰتِكُمْ فِى حَيَاتِكُمُ ٱلدُّنْيَا...﴾) (الزهد لأبي داود: 88)

މާނައީ: "ޙަފްޞާގެ ގެކޮޅުން ފެނާއި މާމުއި ހުރި ތަށިއެއް ގެނެވުނެވެ. އުމަރު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ އަނގަޔަށް އެޅުއްވިތަން، އެތަނުގައި ހުރި އެކަކަށް ދެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު އެއްޗެއް ބޯން ބޭނުންވިއެވެ! އެމީހާ ބުއިމުން ދެންނެވިއެވެ: 'އޭ މުއުމިނުންގެ އަމީރުފުޅުވެ! ކަލޭގެފާނު ބޯން އެއްޗެއް ފުއްދަވާހެއްޔެވެ؟ މިއަށްވުރެ މީރު އަދި ފޮނި ބުއިމެއް އަހުރެން ނުބޮމެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން ނުރުހުނީ ކަލޭގެފާނަށް ސަމާލުކަމެއް ދިނުމެވެ. ٱللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ ބަޔަކަށް ފާޑުކިޔުއްވީ މިހެން ވިދާޅުވެއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުނިޔޭގެ ޙަޔާތުގައި ތިޔަބައިމީހުންގެ ހެޔޮ ތަކެތި ތިޔަބައިމީހުން ނިންމައިލީމެވެ.'"

74- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަލަފުއްލާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން މުޙައްމަދު އަލްބަޣްދާދީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙަސަނު ބިން ޢީސާދު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއްޞަމަދު ބިން ޢަޒީޒު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަލްފުޟައިލު ބިން ޢިޔާޟް ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

«يَنْبَغِي لِحَامِلِ الْقُرْآنِ أنْ لاَ يَكُونَ لَهُ حَاجَةٌ إِلَى أحَدٍ مِنَ النَّاس , إِلَى خَلِيفَةٍ فَمَنْ دُونَ , وَيَنْبَغِي أنْ تَكُونَ حَوَائِجُ الْخَلْقِ إِلَيْهِ»

މާނައީ: "ޤުރުއާން އުފުލާ މީހާ، މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން އެކަކަށްވެސް - ޚަލީފާއަށް އަދި އޭނާގެ ދަރަޖާ ވިޔަކަސް - ބޭނުންތެރިކަން ޖެހިގެންވެސް ނުވާނެކަމެވެ. އަދި ޚަލްޤުތަކުންގެ ބޭނުންތަކައި އޭނާއަށް ބޭނުންޖެހިގެންވާން ޖެހޭނެއެވެ."

މިއީ ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ އާއި އުޅުއްވިހެން ބާކީވުން ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހުން ހާޒިރުވެވަޑައިގެން ޤިއްޞާއަކުންނެވެ. ޢުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ގޭތެރެ ވަދެވަޑައިގެންނެވުމުން ތިން ޖަނަވާރު ހަންގަނޑު ފިޔަވައި އެހެން އެއްޗެއް އެއްޗެއް ނުފެނިވަޑައިގަތެވެ. އޭރުން ޢުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ދެންނެވިއެވެ: (...ادْعُ اللهَ يَا رَسُولَ اللهِ أَنْ يُوَسِّعَ عَلَى أُمَّتِكَ، فَقَدْ وَسَّعَ عَلَى فَارِسَ وَالرُّومِ، وَهُمْ لَا يَعْبُدُونَ اللهَ، فَاسْتَوَى جَالِسًا، ثُمَّ قَالَ: «أَفِي شَكٍّ أَنْتَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ، أُولَئِكَ قَوْمٌ عُجِّلَتْ لَهُمْ طَيِّبَاتُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا»..) (رواه البخاري: 2468، ومسلم: 1479)

މާނައީ: "...އޭ اللَّه ގެ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށް ތަނަވަސްކަން ދެއްވުމަށް اللَّه އަށް ދުޢާކުރައްވާށެވެ. އެހެނީ ފާރިސް އާއި ރޫމަށް ތަނަވަސްކަން ދެއްވާފައިވެއެވެ. އެއީ اللَّه އަށް އަޅުކަން ނުކުރާ ބައެކެވެ. ދެން ކަލޭގެފާނު ސީދާކޮށް އިށީނދެވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ: "އޭ ޚައްޠާބުގެ ދަރިކަލުންނެވެ! ތިބާ ޝައްކުގައި ވީތޯއެވެ؟! އެއީ ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުމުގައި އެމީހުންގެ ހެޔޮއެއްޗެހި އަވަސްކޮށްދެވިފައިވާ ބަޔެކެވެ..."

75- އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝުޢައިބު އަލްބަލްޚީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުރައިޖު ބިން ނުޢުމާން ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިސްބަޣު ބިން ޒައިދު އަލްޖުހަނީ އަދި އަބޫ ނަސްރު، އަބޫ ޢަބްދުﷲ އަލްމަދަނީގެ އަރިހުން، އަލްމަޤްބުރީ ބިން އަނަސް ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ:

(مَكْتُوبٌ فِي التَّوْرَاةِ: عَلِّمْ مَجَّانا كَمَا عُلِّمْتَ مَجَّانا.)

މާނައީ: "ތައުރާތުގައި ލިޔެވިފައިވެއެވެ: ތިބާއަށް ހިލޭ އުނގަންނައިދެވުނު ފަދައިން ތިބާ ހިލޭ އުނގަންނައިދޭށެވެ."

76- އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ ޢަބްދިﷲ އަޙްމަދު ބިން ހަސަން ބިން ޢަބްދިލްޢަޒީޒު އަލްބަޣަވީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝުޢައިބު ބިން މަޚްލަދު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިސްމާޢީލު ބިން ޢައްޔާޝު، ހިޝާމު އައްދަސްތަވާއީގެ އަރިހުން، ޔަޙްޔާ ބިން އަބީ ކަޘީރުގެ އަރިހުން، އަބޫ ރާޝިދު އަލްޙުބްރާނީގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން ޝިބްލު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«اقْرَءُوا الْقُرْآنَ وَلاَ تَغْلُوا فِيهِ , وَلاَ تَجْفُوا عَنْهُ , وَلاَ تَأْكُلُوا بِهِ وَلا تَسْتَكْبِرُوا»[123]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ޤުރުއާން ކިޔަވާށެވެ. އަދި އެޤުރުއާނުގައި ހައްދުފަހަނައަޅާ ނުދާށެވެ. އަދި ޤުރުއާނުން ދުރުވެ އެއްކިބާވެނުވާށެވެ. އަދި ޤުރުއާން މެދުވެރިކޮށް ކައިބޮއި ނުހަދާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ބޮޑާވެގެންނުވާށެވެ."

---

[123] رواه أحمد: 15229، فضائل القرآن لأبي عبيد: 205/1 މިރިވާޔަތުގައިވަނީ 'އަދި ތިޔަބައިމީހުން ބޮޑާވެގެންނުވާށެ'ގެ ބަދަލުގައި: 'އަދި ތިޔަބައިމީހުން ޤުރުއާން ބޭނުންކޮށްގެން މުދާ ގިނަ ނުކުރާށެވެ.'

77- ✎ އަހުލުވެރިންނަށް މުޅިއުމުރު ހެޔޮކުރުމާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުލުވެރިންނަށް އަބޫ
ދައްޤާސް އަބްދުލް ބިން ސަޢުދު އަލްއަޝްޢަރީ ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުލުވެރިންނަށް ބިޝްރު
ބިންތު ފަޟީލު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ފުޟައިލު ބިން ސުފްޔާނު، އަބޫދު ﷲ ބިން
އަބޫއަބްދުﷲ ބިން މުޙައްމަދު އަލްޖުނައިދު، ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާ އަލްޖުނައިދު، އަބޫ ހުރައިރާ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރައްވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ
ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«مَنْ تَعلَّم عِلْمًا مِمَّا يبْتَغى بِهِ وَجْهُ اللّٰه لاَ يَتعَلُّمهُ إلاّ ليُصِيبَ بِهِ عَرَضًا مِنَ الدّنْيَا لَمْ يَجِدْ عرف الْجَنَّة يَوْمَ الْقِيَامَةِ»[124]

މާނައީ: "ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ މޫނުފުޅު އެދިގެން އުނގެނިގެންވާ އިލްމެއް އުނގެނިއްޖެ މީހާ، ދުނިޔޭގެ ވާޤިޢާ އެއްޗެއް ލިބިގަތުމަށްޓަކައި ދެރަވި އެއިލްމު އޭނާ ނުދަސްކޮށްފިނަމަ، ޤިޔާމަތްދުވަހު ސުވަރުގޭގެ ވަސްވެސް ނުދެކޭނެއެވެ."

78- ✎ އަހުލުވެރިންނަށް މުޅިއުމުރު ހެޔޮކުރުމާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ ޢަބްދި ﷲ
މުޙައްމަދު ބިން މަޚްލަދު ހެޔޮކުރުމާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުލުވެރިންނަށް މުޙައްމަދު ބިން އިސްޙާޤު
އަލްޙަރްބީ ރިވާކުރުމާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުލުވެރިންނަށް ވަކީޢު ރިވާކުރައްވިއެވެ: އަހުލުވެރިންނަށް
ސުފްޔާނު، ޢަލީ ބިން ޒައިދާގެ މައުލާ ވާޒިރު، ޢާމިރު ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރައްވިއެވެ:

«مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ يَتَأَكَّل بِهِ النَّاس جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَوَجْهُهُ عَظْمٌ لَيْسَ عَلَيْهِ لَحْمٌ»[125]

---

[124] رواه أبو داود: 3664 ، وابن ماجه: 252، وأحمد: 8457

[125] فضائل القرآن لأبي عبيد: 208/1 ސަނަދަކީ ޟަޢީފު ސަނަދެކެވެ. އިމާމް ބުޚާރީ ރިވާކުރައްވާ ޞަޙީޙް ޙަދީޘެއްގައި ވެއެވެ. ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «لَا تَزَالُ الْمَسْأَلَةُ بِأَحَدِكُمْ حَتَّى يَلْقَى اللهَ، وَلَيْسَ فِي وَجْهِهِ مُزْعَةُ لَحْمٍ» (رواه البخاري: 1474، ومسلم: 1040)

މާނައީ: "ޢިލްމުވެރިންގެ ގާތުން ޤުރުއާން ދުރުވެރިކޮށް ކައިބޯއިރަގަބާހު ޤުރުއާން ކިޔަވައިދީފަ، ޒާހިރުކުރުމަށްވުރެ އަންނަނިވި އާދޭ ދުނިޔެއި މަސްލަހަތުގެއިން ކަރާމަތްތަކުގައިވާ ބާރުގަދައެވެ."

-79 ✎ އަމީރުލްމުއުމިނީން ޢުމަރުބްނުލްޚައްޠާބު ވިދާޅުވިއެވެ: އަމީރުލްމުއުމިނީން އަލީ ޢުމަރުބްނު ޚައްޠާބު ބިން ސުލައިމާން ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަމީރުލްމުއުމިނީން ޝުޢައިބު ބިން އަބްދުﷲ ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަމީރުލްމުއުމިނީން ޢަބްދުﷲ ބިން ނުމައިރު ކިޔާދެއްވިއެވެ: އަމީރުލްމުއުމިނީން މުޢާވިޔާ އަބްނަޞްރީ، ނަހްޝަލުގެ އަލީހުން، އަބްދުއްރަޙްމާނުގެ އަލީހުން، އަޅުއަސްވަދު ބިން ޤައިސްގެ އަލީހުން -ޝުޢައިބު ގިޔަވައި އެހެން ބަޔަކުން ވިދާޅުވީ: އަލީ އަޅުގަޑުގެ އަލީހުންވަސްލުއެވެ. ޝުޢައިބު އަޅުގަޑާ ދެކެޔްވީއެވެ؛ ޢިމްރާނީބިނުސިރޫ ނަބިއްޔާ ނަޒީރާއެވެ- ކިޔާދެއްވިއެވެ: ޢަބްދު ﷲ - ހިޖްރީ - ބިން މަސްޢޫދު - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ:

(لَوْ أنَّ أهْلَ الْعِلْمِ صَانُوا الْعِلْمَ وَوَضَعُوهُ عِنْدَ أهْلِهِ سَادُوا بِهِ أهْلَ زَمَانِهِمْ، وَلَكِنَّهُمْ بَذَلُوهُ لِأهْلِ الدُّنْيَا لِيَنَالُوا مِنْ دُنْيَاهُمْ فَهَانُوا عَلَى أهْلِهَا، سَمِعْتُ نَبِيَّكُمْ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم يَقُول: «مَنْ جَعَلَ الْهَمَّ همًّا واحِدًا هَمِّ آخِرَتِهِ كَفَاهُ اللَّهُ هَمَّ دُنْيَاهُ، وَمَنْ تَشَعَّبَتْ بِهِ الْهُمُومُ فِي أَحْوَالِ الدُّنْيَا لَمْ يُبَالِ اللَّهُ فِي أَيِّ أَوْدِيَتِهَا هَلَكَ») [126]

މާނައީ: "ޢިލްމުވެރިން ޢިލްމު ރައްކާކޮށް ހިމާޔަތްކުރިނަމަ. އެއީ އެކަމުގެ މިސްރާބު ވެސް ދުނިޔޭގެ އެޕަހާ ﷲ އާއި ބެއްދުވާޖެހޭ ތަނަށްވަނީއެވެ."

[126] الزهد لأحمد: 119 ދިރިހުރިގޮތުގެ ސަނަދުގައިވާ ނަފްސާނީބަލި ތަރިކާގެ ބަލިހިއްސާ ކަމުގެ ޙަދީޘް ލުކޮއިބަލާކަމުގައި އިސްނާދު ވަނީ ޙަސަނުގެ ދަރަޖައިގައި ކަމަށް ޝައިޚް އަލްބާނީ ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ.

އެކަމަކު ޞައްޙަ ސަނަދަކުން އައިސް ތިރުމިޛީގައި ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިކަމަށް ޙަދީޘްގައިވެއެވެ: «مَنْ كَانَتِ الدُّنْيَا هَمَّهُ، فَرَّقَ اللَّهُ عَلَيْهِ أَمْرَهُ، وَجعَلَ فَقْرَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ، وَلَمْ يَأْتِهِ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا مَا كُتِبَ لَهُ، وَمَنْ كَانَتِ الْآخِرَةُ نِيَّتَهُ، جَمَعَ اللَّهُ لَهُ أَمْرَهُ، وَجَعَلَ غِنَاهُ فِي قَلْبِهِ، وَأَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ»

(رواه الترمذي: 2465، وابن ماجه: 4105)

މާނައީ: "އެމީހެއްގެ ވިސްނާ ކަންބޮޑުވުމަކީ ދުނިޔެ ކަމުގައިވާ މީހާ، ﷲ އޭނާގެ ކަންތައް (ވިސްނުން) ބައިބައިކުރައްވާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ފަގީރު ދެލޮލުދޮށުގައި ހާޒިރުކޮށް ދެއްވާނެއެވެ. (އެބަހީ: ފުދުންތެރި ނުލިބިއްޖާ ތަރިވެރިކަން ދެއްވާފައެވެ) އަދި ދުނިޔެއިން އޭނާއަށް ލިބިގެންވާނީ އެއްކޮށް ލިޔުއްވި އޭނާއަށް ކަނޑައެޅުއްވި ނަސީބުކަމުންނެވެ. އަދި އާޚިރަތުގެ ނިޔަތަކީ (ވަޒަނަވާ ވިސްނުމަކީ) އާޚިރަތްކަމުގައިވާ މީހާ، ﷲ އޭނާގެ ކަންތައް އޭނާއަށް ޖަމާކޮށްދެއްވާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ފުދުންތެރިކަން އޭނާގެ ހިތުގައި ލައްވާނެއެވެ. އަދި ދުނިޔެ، ނިކަމެތިވެ ތަބާވެގެންވާ ހާލުގައި އޭނާގެ ގާތަށް އަންނާނެއެވެ."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (...فَحِرصُ الرَّجُلِ عَلَى الْمَالِ وَالشَّرَفِ يُوجِبُ فَسَادَ الدِّينِ فَأَمَّا مُجَرَّدُ الْحُبِّ الَّذِي فِي الْقَلْبِ إذَا كَانَ الْإِنْسَانُ يَفْعَلُ مَا أَمَرَهُ اللَّهُ بِهِ وَيَتْرُكُ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ. وَيَخَافُ مَقَامَ رَبِّهِ وَيَنْهَى النَّفْسَ عَنْ الْهَوَى فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُعَاقِبُهُ عَلَى مِثْلِ هَذَا إذَا لَمْ يَكُنْ مَعَهُ عَمَلٌ وَجَمْعُ الْمَالِ إذَا قَامَ بِالْوَاجِبَاتِ فِيهِ وَلَمْ يَكْتَسِبْهُ مِنْ الْحَرَامِ لَا يُعَاقَبُ عَلَيْهِ؛ لَكِنَّ إخْرَاجَ فُضُولِ الْمَالِ وَالِاقْتِصَارَعَلَى الْكِفَايَةِ أَفْضَلُ وَأَسْلَمُ وَأَفْرَغُ لِلْقَلْبِ وَأَجْمَعُ لِلْهَمِّ وَأَنْفَعُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ...) (مجموع الفتاوى: 108/11)

މާނައީ: "...މުދަލާއި ޝަރަފުވެރިކަމަށް މީހާގެ ހިރުސްވެރިކަން ދީންވެރިކަން ފާސިދުވުމަށް ވާޖިބުކުރާ ކަމެކެވެ. ދެންފަހެ، ހިތުގައި ހުރި ހަމައެކަނި މުހައްބަތަށް ބަލާނަމަ، އިންސާނާ ﷲ އޭނާއަށް އަމުރުކުރައްވާފައިވާ ކަންތައްތައް ކޮށް، ﷲ ނަހީކުރެއްވި ކަންތައްތަކުން ދުރުހެލިވާނަމަ، އަދި އޭނާގެ ވެރި ރައްބުގެ ހަޟްރަތުގައި ހުންނަންޖެހޭ ހުރުމާއިމެދު ބިރުވެތިވެ، ހަވާނަފްސުގެ އެދުމުން އޭނާގެ ނަފްސު ނަހީކުރާނަމަ، ފަހެ ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ މިފަދަ ކަމަކަށް އޭނާއަށް އަދަބު ނުދެއްވާނެއެވެ. އެއީ (މުދަލާއި ޝަރަފަށް ހަމައެކަނި ހިތުގައި ލޯބިވުމެވެ) އޭގެ އިތުރުން އަމަލުކުރުމުގެ އެއްޗެއް ނުވާނަމައެވެ. އަދި މުދާ އެއްކޮށް ޖަމާކުރުމުން، އެކަމުގައިވާ ވާޖިބުތައް އަދާކޮށް، އަދި ހަރާމުން ނުލިބޭނަމަ، އެކަމަށް އަދަބެއް ނުދެއްވާނެއެވެ. އެކަމަކު ޒިޔާދަ މުދާ ދޫކޮށްލުމާއި ފުދޭވަރަށް ހިފެހެއްޓުމަކީ ވަރަށް މާތް، އަދި ސަލާމަތްތެރި، އަދި ހިތަށް ވަރަށް ފަސޭހަ، އަދި ވިސްނުން އެއްކޮށްލަދޭ ގޮތް އަދި ދުނިޔެއާއި އާޚިރަށްގައި މަންފާ ކުރާ ގޮތެވެ..."

މާނައީ: "އިލްމުގެ އަހުލުވެރިން އިލްމު ރައްކާތެރިކޮށް އަދި އޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ގާތުގައި އިލްމު ލައިފިނަމަ (އެބަހީ: އިލްމު އުނގަންނައިދޭން ޙައްޤުވެގެންވާ މީހުންނަށް އުނގަންނައިދީފިނަމަ)، ފަހެ އޭގެ ސަބަބުން އެބައިމީހުންގެ ޒަމާނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ވެރިކަން އެބައިމީހުން ކުރިއެވެ. އެހެންނަކަމު އެބައިމީހުން އެއިލްމު ހަދިޔާކުރީ ދުނިޔޭގެ (އުފާވަކާއި މުދާތަކުގެ) އަހުލުވެރިންނަށެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ދުނިޔޭގެ އުފާވަކަން އެއްކޮށް ލިބިގަތުމަށެވެ. އެހިނދު އެއިލްމުވެރިން އެބައިމީހުންނަށް (އެބަހީ: ދުނިޔޭގެ މުދާތަކުގެ އަހުލުވެރިންނަށް) އަގެއްނެތް ނިކަމެތިބޭފުޅުންކަމުގައި ވެގެންދިޔައެވެ. ތިރިހަމައިގެ ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރައްވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: 'އެމީހަކު ވިސްނާ ޤަބޫލުކުރާ ކަންތަކަކީ އެއްގޮތް ކަމުގެކަމާއި، އާޚިރަތުގެ ކަންތައްތަކާއި ބޭނުންވާ ކަންބޮޑުވުމަކީ ވިސްނުންތަކުގައި ހަމަހިފައިދީ، ﷲ އެމީހަކަށް އެމީހާގެ ދުނިޔޭގެ ކަންބޮޑުވުމަކީ ވިސްނާ ކަންތައް ފުއްދަވައިދެއްވާނެއެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ ޙާލަތުތަކުގައި (އެއީ ކަންތަކުގައި) އެއްގޮތް ކަންބޮޑުވުމާއި ވިސްނުން ތަފާތުވެގެންވާ ކަމުގައިވާ މީހާއަކީ، އެދުނިޔޭގެ ވާދީތަކުގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ކޮންމެ ވާދިއެއްގައި ހަލާކުވެގެންދިޔަޔަސް ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އަޒާބު ނުލައްވާނެއެވެ."

-80 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޢައްލިމު ހަމަހަމަކުރައްވާ ވިދާޅުވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޅާ ޢަބްދި ﷲ މުޢައްލިމު ބުނު މަސްޢޫދު ޙައްޤުއްވާ ވިދާޅުވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްރާހީމް ބުނު މަސްޢޫދު ޙައްޤުއްވާ ވިދާޅުވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ބުނު ޢަބްދި ﷲ ބުނު ޒައިދުއްޖ ޙައްޤުއްވާ ވިދާޅުވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫއަބްދުއްސަލާމް ބުނު ޢަބްދުލް އަބްދުއްސަލާމް ޙައްޤުއްވާ ވިދާޅުވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އީސާ ބުނު ޔޫނުސް އަބްދުއްޙީމް ޙައްޤުއްވާ ވިދާޅުވެއެވެ:

(أقْبلْتُ حَتَّى أقمْتُ عِنْدَ الْحسَنِ فسَمِعْتُهُ يَقُولُ: قَرأَ هَذا الْقُرْآنَ ثَلاثَةُ رِجَالٍ: فَرَجُلٌ قَرأَهُ فَاتَّخذَهُ بِضاعَةً وَنَقَلَهُ مِنْ بَلَدٍ إِلَى بَلَدٍ، وَرجُلٌ قرأَهُ فَأَقَامَ عَلَى حُرُوفِهِ، وَضَيَّعَ حُدُودَهُ يَقُولُ: إِنِّي وَاللّٰه لاَ أُسقِطُ مِنَ الْقُرْآنِ حَرْفًا، كَثَّرَ اللّٰه بِهِمُ الْقُبُورَ، وَأَخْلَى مِنْهُمُ الدُّورَ فوَاللّٰه لَهُمْ أَشَدُّ كِبرًا مِنْ صَاحِبِ السِّرِيرِ عَلَى سَرِيرِهِ، وَمِنْ صَاحِبِ الْمِنْبَرِ عَلَى مِنْبَرِهِ، وَرَجُلٌ قَرأَهُ فَأَسْهَرَ لَيْلَهُ وَأَظْمَأَ نَهَارَهُ وَمَنَعَ شَهْوَتَهُ، فَخنَوْا فِي بَرَانِسِهِمْ ورَكَدُوا فِي مَحَارِبِهِمْ، بِهِمْ يَنْفِي اللّٰه عَنَّا الْعَدُوَّ وَبِهِمِ يَسْقِينَا اللّٰهُ الْغَيْثَ، وَهَذَا الدَّرْبُ مِنَ الْقُرَّاءِ أَعَزُّ مِنَ الْكِبْرِيتِ الأَحْمَرِ.)

މާނައީ: "އަލްޙަސަނުގެ އަރިހުގައި ހުއްޓެވުމަށް ފަށްދަން އަހުރެން ކުރިމަތިލާއިގެން އައީމެވެ. އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ: 'ތިން މީހަކު މި ޤުރުއާން ކިޔަވައެވެ: ޤުރުއާން ކިޔަވާ އަދި އެޤުރުއާނަކީ ވިޔަފާރި މުދަލެއްކަމުގައި ހަދާ އެއްރަށުން އަނެއް ރަށަށް އުފުލާ އެއޮޅި ގެންދިޔަ މީހެކެވެ. އަދި ޤުރުއާން ކިޔަވާ، ޤުރުއާނުގެ އަކުރުތަކަށް ޤާއިމުކޮށް ސީދާކޮށް، އަދި ޤުރުއާނުގެ ޙައްދުތަކަށް ނަގައިލި މީހެކެވެ. އޭނާ ބުނެއެވެ: ﷲ ގަސަމާ ބުނަމެވެ! އަހުރެން ޤުރުއާނުން އެއްވެސް އަކުރެއްވެސް ވައްޓައެއް ނުލަމެވެ.' ﷲ މިބާއިމީހުންނައިގެން ޤަބުރުތަކަށް ގިނަކުރައްވާނދޭވެ! އަދި ގެތަކުން މިބާއިމީހުން ހުސްކުރައްވާނދޭވެ! (އެބަހީ: އެބާއިމީހުން ހަލާކު ކުރައްވާ، އެބާއިމީހުންގެ ދުޝަރިން މީސްތަކުން ސަލާމަތްކުރައްވާނދޭވެ!) ﷲ ގަސަމާ ބުނަމެވެ! އެބާއިމީހުންނަށް ތަޚްތުގެ މައްޗަށް ބޮޑާވެގަންނަ ތަޚްތުގެ ވެރިޔާއަށްވުރެ، އަދި މިންބަރުގެ މައްޗަށް ބޮޑާވެގަންނަ މިންބަރުގެ ވެރިޔާއަށްވުރެ ބޮޑާކަން ބޮޑުވެގެންވާ ބައެކެވެ.

އަދި ޤުރުއާން ކިޔަވާ، އެޤުރުއާން ކިޔުވުން އޭނާ ރޭގަނޑު ހޭލައްވާލި، އަދި ދުވާލު ކަރުހިއްކުވި، އަދި އޭނާގެ ޝަހުވަތްތަށް މަނާކުރި މީހެކެވެ. ދެން އެބާއިމީހުންގެ ބުރުނުސް' ފޮތިގަނޑުތަކުގައި ކަރުނައާ ބުރި، އަދި އެބާއިމީހުންގެ (އަޅުކަންކުރާ) މިޙްރާބުތަކުގައި ހަމަހިމޭންވީއެވެ. ﷲ سُبحانَهُوَتعالَى އަހަރުމެންގެ ކިބައިން ޢަދުއްވުން ދުރުކުރައްވަނީ، އަދި ﷲ އަހަރުމެންނަށް ވާރޭ ދެއްވަނީ އެބާއިމީހުންގެ ސަބަބުންނެވެ. ޤުރުއާން ކިޔަވާމީހުންގެ ތެރެއިންވާ މިބާވަތުގެ މީހުންނީ ރަތް ކިބްރީތު (ރަތް ރަތްމުއްސި ނުވަތަ ޖަވާހިރަށް) ވުރެވެސް ނާދިރު ބައެކެވެ."

✎ މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

މިމާނަގައި އައިސްފައިވާ ޚަބަރުތައް ގިނަވެގެންވެއެވެ. މިކަމުގައި އަހުރެން ޒަބްތުކުރީ ޤުރްއާނުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ނަސޭހަތްތެރިވުމެވެ. އެއީ އެބައިމީހުން ކުރި މަސައްކަތަކީ ބާޠިލުވެގެން ނުދިޔުމަށެވެ. އެބައިމީހުން އޭގެ ބޭނުންކޮށްގެން ދުނިޔޭގެ ޝަރަފުވެރިކަން ހޯދަންޖެހިނަމަ، އެކަމުގެ ސަބަބުން އާޚިރަތުގެ ޝަރަފުވެރިކަމުން އެބައިމީހުން މަޙްރޫމުވެގެންދާނެއެވެ. އެއީ ދުނިޔޭގެ މުދާތަކުގެ އަހުލުވެރިންގެ އުމުރަކާއި މުދާތަކަށް ދަރިވެރިވެގެން އެބައިމީހުންނަށް އެޤުރްއާން ޚާއްޞަކުރިނަމައެވެ. اللّٰه سُبحانَهُوتعالَى، ޤުރްއާން އުފާވެރިން އެކަމުން ރައްކާތެރިކުރައްވާނެއެވެ.

މުސްލިމުންނަން ޙިފާޡަތްކުރަން އިނގިރޭޒި މިހާ، ޤުރްއާނުގެ އަހުލުވެރިން އަދަބުވެރިވާން ޖެހޭނެއެވެ. އެކަމުގެ ޘަވާބު އޭނާ އެދޭހިތުން اللّٰه عَزَّوَجَلَّ ގެ ބިރުވެތިވުމުންނެވެ. ޤުރްއާން ދުވެރިޔާން ހަލާކުވަންދުވަހައިސް ކާރިތަ މިހާރު ކިބައިން އޭނާ ފުރިގަންނަހުއްޓެވެ. އޭނާއި އަޚްލާޤީ ނަފުސުގައި ތަވާޟުޢުވެރިވެ ނިކަމެތިކަމުގެ ފަރާ ޙިފާޛަތްކުރުމާ ދިމާވާނޭ. އެއީ اللّٰه عَزَّوَجَلَّ ބާރުގަދަކަމުގައި (ޤަދަރާއި ދަރަޖަ) އުފެދިގެންވާ ދިމާކުރުމުގައި އޭނާ ދަރަޖަ ކުރުވާނޭއެވެ.

81- ✎ އަހަރެމެންނަށް މުޙައްމަދު ޢަބްދުއްލާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް ޖަޢުފަރު ބިން އިސްޙާޤު ބިން ޢަރީފާ ޙާރިޘްއާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް ބުޚާރީ اللّٰه ބިން ޢުމަރު އަލްޤަވާރީރީ ޙާރިޘްއާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް ބައްޝާރު ބިން ޤައިދު ޙާރިޘްއާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަސްޢޫބު ވިދާޅުވަނިކޮށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

«يَنْبَغِي لِلْعَالِمِ أنْ يَضَعَ الرَّمادَ عَلَى رَأسِهِ تَوَاضُعًا لِلّٰه عَزَّ وجَلّ»

މާނައީ: "اللّٰه عَزَّوَجَلَّ އަށް ތަވާޟުޢުވެރިވުމަށްޓަކައި ޢިލްމުވެރިޔާ އޭނާގެ ބޮލުގައި އަޅިވެލި އެޅުން އެކަށީގެންވެއެވެ." *****

ޤުރުއާން ކިޔަވާދޭމީހާއަށް ކިޔަވާމީހާގެ ގައިގައި ހުންނަންޖެހޭ އަޚްލާޤީ ދިރުމުރުތުރުވުން ބާބު

މުޙައްމަދު ބިންތު ޙުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

82- އެހެން މީހަކަށް ކިޔާދޭ އަދި ނަގަމުންދާ މީހާ، ފަހެ އޭނާގެ ކުރިމަތީގައި އިށީންދެ އިނުމުގައި އަދަބުވެރިކަން ރިޢާޔަތްކުރަން ޖެހޭނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ކުރިމަތީގައި އިށީންދެއިނުމުގައި ބޭއަދަބުވެރިވެ ނިކަމެތިވާންޖެހޭނެއެވެ. އޭނާ އިށީންނުމުގައި ބޭއަދަބުވެރިވެ، އޭނާއާއި ކުރިމަތިލައިގެން އިށީނަހުއްޓެވެ. ދެންފަހެ އޭނާގެ ކިބައިން ފޫހިވެ ހިތްދަތިވެދާނެފަދަ އެކަމެއް ކޮށްދެރިވާހުށްޓެވެ. އަދި އޭނާއާއި ދިމާލަށް އެއްޗެހިކިޔާ ކުރުފިޔާހިދުރުމަސް ކަމެއްކުރާށެވެ. ބަލައިގަން، އަދި އޭނާއަށް މަޖުބޫރީކުރާށެވެ. އަދި އޭނާއަށް ހައިބަތުދީ، އޭނާދެކެ ބިރުވެރިވާހަކަށެވެ.

- އޭނާއަށް ތަނަވަސްކަން ނަގައިދެނިވި ދަސްކުރުވުނުކަމަށް އޭނާއަށް އެދޭ މިންވަރަކަށް (ޝައިޚުގެ ކިބައިން) ނަގައިގަތުމަށް އަޅުކަން ޙާޟިރުކުރާށެވެ. އޭނާގެ އަމިއްލަ ނަފްސު އެންމެ ބޮޑަށް ދަސްކުރަންވާނީ އޭނާއެވެ. ފަހިކުރުމުގައި ފަސް އާދަތަކުން ސަރުމަންވެފައި ދިނައިން އޭނާއަށް ނަގައިދިނުމުގެ ވާހަކަ އަދިއްޔާ ތަނަވަސްކަމުގެ ވާހަކަ، ފަހެ އޭއަށްވުރެ ރިޔަރަން ފަހިދިނުމަށް އެކަން އެކަށީގެންވުމެވެ.

އަދި ވިން އާދަތް ގޮސްވީ ފަހިދުވުމުގައި އޭނާއަށް ނަގައިދިނުމަށްވަނިކޮށް އޭނާދެކެނަމަ ފަސް އާދަތް ފަހިދިނުމަށް އޭނާ ނަހީހުއްޓެވެ. ދުސްތޫރު އޭނާއަށް ވިސް އާދަތް ފަހިދިނުމަ، އެއަށްވުރެ އިތުރު ނުކުރެވިދާނެއެވެ. އޭނާގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށް ފަސް އާދަތް ނަގައިދިނުމަށްވަނިކޮށް އޭނާއަށް އެދިގެންވާނަމަ، ވީއްލުމަށް މަޖުބޫރީކުރާށެ އެހެނީ

އިތުރުކޮށްދިނުމަށް އޭނާ އެދޭނީއެވެ. ދެންފަހެ އެކަމާ އުސްތާޛު ދެކޮޅުހަދައިފިނަމަ، އިތުރަށް އެދުމުން އުނދަގޫ ނުކުރާނެކަމެވެ. އަދި އޭނާގެ ކިބައިން އުސްތާޛު ބޭނުންވާ ގޮތުގެ މަތީގައި އޭނާ ކެތްތެރިވާނެކަމެވެ. އެހެނީ އޭނާ އެފަދައިން ކަންތައްކޮށްދިނަމަ، إن شاء الله އެކަންތައްވާނީ އޭނާއަށް ހަދިޔާ އޭނާއަށް އިތުރަށް ފައިދާކުރުމަށް ބާރުގަދަކަމުގައެވެ.[127]

---

127 ޤުރުއާން ހިތުދަސްކުރުމުގައި ސަލަފުން އަމަލުކުރެއްވި ގޮތަކީ: އެއްބަޔަކާ ގިނަ ޢާއިލާތަކެއް ދަސްނަކޮށް، މަދު އަދަދެއްގެ ޢާއިލާއެއް ދަސްކުރުމުން. ދެން ދަސްކުރުމުގެ މަދު ޢާއިލާތަކުގެ ގަނޑުބިލާއި، ފުރަތަމަ އެއްޗަކީ، ޕާރާތަކުގެ ފޮޅުވަރާއި ހަމައެކަނި ޢާއިލާތަކެއް ދަސްކުރުމުގައެވެ. އެއިން އެއްޗެހި ޢާއިލާތަކުގެ ކުރިން ދަސްކުރުމުން ބުނެވެއެވެ. މިކަމަށް އެކަނި މީހުންގެ ކުރިން ޤުރުއާނުގެ ޢާއިލާތަކާ ގުޅުވާލެއްވި ހަމަ ޤުރުއާންގެ ބޮޑެތި ބައިތައް ދަސްކުރުމުން ކުރީގައި ހުރި ފުދޭވަރު ކުޅިވަރުކުރުމަކީ މަކުރުވެރިކަމެވެ. ޤުރުއާން ކިޔަވައިދިނުމުގައި ބައެއް ސަލަފުންގެ ގޮތަކީ، ފުރަތަމަ ދަރިވަރު ކުރިއަށް ގެންދިއުމަށް ކުދިން ޤުރުއާނާއި، ދަރިވަރުގެ ހާލަތާއި އެއްގޮތްވާގޮތަށެވެ. މިކަމަށް ބަޔަކު ސަލަފުންގެ ކުދިންނަށް ބޮޑު މިންވަރަކަށް ކުޅުމަށް ދޫކޮށްލާ ކުދިން ޤުރުއާން ކިޔަވަން ފެށުމުގެ ކުރީގައި ކުޅިވަރަށް ވަގުތު ދިނުމެވެ. އެ އުނދަގޫކަން ޤުރުއާނުގެ ފަރާތުން ފަސޭހަވެގެން ދިއުމަށްޓަކައެވެ. ފަހުން ކުދިން ކުޅިވަރާ ދުރަށް ކިޔަވަން ވަގުތު ދީގެން އެކަމަށް ވަރުގަދަ ގޮތުގައި ކިޔަވައިދިނުމެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ބަލާއިރު ސަލަފުންގެ ގޮތްތަކުން ބައެއް ތަނެއްގައި ކުދިން ކިޔަވައިދިނުމުގައި ހިތްވަރުދީފައިވެއެވެ.

އިބްރާހީމް އައްނަޚަޢީ ވިދާޅުވިއެވެ: رَحِمَهُ ٱللَّهُ «كَانُوا يَكْرَهُونَ أَنْ يُعَلِّمُوا الصَّبِيَّ الْقُرْآنَ حَتَّى يَعْقِلَ» (مصنف ابن أبي شيبة: 30031)

މާނައީ: "ކުދިންނަށް ވިސްނުމާއި ވިސްނުން ލިބުމުގެ ކުރިން ޤުރުއާން ކިޔަވައިދިނުމަށް ނުރުހިއެވެ. ކިޔަވައިދިނުމަށް ނުރުހިއްސަވައެވެ."

އިބްނު ކަޘީރު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَقَدِ اسْتَحَبَّ بَعْضُ السَّلَفِ أَنْ يُتْرَكَ الصَّبِيُّ فِي ابْتِدَاءِ عُمْرِهِ قَلِيلًا لِلَّعِبِ، ثُمَّ تُوَفَّرُ هِمَّتُهُ عَلَى الْقِرَاءَةِ، لِئَلَّا يُلْزَمَ أَوَّلًا بِالْقِرَاءَةِ فَيَمَلَّهَا وَيَعْدِلَ عَنْهَا إِلَى اللَّعِبِ، وَكَرِهَ بَعْضُهُمْ تَعْلِيمَهُمُ

الْقُرْآنَ وَهُوَ لَا يَعْقِلُ مَا يُقَالُ لَهُ، وَلَكِنْ يُتْرَكُ حَتَّى إِذَا عَقِلَ وَمَيَّزَ عُلِّمَ قَلِيلًا قَلِيلًا بِحَسَبِ هِمَّتِهِ وَنُهْمَتِهِ وَحِفْظِهِ وَجَوْدَةِ ذِهْنِهِ، وَاسْتَحَبَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنْ يُلَقَّنَ خَمْسَ آيَاتٍ خَمْسَ آيَاتٍ...)

(تفسير ابن كثير: 75/1)

މާނައީ: "...ކުއްޖާގެ އުމުރު ކުޑަކޮށްހުއްޓައި ކިޔަވައިދިނުމަށް ޤުރުއާން ކިޔަވައިދޭން ބައެއް ސަލަފުން ތަޖްވީދުކުރުވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ހިތުދަސްކޮށް ކުއްޖާގެ ވިސްނުން ބާރުވާންފެށީމައެވެ. އަދި އެންމެ ފުރަތަމަ ހިތުވުން ކުއްޖާއަށް ތަޖްވީދުކުރުވުން، ދެން އެކަމުން ކުއްޖާ ފުރިހަމަ، އެކަން ދަސްކޮށް ކިޔަވަން ނިދިދުމަކަށްބަދަލުވިއެވެ. އަދި އޭގެ ތެރެއިން ބައެއް ބޭކަލުން، އެކުއްޖާއަށް ހިތް އެއްޗެއް ވިސްނާވަރުވެއްޖައުމަށް ދަސްކުރުން ފުރުޞަތު އެކުއްޖާއަށް އުނގެންނައިދިނުމަށް ނުކުރެވިފައެވެ. އެހެންކަމުން އެކުއްޖާއަށް ވިސްނި، ހެރި ނަޒަރި ވަރުގެ ވަރުގަދަކަމާއި ޤުރުއާން ހިތުދަސްކުރުމާއި، ވިސްނާކަށްވުރެ ކުޑަކުދިންނަށް، ވިސްނި ނަޒަރިގެ ފުރުޞަތު ކިޔަވައިދިނުމަށް ހުރި މިންވަރަކުން މަދު މަދުން އުނގެނިއެއްޖައުމަށެވެ. އަދި އުމަރު ބިން ޚައްޠާބު ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު، ފަސް އާޔަތުން ފަސް އާޔަތުން ތަޢުލީމުދިނުމަށް ލޯބިވެވަޑައިގަތެވެ..."

އަބޫ ޢަބްދުއްރަޙްމާން އައްސުލަމީ ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّا أَخَذْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَنْ قَوْمٍ أَخْبَرُونَا أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا تَعَلَّمُوا عَشْرَ آيَاتٍ لَمْ يُجَاوِزُوهُنَّ إِلَى الْعَشْرِ الْأُخَرِ حَتَّى يَعْلَمُوا مَا فِيهِنَّ فَكُنَّا نَتَعَلَّمُ الْقُرْآنَ وَالْعَمَلَ بِهِ وَإِنَّهُ سَيَرِثُ الْقُرْآنَ بَعْدَنَا قَوْمٌ لَيَشْرَبُونَهُ شُرْبَ الْمَاءِ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ بَلْ لَا يُجَاوِزُ هَاهُنَا وَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى الْحَلْقِ.)

(الطبقات لابن سعد: 212/6، البدع لابن وضاح: 255)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އަހަރުމެން މިޤުރުއާން ހިފީ ތަބާވުމުގެ އަހަރުމެންނަށް ޚަބަރުދިން ބަޔަކުންނެވެ: އެބައިމީހުން ދިހައާޔަތް އުނގެނުމުން، އެއާޔަތްތަކުގައިވާ ކަންތައް އެނގިއްޖައުމަށް ދެން ދިހައާޔަތަށް ދާކަށް ނޫނެވެ. ދެންފަހު، އަހަރުމެން ޤުރުއާނާއި އެގޮތުގައި ޢަމަލުކުރުން ދަސްކުރީމެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އަހަރުމެންގެ ފަހުން ބަޔަކު ޤުރުއާން ވާރުތަވާނެއެވެ. އެބައިމީހުން ފެންބޮއެއް ފަދައިން އެމީހުން ބޮއާނެއެވެ. އެއީ ކަރުހުތްބުޅަށް ފަހަނައަޅައި ނުދާނެއެވެ. އަދި ހަމައެއާ މިތަން ފަހަނައަޅައި ނުދާނެއެވެ. -ދެން އެކަލޭގެފާނު އަތްޕުޅު ކަރުގައި އެޅުއްވިއެވެ."

އިބްނު މަސްޢޫދު ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ވިދާޅުވިއެވެ: «كَانَ الرَّجُلُ مِنَّا إِذَا تَعَلَّمَ عَشْرَ آيَاتٍ، لَمْ يُجَاوِزْهُنَّ حَتَّى يُعْرَفَ مَعَانِيَهُنَّ وَالْعَمَلَ بِهِنَّ» (تفسير الطبري: 74/1)

މާނައީ: "އަހަރުމެންގެ ތެރެއިން މީހަކު ދިހަ އާޔަތް ދަސްކޮށްފިނަމަ، އެއާޔަތްތަކުގެ މާނަތައް އެނގި، އަދި އެއާޔަތްތަކާ ބެހޭގޮތުން ޢަމަލުކޮށް، އެއާޔަތަށް ފަހަނައަޅައި ހިނގައެއް ނުދެއެވެ."

އަބޫ ޢާލިޔާ ﷬ ވިދާޅުވިއެވެ: «تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ خَمْسَ آيَاتٍ خَمْسَ آيَاتٍ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَأْخُذُهُ خَمْسًا خَمْسًا» (مصنف ابن ابي شيبة: 29930)

މާނައީ: "ފަސް އާޔަތުން ފަސް އާޔަތުން ތިޔަބައިމީހުން ޤުރުއާން އުނގެނޭށެވެ. އެހެނީ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ޤުރުއާން ނަންގަވަމުން ގެންދެވީ ފަސް އާޔަތުން ފަސް އާޔަތުންނެވެ."

އިސްމާޢީލް ބިން ރަޖާ ﷬ ވިދާޅުވިއެވެ: (قَرَأت على أبي عبد الرَّحْمَن فلَمَّا بلغت الْعشْر قَالَ حَسبك هَذَا عشر قَالَ سُوَيْد وَكَانَ يُقْرِئهُمْ عشرا عشرا.) (البيان في عد آي القرآن: 34/1)

މާނައީ: "އަހަރެން އަބޫޢަބްދުއްރަޙްމާނު (އައްސުލަމީ)އަށް ކިޔަވައިދިނީމެވެ. ފަހެ ދިހަ އާޔަތަށް އަހަރެން ފޯރުނުއިރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހުރިއްޖެއެވެ. މިއީ ދިހައެކެވެ.' ސުވައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނު އެބޭފުޅުންނަށް ކިޔަވައިދެއްވަމުން ގެންދެވީ ދިހަދިހައިންނެވެ.'"

ބިޝްރު ބިން ޙާރިޘު ﷬ ވިދާޅުވިއެވެ: (قَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: مَنْ تَعَلَّمَ خَمْسًا خَمْسًا لَمْ يَنْسَهُ.) (شعب الإيمان للبيهقي: 1807)

މާނައީ: "ބައެއް ޢިލްމުގެ އަހުލުވެރިން ވިދާޅުވިއެވެ: ފަސް އާޔަތުން ފަސް އާޔަތުން ޤުރުއާން ދަސްކޮށްފިމީހަކު އެޤުރުއާން ހަނދާން ނުނެތޭނެއެވެ."

އަބޫބަކުރު ބިން ޢައްޔާޝް ﷬ ވިދާޅުވިއެވެ: (لمَّا أتت لي إحدى وعشرون سنة أتيت عاصماً، فأخذت عنه القرآن خمساً خمساً. قال: وأخبرني أنه أخذه على زِر ثلاثاً ثلاثاً. قال: فأخبرني أنه أخذه على ابن مسعود آية آية، قال: فكنت إذا فرغت منها يقول لي: خذها إليك، فهي خير مما طلعت عليه الشمس، ولهي خير من الدنيا وما فيها...) (جمال القراء: 530/1)

މާނައީ: "އަހަރެންނަށް އެކާވީސް އަހަރުވީއިރު، އާޞިމްގެ އަރިހަށް އަހަރެން ދިޔައީމެވެ. އަދި ފަސް އާޔަތުން ފަސް އާޔަތުން އަހަރެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ޤުރުއާން އުނގެނުނީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު އަހަރެންނަށް ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވީކަމުގައި: އެކަލޭގެފާނު ތިން އާޔަތުން ތިން އާޔަތުން ޒިއްރުގެ އަރިހުން ޤުރުއާން ނަންގަވިއެވެ. އަދި ޒިއްރު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވީކަމުގައި: އެކަލޭގެފާނު އިބްނު މަސްޢޫދުގެ އަރިހުން އާޔަތަކުން އާޔަތަކުން ޤުރުއާން އުނގެނިވަޑައިގަތެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: އެގޮތުން އަހަރެން ކިޔަވާ ނިމުނީމަ އެކަލޭގެފާނު އަހަރެންނަށް ވިދާޅުވެއެވެ: 'މިއީ ތިބާއަށް ނަގައިގަންނާށެވެ. ފަހެ އިރު އެރޭ މައްޗަށް އެރި ހުރިހާ އެއްޗަކަށްވުރެ ހެޔޮއެއްޗެކެވެ. އަދި ދުނިޔޭއާއި ދުނިޔޭގައި ވާ އެއްޗަކަށްވުރެ ހެޔޮއެއްޗެކެވެ..."

އަބޫބަކުރު ބިން ޢައްޔާޝް رَحِمَهُ ٱللَّهُ، އިބްނުލް މުބާރަކު رَحِمَهُ ٱللَّهُ އަށް ދަންނަވައިފައެވެ: (قرأت القرآن عَلَى عاصم بن أبي النجود فكان يأمرني أن أقرأ عليه كل يوم آية لا أزيد عليها ويقول إن هذا أثبت لك فلم آمن أن يموت الشيخ قبل أن أفرغ من القرآن فما زلت أطلب إليه حتى أذن لي فِي خمس آيات كل يوم.)
(طبقات الحنابلة: 42/1)

މާނައީ: "އަހުރެން ޢާޞިމް ބުން އަބީ ނަޖޫދަށް ޤުރްއާން ކިޔާދިނީމެވެ. ދުވަހަކު އެކަތްތަކަށްވުރެ އަހުރެންނަށް އަމުރުކުރައްވަމުން ގެންދެވީ ކޮންމެ ދުވަހަކު އާޔަތެއް ކިޔުމަށްކަމައި، އަދި އެއަށްވުރެ އިތުރު ނުކުރައްވައެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިގޮތް ތިބާއަށް ގާއިމުކަން ދޭނެގޮތެވެ.' ދެން އަހުރެން ޤުރްއާން އެއްކޮށް ކިޔަވާ ނިމުމުގެ ކުރިން ޝައިޚު ނިޔާވެދާނެކަމާއިމެދު އަހުރެންނަށް ބިރުގަނޑުއެޅުނެވެ. ދެން އަހުރެން އެކަށްވުރެ އިތުރުން އެދުމުން ގެންދިޔައީމެވެ. އެއީ ކޮންމެ ދުވަހަކު ފަސް އާޔަތް ކިޔައިދިނުމަށް އަހުރެންނަށް އިޒުނަދެއްވުމަށް ހުއްދަދެއްވީއެވެ."

އިބްނު ޢުމަރު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمَا ވިދާޅުވިއެވެ: «لَقَدْ عِشْنَا بُرْهَةً مِنْ دَهْرِنَا وَاحِدُنَا يُؤْتَى الْإِيمَانَ قبلِ الْقُرْآنِ وَتَنْزِلُ السُّورَةُ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنتَعَلَّمُ حَلَالَهَا وَحَرَامَهَا وَزَاجِرَهَا وَآمِرَهَا وَمَا يَنْبَغِي أَنْ يَقِفَ عِنْدَهُ مِنْهَا كَمَا تَعْلَمُونَ أَنْتُمُ الْقُرْآنَ لَقَدْ رَأَيْتُ الْيَوْمَ رِجَالًا يُؤْتَى أَحَدُهُمُ الْقُرْآنَ قَبْلَ الْإِيمَانِ فَيَقْرَأُ مَا بَيْنَ فَاتِحَتِهِ إِلَى خَاتِمَتِهِ مَا يَدْرِي آمِرَهُ وَلَا زَاجِرَهُ وَلَا مَا يَنْبَغِي أَنَ يَقِفَ عِنْدَهُ، يَنْثُرُهُ نَثْرَ الدَّقَلِ» (الإيمان لابن منده: 207)

މާނައީ: "އަހަރުމެންގެ ޒަމާނުގައި ދުވަސްކޮޅެއް ވަންދެން ދިރިއުޅުނީމެވެ. އެދުވަސްވަރުގައި، އަހަރުމެންގެ ތެރެއިން މީހަކަށް ޤުރުއާނުގެ ކުރިން އީމާންކަން ލިބުނެވެ. މުޙައްމަދު صَلَّىٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ މައްޗަށް ސޫރަތް ބާވައިލެވުމުން، ދެން އަހަރުމެން އެ ސޫރަތުގައިވާ ޙަލާލު ކަންތައްތަކާއި، ޙަރާމް ކަންތައްތަކާއި، މަނާކުރާ ކަންތައްތަކާއި، އަމުރު ކުރާ ކަންތައްތަކާއި، އަދި އެކަންތައްތަކުގެ ގާތުގައި (އަރައިނގަތް) ހުއްޓެންޖެހޭ ކަންތައް އަހަރުމެން އުނގެނުނީމެވެ. އެއީ މިއަދު ތިޔަބައިމީހުން ޤުރުއާން ދަސްކޮށްގަނެއްވާގޮތަށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މިއަދު އަހުރެން ބަލާލު ދުށީމެވެ. އެބައިމީހުންކުރިން މީހަކަށް އީމާންކަމުގެ ކުރިން ޤުރުއާން ދެވޭތީ. ދެން ޤުރުއާން ފަށައިގެން ނިމެންދެން އޭނާ ކިޔަވައެވެ. އޭނާއަކަށް ޤުރުއާނުގައި އަމުރުކުރާ ކަންތައް، އަދި މަނާކުރާ ކަންތައްތައް، އަދި އެކަންތައްތަކުގެ ގާތުގައި ހުއްޓެންޖެހޭ ކަންތައްތަކީ ކޮބައިކަމެއް ނޭނގެއެވެ. ވަކިވަކިވާ ހަލާކުވެގެންވާ ކަދުރުގެ ކުނޑުތަކެއް ވިހުރުވާލާހެން އޭނާ ޤުރުއާން ވިހުރުވާލައެވެ."

ޖުންދުބު ބުން ޢަބްދި ﷲ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ فِتْيَانٌ حَزَاوِرَةٌ، «فَتَعَلَّمْنَا الْإِيمَانَ قَبْلَ أَنْ نَتَعَلَّمَ الْقُرْآنَ، ثُمَّ تَعَلَّمْنَا الْقُرْآنَ فَازْدَدْنَا بِهِ إِيمَانًا») (رواه ابن ماجه: 61)

މާނައީ: "ދުރާލާއަހަރުމެން އަދި ޒުވާނުންކަމުގައި އަހަރުމެންވީހާރު، އަހަރުމެން ނަބިއްޔާ ﷺ އާއި އެކުގައިވީމާ. ދެންފަހު ޤުރުއާން އުނގެނުމުގެ ކުރިން އަހަރުމެން އީމާންކަން އުނގެނީމެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އަހަރުމެން ޤުރުއާން އުނގެނީމެވެ. ދެން ޤުރުއާން އަހަރުމެންގެ އީމާންކަން އިތުރުވެގެންދިޔައެވެ."

ދެންފަހު ފާޑުކިޔުމެއް ކުރާފަދަގޮތަށްއޮތީ ޤުރުއާން ހިތުދަސްކުރުމަކީ އަވަސް އަރައިގަތުން އުޅުމީ ސަޙާބީންނާއި އެބޭފުޅުންގެ ފަހުން އަދި ބޭކަލުން އެކަން ނަހީކުރައްވާ އިންޒާރުދެއްވިކަމެވެ. ޢަބްދުﷲ ބްނު ޢައްބާސް ﵄ ވިދާޅުވިއެވެ: (قدِمَ عَلَى عُمَرَبنِ الْخطَّابِ رَجُلٌ فجَعَلَ عُمَرُيَسْأَلُ عَنِ النَّاسِ، فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ قَرَأَ الْقُرْآنَ مِنْهُمْ كَذَا وَكَذَا. فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ، " فَقُلْتُ : وَاللَّهِ مَا أُحِبُّ أَنْ يَتَسَارَعُوا يَوْمَهُمْ هَذَا فِي الْقُرْآنِ هَذِهِ الْمُسَارَعَةِ " قَالَ: فَنَهَرَنِي عُمَرُوَقَالَ: مَهْ، فَانطَلَقْتُ إِلَى مَنْزِلِي مُكْتَئِبًا حَزِينًا، فَبَيْنَمَا أَنَا كَذَلِكَ إِذْ أَتَانِي رَجُلٌ فَقَالَ: أَجِبْ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. فَخَرَجْتُ، فَإِذَا هُوَبِالْبَابِ يَنْتَظِرُنِي فَأَخَذَ بِيَدِي فَخَلَا بِي، وَقَالَ: مَا الَّذِي كَرِهْتَ مِمَّا قَالَ الرَّجُلُ آنِفًا. فَقُلْتُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَتَى يَتَسَارَعُوا هَذِهِ الْمُسَارَعَةَ يَحْتَقُّوا وَمَتَى يَحْتَقُّوا يَخْتَصِمُوا، وَمَتَى يَخْتَصِمُوا يَخْتَلِفُوا وَمَتَى يَخْتَلِفُوا يَقْتَتِلُوا» قَالَ: لِلَّهِ أَبُوكَ، وَاللَّهِ إِنْ كُنْتُ لَأَكْتُمُهَا النَّاسَ حَتَّى جِئْتَ بِهَا.) (السنة لعبد الله: 88، جامع معمربن راشد: 20368)

މާނައީ: "ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބުގެ އަރިހަށް މީހަކު އައެވެ. ދެން މީސްމީހުންނާއިމެދު ޢުމަރު ސުވާލުކުރައްވަން ފެށްޓެވިއެވެ. ދެން އޭނާ ދަންނަވައިފިއެވެ: 'އޭ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ! އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ބައެއް ޤުރުއާން މިވެނި އެވެނި ކިޔަވައިފިއެވެ.' އެހިނދު އިބްނު ޢައްބާސް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރެން ދަންނަވައިފީމެވެ: 'ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! އެބައިމީހުންގެ މިދުވަސްވަރުގައި މިފަދައިން ޤުރުއާނުގައި އަވަސްއަރުވާލުމަށް އަހަރެން ލޯބިނުކުރަމެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެން ޢުމަރު އަހަރެންނަށް އަޑުގަޔާ ބަސްވިދާޅުވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'މަހޭފިކެވެ!' ދެން އަހަރެން ހިތާމަވެރިވެ ޚަފާވެރިވެގެން ބުރު އަހަރެންގެ ގެއަށް ދިޔައީމެވެ. ދެން އަހަރެން އެގޮތަށް ވަނީކޮށް މީހަކު އައިސް ބުނެފިއެވެ: 'އަމީރުލް މުއުމިނީނަށް އިޖާބަދެއްވާށެވެ!' ދެން އަހަރެން ނިކުމެއްޖައީމެވެ. އެއިރު އެކަލޭގެފާނު އަހަރެންގެ އިންތިޒާރުގައި ދޮރުމަތީގައި ހުންނެވިއެވެ. ދެން އަހަރެންގެ އަތުގައި ހިފައްވައިގެން އަހަރެންނާއި އެކަނިވެލައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެންމެ އެމީހާ ބުނި ވާހަކައިން ކީއްވެ ނުރުހުނީ ކޮންކަމަކާއިމެދުތޯ؟' އަހަރެން ބުނީމެވެ: "އޭ އަމީރުލް މުއުމިނީނެވެ! އެބައިމީހުން (ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި) މިހާ އަވަސްއަރުވާލައިފިއްޔާ، އެބައިމީހުން އެއްބަސްނުވެ ބައްޔަށް ދަޢުވާކުރާނެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން އެއްބަސްނުވެ ބައްޔަށް ދަޢުވާކުރާހިނދަކު، އެބައިމީހުން ދެބަސްވެ އަނބުރާ ދަޢުވާކުރާނެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ދެބަސްވެ އަނބުރާ ދަޢުވާކުރާހިނދަކު، އެބައިމީހުން ހަނގުރާމަކުރާނެއެވެ. އަދި

އެބައިމީހުން ޚިލާފުވެއްޖެނަމަ، އެބައިމީހުން އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކާއި ތަޅާފޮޅާ ޤަތުލުކުރާނެއެވެ.'
ވިދާޅުވިއެވެ: 'لله أبوك! (މިބަސް ބައްޕަ މިބާވަތަ ދިޔަކު ގަސަމުކަމާތޯއެވެ!) اللَّهُ ގަސަމީ ބުނަމެވެ!
އަހަރެން މިކަމާ ވާހަކައެއް މިސްކީނުކަމުން ވަންނަމާކަމުން ދިޔައީމާވެ. މިއާ އެއްވަރަކަށް
ގޮސްތިޔައުމަށްތަކެއްވެ."

އުމަރު ބިން ޚައްޠާބު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «مَا أَخَافُ عَلَى هَذِهِ الْأُمَّةِ إلا مِنْ أحد رجلبين، لا أخاف عليه مؤمنا لأنه قد استبقاه إيمانه، وَلَا مِنْ فَاسِقٍ بَيِّنٍ فِسْقُهُ، وَلَكِنِّي أَخَافُ عَلَيْهَا رَجُلًا يأخذ الْقُرْآنَ، فيسرع حذقه، حَتَّى أَزْلَفَهُ بِلِسَانِهِ، وأفرغ إفراغا، ابتدر مجلسه، واستمع منه، ثُمَّ تَأَوَّلَهُ عَلَى غَيْرِ تَأْوِيلِهِ»
(العلم والحلم لابن أبي إياس: 31)

ޝަރަހަ: "ދެމީހުންގެ ތެރެއިން އެކަކާއިމެދުގައި މެނުވީ މިއުއްމަތުގެ މައްޗަށް އަހަރެން ބިރުނުގަންނަމެވެ. މުއުމިނަކާއިމެދުގައި އަހަރެން ބިރެއް ނުގަންނަމެވެ. އެހެނީ އޭނާގެ އީމާންކަންވީ އޭނާ (ހިފަހައްޓާ) ބާކީކޮށްފައެވެ. އަދި ފާސިޤުކަން ބަޔާންވެގެންވާ ފާސިޤަކާއިމެދުގައިވެސް އަހަރެން ބިރެއްނުގަންނަމެވެ. އެހެންނަމަވެސް އަހަރެން މިއުއްމަތާމެދު ބިރުގަންނަނީ ޤުރުއާން އުނގެނޭ މީހަކާއިމެދުގައެވެ. ދެން އޭނާ ޤުރުއާން ފުރިހަމަކޮށް ނަގައިގަތުން އަވަސްކޮށްލައެވެ. ދެން އޭނާގެ ދުލުން ޤުރުއާން ކިޔަވާ، (ފެން އަޅައިލާފަދައިން އަވަސްކޮށް ކިޔާލައެވެ) ޤުރުއާން އެއްސާލުމުގެ ވަގުތު (ކިޔާލުމުން) ފަހު މަޖްލިސް ބޭއްވުމަށް އަވަސްވެގަނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ކިބައިން އަޑުއަހައެވެ. ދެން ޤުރުއާނުގެ (ބަޔާން) މާނަ ފިޔަވައި އެހެންމާނައަކަށް ޤުރުއާން ތަފްސީރުކުރެއެވެ."

ޢުޤްބާ ބިން ޢާމިރު އަލްޖުހަނީ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: اللَّهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: (هَلَاكُ أُمَّتِي فِي الْكِتَابِ وَاللَّبَنِ ". قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، مَا الْكِتَابُ وَاللَّبَنُ؟ قَالَ: " يَتَعَلَّمُونَ الْقُرْآنَ فَيَتَأَوَّلُونَهُ عَلَى غَيْرِ مَا أَنْزَلَ اللهُ، وَيُحِبُّونَ اللَّبَنَ فَيَدَعُونَ الْجَمَاعَاتِ وَالْجُمَعَ وَيَبْدُونَ.) (رواه أحمد: 17415)

ޝަރަހަ: "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ހަލާކުވެގެންވަނީ ފޮތާއި، ކިރުގައެވެ.' އެބައިމީހުން ދަންނަވިއެވެ: 'އޭ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ފޮތާއި ކިރަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟' ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: 'އެބައިމީހުން ޤުރުއާން އުނގެނި، ދެން اللَّهُ ބާވައިލެއްވި މާނަ ފިޔަވައި އެހެން މާނައަކަށް ޤުރުއާން ތަފްސީރުކުރާނެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ކިރަށް ލޯބިވާނެ، ދެން އެބައިމީހުން ޖަމާޢަތްތަކާއި ޖުމުޢާ ދޫކޮށް (ނަމާދުތަކާއި ޖުމުޢާ) ބާދިޔާއަށް (ރަށުން ބޭރަށް) ނިކުމެ ހިނގައިދާނެއެވެ."

އިމާމު މާލިކު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: (قال مالك: وسمعت أن أبا موسى الأشعري كتب إلى عمر بن الخطاب أنه قد قرأ القرآن رجال، فكتب إليه عمر أن افرض لهم وأعطهم وزدهم، ثم كتب إليه أبو موسى الأشعري: إنا لما فعلنا

ذلك أسرع الناس في القراءة حتى قرأ سبعمائة، فكتب إليه عمر أن دع الناس، فإني أخاف أن يقرأ الناس القرآن قبل أن يتفقهوا في الدين. قال مالك: وإنما قال ذلك مخافة أن يتأولوه على غير تأويله. قال محمد بن رشد: هذا بين على ما قاله؛ لأن التفقه في القرآن بمعرفة أحكامه وحدوده ومفصله ومجمله وخاصه وعامه وناسخه ومنسوخه آكد من حفظ سواده، فيكون من حفظ سواده ولم يتفقه فيه ولا عرف شيئا من معانيه كالحمار يحمل أسفارا. وقد أقام عبد الله بن عمر على سورة البقرة ثماني سنين يتعلمها؛ لأنه كان يتعلمها بفقهها ومعرفة معانيها.) (البيان والتحصيل: 88/331-332)

މާނައީ: "މާލިކު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަޅި ބަލަނީ ގުރުއާން ކިޔަވައިދިނުމަށް އަބޫ މޫސާ އަލްއަޝްޢަރީ، އުމަރު ބިން ޚައްޠާބަށް ލިޔުއްވިކަމަށް އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ. ދެން އުމަރު، އަބޫ މޫސާއަށް ލިޔުއްވިއެވެ: 'އެބައިމީހުންނަށް ދީނުގެ މިންވަރެއް ކަނޑައަޅާ، އެބައިމީހުންނަށް ދީ، އަޅި އިތުރުކޮށްނުދޭށެވެ.' ދެން އަނެއްކާ އަބޫ މޫސާ އަލްއަޝްޢަރީ، އުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ އަށް ލިޔުއްވިއެވެ: 'އަހަރުމެން އެގޮތަށިން ކަންބޮޑުވިއިރު، މީސްތަކުން ގުރުއާން ކިޔެވުމަށް އަވަސްވެގަންނަވެއެވެ. އެހެންކަމުން ހަތްސަތޭކަމީހުން ކިޔަވައިދިނުމަށް ދަނޑުދަށްވެއެވެ.' އެހިސާބު އުމަރު އަބޫމޫސާއަށް ލިޔުއްވިއެވެ: 'މީސްތަކުން ދޫކޮށްލާށެވެ! ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ދީނުގައި ފިޤުހުވެރިވުމުގެ ކުރިން ގުރުއާން އެބައިމީހުން ކިޔަވާލާފާނެކަމަށް އަހުރެން ބިރުގަންނަމެވެ.' މާލިކު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނު އެހެން ވިދާޅުވީކަންކަމަކީ: އެބައިމީހުން ގުރުއާނުގެ މާނަ ފިޔަވައި އެހެންގޮތަކަށް މާނަކުރާނެކަމަށް ބިރުގަންނަވާތީއެވެ.' މުޙައްމަދު ބިން ރުޝްދު ބަސްކެވެ: 'އެކަލޭގެފާނު މިވިދާޅުވި ބަސްފުޅު ސާފުވެގެންވާކަމެވެ. އެހެނީ ގުރުއާނުގެ ޙުކުމްތަކާއި، ޙައްދުތަކާއި، ތަފްޞީލުކުރެވިގެންވާ ކަންތަކާއި، މުޖްމަލުކުރެވިގެންވާ ކަންތަކާއި، ޚާއްޞަކުރެވިގެންވާ ކަންތަކާއި، ޢާއްމުކުރެވިގެންވާ ކަންތަކާއި، ނާސިޚުކުރާ ކަންތަކާއި، މަންސޫޚުކުރެވުނު ކަންތައް ދެނެގަތުމުން، ފިޤުހުވެރިވުން ގުރުއާނުގެ ދުލިގަނޑު ޙިފްޡުކުރުމަށްވުރެ (މުހިއްމުކަން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ. އެހެންމީހާ ގުރުއާނުން ފިޤުހުވެރިނުވެ، އަދި ގުރުއާނުގެ މާނަތަކުން އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުދަނެ ގުރުއާން ހިފްޒުކުރާ މީހާ ވަނީ ފޮތްތައް އުފުލާ ހިމާރެއް ފަދައިންނެވެ. ޢަބްދުﷲ ބިން އުމަރު، ބަގަރާ ސޫރަތް އުނގެނިވަޑައިގަތުމަށް އަށް އަހަރު ހޭދަކުރެއްވިއެވެ. އެހެނީ އެކަލޭގެފާނު އެސޫރަތް ދަސްކުރައްވަމުން ދިޔައީ އެސޫރަތުގެ ފިޤުހާއި، މާނަތައް ދެނެގަތުމާއި އެކުގައެވެ..."

ޢުތްބީ އަލްއަޢްރަބީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (سئل مالك عن صبي ابن سبع سنين جمع القرآن ؟ قال مالك : ما أرى هذا ينبغي إنما كره، لأنه إذا تعلمه على هذه السرعة، لم يحكم أخذه، ويعرف حدوده ، وسبيل من تعلم

- ޤުރުއާން ކިޔަވައިދިނުމާއެކު އުނދަގޫކުރުން ޤުރުއާން އެކަށީގެންވާނެއެވެ. އެއީ ޤުރުއާން (ޙިފްޒުކުރުމާއި) ތަފްސީރާއެކު ކިޔަވައިދިނުން އަސްލުވެގެންވާނެއެވެ. ޤުރުއާން ކިޔަވައިދޭއިރު އެކަމަށް ތަފާތު ޝަރުޢީ ޙުކުމްތައް، ޤުރުއާން ދެއްކެވި ޙުދޫދު، ޤުރުއާނުގެ ގަވާއިދު ފަހުމްކުރުވާނެއެވެ.

- ޤުރުއާނުގެ މުޅިފޮތް ހިތުދަސްކުރުވުމަށް ބޭނުން ކުދިން ހިތުދަސްކޮށްދިނުމަށް ވާނެއެވެ. އެއީ ޤުރުއާން ކިޔަވައިދޭ ޤުރުއާން މާނަކުރުމާއި ތަފްސީރާއި ބޭނުން އުޅުމަށް މާނަ ޙިފްޒުކުރުވަނީއެވެ. އެއީ މިޤައުމު ކަރުދާހުގައި ކިޔަވައިދޭން ޤުރުއާން ބާބުގެ މުޅިފޮތް. ބާރުގެ ޤުރުއާން ބުނެދެވޭ މާނަ ތަފްސީރު ހިތުދަސްކުރުމަށެވެ. އެއީ ޤުރުއާން ބާރެއްގެ މުޅި ދަސްކުރުވުމާއި ސޫރަތަކަށް އިނދެގެން ސީޒަންކުރުމަށެވެ. އެއީ ސަޙާބީން ޤުރުއާނުގެ ކަމަކަށް ބަލައިގެން ތަފްސީރުކުރައްވައެވެ. މާނަ ކިޔަވައިދީ ޢަމަލުކުރުމަށް ތަފްސީރު ކިޔަވައިދެއްވީއެވެ.

القرآن أن يتعلمه، ويتبين أحكامه وحدوده حسب طاقته، والصبي لا يمكنه هذا في الأغلب. وقد كان أصحاب رسول الله يبقون في السورة الطويلة يتعلمونها، ويتبينون ما فيها من الأحكام...)
(شرح الجامع لابن عبد الحكم: 1/160)

މާނައީ: "ހުކުމަކީ ކުޑަ ކުއްޖަކު ޤުރުއާން ހިތުދަސްކުރުމަށް އިސްކަންދޭ ދުވަސް ތަފްސީރުކުރަން ކުރިއެރުވުމަށް ކޮށްދޭން ބޭނުންކުރުމަށް ބަލާލަމުން: 'މިކަމަކީ ކުދިންގެ ޙިފްޒުގެ ހެޔޮކަމެއް ސާބިތުކޮށްދޭ ކަމެކެވެ.' އެކަމަކު ހިތުދަސްކުރުމަށް އިސްކަންދީގެން ކިޔަވައިދިނުމުން: އެހެން މާނަ ފަހުމްކޮށް ޤުރުއާން ދަސްކުރާ ކުދިން ފަހުގެ ހިސާބުތަކުގައި ޤުރުއާން ތަފްސީރުކުރުމަށް ކުރިއަރާނެއެވެ. އެއީ ޤުރުއާން އިސްވެގެން މިހުރި ޤުރުއާން ކިޔަވައިދީ ކަމަށް ބާރުއަޅައިލައެވެ. ބާރުއަޅައި ކިޔަވައިދިނުމުގެ ޤުރުއާން އިސްކަންދިނީ އެއީ ސަޙާބީންނެވެ. އެއީ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުން، ދިގު ސޫރަތެއް އިސްކަންދީ ދަސްކޮށްދިނުމުގައެވެ (ދިގު ސޫރަތެއް) ހުކުމްތައް ދަސްކުރައްވައެވެ. އެއީ އެސޫރަތުގައިވާ ޙުކުމްތައް ބަޔާންކުރައްވާ ސޫރަތް ދަސްކުރައްވައެވެ.."
މިކަމުގައި ކިޔަވައިދިނުމުގައި ކަންތައް ކުރިއަރާނެ ބާރުއަޅަން: އެކަމަކު މާނަ ކިޔަވައިދިނުމުގެ އިސްލާމީ ތަރުބިއްޔަތުގެ މަޤްޞަދެވެ. ކުޑަ ކުދިންގެ ޙިފްޒު، ސަރުކާރުގެ ފެންވަރު، ކިޔަވައިދޭ ކުދިން ބާރުއަޅައިގެން ކިޔަވައިދެނީއެވެ. އެހެން ސަބަބުތަކާ ބެހޭ ކަންތައްތަކުގައި ތަރުތީބުގެ ޤުރުއާން ތަފްސީރުކުރުމަށް ބާރުއަޅައެވެ. އެއަށް ބިނާކޮށް ކިޔަވައިދިނުމުގެ މަރުޙަލާތަކުގައި ކިޔަވައިދިނުމަށް ކަމަށް ބާރުއަޅައެވެ.

ދައްކަނީ ވާޖިބުވެގެންވާ ޙައްޤުތައް އެބައިމީހުން ދަނެގަންނަވާށެވެ. ދެންފަހެ ތިބާގެ ވާޖިބުވެގެންވާ ޙައްޤާއިމެދު ޢާންމާ ޢާދިލުވެރިކަން، ޢާންމާގެ ވާޖިބުވެގެންވާ ޙައްޤާއިމެދު ތިބާ ޢާދިލުވާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން الله عَزَّوَجَلَّ ވަނީ ޢިލްމުވެރިޔާގެ ޙައްޤު ދެނެގަތުމަށް ތިބާއަށް އަމުރުކުރައްވާފައެވެ. އަދި ޢިލްމުވެރިންނަށް ޚާއްޞަކޮށްދިން އިކުރާމުގެ ތިބާއަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އެފަދައިން ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ވެސް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ.

-83 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ

ޝުޢައިބު ޢަބްދު الله ބުނު ޙަސަނު އަލްޙައްރާނީ ޙަދީޘްކޮށްދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބުނު ޢީސާ އަލްމިޞްރީ ޙަދީޘްކޮށްދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދު الله ބުނު ވަހްބު، މާލިކު ބުނު ޚައިރު އައްޒިޔާދީގެ އަރިހުން -އެކަލޭގެފާނީ ޔަމަނުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންވާ މީހެކެވެ-، އަބޫ ޤަބީލު އަލްމުޢާފިރީގެ އަރިހުން، ޢުބާދާ ބުނުއް ޞާމިތު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރައްވިއެވެ: الله ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރައްވިއެވެ:

«لَيْسَ مِنْ أُمَّتِي مَنْ لَمْ يُجِلَّ كَبِيرَنَا، وَلاَ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا، وَيَعْرِفْ بِعُلَمَائِنَا»[128]

މާނައީ: "އަހަރުމެންގެ ބޮޑެތިންނަށް ތަޢުޒީމު ނުކުރާ، އަދި އަހަރުމެންގެ ކުޑަކުދިންނަށް ރަޙުމްނުކުރާ، އަދި އަހަރުމެންގެ ޢިލްމުވެރިން އިއްޒަތްނުކުރާ މީހާ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ތެރެއިންނެއްނޫނެވެ."

އިމާމު (ބިން ބާޒު) ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެބަހީ: ޢިލްމުވެރިޔާގެ ޙައްޤު ދެނެނުގަންނަ މީހާއެވެ.'

[128] رواه أحمد: 22755 މިޙަދީޘްގެ ޤަވީ އިބްނުމުފްލިޙާ ޢިލްމުވެރިންގެ ވާހަކަ ހިމެނިގެންވާ އިބްނުރަޖަބު އައިސްފައިވާ ރިވާޔަތް އައިސްފައިވީ ސަނަދުގައި ކުރިޔަށް ރިވާޔަތްކުރެވުނެވެ. އެއީ އަބޫ ޤަބީލު، ޢުބާދާ ބުނުއް ޞާމިތުގެ އަރިހުން އަހާފައިނުވާތީއެވެ.

84- ✍ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޤުތައިބާ ބިން ސަޢީދު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު ލަހީޢާ، ޢަލީލު އަބުލްއަސްވަދުގެ އަބީހުން، ސަހުލު ބިން ސަޢުދު އައްސާޢިދީ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ: اللّٰهގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ބަދުދުޢާކުރެއްވިއެވެ:

«اللُّهمَّ لا يُدْرِكْنِي زَمَانٌ وَلاَ أُدْرِكْهُ لاَ يُتَّبعُ فِيهِ الْعَالِمُ، ولاَ يُسْتَحْيَا فِيهِ مِنَ الْحَلِيمِ، قُلُوبُهُمْ قُلُوبُ الْعجَمِ، وَأَلْسِنَتُهُمْ أَلْسِنَةُ الْعَربِ»[129]

ވާނަވި: "އޭ اللّٰه އެވެ! އެޒަމާނެއްގައި ޢިލްމުވެރިޔާއަށް ތަބާވެވެނުވާނޭ، އަދި ހިލްމުވެރި (ކެތްމަތީ ބުއްދިވެރިޔާ) ދެކެ ލަދުނުގަންނާނޭ ޒަމާނެއް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ބައްދަލުނުކުރައްވާނދޭވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނު އެޒަމާނާއި ބައްދަލުނުކުރައްވާނދޭވެ. އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަކީ އަޖަމީންގެ ހިތްތަކެވެ. އެބައިމީހުންގެ ދުލަކީ އަރަބީންގެ ދޫތައް ކަމުގައިވާނެއެވެ."

85- ✍ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އިބްނު ނުމައިރު ބުނެ ޝަރީކު އައްނަޚަޢީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ މަޢުމަރު އަލްޤަޖަލީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުލައިމާން، އައްޢުމުރީގެ އަރިހުން، އަބޫ ސަޢީދާ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ:

«لَوْ رَفَقْتُ بِابْنِ عَبَّاس لأَصَبْتُ مِنْهُ عِلْمًا»

[129] رواه أحمد: 22879 މިޙަދީޘްގެ ސަނަދުގައިވާ އިބްނު ލަހީޢާއަކީ ބަލިކަށި ރާވީއެކެވެ.

މާނައީ: "އަހުރެން އިބްނު ޢައްބާސް رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا އާއި މަޑުމައިތިރިކޮށް
ކަންތައްކުރިނަމަ އަހުރެންނަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ގިނަ ޢިލްމު ލިބޭނެއެވެ."[130]

86- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ހާރޫނާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ބިން އަބީ ދާވޫދު އައްސިޖިސްތާނީ ހަދީޘްކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަޙްމަދު ބިން ސިނާނު ހަދީޘްކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޔަޙްޔާ ބުން އާދަމު ހަދީޘްކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝަރީކު، ލައިޘުގެ އަރިހުން، މުޖާހިދުގެ އަރިހުން ހަދީޘްކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ: اللهُ عَزَّوَجَلَّ ގެ މި ބަސްފުޅުގައިވާ އުޅަނދުވެރިން ވިދާޅުވިއެވެ:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ...﴾[131]

[130] އަބޫ ސަލަމާ رَحِمَهُ اللَّهُ އަކީ ތާބިޢީއެކެވެ: ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން ޢައުފު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ ދަރިކަލުންކަމުގައިވާ ތާބިޢީ ބޮޑެކެވެ. އަލްބުޚާރީ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (كَانَ أَبُو سلمة يمارى ابْن عَبَّاس رضي الله عَنْهُمَا فحرم بذلك علما كثيرا) (التاريخ الكبير للبخاري: 385)
މާނައީ: "އަބޫ ސަލަމާ، އިބްނު ޢައްބާސް އާއި (ޖެދުލީ މުނާޒަރާތަކުގައި) ޖަދަލުކުރާކަމުގައިވިއެވެ. ދެން އެކަމުގެ ސަބަބުން ގިނަގުނަ ޢިލްމުން މަހްރޫމުވިއެވެ."
އަދިވެސް އަލްބުޚާރީ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (وكان أبو سلمة ينازع ابن عباس في المسائل ويماريه فبلغ ذلك عائشة فقالت إنما مثلك يا أبا سلمة مثل الفروج سمع الديكة تصيح فصاح معها يعني أنك لم تبلغ مبلغ ابن عباس وأنت تماريه...) (تاريخ دمشق: 305/29)
މާނައީ: "މަސްއަލަތަކުގައި އަބޫ ސަލަމާ، އިބްނު ޢައްބާސްއާއި ދެބަސްވެ ޖަދަލުކުރާކަމުގައިވިއެވެ. ދެން ޢާއިޝާއަށް އެކަން ހާމަވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: "އޭ އަބޫ ސަލަމާއެވެ! ތިބާގެ މިސާލަކީ ކުކުޅުތަކެއް ގޮވާތަން އަޑުއިވުމުން ކުކުޅު ކުޑަކުއްޖެއް ގޮވާހެން. އެއީ ތިބާ އިބްނު ޢައްބާސްގެ ދަރަޖައަށް ނުފޯރާނެއެވެ. އެހެނަސް ތިބާ އެކަލޭގެފާނާއި ދެބަސްވަނީއެވެ..."
[131] النساء: 59

މާނައީ: "....ތިޔަބައިމީހުން، ﷲ އަށް ބިރުވެތިވާށެވެ! އަދި، ރަސޫލާއަށާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިއެންނާ އަމުރުގެ ވެރިންނަށްވެސް ބިރުވެތިވާށެވެ..."

ވިދާޅުވިއެވެ:

(الْفُقَهَاءُ وَالْعُلَمَاءُ.)

މާނައީ: "އެބަހީ: ފިޤުހުވެރިންނާއި އިލްމުވެރިންނެވެ."

87- އަދި އަހަރުމެންނަށް ޔަޙްޔާ ބިން އާދަމު، މުފައްޟަލު ބިން މުހަލްހަލުގެ އަރިހުން، މުޣީރާގެ އަރިހުން، އިބްރާހީމްގެ އަރިހުންވެސް އެފަދައިން ރިވާދެއްވިއެވެ.

މުހައްމަދު ބިން ހުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

88- ދެން އެއަށްފަހު އުސްތާޛު އެމީހަކަށް ކިޔައިދިނީމާ، އުސްތާޛު ކިޔައިދިން ދިހަވަރަކުވެސް އިޢާދަކޮށް ގޮސްގެންނުވާހިނދަކުވެ. އޭރު އޭނާގެ ގޮތުން ރަނގަޅުވުމުން [illegible] މިހެންނަމައެވެ. އަދި އެއުސްތާޛު ފިޔަވައި އެހެން އުސްތާޛުއެއްގެ ކިރިމަތީގައި [illegible]، އޭނާގެ އުސްތާޛު ކިޔައިދިން ގޮތް ފިޔަވައި އެހެން ގޮތަކަށް އޭނާ ކިޔަވައިން ނުވާނެއެވެ. އަހުރެން މިމާނަކީ: އޭނާގެ އުސްތާޛު ކިޔައިދިން ބަހުން ފިޔަވައި އެހެން ބަހެއް ނުކިޔަވާނެކަމެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން [illegible] ސުންނަތެކެވެ. އޭގެ [illegible] ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«اقْرَءُوا كَمَا عُلِّمْتُمْ»

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދަސްކޮށްދެވިގެންވާ ގޮތަށް ތިޔަބައިމީހުން ކިޔަވާށެވެ."[132]

---

132 ޞަޙާބީން ކިޔެވުމަކީ ތަބަޢުވާ ސުންނަތެއްގެ ގޮތުގައި އުނގެނުގެ ކިބައިން އަސާނީދު ނަޤުލުކުރެވުން އައިސްފައިވާ ސުންނަތެއްކަމުގައި ޢިލްމުވެރިން އިއްތިފާޤުވެގެންވެއެވެ. އެގޮތުން ކިޔަވާގެން އައިސްފައިވާ ގޮތަށް މެނުވީ ޞަޙާބީން ނުކިޔަވާނެއެވެ. އަދި އެހެން ގޮތަކަށް، ނުވަތަ ފެންނަ ނުވަތަ އަރަބި ބަހުގައި ބޭނުންކުރެވުން ހުއްދަވާ ގޮތަކަށްވެސް ޞަޙާބީން ނުކިޔަވާނެއެވެ. ޒަޔްދު ބިން ޘާބިތު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّ قِرَاءَةَ الْقُرْآنِ سُنَّةٌ مِنَ السُّنَنِ، فَاقْرَءُوهُ كَمَا أُقْرِئْتُمُوهُ.) (فضائل القران لأبي عبيد: 361/1)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ޤުރުއާނުގެ ކިޔެވުމަކީ ސުންނަތްތަކުގެ ތެރެއިންވާ ސުންނަތެކެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކިޔާދެވުނުގޮތައިން ތިޔަބައިމީހުން އެޤުރުއާން ކިޔަވާށެވެ."

މުޙައްމަދު ބުނު މުންކަދިރު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ سُنَّةٌ، يَأْخُذُهُ الْآخِرُ عَنِ الْأَوَّلِ.) (تاريخ أبي زرعة: 435/1)

މާނައީ: "ޤުރުއާނުގެ ކިޔެވުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. އެންމެ ފުރަތަމަ މީހާގެ ކިބައިން އެންމެ ފަހު މީހާ އުނގެނުން ނަގައެވެ."

އަބޫ އިސްޙާޤު އައްޒައްޖާޖު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...ولا يجوز أن تقرأ بما يجوز في العربية إلا أن تثبت بذلك رواية وقراءة عن إمام يقتدى بقراءته، فإن اتباع القراءة السنة، وتتبع الحروف الشواذ والقراءة بها بدعة.) (معاني القرآن للزجاج: 235/5)

މާނައީ: "އަރަބި ބަހުގައި ކިޔުން ހުއްދަވާގޮތަކަށް އަދި ޤުރުއާން ކިޔެވުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. އިމާމެއްގެ ކިޔެވުމަށް ތަބަޢުވާ ރިވާޔަތެއް އަދި ޤިރާއަތެއް އެގޮތް ޘާބިތުވެއްޖެއްޔާ މެނުވީއެވެ. އެހެނީ ތަބަޢުވެގެން ކިޔެވުމަކީ ސުންނަތެވެ. އަދި ޝާއްޛު ހަރުފުތަކަށް ތަބަޢުވެ އެގޮތްތަކުން ކިޔެވުމަކީ ބިދުޢައެކެވެ."

ޒުހުރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «الْقِرَاءَةُ سُنَّةٌ مُتَّبَعَةٌ لَا تُقْرَأُ إِلَّا بِمَا أُثِرَ عَنِ الْعُلَمَاءِ وَلَا تُقْرَأُ بِمَا يَجُوزُ فِي الْعَرَبِيَّةِ دُونَ الْأَثَرِ» (الجامع لأخلاق الراوي: 1598)

މާނައީ: "ޤިރާއަތަކީ ތަބަޢުވާ ސުންނަތެކެވެ. ޢިލްމުވެރިންގެ އަރިހުން އައިސްފައިވާ އަޘަރުން މެނުވީ ޤުރުއާން ނުކިޔަވާހުށީއެވެ. އަދި އަޘަރަކާއި ނުލާ އަރަބިބަހުން ހުއްދަވާގޮތަކަށްވެސް ނުކިޔަވާހުށީއެވެ."

ޤިރާއަތުގެ އިމާމުއްކަމުގައިވާ ސުލައިމު ބިން ޢީސާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ގެ އަސްޙާބުންނަކު މީހަކު ދެންނެވިއެވެ: 'ޤުރުއާނުގައި މިވެނި ހަރުފެއް މިވެނި އެވެނި ގޮތަކަށް އަޅީ ކިޔެވޭނެތޯ؟' އެހީނދު އެކަލޭގެފާނުގެ

އަލްޤަމާ ނަންގަވާ އަރުޅުށްގެ ގަޔިގައި ޖަހައްސަވާފައި ވިދާޅުވިއެވެ: (اتقِ الله لا تأخذن في شيء من هذه، إنما نقرأ القرآن على الثقات من الرجال الذين قرؤوه على الثقات.) (جمال القراء: 330/1)

މާނައީ: "ތިބާ ﷲ އަށް ބިރުވެތިވާށެވެ! މިކަންތަކުން އެއްވެސް އެއްޗެއްގައި ތިބާ ނުހިފަހައްޓާށެވެ! އަހަރުމެން ޤުރުއާން ކިޔަވާކަންކަނަވީ އިތުބާރުހުރި ފަރާތްތަކުންނެވެ. އިތުބާރުހުރި މީހުންނަށެވެ."

މުޞްޙަފުން ބަލައިގެން ޤުރުއާން ކިޔެވުން އެދުރުވެގެންވާކަމާ ދަލީލުކޮށްދޭ އަޘަރުތަކާ ގުޅުވައި އިބްނު ކަޘީރު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (..فَهَذِهِ الْآثَارُتَدُلُّ عَلَى أَنَّ هَذَا أَمْرٌمَطْلُوبٌ لِئَلَّا يُعَطَّلَ الْمُصْحَفُ فَلَا يُقْرَأُ مِنْهُ، وَلَعَلَّهُ قَدْ يَقَعُ لِبَعْضِ الْحَفَظَةِ نِسْيَانٌ فَيَتَذَكَّرُ مِنْهُ، أَوْ تَحْرِيفُ كَلِمَةٍ أَوْ آيَةٍ أَوْ تَقْدِيمٌ أَوْ تَأْخِيرٌ، فَالِاسْتِثْبَاتُ أَوْلَى، وَالرُّجُوعُ إِلَى الْمُصْحَفِ أَثْبَتُ مِنْ أَفْوَاهِ الرِّجَالِ، فَأَمَّا تَلْقِينُ الْقُرْآنِ فَمِنْ فَمِ الْمُلَقِّنِ أَحْسَنُ؛ لِأَنَّ الْكِتَابَةَ لَا تَدُلُّ عَلَى كَمَالِ الْأَدَاءِ، كَمَا أَنَّ الْمُشَاهَدَ مِنْ كَثِيرٍ مِمَّنْ يَحْفَظُ مِنَ الْكِتَابَةِ فَقَطْ يَكْثُرُ تَصْحِيفُهُ وَغَلَطُهُ، وَإِذَا أَدَّى الْحَالُ إِلَى هَذَا مُنِعَ مِنْهُ إِذَا وَجَدَ شَيْخًا يُوقِفُهُ عَلَى لَفْظِ الْقُرْآنِ، فَأَمَّا عِنْدَ الْعَجْزِ عَمَّنْ يُلَقِّنُ فَلَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا، فَيَجُوزُ عِنْدَ الضَّرُورَةِ مَا لَا يَجُوزُ عِنْدَ الرَّفَاهِيَةِ، فَإِذَا قَرَأَ فِي الْمُصْحَفِ -وَالْحَالَةُ هَذِهِ- فَلَا حَرَجَ عَلَيْهِ، وَلَوْ فُرِضَ أَنَّهُ قَدْ يُحَرِّفُ بَعْضَ الْكَلِمَاتِ عَنْ لَفْظِهَا عَلَى لُغَتِهِ وَلَفْظِهِ، فَقَدْ قَالَ الْإِمَامُ أَبُو عُبَيْدٍ... عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ: أَنَّ رَجُلًا صَحِبَهُمْ فِي سَفَرٍ قَالَ: فَحَدَّثَنَا حَدِيثًا مَا أَعْلَمُهُ إِلَّا رَفَعَهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا قَرَأَ فَحَرَّفَ أو أخطأ كتبه الملك كما أنزل "...بُكَيْرِ بْنِ الْأَخْنَسِ قَالَ: كَانَ يُقَالُ: إِذَا قَرَأَ الْأَعْجَمِيُّ وَالَّذِي لَا يُقِيمُ الْقُرْآنَ كَتَبَهُ الْمَلَكُ كَمَا أُنْزِلَ. وَقَالَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ: الْمَدَارُ فِي هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ عَلَى الْخُشُوعِ فِي الْقِرَاءَةِ، فَإِنْ كَانَ الْخُشُوعُ عِنْدَ الْقِرَاءَةِ عَلَى ظَهْرِ الْقَلْبِ فَهُوَ أَفْضَلُ، وَإِنْ كَانَ عِنْدَ النَّظَرِ فِي الْمُصْحَفِ فَهُوَ أَفْضَلُ فَإِنِ اسْتَوَيَا فَالْقِرَاءَةُ نَظَرًا أَوْلَى؛ لِأَنَّهَا أَثْبَتُ وَتَمْتَازُ بِالنَّظَرِ فِي الْمُصْحَفِ...) (تفسير ابن كثير:1/69-70)

މާނައީ: "...މިއަޘަރުތަކުން ދަލީލުކޮށްދެނީ މިކަމަކީ އެދިވިގެންވާކަމެކެވެ. އެއީ މުޞްޙަފުގެ ބޭނުންކުރުން ހުއްޓިގެން ނުދިއުމަށްޓަކައެވެ. އަދި އެއީ ފަހަރުގަނޑަކު ބައެއް ޙާފިޡުންނަށް ހަނދާންނެތުމެއް ދިމާވެދާނެތީ، ބަލައި ހަނދާންކޮށްލުމަށް ވެސް ކަމުދާނެތީއެވެ. ނުވަތަ ކަލިމައެއް ނުވަތަ އާޔަތެއް ބަދަލުވެގެން، ނުވަތަ ކުރިއަށް ފަހަތަށް ކުރެވިގެން ދާނެތީއެވެ. ފަހެ ކަށަވަރުކުރުން މާ އުތުމެވެ. މުޞްޙަފަށް ރުޖޫޢަވުމަކީ މީހުންގެ އަނގައިން ވުރެ މާ ޘާބިތު ކަމެކެވެ. ނަމަވެސް، ޤުރުއާން ކިޔަވައިދިނުމުގައި ކިޔަވައިދޭ މީހާގެ އަނގައިން އިވިގެން ކިޔަވައިދިނުމަކީ ރަނގަޅު ކަމެވެ. އެއީ ލިޔުމުން ކިޔެވުމުގެ ފުރިހަމަކަން ދަލީލު ނުކުރާތީއެވެ. ލިޔުމުން ކިޔަވައި ހިފާ ގިނަ މީހުންގެ ކިޔެވުމުގައި ކުށްތަކާއި ގޯސްތަކެއް ގިނަވާކަން ފެނިގެންދެއެވެ. ޤުރުއާނުގެ ލަފްޒުތަކަށް އޭނާގެ ސަމާލުކަން ދީދޭނެ ޝައިޚެއް ލިބިއްޖެނަމަ، އޭނާ އެކަމުން މަނާކުރެވޭނެއެވެ. ނަމަވެސް، ކިޔަވައިދޭނެ މީހަކު ނުލިބިއްޖެނަމަ، ﷲ ތަޢާލާ ނަފްސެއްގެ ޤުދުރަތަށް ވުރެ ގިނައިން ނުޖެއްސަވައެވެ.

89- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޔަޙްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޙައްމަދު ތަމްރާ ބިން މުޙައްމަދު ބިން ސާޢިދު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ހިޝާމް އައްރިފާޢީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ބިން އައްޔާޝް ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އާޞިމް، ޒިއްރުގެ އަރިހުން، އަބްދު ﷲ - ނަމަކީ: އިބްނު މަސްޢޫދު - رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ:

(قُلْتُ لِرَجُلٍ أقْرِئنِي مِنَ الأحْقَافِ ثَلاثِينَ آيَةً , فَأقْرَأنِي خِلاَفَ مَا أقْرَأنِي رَسُولُ اللّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، وقُلْتُ لآخَرَ: أقْرِئنِي مِنَ الأحْقَافِ ثَلاثِينَ آيَةً، فَأقْرَأنِي خِلاَفَ مَا أقْرَأنِي الأوَّل، فَأتَيْتُ بِهِمَا النّبِيَّ صلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم فَغضِب، وَعَلِيٌّ بْنُ أبِي طَالِبٍ جَالِسٌ، فَقَال عَلِيٌّ بْنُ أبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللّه عَنْهُ: قَالَ لَكُمْ: «اقْرَءُوا كَمَا عُلِّمْتُم»)

އެހެންކަމުން ތަނަވަސްބާރުކަމުގައި ހުރިތަކުގެ ސަބަބުން ކަންތައްތައް ސަމާލުކަމުގައި ބަރުތަމްގައި ހުއްޓިގެންދާނެއެވެ. މިއާދުގައި އެކަން ބުނެދީފައިވަނީ ކިޔަވާ ދީފައިވާ ގޮތަށް ކިޔަވާ ކަމަށެވެ. އެއީ މިފަދަކަން ބަރުތަމް ކަނޑައެޅުނު ގޮތަށް ކިޔަވާކަމާއި، ކަލިމަތްތަކުގެ ތަފާތުތަކުގެ ސަބަބުން ކިޔެވުމުގައި ފަރަގު އެބައޮތެވެ، ކިޔަވަނީ ބުނެފައިވާ ގޮތަށް އަދި މިފަދަ (ސަބަބު ހަތް ޙަރުފު) ގައި ބާވައިލެއްވި ކަމަށް ބުނެދިން ހަދީޘްގައި ހުރިކަމަށް ބުނެއެވެ: އަބޫ ހުރައިރާ އަށް ނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލު ﷲ ގެ ޙަދީޘް ދެއްވީ ﷺ އެއް ދުވަހަކު ތިބި ސަޙާބީންނަށް ކިޔަވައިދެއްވާ ކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަމަކީ ޤުރުއާން ހަތް ޙަރުފަކުން ބާވައިލެއްވި، ވަޙީ (ކިޔަވާ) ގޮތް ތަފާތު ކަލިމަތްތަކުގައި ދިޔައީ، މާނަގައި ބަދަލު ނުވާ ގޮތަށް ކިޔެވުމެވެ.'.....އަދި ބަޔަކު ބުނެއެވެ: 'ބޮޑެތި ކިޔަވާ ގޮތްތަކުގެ ތެރެއިން ސަބަބު ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި ޤުރުއާން މިފަދަ ތަފާތު ގޮތްގޮތަށް ކިޔަވާއިރު، މާނައަށް ބަދަލު ނާންނާނެއެވެ.' އަދި ބަޔަކު ބުނެފައިވެއެވެ: ހަތް ޙަރުފަކީ ޤުރުއާން ކިޔުމުގައި ތަފާތު ގޮތް ހަތް ގޮތަކަށް ކިޔުމެވެ. އެގޮތުން ޤުރުއާން ކިޔުމުގައި ބަދަލު ކުރެވޭ ހަތް ގޮތެވެ. އަދި ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވި ބަސްތަކުގެ ތެރެއިން ބަދަލުކުރެވޭ ހަތް ގޮތް އެވެ. ތިންވަނަ ގޮތުން ބަސްބަހުގެ ހަތް ގޮތަށް ކިޔެވޭނެއެވެ. އެއީ ޢަރަބީން ބަސްބަސްތަކުގެ ބަދަލުވުމާއި، އަދި ބަސްތަކުގެ ބޮޑު (އިޢުރާބުގެ) ފަރަގުތަކުގެ ސަބަބުންނެވެ..."

ވާނައީ: "އަހުރެން މީހަކަށް ބުނީމުއެވެ: 'އަލްއަޙްޤާފު ސޫރަތުން ތިރީސް އާޔަތް
އަހުރެންނަށް ކިޔާދީބަލާށެވެ.' ދެންފަހެ اللَّهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އަހުރެންނަށް
ކިޔަވާދެއްވިގޮތާއި ޚިލާފަށް އޭނާ އަހުރެންނަށް ކިޔާދިނެވެ. ދެން އަހުރެން އެހެން މީހަކަށް
ބުނީމުއެވެ: 'އަލްއަޙްޤާފު ސޫރަތުން ތިރީސް އާޔަތް އަހުރެންނަށް ކިޔާދީބަލާށެވެ.' ދެންފަހެ
ފުރަތަމަ މީހާ ކިޔާދި ގޮތާއި ޚިލާފަށް މިނާ ކިޔާދިނެވެ. ދެން އަހުރެން އެދެމީހުން ގޮވައިގެން
ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހަށް ދިޔައީމުއެވެ. އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު
ކޯފާއިސްކުރެއްވިއެވެ. އެހިނދު ޢަލީ ބިން އަބީ ޠާލިބު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ އިންނެވިއެވެ.
ދެން ޢަލީ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ޔަޤީންކުރެއްވީ:
'ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދަސްކޮށްދެވިފައިވާ ގޮތަށް ތިޔަބައިމީހުން ކިޔަވާށެވެ.'""

90- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަދިވެސް
އިބްނު ޞާޢިދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބުން ސިނާން އަލްޤައްޒާޒު
ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޔަޒީދު ބުން ހާރޫން ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޝަރީކު،
ޢާޞިމު އަރިހުން، ޒިއްރު އަރިހުން، ޢަބްދު اللَّهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ނަޤުލުކުރައްވައެވެ:
(أقْرَأنِي رَسُولُ اللّهِ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم سُورَةً فَدَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَقُلْتُ: أفِيكُمْ مَنْ يَقْرَأُ؟
فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: أنَا، فَقَرَأَ السُّورَةَ الّتِي أقْرَأنِيهَا رَسُولُ اللّهِ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم، فَإذَا هُوَ
يَقْرَؤُهَا بِخِلاَفِ مَا أقْرَأنِي رَسُولُ اللّهِ، فَانْطَلَقْنَا إلَى رَسُولِ اللّهِ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللّهِ، اخْتَلَفْنَا فِي
قِرَاءَتِنَا فَتَغَيَّرَ وَجْهُ رَسُولِ اللّهِ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم، فَقَالَ عَلِيٌّ: إنَّ رَسُولَ اللّهِ يَقُولُ: «إِنَّما هَلَكَ
مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِالاخْتِلاَفِ، فَلْيَقْرَأْ كُلُّ امْرِئٍ مِنْكُمْ مَا أُقْرِئَ»)[133]

---

[133] رواه أحمد: 3981 ، وابن حبان: 747

ވާނަމެ: "اللهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އަހުރެންނަށް ސޫރަތެއް ކިޔަވާދެއްވިއެވެ. ދެން އަހުރެން މިސްކިތަށް ވަނީމެވެ. އަދި ބުނީމެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ކިޔަވާ މީހަކު އެބަހުރިހެއްޔެވެ؟' ދެން މީހަކު ބުނީއެވެ: 'އަހުރެންނެވެ.' ދެން اللهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އަހުރެންނަށް ކިޔަވާދިން ސޫރަތް އޭނާ އަހުރެންނަށް ކިޔާދިނެވެ. ދެންފަހު އޭނާ އެސޫރަތް ކިޔަވަމުން ދިޔައީ اللهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَލَّمَ އަހުރެންނަށް ކިޔަވާދެއްވިގޮތާއި ޚިލާފަށެވެ. ދެން އަހަރުމެން اللهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ އަރިހަށް ގޮސް ދަންނަވާލީމެވެ: 'އޭ اللهُ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އަހަރުމެންގެ ކިޔަވުމުގައި އަހަރުމެން ޚިލާފުވެއްޖެއެވެ.' އެހިނދު اللهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ މޫނުމުބާރަކުގެ ކުލަވަރު ބަދަލުވެގެންދިޔައެވެ. ދެން ޢަލީ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން اللهُ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ އަމުރުކުރައްވަނީ: 'ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރިންވި މީސްމީހުން ހަލާކުވެދިޔައީ ކަނަވަތި ޚިލާފުވެގަތުމުންނެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ކޮންމެ މީހަކުވެސް އެމީހަކަށް ކިޔަވާދެވުނުގޮތަކަށް ކިޔަވާށެވެ.'"

މުހައްމަދު ބިން ހުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

91- އުސްތާދު ތަޢުލީމުދޭމީހަކު ހިތްހުރި އުއްސުރުކޮށް އިޚްލާސް ތަރަބިއްޔަތާ ނުގެޅުއްސުމުރުކަށް، އެކަމުގެ ވަޒީފައި ދުނިޔަވުން ކާއިރިފުގެންފުއެވެ. އަދި އަހުރެން އޭނާގެ ކިބައިން އެހީތެރިވުމަށް ޤަބޫލުކުރެވެ. އޭނާ އެކީގައި ތަޢުލީމު ގުޅިގެން ނަގާއިރު އޭނާ ނަޒަރީގެ ޒިންމާތަކުން ޚާއްސަވެގެން، އޭނާއަށް ތަޢުލީމުދޭއިރު މުޢާމަލާތް ރަނގަޅުކުރުމަށް ފެންވަރާ ކަމަށް. އަދި އެކަން އޭނާއަށް ބަދަލުވާނެއެވެ. އަދި އެކަމުގެ ނިޔަތް ޚާއްޞަކުރެވިގެންނެވެ.

- އަދި އޭނާ ކިޔާދޭހިނދު، އުސްތާޛު އޭނާގެ ކިޔެވުން ހުއްޓުވައިލުމަށް ދާންދެން އޭނާ އަމިއްލައަށް ދުރުކަނޑާގާ ހުއްޓާނުލުމަކަށް އަހުރެންނަށް ތެދުވިކަން ދޭވޭގޮތުގައެވެ. ދެންފަހު އޭނާއަށް ޝަރަޢީ ގޮތުން އުސްތާޛު، އަދި އަމިއްލަ ބޭނުންތަކަކަށް އަންނަ ކުރިން އެހެން ސަބަބަކާއި އިއްތިފާޤުގައިވިޔަސް، ދެން ޤިރާއަތް ކިޔަވައި ދިނުމަށް ހިތްވަރުދޭ ކުދިންނާއި ނުކުރާށެވެ.

- އޭނާއަށް ރަށްޓެހި ހިތްވަރު ބޮޑުވާނެ އެހެން ކަނޑައެޅިގެން ދޭންޖެހޭ ވާޖިބުތަކުގައި ކިޔެވުމަށް ހުރަސް އެޅުމުގެ ކަމަކަށް އަޅާނުލާށެވެ.

ޢާލިމުންގެ ސަލަފުން ކިޔަވާދިނުމުގައި ހިތްވަރުދޭ ކަމެކޭ ހަދާނުކުރެއްވިއެވެ.[134]

---

134 ފުރުޤާން ކިޔެވުމާއި ރިއާޔަތްކުރުމާއި ކަމާގުޅޭ އަދަބުތަކާއި ގުޅޭގޮތުން ކިޔުމެއް ނޫސްކުރެވި ވަރަށްގިނަ ފަރާތްތަކުން ކިޔުންވެސް ފާހަގަކުރެވިފައިވެއެވެ. މިކަންތަކުގައި އާދައިގެ ކަތިލުން ހޯދައިގަންނަ ގޮތުން ކަމަކަށް ބަލައިގަނެވޭ ގޮތެވެ. އިބްނު ސީރީން رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (كَانَ ابْنُ سِيرِينَ يَكْرَهُ أَنْ يَقْرَأَ الرَّجُلُ الْقُرْآنَ، إِلَّا كَمَا أُنْزِلَ؛ يَكْرَهُ أَنْ يَقْرَأَ، ثُمَّ يَتَكَلَّمَ، ثُمَّ يَقْرَأَ) (فضائل القرآن لأبي عبيد: 190/1)

މާނައީ: "ބަސްކިޔުމުގައި ކޮޅުކުރުން ފުރުޤާން ކިޔުމުގައި އިބްނު ސީރީން ނުރުހިވަޑައިގަންނަވައެވެ. ކިޔަވަމުން ގޮސް ވާހަކަދައްކާފައި ދެން އަލުން ކިޔުމަކީ އަޅުގަނޑު ނުރުހިވަޑައިގަންނަވައެވެ."

ބުދަޅު ބިން ދުރައްމަދު ވެރިކަމާއި ބަރަކާތް ރައްޔިތު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (كُنْتُ أُمْسِكُ عَلَى أَبِي الْمُصْحَفَ قَالَ: فَمَرَّتْ مَوْلَاةٌ لَهُ، فَكَلَّمَهَا، فَضَحِكَ إِلَيْهَا، ثُمَّ أَقْبَلَ يَقُولُ: إِنَّا لِلَّهِ، إِنَّا لِلَّهِ، حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ قَدْ حَدَثَ شَيْءٌ، فَقُلْتُ: مَا لَكَ؟ فَقَالَ: أَمَا كَانَ لِي فِي الْقُرْآنِ شُغْلٌ حَتَّى مَرَّتْ هَذِهِ فَكَلَّمْتُهَا.) (حلية الأولياء: 147/3)

މާނައީ: "އަޅުގަނޑު ބައްޕައަށް މުޞްޙަފު ހިފައިގެންދެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަށް އަންހެނުން ކައިރިން ހިނގައިދިޔައެވެ. އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު އެއަންހެނާއާ ވާހަކަދެއްކެވީ އެއަންހެނާއާއި

- އަދި އުސްތާދަށް ކިޔާދީ ނިމުއްޖެނަމަ، އަދި އޭނާ ހުރީ މިސްކިތެއްގައިނަމަ، ދެން އޭނާ އިސްތިއުޛާން ބޭނުންވާނަމަ މަޖުލިހުގައި އުޅޭގައި ތިބުމަށް އަރުވާން އޭނާއަށް ފުރުޞަތުދޭށެވެ. އަދި އޭނާ ދަމަހައްޓާގައި އޭނާއަށް ތަޢުލީމު ކިޔަވައިދިނުމަށެވެ.

ހިނގާދިޔަކަމެއްވިއެވެ. ދެން "إنا لله، إنا لله" އޭ ވިދާޅުވާން ފެށިއެވެ. އެއީ (ﷺ) ކަލޭގެ ހިނގައިދިޔަކަމަށް އަޅުގަނޑަށް ހީވެއްޖެއެވެ. ދެން އަޅުގަނޑު ދަންނަވައިފީމެވެ: 'ކޮބާއަށް ކިހިނެއްވީތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއަންނަނީ އަޅުގަނޑުގެ ކައިރިއަށް ފޮނުވިކަމުގެ ދެން އަޅުގަނޑު އެއަންނަނީ ވާހަކަދައްކަވަމުން ކަމުދާތޯ އަޅުގަނޑުގެ ބުރައެއް ކިޔަވައިގަތީ ނުވީމެއްތޯ!؟'"

ނާފިޢު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (كَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا قَرَأَ لَمْ يَتَكَلَّمْ حَتَّى يَفْرُغَ مِمَّا يُرِيدُ أَنْ يَقْرَأَهُ قَالَ: فَدَخَلَ يَوْمًا فَقَالَ: أَمْسِكْ عَلَيَّ سُورَةَ الْبَقَرَةِ فَأَمْسَكْهَا عَلَيْهِ. فَلَمَّا أَتَى عَلَى مَكَانٍ مِنْهَا قَالَ: «أَتَدْرِي فِيمَ أُنْزِلَتْ؟» قُلْتُ: لَا. قَالَ: «فِي كَذَا وَكَذَا» ثُمَّ مَضَى فِي قِرَاءَتِهِ.) (فضائل القرآن لأبي عبيد: 1/190)

މާނައީ: "އިބްނު ޢުމަރު ކިޔަވާވިދާޅުވެއްޖެނަމަ، އެކަލޭގެފާނު ކިޔަވާވިދާޅުވާން ބޭނުންވާ ބައި ނިންމަވައިފިނަމަ ކަލާމް ނުކުރައްވައެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެއްދުވަހަކު އެކަލޭގެފާނު ވަދެވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަޅުގަނޑު ބަލާ ސޫރަތުލް ބަޤަރާ ކިޔަވާފާނަށް ހިފައި މަތީ ބަލާށެވެ.' ދެން އެކަލޭގެފާނު އެ ސޫރަތުގެ ހިސާބަކަށް ވަޑައިގަތުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއާޔަތް ބާވައިލެވުނީ ކޮންކަމަކާއިގުޅިގެން ކަމެއް ދަންނަތޯ؟' އަޅުގަނޑު ދެންނެވީމެވެ: 'ނޫނެކެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިވެނި އެވެނި ކަމެއްގައެވެ.' ދެން އެކަލޭގެފާނު ކިޔަވާވައިގެން ކުރިއަށް ވަޑައިގަތެވެ."

އަބޫ ޢުބައިދު އަލްޤާސިމު ބިން ސައްލާމު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (إِنَّمَا رَخَّصَ ابْنُ عُمَرَ فِي هَذَا لِأَنَّ الَّذِي تَكَلَّمَ بِهِ مِنْ تَأْوِيلِ الْقُرْآنِ وَسَبَبِهِ, كَالَّذِي ذَكَرْنَاهُ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ أَصْحَابَهُ كَانُوا يَنْشُرُونَ الْمُصْحَفَ فَيَقْرَءُونَ، وَيُفَسِّرُ لَهُمْ, وَلَوْ كَانَ الْكَلَامُ مِنْ أَحَادِيثِ النَّاسِ وَأَخْبَارِهِمْ كَانَ عِنْدِي مَكْرُوهًا أَنْ تُقْطَعَ الْقِرَاءَةُ بِهِ.)
(فضائل القرآن لأبي عبيد: 1/190)

މާނައީ: "އިބްނު ޢުމަރު މިކަމުގައި ލުއިކަމެއްދެއްވީ ކަމަކީ: އެހެނީ އެކަލޭގެފާނު އެދުއްކެވީ ވާހަކައީ ޤުރުއާނުގެ ތަފްސީރާއި، ސަބަބު ބާވައިލެއްވުނު ސަބަބުތަކާ ބެހޭ ވާހަކަތަކުގައި ވީމައެވެ. އެއީ އަހަރުމެން އިބްނު މަސްޢޫދުގެ އަޞްޙާބުން ބޭނުން ފުރަތަމަ ކުރިއަރައިނަމެވެ. އެކަމީ އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުން މުޞްޙަފު ހުޅުވާލައި ކިޔަވާފައި ގޮތަކަށް، އަދި އެކަލޭގެފާނު އެއްބަސްވެ ތަފްސީރުކުރައްވާތީ ގޮތުގައެވެ. ދެން އެމީހުންގެ ވާހަކައާއި މީސްތަކުންގެ ވާހަކަތަކާއި ޚަބަރުތަކެއް ކަމަށްވާނަމަ، އެފަދަ ވާހަކައަކުން ކިޔެވުން މެދުކަނޑާލުން އަޅުގަނޑުގެ ގާތުގައި ނުރުހިގެންވާކަމެވެ."

- އަދި އެހެން މީހެއްގެ ކުށްފެން ބަލައިދިނުމުގެބަދަލުގައި އޭނާ ޗޮބިކޫސްބިލަރަވަ އެހެންހަދަންވީއެވެ.
- އަދި އޭނާ މިސްކިތުގައި އިނދެ، ދުން ކިޔުވުން ބަލައިދޭން މީހަކު ހާރުފުރުޅެއްގައި، އޭނާ ހަރުކަށި ގޮތަކުން ނުފެނޭ (ނަމާދުކުރާނެއެވެ.) ނުވަތަ އެހެންނަމަ އަﷲ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ދެކެވުމާއި، ޤުރުއާން ކިޔަވަމުން އޭނާއަށް ކުރިމަތިލާ ބަލާއިގެ ކަމާއެކު އޭނާއަށް ކިޔުވުން ދޫކޮށްލާނެއެވެ.

ނުވަތަ އޭނާގެ ސަލާމް ހަރުއަޑުކޮށް ހިފަހައްޓައިގެން މިސްކިތުގައި އިށީނދެގެން އިންނާނީއެވެ. އެއީ އޭނާއަށް ހުއްދަވެގެންނުވާ އެއްގޮތަކަށް ބިރުވެރިކަމުން، ނުވަތަ މިސްކިތުގައި އެމީހަކާއި އެކަށީގެންނުވާ ކަހަލަ މީހަކާއި އެކަށީގައި އެކުގައި ބުރުން މިސްކިތުން ނިކުތުމަށް ނުރުހުންވެގެންނެވެ. ފަހެ އޭނާގެ ހުކުމަކީ: އޭނާ މިސްކިތުގައި އިށީނދެގެން އިންނަ ހުއްޓައި އިރުވެގެން ކަންތައްތަކުގެ ނުފެންނާ ފަދަ ފަރާތްތަކަށް ދެއްކުމަކީ އޭނާގެ ސަލާމަތް ތާޢަތްކުރުމެވެ. އަދި މިސްކިތްތަކުގެ އަދަބުތަކަށް އަރައިގަތުން ބަލައިގަތުން ކަމާއިގައި ހިނގާނޭ ފުރުޞަތުނުދޭނެއެވެ. އަދި ފުރިހަމަ ވަރަކަށް ރައްކާތެރި ވެވޭނެ ދާއިރާ ވަރަކަށް ޤުރުއާނާ ގުޅޭ ކަންތައްތަކުގައި ހިނގާނޭ ފުރުޞަތުނުދޭނެއެވެ.

އެހެނީ ފަހަރެއްގައި އަހުރެން މިދިޔަދުވަހު، އެކަންތަކެއްގައި ފައިދާއެއް އެނބުރި އިޖާބަދުވާނޭ، އަދި ހަމަދުނިޔޭގެން ނުވާނޭ ނިމުންވާ ކަންތަކުގެ ތެރެއަށް ވަދެ ވާހަކަތައް ދެއްކުމަށް ނަފްސުތަކެއް ހަމަޖެހި ގޮތަށްވެގެން ހިނގައިދާނެއެވެ.[135]

އޭނާގެ ބާރުތަކުގައި، އަދި އެނބުރި ދިރުމުގައިވެސް ދޮރުވާނުގެ އަމުރުފުޅުންގެ އަންގާފައި ވައްތަރުވެގެންވާ ޝަރުޢުގައި އަންގާފައިން އޭނާ ޙަމުދުކުރުން ހުއްޓެވެ. އެކަމަށް ބަރުދާލުން އެދުނީ ﷲ ގެ ރަޙްމަތްލެއްވެވެ.

*****

[135] މުޙައްމަދު ބިން މުންކަދިރު ރَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (إنّي خَلَّفْتُ زِيَادَ بْنَ أَبِي زِيَادٍ مَوْلَى ابْنِ عَيَّاشٍ وَهُوَ يُخَاصِمُ نَفْسَهُ فِي الْمَسْجِدِ يَقُولُ؟: «اجْلِسْ أَيْنَ تُرِيدِينَ؟ أَيْنَ تَذْهَبِينَ؟ أَتَخْرُجِينَ إِلَى أَحْسَنَ مِنْ هَذَا الْمَسْجِدِ؟ انْظُرِي إِلَى مَا فِيهِ تُرِيدِينَ أَنْ تُبْصِرِي دَارَ فُلَانٍ وَدَارَ فُلَانٍ وَدَارَ فُلَانٍ؟» قَالَ: وَكَانَ يَقُولُ لِنَفْسِهِ: «وَمَا لَكِ مِنَ الطَّعَامِ يَا نَفْسُ إِلَّا هَذَا الْخُبْزُوَالزَّيْتُ وَمَا لَكِ مِنَ الثِّيَابِ إِلَّا هَذَانِ الثَّوْبَانُ، وَمَا لَكِ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا هَذِهِ الْعَجُوزُ، أَفَتُحِبِّينَ أَنْ تَمُوتِي؟»فَقَالَتْ:«أَنَا أَصْبِرُعَلَى هَذَا الْعَيْشِ»)(محاسبة النفس لابن أبي الدنيا: 147)

މާނައީ: "އަހުރެން މިއަދު އިބްނު ޢައްޔާޝްގެ މިނިވަންކުރި އަޅު: ޒިޔާދު ބިން އަބީ ޒިޔާދު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަމިއްލަ ނަފްސާއި ދެބަސްވާހަކަދައްކައި މިސްކިތުގައި ދޫކޮށްލައިފީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު (އަމިއްލަ ނަފްސަށް ވިދާޅުވަމުން ދިޔައީ: 'އޭނަފްސެވެ! ކަލޭ ތިބޭ އުޅެނީ ކޮންތާކަށް ދާންހެއްޔެވެ؟ ކަލޭބޭނީ ދަނީ ކޮންތާކަށްހެއްޔެވެ؟! މިމިސްކިތަށްވުރެ ރަނގަޅުތާކަށް ކަލޭ ނިކުމެގެންދަނީހެއްޔެވެ؟ މިތަނުގައިވާ ތަކެއްޗަށް ކަލޭ ނިކަން ބަލައިބަލާށެވެ! ކަލޭ ތިބަ ބޭނުންވަނީ މިވެނި މީހެއްގެ ގެ އަދި އެވެނި މީހެއްގެ ގެ ބަލަންހެއްޔެވެ!؟' ވިދާޅުވިއެވެ: އަދިވެސް އެކަލޭގެފާނު ނަފްސަށް ވިދާޅުވެއެވެ: 'މިހިރަ ރޮށްޓާއި ތެޔޮ ފިޔަވައި އޭނަ ކާއެއްޗެއް ކަލޭއަކަށް ނުލިބޭނެއެވެ. އަދި މިދެހެދުން ފިޔަވައި އޭނަ ހެދުމެއް ކަލޭއަކަށް ނުވެއެވެ. އަދި މިހިރަ މުސްކުޅި އަންހެނާ ފިޔަވައި އޭނަ އަންހެނެއް ކަލޭއަކަށް ނުވެއެވެ. ދެންފަހެ ކަލޭ މަރުވުމަށް ލޯބިވަނީހެއްޔެވެ؟' ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ ނަފްސު ބުނެއެވެ: 'މިދިރިއުޅުމުގެ މައްޗަށް އަހުރެން ކެތްތެރިވާނަމެވެ."

އެކަންތަކަކާއިމެދު ޤާރިޢުވެގަތުން އެކަށީގެންވާނީ: ޤުރުއާން ތިލާވަތްކުރާހިނދު ޤުރުއާން ކިޔަވާދިނުމުގެ އަދަބުތައް ބަޔާންކުރެވުން ބާބު

މުޢައްލިމު ބަލަން ޖެހޭނެ ވާޖިބުތައް:

-92 ޤުރުއާން ކިޔަވައިދޭ މުދައްރިސް ނުވަތަ ކިޔަވަނިވިމީހާ ބާރުބޮޑުވެއްޖެހާލާ، ޖާހިލުވެގަން، އަދި ދަރުމައިގެމަތިން އަނގޮތަން އިތުރަކަށް ހާސިލުކުރަމުން. އެއީ ޤުރުއާނަށް ފާޑުކުރުން ހިތުގެ ގޮތްތެރެވެ. އެހެނީ އޭނާ އެކިއިރުވަރު ރައްބު عَزَّوَجَلَّ ގެ ކަލާމުފުޅެވެ. އަދި އެހެނީ ޤުރުއާން ތިލާވަތްކުރާހިނދު މަޖިލިސްތަކުން އޭނާއާ ގޮތްތެރެވެ. އަދި މަޖިލިސްތައް ބޭކަލުން އޭނާއާއި ގޮތެވެ، ދުރު އޭނާ ސިފަކުރެވޭ ދަރުމައިގެތެރޭގައިންވާނަމަ އެބޭކަލުންގެ އަނގަދުވެ އޭނާގެ އަނގައިގައި އަޑުއިވެއެވެ. ދުރު އޭނާ އާދަމްގެ ހިތަށް ކިޔުމުގެ ފަރާތްތަކުން މަޖިލިސްތަކަށް ބޭކަލުނާ، އެބޭކަލުގެ އަނގަދުވެގެން އެއާރަމް ނަސޭހަތެވެ. އޭނާ ދަރުމައިގެތެރޭގައިން ނުވާނަމަ މަޖިލިސްތަކާ އޭނާއާއި ދުރުވެދުރެވެ. އެހެންކަމުން އޭ ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިންނޭވެ! މަޖިލިސްތަކާއި ތިލާވަތްކުރުން ދުރުވެގަތުން ތިލާވަތްކުރުންނަށް އެކަށީގެންނުވެއެވެ. އަދި ތިލާވަތްކުރުން އަދަބުތަކަށް އިހުތިރާމްކުރެވެ. ފަހު ތިލާވަތްކުރުންކުރު އެކަކުވެސް އޭނާ ދަރުމައިގެތެރޭގައިން ނުވާނަމަ އޭނާގެ އަހުލުގެ ގޮތުގައި އިދިކޮޅުވެވޭނެ ނުބުރުޖަހާ ޚާއްޞަގައި މަހުލު ނުވެއެވެ.[136]

---

[136] ޤާރީއާއި ހަދިޔާނޫ ތިލާވަތްކުރާ ސުލޫކުގެ ސިފަތައް، އަދި އަހުލު ސުލޫކުތައް ހުރިމި ދެފުޅު އަދަބުތަކުގެ ތިލާވަތްކުރާނެހާކަވެ. އެގޮތުން މަޖިލިސްތައް ބޭކަލުން މިދުވަހުން ފާޅުކުރާއިރުވާވެ. އަދި ނަބިއްޔާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَعَلَىٰٓاٰلِهِوَسَلَّمَ ގެ ހަދިޔާން ފާޅުކުރާއިރުވާ ތިލާވަތްކުރުމެވެ. އަދި ސުލޫކުތަކުރުވުމަށް ފާޅުކުރުމެވެ. ހަމަޖެހޭން ޢަވާމު ގެ ރައްޔިތުގެ ތިލާވަތާ ދުރާތް ޢަސްރަކާ، އެކަށީގެންވާ ކުރިމަތިލާ ދުއާތަކުކަ ވަޤުތުތަކުގައި، އަދަބުތަށްތަކުގައި، ހިލާ ރަސޫލާއި ބޮޑުގެ ގެނައީ ހިމާޔަތް މަޤާމުގެ ގެނައީ اللّٰه އަށް

- އަދި މުސްހަފުން ކިޔެވުން ގިނަކުރުމަށް އަހުލުން ލޯބިކުރައްވައެވެ. އެއީ މުސްހަފުން ކިޔެވުމުގެ މާތްކަމަކަށްޓަކައެވެ.[137]

ދުރާޅާން އަދި އެކަލާނގެ ފަރަކާތުގެ ކިޔަވާއިރު އަދަބުވެރިވުމީ ކޮންމެ ތަނަވަސްކޮށް ސާފުކުރު އަރަކުވެސްކުރާނޭކަމެކެވެ. އެގޮތުން ބަސްއަރު ބޭކަލުން، ފުރާޅުން ކިޔަވާދިނުމުގެ ސާފުތާހިރުކަމާއި، ނުބައި ވަހެއް ނެތްކުރުމަށް ސާފުތާހިރުކަމަށް އަހުލުވެރިވުމަކީ ކަމަށް ވެއްޖެނަމަ ނުބައިވަސް ދުވާކަހަ ބޮޑަށް ހިފެހެއްޓުމެވެ. މުޖާހިދު ބަސް އަޅާ ގާތުގައި رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: («إِنَّ أَفْوَاهَكُمْ طُرُقٌ مِنْ طُرُقِ اللَّهِ تَعَالَى فَنَظِّفُوهَا مَا اسْتَطَعْتُمْ». قَالَ: فَمَا أَكَلْتُ الْبَصَلَ مُنْذُ قَرَأْتُ الْقُرْآنَ)

(فضائل القرآن لأبي عبيد: 1/117)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ އަނގަތަކީ ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى (އަށް ވާސިލުވާނެ) މަގުތަކެވެ. ތެދުއިން މަގުތަކެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކުޅަދާނަވީ މިންވަރަކުން އެމަގުތައް ސާފުކުރާށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޤުރުއާން ކިޔެވުން ކިޔަވަން ފެށިއްސުރެ ފިޔާއެއް ނުކައެވެ.'"

މުޖާހިދު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ: (أَنَّهُ كَانَ يَكْرَهُ لِمَنْ يُرِيدُ قِيَامَ اللَّيْلِ أَنْ يَأْكُلَ الثُّومَ وَالْبَصَلَ وَالْكُرَّاثَ) (فضائل القرآن لأبي عبيد: 1/118)

މާނައީ: "ރޭގަނޑު ނަމާދުކުރަން ބޭނުންވާ މީހަކު ލޮނުމެދާއި، ފިޔާއާއި، ލީކްސް ކެއުމަކީ އެކަލޭގެފާނު ނުރުހުންވާކަމެކެވެ."

ޤުރުއާން ކިޔަވާ މީހާގެ ގޮތުން، ޤުރުއާނުގެ ގަދަރުކަމެއް ބޮޑު ފަރިކަމެއް ކަމުގެ ގޮތުގައި މަލާއިކަތުން ގާތްވެއެވެ. އެގޮތުން ހަމަޖެހިލެއްވެއެވެ. މުސްލިމުގެ ސަބަބުން ބާސް ހިބަރިއާ އަޅުގަނޑު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ޤުރުއާން ކިޔަވާ ތަނުގައި ފެނިވަޑައިގެންނެވި ގޮތް ބަޔާންކުރައްވާ ރަސޫލުﷲ ﷺ ގާތުގައި ވަނީއެވެ. ދެން ރަސޫލާ ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ އަށް ދެންނެވުމުން އެއީ މަލާއިކަތުން ކިޔަވާ ވާހަކަ އަޑުއަހަން އަރައިގެންނެވި މަލާއިކަތުން ކަމުގައި ވިދާޅުވިއެވެ.

(رواه البخاري: 5018، ومسلم: 796)

[137] މިބާބުގައި ލިޔުއްވި އެކަކަށްވުރެ ގިނަ އިލްމުވެރިން ވަނީ އެބޭފުޅުންގެ ތާޒާކަމުގައި މުސްހަފުން ބަލައިގެން ކިޔެވުމުގެ ގޮތް އިޚްތިޔާރުކުރައްވާ ވަރަކަށް ބަޔާންކުރައްވާ ބާބު ގެންނަވާފައެވެ. މުސްހަފުތައް މާތްކުރުމުގައި، މުސްހަފުތަކުގެ ބޮޑުކަން ކަށަވަރުވާގޮތަށް ދުރާލާ ހުރިކަމަށްބަޔާން ކުރައްވައި މިކަމުގައި އިސްތިޤާމަށް ވިސްނުންތެވެ.

އިބްނު މަސްޢޫދު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «أَدِيمُوا النَّظَرَ فِي الْمُصْحَفِ» (فضائل القرآن لأبي عبيد: 1/104)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން މުސްހަފަށް ބެލުން ދާއިމުކޮށްދޭށެވެ." (ދާއިމީކޮށްދޭށެވެ.)

އިބްނު ޢުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ވިދާޅުވިއެވެ: «إِذَا رَجَعَ أَحَدُكُمْ مِنْ سُوقِهِ فَلْيَنْشُرِ الْمُصْحَفَ فَلْيَقْرَأْ» (فضائل القرآن لأبي عبيد: 105/1)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ބާޒާރުން އެނބުރި އަތުވެއްޖެނަމަ، ފަހެ މުޞްޙަފު ހުޅުވާލާ ދެން ކިޔަވާހުށިކަމެވެ."

ޔޫނުސް ބިން ޖުބައިރު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: («كَانَ خُلُقُ الْأَوَّلِينَ النَّظَرَ فِي الْمَصَاحِفِ» فَقَالَ: " وَكَانَ الْأَحْنَفُ بْنُ قَيْسٍ إِذَا خَلَا نَظَرَ فِي الْمُصْحَفِ) (مصنف ابن أبي شيبة: 8561)

މާނައީ: "'ކުރީގެ މީސްތަކުންގެ ޚުލްޤުތަކުގެތެރޭގައި މުޞްޙަފުތަކަށް ބެލުމެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަލްއަޙްނަފު ބިން ޤައިސް އެކަނިވެއްޖެނަމަ، މުޞްޙަފަށް ނަޒަރު ހިންގާ ބައްލަވައެވެ."

އަލްވަލީދު ބިން ޢުތްބާ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «كَانَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ يُدِيمُ النَّظَرَ فِي الْمُصْحَفِ , فَيَوْمَ لَا يَنْظُرُ فِيهِ يَأْخُذُهُ فَيَضَعُهُ عَلَى صَدْرِهِ» (حلية الأولياء: 19/7)

މާނައީ: "ސުފްޔާނު އައްޘައުރީ މުޞްޙަފަށް ބެލުން (ދިރާސާކުރުމަ) ދެމެހެއްޓެވިއެވެ. އެދުވަހު މުޞްޙަފަށް ނުބަލާ ދުވަހަކުވެއްޖެނަމަ، އެކަލޭގެފާނުގެ ޞަދުރު މަތީގައި މުޞްޙަފު އަޅުއްވައެވެ."

އަބޫ ޚާލިދު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (صحبت سفيان في طريق مكة فكان يقرأ في المصحف كل يوم فإذا لم يقرأ فيه فتحه فنظر فيه وأطبقه.) (الجرح والتعديل: 86/1)

މާނައީ: "މައްކާއަށް ދިޔަ މަގުމަތީގައި ސުފްޔާނު (އައްޘައުރީ) އާއިއެކުގައި އަހުރެންވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ކޮންމެ ދުވަހަކު މުޞްޙަފުން ކިޔަވާވޮޑިގަތެވެ. ދުވަހު އެކަލޭގެފާނު މުޞްޙަފުން ކިޔަވާވޮޑިނުގަންނަވާ ނަމަ، މުޞްޙަފު ހުޅުއްވައިގެން އޭގެ ބައްލަވައެވެ. ދެން މުޞްޙަފު ލައްޕަވައެވެ."

އިސްމާޢީލު ބިން އަބީ ޙަކީމު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (كَانَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَلَّمَا يَدَعُ النَّظَرَ فِي الْمُصْحَفِ بِالْغَدَاةِ وَلَا يُطِيلُ.) (الطبقات الكبرى: 366/5)

މާނައީ: "ޢުމަރު ބިން ޢަބްދުލްޢަޒީޒު، ހެނދުނު ވަގުތުގައި މުޞްޙަފަށް ބެއްލެވުން މަދުވަރަކަށް ދޫކޮށްލައްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ދިގު ނުކުރައްވައެވެ."

ޢަލީ އަލްޙަސަނީ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (كَانَ عَبْدُ اللهِ بْنُ الْمُبَارَكِ رُبَّمَا يُقَلِّبُ الْمُصْحَفَ، وَلَا يَقْرَأُ لِلْحَدِيثِ الَّذِي جَاءَ النَّظَرُ فِي الْمُصْحَفِ عِبَادَةٌ...) (شعب الإيمان: 2046)

މާނައީ: "ޢަބްދު ﷲ ބިން މުބާރަކު، ގިނަގިނައިން ކިޔަވާވޮޑިނުގަންނަވާ މުޞްޙަފުގެ ތަނެއް ހޯއްދަވައިވެއެވެ. އެއީ މުޞްޙަފަށް ބެލުމަކީ އަޅުކަމެއްކަމުގައި އައިސްފައިވާ ޙަދީޘެއްކަމުގައެވެ..."

ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން އަބީ ލައިލާ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّهُ كَانَ إِذَا اجْتَمَعَ إِلَيْهِ إِخْوَانُهُ نَشَرُوا الْمُصْحَفَ فَقَرَءُوا، وَفَسَّرَلَهُمْ.) (فضائل القرآن لأبي عبيد: 104/1)

މާނައީ: "ޢަބްދުﷲ ބިން މަސްޢޫދު، އެކަލޭގެފާނުގެ އަޚުންނަށް (އެކުވެރިންނަށް) އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ޖަމާވެއްޖެނަމަ، އެބޭކަލުން މުޞްޙަފު ހުޅުވާލާ ކިޔަވަން ފަށްޓަވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު އެބޭކަލުންނަށް ތަފްސީރުކޮށްދެއްވައެވެ."

އަލްޙަސަނުލް ބަޞްރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: " لَوْ أَنَّ قُلُوبَنَا طَهُرَتْ مَا شَبِعْنَا مِنْ كَلَامِ رَبِّنَا، وَإِنِّي لَأَكْرَهُ أَنْ يَأْتِيَ عَلَيَّ يَوْمٌ لَا أَنْظُرُ فِي الْمُصْحَفِ " وَمَا مَاتَ عُثْمَانُ حَتَّى خُرِقَ مُصْحَفُهُ مِنْ كَثْرَةِ مَا كَانَ يُدِيمُ النَّظَرَ فِيهَا.) (شعب الإيمان: 2030)

މާނައީ: "އަމީރުލް މުއުމިނީން ޢުސްމާން ބިން ޢައްފާން رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރުމެންގެ ހިތްތައް ޠާހިރުވީނަމަ، އަހަރުމެންގެ ވެސް ރައްބުގެ ކަލާމުފުޅު (ތިލާވަތްކުރުމުން ހިތްހަމަޖެހޭނެ) ނުފުދޭނެއެވެ. އަދި މުޞްޙަފުން އަހަރެން ނަޒަރު ނުހިންގާ ދުވަހެއް އަހަރެންނަށް އައުމަށް ނުރުހެމެވެ.' އެކަލޭގެފާނުގެ މުޞްޙަފުން އެކަލޭގެފާނު ނަޒަރު ހިންގަވާ ބައްލަވާ ގިނަކަމުން އެމުޞްޙަފު ބާވެ ފިރިއްޖެއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވީއެވެ."

ނުސައިރު ބިން ޛުޢުލޫޤު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «رَأَيْتُ الرَّبِيعَ بْنَ خُثَيْمٍ يَقْرَأُ فِي الْمُصْحَفِ وَلَا يُحَرِّكُ شَفَتَيْهِ» (الزهد لأحمد: 2002)

މާނައީ: "އައްރަބީޢު ބިން ޚުޘައިމް، އެކަލޭގެފާނުގެ ދެތުންފަތް ހަރަކާތް ނުކުރައްވާ މުޞްޙަފުން ބަލަމުން ތިލާވަތްކުރައްވަނިކޮށް އަހަރެންނަށް ފެނުނެވެ." (އެބަހީ: މުޞްޙަފުން ބަލައިގަނެގެން ވިސްނާލުމުގެ ގޮތުން ހިނގައިގަންނަވާކަމެވެ.)

މުޞްޙަފުތަކަށް ފާރަވެރިވުމާއި ރަނގަޅަށް ބެލެހެއްޓުމާއި، ބޭނުންކުރުމަށް ފަސޭހަވާ ގޮތަށް ތަރުތީބުކުރުމާއި، ހަލާކުވެދާ މުޞްޙަފުތައް ރަނގަޅު ގޮތެއްގައި ނައްތާލުން، އެ މުޞްޙަފުތަކުގެ ޙައްޤެކެވެ. އަދި ސަލާމަތްކުރުމަކީ މުޞްޙަފު ހުރިތަނެއްގައި ބެލެހެއްޓުމުގެ ތެރެއިން ވާ ކަމެކެވެ. އަދި ޤުރުއާން ކިޔެވުމަށް އަންނަ ފަރާތްތަކަށް ފަސޭހަވާނެ ގޮތަށް މުޞްޙަފުތައް ތަރުތީބުކުރުމަކީވެސް ލާޒިމުކަމެކެވެ. އަދި ހަރުދަނާކޮށް ބަހައްޓަން ފަސޭހަ ތަނެއްގައި މުޞްޙަފުތައް ރައްކާކުރުމަކީވެސް ޙައްޤެކެވެ.

އިބްނު މަސްޢޫދު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ އަރިހުން، ރިވާވެގެންވާ ޙަދީޘްގައި މުޞްޙަފު ބެލެހެއްޓުމާ ގުޅޭގޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ:
«إِنَّ أَحْسَنَ مَا زُيِّنَ بِهِ الْمُصْحَفُ تِلَاوَتُهُ بِالْحَقِّ» (مصنف عبد الرزاق: 7947)

މާނައީ: "އެކަށީގެންވާ ގޮތަށް ޙައްޤުގެ މަތިން ތިލާވަތްކުރުމަކީ، މުޞްޙަފު ޒީނަތްތެރިކުރެވޭ އެންމެ ރަނގަޅު ކަމެވެ."

އަބޫ ދަރްދާ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެވެއެވެ: «إِذَا حَلَّيْتُمْ مَصَاحِفَكُمْ، وَزَوَّقْتُمْ مَسَاجِدَكُمْ، فَالدَّمَارُ عَلَيْكُمْ» (الزهد لابن المبارك: 797)

މާނައީ: "ޤުރްއާނުގެ މުޞްޙަފުތަކުގައި ގަހަނާއަޅުވާ، އަދި ޤުރްއާނުގެ މިސްކިތްތައް ޒީނަތްތެރިކުރުމަކީ ވެސް ޤުރްއާނުގެ މައްޗަށް ހަމަލާދިނުމެއްކަމެވެ."

އަބޫޢުބައިދާ ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: (قُلْتُ لِأَبِي رَزِينٍ: إِنَّ عِنْدِي مُصْحَفًا أُرِيدُ أَنْ أَخْتِمَهُ بِالذَّهَبِ، قَالَ: «لَا تَزِيدَنَّ فِيهِ شَيْئًا مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا قَلَّ وَلَا كَثُرَ») (مصنف ابن ابي شيبة: 30236)

މާނައީ: "އަހުރެން އަބޫ ރަޒީނަށް ދެންނެވީމެވެ: 'އަހުރެންގެ އަތުގައި މުޞްޙަފެއް އެބައޮތެވެ. އަހުރެން ބޭނުންވަނީ ރަނުގެ ސިއްކާއެއް އޭގައި ޖަހާށެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދުނިޔޭގެ އެއްވެސް އެއްޗެއް (ކަމަކުން) މަދުވިޔަސް އަދި ގިނަވިޔަސް އެއްވެސް އެއްޗެއް އޭގައި އިތުރުނުކުރާށެވެ.'"

އަދި ހަމައެފަދައިން މުޞްޙަފުގައި ބޭނުން ނުކުރާ ދުރުކޮށްލެވޭ ފަދަ ކަންތައް ނުކުރުމެވެ. އެގޮތުން މިހާރު ބޭސްޓްރީޓާއި ވަސީލަތްތަކުގައި އިތުރުވެގެން ދިޔުން މުސްހަފުން މުޞްޙަފުގެ ދުރުކޮށްލާފައި، ފޮނުގެ ތަރިއާއިން ދެކުއާން ޒީނަތްތެރިކުރުމަށް ކުރިމަތިލާފައެވެ. އަދި މުސްލިމުންނާއި ގުޅުން މުޞްޙަފުގެ ފުރަޞަތަށް ޖެހި، ބޭނުންތަކުގެ ތަރުތީބުބަދަލުވެފައެވެ. ޝަރުޢީ ޢިލްމުގައި ފޮނުވަރު ވަސީލަތްތަކުން ވަރު މުޞްޙަފުން ކިޔުން އެދުވެގެންވެއެވެ. އެއީ ކިޔުން ބޭނުންކުރި އަޅުގަނޑުމެންނަށް، އަދި ހަމައެހެންމެ ފޮނުވަރު ވަސީލަތްތަކީ ހިތާ މަތީއްޓެއް ގޮތުން ވެގެންދާނެ، ﷲ ގެ ކަލާމުގެ ހުރުމަތްތެރިކަން ދެކޭނެ ގޮތްތަކުން އެކަށައެވެ. އެގޮތުން ފޮނުވަރު އެއްޗެއް ބޭނުންކުރަން ކިޔަވައިދޭ، އެކަމަކު ކުރާ ނަމަ ފުރުސަތު ދޫކޮށްލައިގެން ވާނެ ކަމެއް ނެތެވެ. ފަހުން ނަމަވެސް، ތަކުރާރުކޮށް ނަމަ ބޭނުންވާ އިތުރުކުރުމުގެ ޙައްޤު ނަމަ ކިޔަވާލުމެވެ. އަދި ވަގުތަށް ބަލައިގެން ނަމަ މިޙާލަތު، ނަމަ ކިޔަވާ ކަމެއްގައިވެސް ހިތްވަރުދޭ ކަމެއް ނަމަވެސް ކުރަމުންނެވެ. އަދި ފަހުގައި ފާޅުކުރުން އަދާކުރުމުގެ ދަރަޖަ ބަލައިލާއިރު ބަލަހައްޓަމުގެ އެގޮތުން މިސާލަކަށް ފުރުސަތުދީގެން، އަދި ދުނިޔޭގެ އެހެން ކަންކަމުގައި އަޅުގަނޑުމެންގެ ކުރިމަތީގައި ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ގެ ކަލާމުގެ ހުރުމަތްތެރިކަން މުޞްޙަފުގެ ބޭނުން ކުރުމަށް ދޫކޮށްނުލުމެވެ.

އައްސަމަރުޤަންދީ ބުނެ ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: (يَأْتِي على النَّاس زمَان يكثرون فِيهِ الْأَحَادِيث حَتَّى يبْقى الْمُصحف مُعَلّقا يَقع عَلَيْهِ الْغُبَار.) (جامع بيان العلم: 351)

މާނައީ: "މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް ޒަމާނެއް އަންނާނެއެވެ. އެޒަމާނެއްގައި ޙަދީޘްތައް (އެބަހީ: ވާހަކަތައް) ގިނަވާނެއެވެ. އެހާ ގިނަވުމުން ޤުރްއާނަށް ދޫޅިއެޅި ހިފާއިތުރުވެސް ލިޔެވިފަ ބަލާފައި ލާފޮށިގަނޑު ނުފެނާނެއެވެ."

މިއަށްފަހު ޙާފިޡު އިބްނު ޢަބްދުލްބައްރު ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވިއެވެ: (...ومثله لا يقال من قبل الراي، وإنما يقال عن توقيف. وقد كثرت أحاديث الجرائد والمجلات في زماننا، وكذلك أحاديث الإذاعات، وأكثر الكتب

- އަދި އޭނާ ޠާހިރުވެގެންވާ ހާލުގައި މެނުވީ މުޞްޙަފު އުފުލުން އޭނާއަށް އެކަށީގެންނުވެއެވެ.
- ދެންފަހެ ޠާހިރުކަމެއްނެތި މުޞްޙަފުން އޭނާ ކިޔަވަން ބޭނުންވެއްޖެނަމަ ފަހެ އެކަމުގައި މައްސަލައެއްނެތެވެ. އެހެންނަމަވެސް މުޞްޙަފުގައި އޭނާ ނުބެހޭނީއެވެ. އެކަމަކު އެއްޗެއް ބޭނުންކޮށްގެން އޭނާ މުޞްޙަފުން ގަނޑު އުކާލީއެވެ. ޠާހިރުކަމާއި މެނުވީ މުޞްޙަފުގައި ނުބެހޭނީއެވެ.[138]

العصرية، وافتتن بذلك الأكثرون من الخاصة والعامة، وأعرضوا عن كتاب الله تعالى، وأحاديث رسوله صلى الله عليه وسلم، وآثار السلف الصالح من الصحابة والتابعين وأئمة العلم والهدى من بعدهم، ولعل زماننا هو الزمان الذي ذكرعنه الضحاك ما ذكر. والله أعلم.) (إتحاف الجماعة: 2/106-107)

މާނައީ: "...އަދިއެފަދަ ޒަމާނަކީ މިޒަމާނަ ބަލާއިރުގައި ނުބައިކަން ބޮޑުވެއްޖެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެފަދަ ފިތުނައިން ބޭނުނީ ޖަދުވަލީ (ޢިލްމުވެރިން ލޮލުވެގެންވާ ޒަމާނުގައި ޚާއްޞަކޮށްގެން)އެވެ. ފަހެ އަޅުގަނޑުމެން މިޒަމާނުގައި ފިލްސަފާއާއި މަނިކުފާނުގެ ފަރާތްތަކުން ވިސްނާލަންވީއެވެ. ޒަމާނުގެ ކުދިންނާއި ޚާއްޞަ ފަރާތްތަކާއި ޢާއްމު ފަރާތްތަކުން ގިނަބަޔަކު ފިތުނަވެގެންދާނެއެވެ. އަދި ހެއްޔޮމަގު ދެއްކުމުގެ ޢާލިމުން މުސްލިމުންނަށް ދިނުމަށް ރަސޫލާ ﷺ
ކުރެއްވުމުގެ ބަސްފުޅުތަކަށް ކުރެއްވިކަމެވެ. އަދި ﷲ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى ގެ ފޮތުގައި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތުގައި، ޞަޙާބީންނާއި ތާބިޢީންނާއި އަދި ހެއްޔޮމަގު ދެއްކެވި އިމާމުންގެ އަޘަރުތަކާ ބޭރަށް ފުރަގަސްދިނީއެވެ. އަދި ޒަމާނެއް އަޅުގަނޑުމެންގެ މިޒަމާނަކީ ޟައްޙާކު ގެ ވާހަކަފުޅުގައި ދެއްކެވި ޒަމާނެވެ. ފަހެ ގިނަބައިމީހުން ބޭރުވެރިވާ މެއުގޮތުން ފެނިދާނެ ދަނޑިއެކެވެ. ވާހަކަތަކުގެ ބަޔަކު ދެއްކުނު ހާލަތުގައި ޤުރުއާނާއި ޙަދީޘުގެ ކުރިމަތިން އެދިގެން ހިނގައިގަތެވެ. والله أعلم."

ދެންފަހެ ފުރުޤާނުގެ ހަކީޤަތްކުރިމަށް ކުރީގެ ސަލަފުންގެ ކުރިން ޙިކުމަތެއް ނުވަތަ ބަޔަކުގެ ހެކިތަކުގެ ޤަބޫލުކުރާ މަގު ހުރިތޯ ބަލަމެވެ. ޙިކުމަތް ޝަރީޢަތުގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ބަސްފުޅު ދާއިރާއިން ލިބިގެންނެވެ. ދިރިއުޅުމުގެ ހަމަތަކާ ޚިލާފުވާ އުސޫލުތަކުގައި ހިނގައިގެންވާއެވެ.

[138] ފުރުޤާނުގައި ސަލަފުންގެ ޙަދީޘެއްގައި ވާހަކަ ބަލާއިރު ހައްދަށް ރަސޫލާ ﷺ އާއި ޞަޙާބީންގެ ވާހަކަފުޅު ފެނިގެންދެއެވެ. ޙަދީޘެއް ރިވާ ކުރެއްވި ޢަމްރު ބިން ޙަޒްމު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ ޙަދީޘުގައިވެއެވެ. ނަބިއްޔާ ﷺ އެކަލޭގެފާނު ލިޔުއްވިއެވެ:

(أَنْ لَا يَمَسَّ الْقُرَآنَ إِلاّ طَاهِرٌ.) (الموطأ: 234)

މާނައީ: "ޠާހިރުވެގެންވާ މީހަކު މެނުވީ ޤުރުއާނަށް ނުބެހިޔަދޭވެ."

އިބްނު ޢަބްދުލް ބައްރު ބަޔާންކުރައްވައެވެ: (...وَالدَّلِيلُ عَلَى صِحَّةِ كِتَابِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ تَلَقِّي جُمْهُورِ الْعُلَمَاءِ لَهُ بِالْقَبُولِ وَلَمْ يَخْتَلِفْ فُقَهَاءُ الْأَمْصَارِ بِالْمَدِينَةِ وَالْعِرَاقِ وَالشَّامِ أَنَّ الْمُصْحَفَ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الطَّاهِرُ عَلَى وُضُوءٍ وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ وَالشَّافِعِيِّ وَأَبِي حَنِيفَةَ وَالثَّوْرِيِّ وَالْأَوْزَاعِيِّ وَأَحْمَدُ بْنِ حَنْبَلٍ وَإِسْحَاقَ بْنِ رَاهَوَيْهِ وَأَبِي ثَوْرٍ وَأَبِي عُبَيْدٍ وَهَؤُلَاءِ أَئِمَّةُ الْفِقْهِ وَالْحَدِيثِ فِي أَعْصَارِهِمْ وَرُوِيَ ذَلِكَ عَنْ سَعْدِ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ وَطَاوُسٍ وَالْحَسَنِ وَالشَّعْبِيِّ وَالْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ وعطاء.) (التمهيد: 397/17)

މާނައީ: "ޢަމްރު ބިން ޙަޒްމުގެ ލިޔުއްވުމުގެ ޞައްޙަކަމަށް ދަލީލަކީ: ޖުމްހޫރު ޢިލްމުވެރިން އެލިޔުން ޤަބޫލުކޮށްފައިވުމުންނެވެ. ވުޟޫގެ މަތީގައި ޠާހިރުވެގެންވާ މީހާ ފިޔަވައި މުޞްޙަފުގައި ނުޖެހޭނެކަމާއިމެދު މަދީނާއާއި، ޢިރާޤާއި، ޝާމްކަރައިގެ ފުޤަހާއުން ޚިލާފުވެފައެއްނުވާކަމެވެ. އަދި އެއީ މާލިކުއާއި، އައްޝާފިޢީއާއި، އަބޫ ޙަނީފާއާއި، އައްޘައުރީއާއި، އަލްއައުޒާޢީއާއި، އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލްއާއި، އިސްޙާޤު ބިން ރާހަވައިހިއާއި، އަބޫ ޘައުރުއާއި، އަބޫ ޢުބައިދުގެ ބަސްފުޅުވެސްމެއެވެ. މިއީ އެބައިމީހުންގެ ޢަޞްރުތަކުގައިވި ފިޤްހާއި ޙަދީޘްގެ އިމާމުންނެވެ. އަދި ސަޢުދު ބިން އަބީ ވައްޤާޞްއާއި، ޢަބްދުﷲ ބިން ޢުމަރުއާއި، ޠާއޫސްއާއި، އަލްޙަސަނުއާއި، އައްޝަޢުބީއާއި، އަލްޤާސިމް ބިން މުޙައްމަދު އަދި ޢަޠާއުގެ އަރިހުންވެސް އެފަދައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ..."

އެހެންތަނެއްގައި ބަޔާންކުރައްވައެވެ: (...وَكِتَابُ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ هَذَا قَدْ تَلَقَّاهُ الْعُلَمَاءُ بِالْقَبُولِ وَالْعَمَلِ وَهُوَ عِنْدَهُمْ أَشْهَرُ وَأَظْهَرُ مِنَ الْإِسْنَادِ الْوَاحِدِ الْمُتَّصِلِ وَأَجْمَعَ فُقَهَاءُ الْأَمْصَارِ الَّذِينَ تَدُورُ عَلَيْهِمُ الْفَتْوَى وَعَلَى أَصْحَابِهِمْ بِأَنَّ الْمُصْحَفَ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الطَّاهِرُ...) (الاستذكار: 2/471-472)

މާނައީ: "...އަދި ޢަމްރު ބިން ޙަޒްމުގެ މިލިޔުއްވުން ޢިލްމުވެރިން ޤަބޫލުކޮށް ޢަމަލުކުރައްވާފައެވެ. އަދި ގުޅިގެންވާ އެއްއިސްނާދަކަށްވުރެ މިލިޔުއްވުން އެބައިމީހުންގެ އަރިހުގައި ފާޅުވެ މަޝްހޫރުވެގެންވެއެވެ. އަދި ފަތުވާދިނުމުގައި އެބައިމީހުންނަށް ބަރޯސާވާ ބިންތަކުގެ ފުޤަހާއުން، އަދި އެބައިމީހުންގެ އަޞްޙާބުން، ޠާހިރު މީހާ ފިޔަވައި މުޞްޙަފުގައި ނުޖެހޭނެކަމަށް އިޖްމާޢުވެފައެވެ..."

ޢިލްމުވެރިންގެ އަޣްލަބު ބޭކަލުންވެސް މިކަމަށް އިއްތިފާޤުވެ ދެކެވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި ހަމައެ މަޒްހަބުގެ ބަޔާންކޮށްފައި ވެއެވެ. ޤުރުއާނުގެ ޙުކުމް މިކަމުގައި ހިމެނުންވުމެވެ. އިބްނު ޤުދާމާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ:

(..وَلَا يَمَسُّ الْمُصْحَفَ إِلَّا طَاهِرٌ يَعْنِي طَاهِرًا مِنْ الْحَدَثَيْنِ جَمِيعًا. رُوِيَ هَذَا عَنْ ابْنِ عُمَرَ وَالْحَسَنِ وَعَطَاءٍ وَطَاوُسٍ وَالشَّعْبِيِّ وَالْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ وَالشَّافِعِيِّ وَأَصْحَابِ الرَّأْيِ، وَلَا نَعْلَمُ مُخَالِفًا لَهُمْ إلَّا دَاوُد فَإِنَّهُ أَبَاحَ مَسَّهُ...) (المغني: 1/108)

މާނައީ: "...ޠާހިރު މީހާ ފިޔަވައި މުޞްޙަފުގައި ނުޖެހޭނެއެވެ. އެބަހީ: ދެބާވަތުގެ ޙަދަޘުން އެއްކޮށް ޠާހިރުވެގެންނެވެ. މިއީ އިބްނު ޢުމަރުއާއި، އަލްޙަސަނުއާއި، ޢަޠާއުއާއި، ޠާއޫސްއާއި، އައްޝަޢުބީއާއި،

އަލްޤާސިމު ބިން މުޙައްމަދުގެ އަރިހުން މިހެން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަދި އިމާމް މާލިކުއާއި، އައްޝާފިޢީއާއި، ޙަމްބަލީގެ އަޞްޙާބުންގެވެސް ބަހެވެ. ދާވޫދު (އައްޒާހިރީ) ފިޤުހުގައި އެހެން މިހާރު އެބައިމީހުންނާއި ޚިލާފުވާކަމަށް ނަސްގެއެވެ. އެކަމަ ޢުމަރު މުސްޙަފުގައި (ޖުނުބުވެ) ބިހުން ޖަނަބާތްރިއެވެ..."

އައްތިރުމިޒީ ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވެއެވެ: (قَالَ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ العِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالتَّابِعِينَ، قَالُوا: يَقْرَأُ الرَّجُلُ الْقُرْآنَ عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ، وَلَا يَقْرَأُ فِي الْمُصْحَفِ إِلَّا وَهُوَ طَاهِرٌ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ.) (سنن الترمذي: 146)

މާނައީ: "ނަބިއްޔާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَعَلَىٰآلِهِوَسَلَّمَ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނާއި، ތާބިޢީންގެ ތެރެއިން އެތައްބަޔަކު ވިދާ އިލްމުގެ އަހުލުވެރި ބޭކަލުން ވިދާޅުވެއެވެ: 'ވުޟޫގެ ގޮތުގައި ނޫނަސް، މީހާއަށް ޤުރުއާން ކިޔެވޭނެއެވެ. އަދި ތާހިރުވެގެންވާ ހާލުގައި މެނުވީ މުޞްޙަފުން (މުޞްޙަފުގައި ބަލައިގެން) ޤުރުއާން ނުކިޔަވާނެއެވެ.' ސުފްޔާން އައްޘައުރީއާއި، އައްޝާފިޢީއާއި، އަޙްމަދުއާއި، އިސްޙާޤުވެސް ވިދާޅުވަނީ އެގޮތަށެވެ.."

އަބޫ ޢުބައިދު އަލްޤާސިމު ބިން ސައްލާމު ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވެއެވެ: (وَكَيْفَ تَكُونُ الرُّخْصَةُ لِأَهْلِ الشِّرْكِ أَنْ يَمَسُّوهُ مَعَ نَجَاسَتِهِمْ، وَقَدْ كَرِهَ الْمُسْلِمُونَ أَنْ يَمَسَّهُ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْإِسْلَامِ وَهُوَ جُنُبٌ أَوْ غَيْرُ طَاهِرٍ؟) (فضائل القرآن لأبي عبيد: 199/1)

މާނައީ: "...ޝިރުކުގެ އަހުލުވެރިންގެ ނަޖިސްކަމާއި އެކުގައި އުބައިދިހުންނަކީ މުޞްޙަފުގައި ބިހުމުގެ ލުއިކަން ދިނުމަކީ ކިހިނެއްވާނީހެއްތޯ! އަދި އިސްލާމްކަމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން މީހަކުވެސް ޖުނުބު ހާލަތު ނުވަތަ ޠާހިރުވެގެން ނުވާ ހާލުގައި މުޞްޙަފުގައި ބިހުމަކީ މުސްލިމުން ނުރުހިގެންވާ ހާލުގައެވެ.."

އަބޫ ނަޞްރު އައްސިޖްޒީ ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވެއެވެ: (...والفقهاء مجمعون على أن مس المحدث إياه لا يجوز.)(رسالة الحرف والصوت: 308/1)

މާނައީ: "...ހަދަޘްވެރިވެގެންވާ މީހާ މުޞްޙަފުގައި ބިހުން ހުއްދަނުވާކަމަށް ފިޤުހުވެރިންވަނީ އިޖުމާޢުވެގެންނެވެ.."

އިބްނު ތައިމިއްޔާ ރަޙިމަހުﷲ ވިދާޅުވެއެވެ: (مَذْهَبُ الْأَئِمَّةِ الْأَرْبَعَةِ أَنَّهُ لَا يَمَسُّ الْمُصْحَفَ إلَّا طَاهِرٌ كَمَا قَالَ فِي الْكِتَابِ الَّذِي كَتَبَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَمْرِو بْنِ حَزْمٍ: قَالَ الْإِمَامُ أَحْمَد: لَا شَكَّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَهُ لَهُ وَهُوَ أَيْضًا قَوْلُ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ وَغَيْرِهِمَا. وَلَا يُعْلَمُ لَهُمَا مِنْ الصَّحَابَةِ مُخَالِفٌ.) (مجموع الفتاوى: 266/21)

މާނައީ: "ހަތަރު އިމާމުންގެ މަޛްހަބަކީ: ޠާހިރުވެގެންވާ މީހާ މެނުވީ މުޞްޙަފުގައި ނުބިހޭނެކަމަށްވާކަމެވެ. އެއީ ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَعَلَىٰآلِهِوَسَلَّمَ، ޢަމްރު ބިން ޙަޒްމަށް ލިޔުއްވި ސިޓީގައިވާ ގޮތަށެވެ.'... އިމާމް އަޙްމަދު ވިދާޅުވެއެވެ: 'ނަބިއްޔާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيۡهِوَعَلَىٰآلِهِوَسَلَّمَ، އެކަލޭގެފާނަށް އެސިޓީ ލިޔުއްވިކަމާއިމެދު

- އަދި ޤުރުއާން ކިޔަވައިދެނީ މީހާ، އޭނާ ކިޔަވައިދެނިކޮށް ވައި ބޭރުވާން އުޅޭނަމަ ވައި ބޭރުވާންދެން ކިޔުން މެދުކަނޑާލުން ހުއްޓުމެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އޭނާ ބޭރުވުނުނަމަ ވުޟޫކޮށްގެން ޠާހިރުކަން ޙާޞިލުކުރައިގެން ކިޔަވާނަމަ ފަހެ އެގޮތް މާތް އިތުރުވެގެންވެއެވެ. ޠާހިރުކަންނެތި ކިޔެވިކަމުގައިވިޔަސް މަކްރޫހުކަމެއް ނެތެވެ.[139]
- އަދި އޭނާ ކިޔަވައިދެނިކޮށް އާނުޔާނަމަ، އާނުޔާ އަވަދިވަންދެން ކިޔުން ހުއްޓާލާށެވެ.
- ޖުނުބުވެރިއާ އަދި ޙައިޟުވެރިއާ ޤުރުއާން ނުކިޔަވާހުށިކަމެވެ. އާޔަތެއްވިޔަސް އަދި ބަޔެއްވިޔަސް ނުކިޔަވާހުށިކަމެވެ.[140]

އެއްވެސް ޝައްކެއްނެތެވެ. އަދި އެއީ ސަލަފުން އަޚްލާޤީރިސާލާއި، ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢުމަރު އާއި އުބައިދުބުން ބާކަލުންގެވެސް ބަސްފުޅެވެ. އަދި ސަޙާބީންގެ ތެރެއިން އެދުރުބާކަލުންނާއި ހިލާފުވި ބާކަލުން އެނގޭކަށްނުނެތެވެ..."

ފަހުގެ ބައެއް މީހުންވަނީ މިކަމާއި ހިލާފުވެ، ވުޟޫގެ މަތީގައި ނޫނަސް މުޞްޙަފުގައި ބިރުވެރިކަމަށް ބުނެފައެވެ. އެކަމަކު ކުރީގެ ޞަޙާބީންނާއި، ތާބިޢީންނާއި، ސަލަފުންގެ ޙާލަތްތަކުން ފާހަގަކުރެވޭ ބޭކަލުންގެ ބަސްފުޅުތަކާއި އިޖްމާޢުއަށް ބަލާއިރު އަދި މިހާރު ހިތްވަރުދީގައި އެއްވެސް ބިރުވެރިކަމެއްނެތެވެ.

[139] އިބްނު ސީރީން رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (خَرَجَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ مِنَ الْخَلَاءِ فَقَرَأَ آيَةً - أَوْ آيَاتٍ -، قَالَ لَهُ أَبُو مَرْيَمَ الْحَنَفِيُّ: أَخَرَجْتَ مِنَ الْخَلَاءِ وَأَنْتَ تَقْرَأُ؟ قَالَ لَهُ عُمَرُ: «أَمُسَيْلِمَةُ أَفْتَاكَ بِهَذَا») (مصنف عبد الرزاق: 1318)

މާނައީ: "ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު ފާޚާނާއިން ނިކުމެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ދެން އާޔަތެއް ނުވަތަ އާޔަތްތަކެއް ކިޔަވާފުޅުކުރެއްވިއެވެ. އެހިނދު އަބޫ މަރުޔަމް އަލްޙަނަފީ ދެންނެވިއެވެ: 'ކަލޭގެފާނު ފާޚާނާއިން ނިކުމެވަޑައިގަތީ ކިޔަވަން ފެއްޓެވީހެއްޔެވެ!؟' އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'މުސައިލިމަ ކައްޒާބު ފަތުވާދިނީ މިކަމަށްތޯ!؟'"

[140] މިއީ ޖުނުބުވެރިންގެ ގޮތުގައި ޝާފިޢީ މަޛްހަބެވެ. އެހެން ބައެއް ޖުނުބުވެރިން އާޔަތެއް ނުވަތަ ދެއާޔަތް ނުވަތަ މަދުވަރެއް ކިޔުން ހުއްދަކުރައްވައެވެ. އަދި ބައެއް ބޭކަލުން ޙައިޟުވެރިއާއި ނިފާސްވެރިއާ އެކަމުގައި ތަފާތުކުރައްވައެވެ. އަދި ބައެއް ޖުނުބުވެރިން އެކަނި މަނާކުރައްވައެވެ. މަޛްހަބުތަކާ

އެކަމުގައި އިޚްތިލާފުވާ ބަޔަކީ ސަޙާބީބޭކަލުންނެވެ ބައެއް ސަޙާބީންގެ އަރިހުން އެފަދައިން ސަޙާބީކާން އިޚްތިލާފުވެއެވެ. ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «لَا يَقْرَأُ الْجُنُبُ الْقُرْآنَ»

(مصنف ابن أبي شيبة: 1080)

މާނައީ: "ޖުނުބުވެރިޔާ ޤުރްއާން ނުކިޔަވާހުރިކަމެވެ."

އަދި ބަސް ޢަލީ ވެސް رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «اقْرَءُوَا الْقُرْآنَ مَا لَمْ يَكُنْ أَحَدُكُمْ جُنُبًا، فَإِذَا كَانَ جُنُبًا فَلَا وَلَا حَرْفًا وَاحِدًا» (مصنف عبد الرزاق: 1306، سنن الدارقطني: 425)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރި މީހަކު ޖުނުބުވެރިއެއްކަމުގައި ނުވާނަމަ ޤުރްއާން ކިޔަވާށެވެ. ފަހެ ޖުނުބުވެރިވެއްޖެނަމަ، ނުކިޔަވާހުރެވެ! އެއްވެސް ހަރުފެއްވެސް ނުކިޔަވާށެވެ."

އިމާމް މާލިކު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (ولقد حرَصْتُ أنْ أجِدَ في قراءة الجُنُبِ القرآن رُخْصَةً فما وَجَدْتُها.)

(النوادر: 124/1)

މާނައީ: "ޖުނުބުވެރިޔާ ޤުރްއާން ކިޔެވުމާއިމެދު ލުއިތަކެއް އެއްޗެއް ފާޅުކަމަށް ހޯދުމަށް މަސައްކަތްކުރީމެވެ. އެކަމަކު އަޅުގަނޑަކަށް ލިބިއެއް ނުދެނެވެ."

އިމާމް އައްޝާފިޢީ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (....فَإِذَا كَانَ جُنُبًا لَمْ يَجُزْ لَهُ أَنْ يَقْرَأَ الْقُرْآنَ، وَالْحَائِضُ فِي مِثْلِ حَالِ الْجُنُبِ إِنْ لَمْ يَكُنْ أَشَدَّ نَجَاسَةً مِنْهُ وَأُحِبُّ لِلْجُنُبِ وَالْحَائِضِ أَنْ يَدَعَا الْقُرْآنَ حَتَّى يَطْهُرَا احْتِيَاطًا لِمَا رُوِيَ فِيهِ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُ الْحَدِيثِ يُثْبِتُونَهُ.) (معرفة السنن والآثار: 322/1)

މާނައީ: "...ޖުނުބުވެރިވެގެންވާނަމަ، އޭނާއަށް ޤުރްއާން ކިޔެވުން ހުއްދައެއްނުވާނެއެވެ. އަދި ޙައިޟުވެރިޔާ -ޖުނުބުވެރިޔާއަށްވުރެ ނަޖިސްވުމުން ބޮޑުވެގެންނުވާނަމަ- އޭނާވެސް ޖުނުބުވެރިޔާ ފަދައިންނެވެ. އަދި ޖުނުބުވެރިޔާއާއި ޙައިޟުވެރިޔާ ޠާހިރުވެއްޖައުމަށް ދާންދެން ޤުރްއާން ކިޔެވުން ދޫކޮށްލުމަށް އަޅުގަނޑު ލޯބިކުރަމެވެ. އެއީ އެކަމުގައި ރިވާވެގެންވާ ހަދީޘަކަށް ރައްކާތެރިވުމުގެ ގޮތުންނެވެ. އެއީ ހަދީޘްގެ އަހުލުވެރިން އެހަދީޘް ޘާބިތު ނުކުރިނަމަވެސްމެއެވެ..."

ޙައިޟުވެރިޔާ ޖުނުބުވެރިޔާ ޤުރްއާން ކިޔެވުމާބެހޭގޮތުން އިމާމް އަޙްމަދު رَحِمَهُ اللَّهُ އާއި ސުވާލުކުރެވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: (لَا، وَتُسَبِّحُ وَتَذْكُرُ اللَّهَ. وَقَالَ: الْحَائِضُ أَشَدُّ مِنَ الْجُنُبِ، وَرَخَّصَ فِي الْكَلِمَةِ يَقْرَؤُهَا.)

(مسائل أحمد رواية داود: 39/1)

މާނައީ: "ނޫނެކެވެ! އޭނާ ތަސްބީޙަވާނެއެވެ. އަދި ﷲ ގެ ޛިކުރުކުރާނެއެވެ.' އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޙައިޟުވެރިޔާ ޖުނުބުވެރިޔާއަށްވުރެ (ނަޖިސްވުމުން) ބޮޑުވެގެންވެއެވެ.' އަދި ކަލިމަތެއް ކިޔުމަށް އޭނާއަށް ހުއްދަކުރެއްވިއެވެ."

އަލްކައުސަޖު رَحِمَهُ ٱللَّهُ، އިމާމް އަޙްމަދު رَحِمَهُ ٱللَّهُ އާއި ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ: (الحائض والجنب سواء؟ قال: الجنب أهون في بعض الأحوال قال إسحاق: كما قال، إلا أن حكمهما في القراءة واحد.) (مسائل الكوسج: 754/2)

މާނައީ: "ހައިޟުވެރިޔާއާއި ޖުނުބުވެރިޔާ ހަމަހަމަވެގެންވާތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ބައެއް ހާލަތްތަކުގައި ޖުނުބުވެރިޔާ ލުއިވެގެންވެއެވެ.' އިސްޙާޤުވެސް އެފަދައިން ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަމަކު ގުރުއާން ކިޔެވުމުގައި އެދެމީހުންގެ ހުކުމްވަނީ އެއްހުކުމަކަށެވެ."

އަލްއިމާމު ތިރުމިޛީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ أَهْلِ العِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالتَّابِعِينَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِثْلِ: سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَابْنِ المُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، قَالُوا: لَا تَقْرَأَ الحَائِضُ وَلَا الجُنُبُ مِنَ القُرْآنِ شَيْئًا، إِلَّا طَرَفَ الآيَةِ وَالحَرْفَ وَنَحْوَ ذَلِكَ، وَرَخَّصُوا لِلْجُنُبِ وَالحَائِضِ فِي التَّسْبِيحِ وَالتَّهْلِيلِ.) (سنن الترمذي: 131)

މާނައީ: "...އެއީ ނަބިއްޔާ صَلَّىٱللَّهُعَلَيْهِوَعَلَىٰآلِهِوَسَلَّمَ ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނާއި، ތާބިޢީންނާއި، އެބޭކަލުންގެ ފަހުން ވަޑައިގެންނެވި ބޭކަލުންގެ އިލްމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ގިނަ ބޭކަލުންގެ ބަސްފުޅެވެ. ސުފްޔާން އައްޘައުރީއާއި، އިބްނުލް މުބާރަކާއި، އައްޝާފިޢީއާއި، އަޙްމަދުއާއި، އިސްޙާޤު ފަދަ ބޭކަލުންނެވެ. އެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހައިޟުވެރިޔާ އަދި ޖުނުބުވެރިޔާވެސް ގުރުއާނުން އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުކިޔަވާހުށިކަމެވެ. އާޔަތުގެ ބައިކޮޅު، ޙަރުފުތަކާއި، އެފަދަ މިންވަރެއް ކިޔުމަށް. އަދި ތަސްބީޙަށާއި ތަހުލީލުކުރުމަށް ޖުނުބުވެރިޔާއާއި ހައިޟުވެރިޔާއަށް އެބޭކަލުން ހުއްދަކޮށްދެއްވިއެވެ."

އިބްނު ޤުދާމާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...وذكر عن النخعي، أن الحائض تقرأ الآية، وعن ابن عباس أنه لم ير بالقرآن للجنب بأساً.أما ابن عباس، فقد حكى عنه جواز القرآن للجنب غير واحد. قالَ ابن المنذر: روينا عن ابن عباس أنه كانَ يقرأ وردهُ وهو جنب، ورخّص عكرمة وابن المسيب في قراءته. وقال ابن المسيب: أليس في جوفه؟ انتهى.وكذا قالَ نافع بن جبير بن مطعم في قراءة القرآن على غير طهارة... وممن رأى الرخصة في قراءة القرآن للجنب قسامة بن زهير، والحكم، وربيعة، وداود... وأما من رخص للجنب في قراءة الآية، فقد حكاه البخاري عن النخعي في الحائض.وفي ((كتاب ابن أبي شيبة)) عن النخعي: أن الحائض والجنب لا يتم الآية... وروي عن طائفة الرخصة في قراءة الآية والآيتين،روي عن سعيد بن جبير وعبد الله بن مغفل، وعكرمة.وروي عن عكرمة: لا بأس للجنب أن يقرأ؛ ما لم يقرأ السورة.ومنهم من رخص في قراءة ما دون الآية، وهو مروي عن جابر بن زيد، وعطاء، وسعيد بن جبير، والنخعي، والثوري، ورواية عن أحمد، وإسحاق، وحكي عن الطحاوي. ومنع الأكثرون الحائض والجنب من القراءة بكل حال، قليلاًكانَ أو كثيراً، وهذا مروي عن اكثر الصحابة، روي عن عمر، وروي عنه أنه قالَ: لو أن جنباً قرأ القرآن لضربته.وعن علي، قالَ: لا يقرأ ولا حرفاً.وعن ابن مسعود، وسليمان، وابن عمر.وروي عن جابرٍ، قالَ البيهقي: وليس بقوي.وروي عن ابن عباس بإسناد لا يصح.وهو قول أكثر التابعين،

ومذهب الثوري، والأوزاعي، وابن المبارك، وأبي حنيفة، والشافعي، وأحمد وإسحاق - في احدى الروايتين عنهما -، وأبي ثوروغيرهم. وهو قول مالكٍ في الجنب، إلا أنه رخص لهُ في قراءة آيتين وثلاث عندَ المنام للتعوذ.ورخص الأوزاعي لهُ في تلاوة آيات الدعاء والتعوذ، تعوذاً لا قراءة.وهذا أصح الوجهين للشافعية - أيضاً... وعن مالك في الحائض روايتان إحداهما: هي كالجنب، والثانية: أنها تقرأ.وهو قول محمد بن مسلمة؛ لأن مدة الحيض تطول، فيخشى عليها النسيان، وهي غير قادرة على الغسل، بخلاف الجنب.وحكى أبو ثور ذَلِكَ عن الشافعي، وأنكره أصحاب الشافعي عنه.وعكس ذَلِكَ آخرون، منهم: عطاء، قالَ: الحائض أشد شأناً من الجنب، الحائض لا تقرأ شيئاً من القرآن، والجنب يقرأ الآية.خرجه ابن جرير بإسناده عنه.ووجه هذا: أن حدثَ الحيض أشد من حدث الجنابة؛ فإنه يمنع ما يمنع منه حدث الجنابة وزيادة، وهي الوطء والصوم، وما قيل من خشية النسيان فإنه يندفع بتذكر القرآن بالقلب، وهو غير ممنوع به.وفي نهي الحائض والجنب عن القراءة أحاديث مرفوعة، إلا أن أسانيدها غيرقوية، كذا قالَ الإمام أحمد في قراءة الحائض، وكأنه يشير إلى أن الرواية في الجنب أقوى، وهو كذلك...) (فتح الباري: 2/45-48)

މާނައީ: "...އަދި އައިއްމަތުންގެ އަރިހުން ނަޤުލުކުރެވޭގޮތުގައި ބަލިސްތުވެރިޔާ އާޔަތެއް ކިޔުވިދާނެއެވެ. އަދި އިބްނު ޢައްބާސްގެ އަރިހުން ރިވާކުރެވޭގޮތުގައި ޖުނުބުވެރިޔާ ޤުރުއާން ކިޔުވުމާއިމެދު އުޒުރުތަކާން މައްސަލައެއްކަމުގައި ނުދެކެވޭކަމަށްވެއެވެ. އުޒުރުތަކެއްވެސް ބޭނުން އުޒުރުތަކާގޮތުގެ އަރިހުން ޖުނުބުވެރިޔާއަށް ޤުރުއާން ކިޔުމަށް ހުއްދަކަމަށް ކިޔާދިނެވެ. އިބްނުލް މުންޛިރު ވިދާޅުވިއެވެ: އިބްނު ޢައްބާސް، ޖުނުބުގެ ޙާލަތުގައި އުޒުރުތަކާއެކު ވިރުދު ކިޔަވާފައިވާކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އަދި އިބްނުލް މުސައްޔަބު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޤުރުއާން އޭނާގެ އެތެރޭގައިވިއްޔާ ކިޔަވަންނުކިޔަވާނީ ކީއްވެތޯ؟!' މިއެވެ. ނަވަވީ ބުނު ޖުބައިރު ބުން މުޠުޢިމު، ޢިކުރިމާ ނަމާ ޤުރުއާން ކިޔަވާއިރުގައި އެވަގުތުން ވިދާޅުވިއެވެ... ޖުނުބުވެރިޔާއަށް ޤުރުއާން ކިޔަވުމުގައި ހުރިކަންކަމާމެދު ދުލުން މިނުންގެ ތަފްސީރުގައި: ޝަސާކުރަމް ބުނު ޢަޠާއު، އަޙްބަރަދު، ޠަބަރީ، އަދި ދާވޫދު ހިމެނެއެވެ. ދަންނަވާ އެއް އާޔަތް ކިޔުމަށް ޖުނުބުވެރިޔާއަށް ހުއްދަކުރި މީހުން ދަންނަވައި، ބަޔާންކޮށްދީފައިވާ މުޒްތަނިދުގައި އައިމަތުންގެ އަރިހުން ބޭނުމީ އެހެނަހެން ކިޔާދޭއިރުއެވެ. އަދި އިބްނު އަބީ ޝައިބާގެ މުޞައްނަފުގައި އައިމަތުންގެ އަރިހުން: ބަލިސްތުވެރިޔާއާއި ޖުނުބުވެރިޔާ އާޔަތެއް ފުރިހަމަ ނުކުރެވޭގޮތަށް ކިޔެވިދާނެއެވެ... އަދި ދާއިމަތީ ކިޔުމުން ހުއްޓުވަނުވާކަން ޖަމާޢަތެއްގެ އަރިހުން ރިވާވެއެވެ. ސަޢީދު ބުން ޖުބައިރުއާއި، ޢަބްދު ﷲ ބުން މުޣައްފަލާއި، އިބްރާހީމްގެ އަރިހުން އެހެން ރިވާވިއެވެ. އަދިވެސް އިބްރާހީމްގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވާގައި: ސޫރަތެއް އެއްކޮށް ނުކިޔަވާ ހިސާބަކަށް ޖުނުބުވެރިޔާއަށް ކިޔުމުން މައްސަލައެއްނެތެވެ. އަދި އޭގެ ތަޢުލީމުން ބައެއް ބާބަކުން އާޔަތެއްކަމުގައި މަދު މިންވަރެއް ކިޔުމުގައި ދެއްވިއެވެ. އަދި ޖާބިރު ބުން ޒައިދުއާއި، ޢިކުރިމާއާއި،

ސަޢީދު ބްނު ޖުބައިރުއާއި، އައްސަނަޢީއާއި، އައްޘައުރީއާއި، އަބްދުލްމަލިކުގެ އަރިހުންނާ ރިވާތަތްތަކުގައި، އަދި
އިސްރާޢީލުގެ އަރިހުންވެސް ރިވާވެގެންވާ ބަސްތަކެވެ. އަދި އައްޒައްޖާޖުގެ ރިވައިން އެފަދައިން ރިޢާޔަތްކުރެވެ.
އަދި ގިނަ އިލްމުވެރިން، ކޮންމެ ޒަމާނެއްގައިވިޔަސް މަދުވިޔަސް ބައިސްލާފުވެރިއާއި ޤުރުބުވެރިކާ
ޤުރްއާން ކިޔުވުން މަސައްކަތްކުރިއެވެ. މިއީ ގިނަ ޞަޙާބީންގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވާ ގޮތެވެ. ޝުރަޙުގެ
އަރިހުން އެފަދައިން ރިވާކުރެވިފައެވެ. އަދި އެކަށޭގޮތުން ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރެވިފައެވެ: 'ޤުރްއާންވެރިޔާކު
ޤުރްއާން ކިޔަވައިދިނުމަކީ އަޖުރަން ނަގާގެ ގައިގައި ތަޙުރީމުކޮށެވެ.' އަދި އަޙްމަދުގެ އަރިހުން ރިވާކުރެވިފައެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޤުރްއާނުން ނުކިޔަވާށެވެ.' އަދި އިބްނު މަސްޢޫދުއާއި، ސަޢްދުބްނުއާއި، އިބްނު
ޢުމަރުގެ އަރިހުންވެސް އެފަދައިން ރިވާކުރެވިފައެވެ. އަދި ޖާބިރުގެ އަރިހުންވެސް ރިވާކުރެވިފައެވެ. އެކަމަކު
ބައިހަޤީ ބަޔާންކޮށްދެއްވިގޮތުގައި އެރިވާތަތް ވަރުގަދައެއް ނޫނެވެ. އަދި ބައެއްގެ ސަނަދުތަކުން އިބްނު
ޢައްބާސްގެ އަރިހުންވެސް ރިވާކުރެވިފައެވެ. **އަދި އެއީ ގިނަ ތާބިޢީންގެވެސް ބަސްތަކެވެ.** އަދި
އައްޒުހްރީއާއި، އަލްޙަސަނުލްބަޞްރީއާއި، އިބްނުލް މުބާރަކާއި، އަބޫ ޤިލާބާއާއި، އައްޝަޢުބީއާއި، އަބުލްޢާލިޔާއާއި
އިސްޙާޤުގެ އަރިހުންނާ އެއްރިވާތަތްތަކުގައާއި، އަދި އަބޫ ޙަނީފާއާއި އޭނާގެ ޞާޙިބުން ... މަޛްހަބެވެ.
އަދި ޤުރްއާން ކިޔަވައިދީގެން އުޖޫރަ ނެގުމަކީ ... ހުއްދަކަމެއް ކަމުގައި ... ބަސްތަކެވެ.
... އަދި ... ވިދާޅުވިއެވެ.
... ބަސްތަކެވެ.
... އަދި ...
... ބަސްތަކެވެ.
... މިއީ ... ވިދާޅުވިއެވެ: ...
... ވިދާޅުވިއެވެ.
... އަދި ... ބަސްތަކެވެ.
... ވިދާޅުވިއެވެ.
... އަދި ... ވިދާޅުވިއެވެ.
... ވިދާޅުވިއެވެ: ...
... ބަސްތަކެވެ. އަދި
... ވިދާޅުވިއެވެ. ...
... ބަސްތަކެވެ.

- އޭނާ ތަސްބީހަކިޔާ ނުވަތަ ހަމްދުކިޔާން ނުވަތަ ތަކުބީރުކިޔާ ނުވަތަ ބަންގިގޮވުމުގައި މައްސަލައެއް ނެތެވެ.
- ޤުރުއާން ކިޔަވާ މީހާ، ސަޖިދަވެވޭ އިންނަ އާޔަތެއް ކިޔާފާ ކޮންމެ ފަހަރަކުވެސް ސަޖިދަކުރުމަކީ އޭނާގެ ނަފްސަށް ވާޖިބުކުރުމަކީ އަހުލުއިލްމުންނަށް ތަބުވިކަން ބޭނެވެ. އަދި ޤުރުއާނުގައި ފަނަރަ ސަޖިދައެވެ.[141]

އަދި ބުނުއްވުނެވެ: 'ސާދައެވެ.' ބުނުއްވުނެވެ: 'އެގާރަ ސަޖިދައެވެ.'

އަހުލުން އޭނާއަށް އިޖުމާޢުކުރާ ގޮތުގައި ސަޖިދަވެވޭ ކަމާ ފަރަކުދަކު ސަޖިދަކުރުމެވެ. އެހެން ހަމަހަމަވެގެން ޢަމަލުކުރެއްވި ފަދައިން އަދި ފިޔަވަޅު ތިޔަވޮޑިގަތުމެވެ. الله عَزَّوَجَلَّ ފަރުވާދެއްވާ ސަވާބެވެ. އަދި އޭނާގެ އަޖުރުވެސް ފިރިހެނެއް ދެއްވާނެއެވެ.[142]

"ފަރާތުގެ ކަންތައްތަކާއި އަދި އޭގެ އިތުރުންވެސް ހަމަވާ ހަމަވެރިކަން ފަރާތުން ވާނުވެއެވެ. އެއީ ޚިލާފުވުމާއި، ފަރިހަމަވެވޭ. ދެން ހަމަހަމަވެސް ދީނީ އިލްމުވެރިޔާ ބަލާ ފެށުނަލީ: ހިތްވަން ޤުރުއާން ހަމަހަމަވެގެން ތިލާވަތްކުރުން ފެށުނުގެ އިތުރަށް ސަޖިދަވެވޭ ކަމާ ފުރިހަމަވާ ގޮތުގައި. ދަރިވަރުންނާ ދުއާކުރުމެވެ. އެއީ ޚިލާފުވާ ކަމާއި ހިތްވަނިކޮށް ހަމަހަމަވެސް ސަޖިދަވެވުމުގައި ފަހުޒިކާ އެކަމެއްގެ ހަމައެވެ. އެކަމުގެ ސަޖިދަވާ ފުރިހަމަވާ ކަމާއި އެއިން ޢިލްމުވެރިޔާ ފަރާތުގަ. ހަމަހަމަވެސް ޤުރުއާން ހިފުމާއި ފެށުނު މީހުން ދަރިވަރުން ފުރިހަމަކުރުމެވެ. ފެށުނު ޤުރުއާން ހިފުމާ ސަޖިދަވާ ސަޖިދަކުރާ ހަމަހަމަ ފަރާތުގެ ކަމާއި ސަޖިދަވާ ފަރާތުގެ އަދި އިސްލާމްދީނުގެ ކަމާއި ހަމަޖެހިފައިވެއެވެ.
އެމީހަކު ހަމަހަމަވެ..."

[141] މިއައީ މުޢްތަބަރުގައިވާ މަޢުލޫމާތެވެ.

[142] ސަޖިދައެއްގެ ސަޖިދަކުރުމާއި ގުޅޭގޮތުން ސައްހަކަމެވެ. ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ:
«يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا نَمُرُّ بِالسُّجُودِ، فَمَنْ سَجَدَ، فَقَدْ أَصَابَ وَمَنْ لَمْ يَسْجُدْ، فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَلَمْ يَسْجُدْ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» وَزَادَ نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، «إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَفْرِضِ السُّجُودَ إِلَّا أَنْ نَشَاءَ» (رواه البخاري: 1077)
މާނައީ: "އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ހަމަކަށަވަރުން އަހަރުމެން ސަޖިދައެއްގެ ސަޖިދަވާއިރު ފަހަނައަޅައިގަނެއެވެ. ދެން ފަހަރެއްގައި ސަޖިދަކޮށްފިމީހާ ފަހަރެއްގައި ކަމެއްގައި ސަޖިދައެއް ކޮށްފިއެވެ. އަދި ސަޖިދަ ނުކުރާ މީހާ، ފަހަރެއްގައި އޭނާގެ މައްޗަކު ފާފައެއް ނެތެވެ.' ދެން ޢުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ އެފަހަރު ސަޖިދަ ނުކުރައްވައެވެ. އަދި ނާފިޢު

93- އަބޫ ހުރައިރާ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ އަރިހުން ރިވާކުރެވިއެވެ. ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

(إِذَا قَرَأَ ابْنُ آدَمَ السَّجْدَةَ فَسَجَدَ , اعْتَزَلَ الشَّيْطَانُ يَبْكِي , يَقُولُ: يَا وَيْلَهُ أُمِرَ ابْنُ آدَمَ بِالسُّجودِ فَسَجَدَ فَلَهُ الْجَنَّةُ , وَأُمِرْتُ بِالسُّجودِ فَعَصَيْتُ فَلِيَ النَّارُ.) [143]

މާނައީ: "އާދަމުގެ ދަރިއާ ސަޖިދަފަޅެއް ކިޔަވާ ދެން ސަޖިދަކުރުމުން، ޝައިޠާނާ ރޮއިރޮއިގެން ދުރަށް ދެއެވެ. އޭނާ ބުނެއެވެ: 'ހައި ހަލާކެއްގެ ބޮޑުކަމެވެ! އާދަމުގެ

އިބްނު ކުދާމާއާ، އިބްނު ޢުމަރު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ވިދާޅުވިކަމަށް ގެންނެވިއެވެ: 'ހުރިހާ ތިލާވަތުން اللَّهُ (ތިލާވަތުގެ ސަޖިދަ ކުރުމަކީ ނުކުރަސްވެއެވެ. އަދި ހުރިހާ ބޮޑުބޮޑު ޢިލްމުވެރިން ގެނެސްފައެވެ."

އިބްނު ޤުދާމާ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...أَنَّ سُجُودَ التِّلَاوَةِ سُنَّةٌ مُؤَكَّدَةٌ، وَلَيْسَ بِوَاجِبٍ عِنْدَ إمَامِنَا وَمَالِكٍ، وَالْأَوْزَاعِيِّ، وَاللَّيْثِ، وَالشَّافِعِيِّ، وَهُوَ مَذْهَبُ عُمَرَ، وَابْنِهِ عَبْدِ اللَّهِ، وَأَوْجَبَهُ أَبُو حَنِيفَةَ وَأَصْحَابُهُ....) (المغني: 364/2)

މާނައީ: "...ތިލާވަތުގެ ސަޖިދަޔަކީ ގަދަވެގެންވާ ސުންނަތެކެވެ. އަހަރުމެންގެ އިމާމުގެ އަރިހުގައި، އަދި މާލިކުއާއި، އަލްއައުޒާޢީއާއި، އައްލައިޘްއާއި، އައްޝާފިޢީގެ އަރިހުގައިވެސް ވާޖިބެއް ނޫނެވެ. އަދި އެއީ ޢުމަރުއާއި، އޭނާގެ ދަރިކަލުން ޢަބްދު اللَّهُ ގެ ވެސް މަޛްހަބެވެ. އަދި އަބޫ ޙަނީފާއާއި އޭނާގެ އަޞްޙާބުން އެކަން ވާޖިބުކުރިއެވެ..."

ތިލާވަތުގެ ސަޖިދަ ހިމެނޭ އާޔަތެއް ކިޔަވާ އެކަކަށް ސަޖިދަނުކޮށް ދިއުމާއިމެދު އަބްދުލް އިމާމް رَحِمَهُ اللَّهُ އާއި ސުވާލުކުރެވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: (جَائِزٌ أَنْ لَا يَسْجُدَ وَإِنْ كُنَّا نَسْتَحِبُّ أَنْ يَسْجُدَ فَإِنْ شَاءَ سَجَدَ وَاحْتَجَّ بِحَدِيثِ عُمَرَ لَيْسَتْ عَلَيْنَا إِلَّا أَنْ نَشَاءَ قِيلَ لَهُ فَإِنَّ هَؤُلَاءِ يُشَدِّدُونَ يَعْنِي أَصْحَابَ أَبِي حَنِيفَةَ فَنَفَضَ يَدَهُ وَأَنْكَرَ ذَلِكَ.) (التمهيد لابن عبد البر: 133/19)

މާނައީ: "އޭނާ ސަޖިދަ ނުކުރުން ހުއްދައެވެ. އެއީ އަހަރުމެން ސަޖިދަކުރުން މުސްތަޙައްބުކުރިޔަސްމެއެވެ. އޭނާ އެދެނަމަ ސަޖިދަކުރާނެއެވެ.' ދެން ޢުމަރުގެ ޙަދީޘުން އެކަލޭގެފާނު ދަލީލު ނެންގެވިއެވެ: 'އެކަން އަހަރުމެންގެ މައްޗަށް ލާޒިމެއް ނޫނެވެ. އަހަރުމެން އެދޭނަމަ މެނުވީއެވެ.' ދެން އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުނެވެ: 'މިއުރެން -ޔަޢުނީ އަބޫ ޙަނީފާގެ އަޞްޙާބުން- އެކަމުގައި ހަރުކަށިކޮށްލައެވެ.' އެހިނދު އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްފުރާލައްވާ އެކަމަށް އިންކާރުކުރެއްވިއެވެ."

[143] رواه مسلم: 81

ދަރިޔާއަށް ސަޖިދަކުރުމަށް އަމުރުކުރުމުން އޭނާ ސަޖިދަކުރިއެވެ. ދެން އޭނާއަށްވަނީ ސުވާލުކުރެއެވެ. އަހަރެންނަން ސަޖިދަކުރުމަށް އަމުރުކުރުމުން އަހަރެން އުޅުނީއެވެ. ދެން އަހަރެންނަން ހުރި ނަރަކައެވެ."

94- މަގުމަތީގައި ހިނގަމުންދާ ހާލުގައި ކިޔަވަމުންދާނަމަ، ދެން ސަޖިދައަކަށް އޭނާ ކިޔަވައިފިނަމަ އޭނާ ޤިބްލައަށް ކުރިމަތިލާ، އޭނާގެ ބޮލުން ސަޖިދަކުރާހެން އިޝާރާތްކުރުމަކީ އަހަރެން ލޯބިކުރަމެވެ. މިއީ އޭނާ ސަވާރީވެގެން ނުދާނަމައެވެ. ދެން އޭނާ ދަތުރުކުރަމުންދާނަމަ ސަޖިދައެއް ޖެހިއްޖެނަމަ ޤިބްލައަށް ކުރިމަތިލާ އިޝާރާތްކޮށްގެން ބޮލު އޭނާއަށް ކުޅަދާނަވާނަމަ ސަޖިދަކުރާނީއެވެ.[144]

---

144 އުފަދައިން ބައެއް ސަލަފުންގެ އަރިހުން އައިސްފައިވެއެވެ. އިބްރާހީމް އައްނަޚަޢީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «أَنَّ أَصْحَابَ عَبْدِ اللَّهِ، كَانُوا يَقْرَءُونَ السَّجْدَةَ وَهُمْ يَمْشُونَ فَيُومِئُونَ إِيمَاءً» (مصنف ابن أبي شيبة: 4191)

މާނައީ: "ޢަބްދު ﷲ (އިބްނު މަސްޢޫދު)ގެ އަޞްޙާބުން، އެބޭކަލުން ހިނގަމުންދާ ހާލުގައި ތިލާވަތުގެ ސަޖިދަ އިންނަ އާޔަތެއް ކިޔަވައެވެ. ދެން އެބޭކަލުން ބޮލުން (ސަޖިދަކުރައްވާގޮތަށް) ގުޑުވާލާ އިޝާރާތްކުރައްވައެވެ."

ޙަރްބު ބިން ސާއިބް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (كنت أمشي مع أبي عبد الرحمن السلمي نحو الفرات فقرأ سجدةً فأومأ بها ثم سلم تسليمةً ثم قال: هكذا رأيت ابن مسعود يفعله.) (مسائل حرب: 204/1)

މާނައީ: "އަހަރެން އަބޫ ޢަބްދުއްރަޙްމާނު އައްސުލަމީއާއި އެކުގައި ފުރާތު ކޯރާއި ދިމާލަށް ހިނގަމުންދިޔައީމެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ސަޖިދައެއް ކިޔަވައްވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އިޝާރާތުން ސަޖިދަކުރައްވާ ދެން ސަލާމެއް ދެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އިބްނު މަސްޢޫދު މިފަދައިން ޢަމަލުކުރައްވަނިކޮށް އަހަރެން ދުށީމެވެ.'"

އިބްނު ޤުދާމާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (وَلَا بَأْسَ بِقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ فِي الطَّرِيقِ، وَالْإِنْسَانُ مُضْطَجِعٌ، قَالَ إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ: خَرَجْتُ مَعَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ إِلَى الْجَامِعِ فَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ سُورَةَ الْكَهْفِ. وَعَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ قَالَ: كُنْتُ أَقْرَأُ

- އަދި އިށީންދެގެން އިނދެގެން ޤުރުއާން ކިޔަވާ މީހާ، އޭނާއަށް ކުރިމަތިލާފައި އޮންނާނީ ދުން ޤިބްލައަށް ކުރިމަތިލާކޮށްގެން އިށީނުން އަހުރެން ރަނގަޅުވާނެއެވެ. އެއީ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ މިބަސްފުޅުގައިވެއެވެ:

«خيرُ الْمَجَالِسِ مَا اسْتُقْبِلَ بِهِ الْقِبْلَةُ»[145]

މާނައީ: "މަޖިލިސްތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮވެގެންވަނީ ޤިބްލައަށް ކުރިމަތިލާފައިވާ މަޖިލިސްތަކެވެ."

- ޤުރުއާން ކިޔަވާމީހާ ހިތާމަފުރިކަމާއިއެކު ޤުރުއާން ކިޔެވުމަކީ އަހުރެން އަސްލަކަށް މާތްކަމެވެ. އަދި އެންމެއަށް ކިޔަވާލާފައިވާނީ ރުއިނަށެވެ. އަދި ރުއިމަކަށް ކިޔަވާލާފައިވާނީ ގަދަކޮށްގެން ރުއިން ބޭނުންވެއެވެ.[146]

على أَبِي وَهُوَيَمْشِي فِي الطَّرِيقِ، فَإِذَا قَرَأْت السَّجْدَةَ سجد،قُلْت لَهُ:أَتَسْجُدُ فِي الطَّرِيقِ؟قَالَ نَعَمْ.وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ:إنِّي لَأَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَأَنَا مُضْطَجِعَةٌ عَلَى سَرِيرِي.)(المغني: 2/610)

މާނައީ: "މަގުމަތީގައި ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި މައްސަލައެއް ނެތެވެ. އަދި އިންސާނާ އޮށޮވެގެން ތިބެ ކިޔެވުމުގައިވެސް މައްސަލައެއް ނެތެވެ. އިސްޙާޤު ބިން އިބްރާހީމް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެން އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) އާއި އެކުގައި ބޮޑު މިސްކިތަށް ދިޔުމަށް ނިކުތީމުއެވެ. ދެން އެކަށޯގުން (ދިޔަ މަގުމަތީގައި) ކަލޭގެ ސޫރަތް ކިޔަވާ ވިދާޅުވާ އަޑު އަހުރެން އެހީމެވެ.' އިސްޙާޤު އިތުރަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ ބައްޕަ މަގުމަތީ ހިނގާފައި ދާއިރު، އަހުރެން ބައްޕައަށް ކިޔާދިނުމެވެ. ދެން އަހުރެން ސަޖިދައެއް އިންނަ އާޔަތެއް ކިޔަވައިދިނީމާ ބައްޕަ ސަޖިދަކުރައްވައިފިއެވެ. ދެން އަހުރެން ދަންނަވައިފީމެވެ: 'މަގުމަތީގައިވެސް ސަޖިދަކުރައްވަނީތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އާނއެވެ.' އަދި ޢާއިޝާ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ: 'އަހުރެންގެ އެނދުގައި އޮށޮވެގެންއޮވެ ޤުރުއާން ކިޔަވަމެވެ.'''

145 މިޙަދީޘާއިމެދު ތަޙުޤީޤު އިސްވެ ހިނގައްޖެއެވެ. 59 ވަނަ ނަންބަރުގައި ތަޙުޤީޤު ބަލައްވާ!

146 ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢަމްރު ބިނުލް ޢާޞް رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ވިދާޅުވިއެވެ: «ابْكُوا، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا بُكَاءً فَتَبَاكَوْا، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْ أَنَّكُمْ تَعْلَمُونَ الْعِلْمَ لَصَرَخَ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَنْقَطِعَ صَوْتُهُ، وَصَلَّى حَتَّى يَنْكَسِرَ صُلْبُهُ» (الزهد لابن المبارك: 1007)

- އަދި އޭނާގެ ކިޔެވުމުގައި ވިސްނާފިކުރުމާއި، އަދި އޭނާ މުޅިފާވަތުކުރާ އެއްޗަކާއިމެދު ފިކުރުކޮށްވިސްނުމަށް އަމުރުން އޭނާއަށް ރޯބިކުރަމުވެ. އަދި ހިތްވަރު (ސަވާބުކަން ދަމައިގަނެން)

މާނައީ: "މީހަބައިމީހުން ރޮއްވާ! މީހަބައިމީހުންނަށް ނުރޮވޭނަމަ ގަދަކަމުން ރޮއްވާ ބަލާށެވެ!
ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިން ކަރުނަ ހިނގާފައި ހުސްވެދާންދެން ރޯނެއެވެ! މީހަބައިމީހުން ދެން
އިނގޭތޯއެވެ، މީހަބައިމީހުންނަށް ލޭނުގެ ކަރުނަ ރޯނެ (ބިރުން) ހަވާއްޖެފިހެވެ.
އަދި އޭނާގެ މައިކަދި ބިނދުންދުން ނަމާދުކުރިހެވެ."

އަބޫ މޫސާ އަލްއަޝްޢަރީ رَضِيَ ٱللَّٰهُ عَنْهُ، ބަޞްރާގައި ދެއްކި ޚުޠުބާއެއްގައި ވިދާޅުވިއެވެ: (أَيُّهَا النَّاسُ ابْكُوا فَإِنْ لَمْ تَبْكُوا فَتَبَاكَوْا، فَإِنَّ أَهْلَ النَّارِ يَبْكُونَ الدُّمُوعَ حَتَّى تَنْقَطِعَ، ثُمَّ يَبْكُونَ الدِّمَاءَ حَتَّى لَوْ أُجْرِيَ فِيهَا السُّفُنُ لَسَارَتْ.) (الطبقات الكبري: 110/4)

މާނައީ: "އޭ މިސްކީނުންނޭވެ! މީހަބައިމީހުން ރޮއްވާ! ފަހެ މީހަބައިމީހުން ނުރޮވޭނަމަ، ރޮއްވާ ގަދަކަމުން ރޮވޭތޯ ބަލާށެވެ! ފަހެ ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިން ކަރުނަ ކެނޑިގެން ދާންދެން ރޯނެއެވެ. ދެން ލޭ ރޯނެއެވެ. އެއިން ބޯޓުތަކެއް ދުއްވައިފިނަމަ ދުއްވޭހާ މިންވަރަށް ރޯނެއެވެ."

ޖަޢުފަރު ބިން ސުލައިމާން رَحِمَهُ ٱللَّٰهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (اشْتَكَى ثَابِتٌ الْبُنَانِيُّ عَيْنَهُ، فَقَالَ لَهُ الطَّبِيبُ: اضْمَنْ لِي خَصْلَةً تَبْرَأْ عَيْنُكَ , قَالَ: «وَمَا هِيَ؟» قَالَ: لَا تَبْكِ. قَالَ: «وَمَا خَيْرٌ فِي عَيْنٍ لَا تَبْكِي») (الرقة والبكاء: 211)

މާނައީ: "ޘާބިތު އަލްބުނާނީގެ ލޮލުގައި ބަލިއެއް ޖެހުނެވެ. ދެން ޠަބީބު އޭނާއަށް ބުނެއްޖެއެވެ: 'އަހަރެންނަށް އެއްޗެއް ކަށަވަރު ކޮށްދެއްވާނަމަ ތިބާގެ ލޮލަށް ޝިފާ ލިބޭނެއެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެއީ ކޮންކަމެއްތޯއެވެ؟' ބުނެފިއެވެ: 'ތިބާ ނުރޮއިތިބުމެވެ!' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނުރޮވޭ ލޮލަކުން ކޮން ހެޔޮކަމެއްތޯއެވެ!؟'"

އިމާމް އަޙްމަދު رَحِمَهُ ٱللَّٰهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (يُحَسِّنُ الْقَارِئُ صَوْتَهُ بِالْقُرْآنِ وَيَقْرَؤُهُ بِحُزْنٍ وَتَدَبُّرٍ وَهُوَ مَعْنَى قَوْلِهِ: - عَلَيْهِ السَّلَامُ -: «مَا أَذِنَ اللَّهُ لِشَيْءٍ كَإِذْنِهِ لِنَبِيٍّ يَتَغَنَّى بِالْقُرْآنِ») (الآداب الشرعية: 311/2)

މާނައީ: "ޤާރީއަކު ކިޔެވުމުގައި، ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި އޭނާގެ އަޑު ރީތިކުރާނެއެވެ. އަދި ހިތާމަވެރިކަމާއި، ވިސްނުމާއެކު ކިޔަވާނީއެވެ. ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ބަސްފުޅު: 'ޤުރުއާނުން ތަޣައްނީކުރާ ނަބިއްޔެއްގެ އަޑަށް އަޑުއަހާވަރަށް އެހެން އެއްޗަކަށް ٱللَّٰه سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ އަޑު އަހާވަޑައިނުގަންނަވައެވެ.' ގެ މާނައަކީ އެއީއެވެ."

ތަކައްލުފުން ބަލުމުން ބަލުން ޖެހިލުންތެރިވާނެއެވެ. އެކަމާ ހިތާމަވެ ނިޔާއްޖައްސުމަން ތަނގަނޑުން މަސްއޫލިއްޔަތު ހިތަށްއަރައި ޤުރްއާނުން އަޚްލާޤުތައް ޢަމަލީގޮތުން ދައްކުވައިދޭނެއެވެ. އެއީ އެކަމާ ވިސްނުމާއި ދެންނެވުމުން ޚަބަރުދާރުވުމެވެ. ދެންނެވި އެކަމާ ގުޅޭ ސުވާލުތަކުގެ ކިޔަވައިދިނުމަށް އެހެން އެއްޗަކުން މަސްއޫލު ނުވާނެއެވެ.

- އެބަ ކިޔަވަމުންދާއިރު ތަރުތީބުގެ އާޔަތްތައް ކިޔަވައިދިނުމަށް އެކަމާ ވެސް ދިގުކޮށްލުމަކީ އިސްލާމުގެ ހިއްސާތަކުން ތަރުތީބުއްދުވަން ފުރިހަމަކޮށްދެއެވެ. އަދި އަޔާތުގެ އާޔަތް ކިޔަވައިދިނުމަށް، الله عَزَّوَجَلَّ ގެ ޙަޟްރަތުން ސުވާލުކުރައްވާ ކިޔަވައިދޭނެއެވެ. އަދި ކުރިން އަހުރެމެން ޝުކުރުވެރިވާ ބަސްތަކުން الله عَزَّوَجَلَّ ހިމާޔަތުގެ ބަދަލުވެރިކަމާ ޢާދަތް ކިޔަވައިދިނުމަށް، الله އަށް ތަސްބީޙު މަތިވެރިކޮށްދޭނެއެވެ.[147]

- އެބަ ކިޔަވަމުންދިޔައިރު ނިދިއައުމުގެ ތެރޭގައި، އެކަމާ ކުރިމަތިވާ އެބަ އަޅުވެތިކަމުން ދޫނިކޮށް ކިޔަވުން ގޮނޑިއަށް މަޖުބޫރުވެވެއެވެ. އެއީ އެބަ ކިޔާ އެއްޗެއް ދެނެގަނެވޭ ކިޔަވާނުދެވޭނެއެވެ.[148]

[147] ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ކިޔެވުން ސިފަކުރައްވާ، ހުޛައިފާ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...يقْرأُ مُتَرَسِّلًا، إِذَا مَرَّبِآيَةٍ فِيهَا تَسْبِيحٌ سَبَّحَ، وَإِذَا مَرَّبِسُؤَالٍ سَأَلَ، وَإِذَا مَرَّبِتَعَوُّذٍ تَعَوَّذَ...) (رواه مسلم: 772)
މާނައީ: "...އެކަލޭގެފާނު ކިޔަވާވިދާޅުވަމުން ދިޔައީ ތަރުތީބުންނެވެ. ތަސްބީޙަށް އޮތް އާޔަތަކާ ކިޔަވާވިދާޅުވެވަޑައިގަތުމުން އެކަލޭގެފާނު ތަސްބީޙު ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ސުވާލުއޮތް އާޔަތަކާ ކިޔަވާވިދާޅުވެވަޑައިގަތުމުން (الله ގެ ޙަޟްރަތުން އެދި) ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ތައުއްވުޛުއޮތް އާޔަތަކާ ކިޔަވާވިދާޅުވެވަޑައިގަތުމުން، ތައުއްވުޛުކުރައްވާ އެދިވަޑައިގަންނަވައެވެ..."

[148] އެއީ އަބޫ ހުރައިރާ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ ރިވާޔަތުގައިވާ ގޮތައިންނެވެ. ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ވިދާޅުވިއެވެ: «إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ، فَاسْتَعْجَمَ الْقُرْآنُ عَلَى لِسَانِهِ، فَلَمْ يَدْرِمَا يَقُولُ، فَلْيَضْطَجِعْ» (رواه مسلم: 787)

މުހައްމަދު ބޮޑުވާ ދުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

ޤުރުއާން ކިޔަވާމީހާއަށް އަރުވަން މިޢުރުކުރި ހުރިހާ ކަންތައްތަކާއި ސުންނަތާއި، އިސްލާމީ ދީނުގެ ބަސްފުޅުތަކާއި ދިމާވެގެންނެވެ. އޭގެ ތެރެއިން އަރުވަން މިހާރު ހަނދާންވާ އެއްޗެއް إن شاء الله ދެކެވުނުހަމަވެ.

-95 އަހަރުމެންނަށް ދެބައިމަދު ހަބޭކަރާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް

އަލިފިރިއާތި ކިޔެވުމާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޤުރައިބާ ބޮޑު ސައިދު ކިޔެވުމާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އައްލައިދީ ބޮޑު ސައުދު ކިޔެވުމާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަލީދު ބޮޑު ހަލީދު، އައްޖުހުރީގެ އަރިހުން ކިޔެވުމުވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«إِذَا تَسَوَّك أَحَدُكُمْ، ثُمَّ قامَ يَقْرَأُ، طَافَ بِهِ الْمَلَكُ يَسْتَمِعُ الْقُرْآنَ، حَتَّى يجعَلَ فَاهُ عَلَى فيهِ، فَلاَ تَخْرُجُ آيَةٌ مِنْ فِيهِ إِلاّ في فِي الْمَلَكِ، وَإِذَا قَامَ يَقْرأُ، وَلَمْ يَتَسوّكْ، طَافَ بِهِ الْمَلَكُ، وَلَمْ يَجْعَلْ فَاهُ عَلَى فِيهِ»[149]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ސިވާކުކޮށް ދެން ޤުރުއާން ކިޔަވަން ފަށައިފިނަމަ، ޤުރުއާން އަޑުއަހާ ބާލު މަލާއިކަތާ އެކަނޑު ގާތުގައި ވަޑައިގެން ހިނގަވާނެއެވެ. އެއީ އެބޭކަލުންގެ

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު (ދާތްމުގުސްދަތުރުކުރަނީ ކުރުވެލޮނބުއާއި) ދަރަނިވެ ތުރުވެއްޖެނަމަ، ދެން (ނިދިގަތުވެގެން) އޭނާގެ ދަތުރުއްތަން ޤުރުއާން ކިޔުވުން އަނބަރުވެވެ، ކިޔަވާނީ އެއްޗެއް ނުނިކުމެނަމަ، ވަގެ އޭނާ އާޔަތްނުކުރިކަމެވެ."

[149] الزهد لابن المبارك: 1218 މި އައްޖުހުރީގެ އަރިހުން މުރުސަލުކޮށް އައިސްފައިވާ ރިވާޔަތެކެވެ. އަދި އައްޖުރީ މުރުސަލު ރިވާޔަތްތަކަކީ އެންމެ ބަލިކަރި މުރުސަލު ރިވާޔަތްތަކެވެ. އެކަމަކު ޖެހިގެންވާ ރިވާޔަތްގައިވާ ފަދައިން މައުޤޫފުކޮށް ޢަލީ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ބައްޔަވެގެންވެއެވެ.

އަނގަފުޅު އޭނާގެ އަނގައިގައި އަޅުއްވައިފުމަން ދާންދެނެވެ. ދެން އެބޭކަލުގެ އަނގަފުޅުން
މެނުވީ އޭނާގެ އަނގައިން އާޔަތެއް ނުނިކުންނާނެއެވެ. އަދި އޭނާ ސިވާކުނުކޮށް ދޫކުރައްވާން
ނަމާދަށް ތެދުވެއްޖެނަމަ، އޭނާގެ ގާތަށް މަލާއިކަތާ ވަޑައިގެން ހިނގާވާ، އެކަމަކު އަނގަފުޅުގެ
އަނގަފުޅު އޭނާގެ އަނގައަށް ނުލައްވާނެއެވެ."

96- ✎ ޤުރުއާން ކިޔަވާ މީހާގެ އަނގަ ސާފުކުރުން: ސިވާކު ޖެހުން

ރައްޔިތުން ދަސްކުރުމަށް: ޤުރުއާން ކިޔަވާ މީހާގެ ސިވާކު ޖެހުމަށް: ޤުރުއާން
ކިޔަވާ މީހުން ބޭނުން ކުރުމަށް، ޢަލީ ބިން އަބޫޠާލިބު ﷲ ވަޙީކުރެއްވި، ސިވާކު
ބޭނުން ކުރުމަށް ގޮވާލައްވާ، އަދި ބުނެވޭ ޚާއްޞަކޮށް ޤުރުއާން ކިޔަވާއިރު ސިވާކު ބޭނުން ކުރުމަށެވެ:

(أنَّ عليًّا كانَ يَحُثُّ عليْهِ وَيَأمُرُ بِهِ، يَعْنِي السِّواكَ، وَقَالَ: إنَّ الرُّجلَ إِذَا قَامَ يُصَلِّي دنَا الْمَلَكُ مِنْهُ يَسْتَمِعُ الْقُرْآنَ فَمَا يَزَالُ مِنْهُ حَتَّى يضعَ فَاهُ عَلَى فِيهِ، فَمَا يَلْفِظُ مِنْ آيَةٍ إِلاَّ دخلَتْ فِي جَوْفِهِ.) [150]

މާނައީ: "ޢަލީ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ސިވާކު ޖެހުމަށް ބާރުއަޅުއްވައި، އަމުރުކުރައްވައެވެ. -އެބަހީ: ސިވާކު
ކުރުމަށެވެ- އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން މީހާ ނަމާދުކުރަން ތެދުވެއްޖެނަމަ، މަލާއިކަތާ
އޭނާއާ ކައިރިވެވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. ދެން އެބޭކަލުގެ މަލާއިކަތާ ކައިރިވެވަޑައިގަންނަވާއިރު
އަނގަފުޅު އޭނާގެ އަނގައިގައި އަޅުއްވައިފުމަށް ދާންދެން އެބޭކަލުގެ އަނގަފުޅު އޭނާއާ
ކައިރިވެވަޑައިގަންނަވާނެއެވެ. ދެން އެބޭކަލާގެ އެއްޗެއް ވަންނަވާނެގައި މެނުވީ އޭނާ
އަށްފަށް އާޔަތެއް ނުކިޔަވާނެއެވެ."

150 الزهد لابن المبارك: 1224، مصنف عبد الرزاق: 4184، ومصنف ابن أبي شيبة: 1799

-97 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޒަކަރިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ
މުޙައްމަދު ޢަބްދު اللَّهُ ބިން ޖަޢްފަރު އައްޖާޒީ ރިވާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް
އިސްޙާޤު ބިން މަންޞޫރު އަލްކައުސަޖު ރިވާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން (އިމާމް
އަޙްމަދުއަށް) ދަންނަވައިފީމެވެ:

(الْقِرَاءَةُ عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ، قَالَ: لاَ بَأسَ بِهَا، وَلَكِنْ لاَ يَقْرَأُ فِي الْمُصْحَفِ إِلاَّ مُتَوَضِّئٌ، قَالَ إِسْحَقُ يَعْنِي ابْنَ رَاهَوَيْهِ: كَمَا قَالَ: سُنَّةٌ مَسْنُونَةٌ.) [151]

މާނައީ: "ވުޟޫގެ މިނިވަނި ނުވާގޮތު ޤުރްއާން ކިޔެވުމަކީ ކިހިނެއްތޯ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަމުގައި
މައްސަލައެއްނުވެއެވެ. އެކަމަކު ވުޟޫކުރައްވާފައި ނޫނީ މުޞްޙަފުން (މުޞްޙަފުގައި
ބަލާފައި) ނުކިޔަވާނީވާނެއެވެ.' އިސްޙާޤު -ބިން ރާހަވައިހި- ވެސް އެފަދައިން ވިދާޅުވިއެވެ:
'ސުންނަތެއްގެގޮތުން ސުންނަތްކޮށްފައިވާކަމެކެވެ.'"

-98 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޒަކަރިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ
ނަޞްރު މުޙައްމަދު ބިން ހުސައިން ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު އަލްމަރްރޫޛީ
ރިވާޔަތްކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ:

---

[151] مسائل الكوسج: 344/2 މަތީ އެބިވާގޮތުގައި އިމާމުއަޙްމަދު: އިސްޙާޤު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (لما صح قول النبي عليه السلام: "لا يمس القرآن إلا طاهر". وكذلك فعل أصحاب النبي عليه السلام والتابعين.) (مسائل الكوسج: 345/2)

މާނައީ: "އެއީ ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ޙަދީޘުން ޞައްޙަކަމުގައި ސާބިތުވެގެންވާ ބަސްފުޅަކީ: ޠާހިރު
މީހަކު ނޫނީ ޤުރްއާނަށް ނުޖެހޭނެއެވެ.' އަދި ހަމައެފަދައިން ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ
އަޞްޙާބުބޭކަލުން، ތާބިޢީންގެ އަމަލުވެސް ވެއެވެ."

(كَانَ أَبُو عَبْدِ اللّٰه رُبَّما قَرَأَ فِي الْمُصْحَفِ وَهُوَ عَلَى غَيْرِ طَهَارَةٍ فَلاَ يَمَسُّه وَلَكِنْ يَأخُذُ بِيَدِهِ عُودًا أَوْ شَيْئًا يُصَفِّح بِهِ الْوَرَق.)[152]

މާނައީ: "ފަހަރެއްގައި އަބޫ ޢަބްދިﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) ޠާހާރަތު ނެތިގައި ނުހުންނަވާ ހާލުވެސް މުޞްޙަފުން ކިޔަވާ ވިދާޅުވެދާނެއެވެ. އެކަމަކު އެކަލޭގެފާނު މުޞްޙަފުގައި ނުޖެއްސަވައެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެކަލޭގެފާނު ދަނޑިބުރިއެއް ނުވަތަ އެއްޗެއް ނަންގަވާ އޯގާއިން ގަނޑުތައް އެއްލަވައެވެ."

---

[152] ހިބްނު ހާނީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (سألته عن النظر في المصحف على غير وضوء؟ قال: لا بأس به إذا قلبت الورق بعود، أو بطرف كمك، فلا بأس به.) (مسائل ابن هانئ: 509/1)

މާނައީ: "ވުޟޫ ނެތިގައި ނުވާ ހާލު މުޞްޙަފަށް ބެލުމާއިމެދު އަހުރެން އެކަލޭގެފާނާއި ސުވާލުކުރީމެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'މައްސަލައެއް ނުވެއެވެ. ދަނޑިއަކުން ނުވަތަ ތިބާގެ ހެދުމުގެ އަތްކޮޅުން ވަރަގު އެއްލާނަމަ އެކަމުގައި މައްސަލައެއް ނުވެއެވެ.'"

ޢަބްދު ﷲ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (رأيت أبي إذا كان على غير وضوء فقرأ في أجزاء أسباع أدخل يده في ثيابه وأمسك الجزء بيده، ويده في ثيابه ويقرأ، فإذا أراد أن يقلب الورقة قلبها بشيء يكون في يده لطيف، ولم يمس الجزء بيده) (مسائل عبد الله:30/1)

މާނައީ: "އަހުރެންގެ ބައްޕަ (އިމާމް އަޙްމަދު) ވުޟޫ ނެތިގައި ނުވާނަމަ، ދެން އެކަލޭގެފާނު ޤުރުއާނުގެ ހިޒްބު ކިޔަވާ ވިދާޅުވާން ބޭނުންފުޅުވުމުންނަމަ، އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޖެހި ހެދުމަށް އަތްވާލައި، އެޖުޒުއު އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޖެހި ހިފަހައްޓަވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޖެހި ހެދުން ތެރޭގައިވާ ހާލުގައެވެ. ދެން ކިޔަވާ ވިދާޅުވެއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ސަފުހާ އެއްލަވާން އިރާދަކުރައްވާނަމަ، ހާލަތުގެ ކުޑަ އެއްޗަކުން އެކަލޭގެފާނު ސަފުހާ އެއްލަވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޖެހި އެޖުޒުއަށް ނުޖެއްސަވައެވެ."

99- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދު ﷲ ބްނުލް ޢައްބާސް އައްޠަޔާލިސީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްމުސައްޔިބު ބްނު އަބާނު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު ޖުރައިޖާ، ޖުރައިޖް ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ:

(قُلْتُ لِعَطَاءٍ: أَقْرَأُ الْقُرْآنَ فَيَخْرُجُ مِنِّي الرِّيح قَالَ: تُمْسِكُ عَنِ الْقِرَاءَةِ حَتَّى تنْقَضِيَ الرِّيح.)

މާނައީ: "އަހަރެން ޢަޠާއަށް އަރުޒު ދަންނަވައިފީމެވެ: 'އަހަރެން ޤުރުއާން ކިޔަވަނިކޮށް އަހަރެންގެ ކިބައިން ވައި ބޭރުވެއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ވައިބޭރުވެ ނިމެންދެން ކިޔެވުން ހުއްޓުވާށެވެ.'"

100- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޙައްމަދު ޔަޙްޔާ ބްނު މުޙައްމަދު ޞާޢިދު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްޙުސައިނު ބްނުލް ޙަސަން އަލްމަރްވަޒީއްޔު ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޢަބްދު ﷲ ބްނުލް މުބާރަކު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޢުޘްމާނު ބްނުލް އަސްވަދު، މުޖާހިދު ވިދާޅުވިކަމަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ:

«إِذَا تَثَاءَبْتَ وَأَنْتَ تَقْرَأُ فَأَمْسِكْ حَتَّى يذْهَبَ عَنْكَ»

މާނައީ: "ތިބާ ޤުރުއާން ކިޔަވަމުން އާދެޅުމެއްޖެނަމަ، އާދެޅުން ދުރުވަންދެން ކިޔެވުން ހިފަހައްޓާށެވެ."[153]

---

[153] އިބްނު ބައްޠާ رَحِمَهُ اللهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (وَلِأَجْلِ أَنَّهُ كَلَامُ اللهِ وَخَرَجَ مِنْهُ، أَمَرَ الْقَارِئَ بِتَنْزِيهِهِ وَالْإِمْسَاكِ عَنْ قِرَاءَتِهِ عِنْدَ الرَّوَائِحِ الْمُنْتِنَةِ، وَفِي الْأَمَاكِنِ الْمُسْتَقْذَرَةِ... فَهَذَا وَمِثْلُهُ كَثِيرٌ مِمَّا أُمِرْنَا بِهِ مِنْ إِعْظَامِ الْقُرْآنِ وَإِجْلَالِهِ، وَتَنْزِيهِهِ وَإِكْرَامِهِ لِفَضْلِهِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ.) (الإبانة الكبرى: 48-50)

101- ✍ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދުލްއަޢްލާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ބިން ހިޝާމް ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން އަބޫބަކުރު އަލްމުޤައްދަމީ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ވަކީޢު ޔަޙްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ހިޝާމް، އޭނާގެ ބައްޕަފުޅުގެ އަރިހުން، ޢާއިޝާ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهَا ގެ އަރިހުން، ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ބަޔާންކުރެއްވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ:

«إِذَا نَعسَ أحَدُكُمْ فَلْيَرْقُدْ فَإِنَّ أحَدَكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَسْتَغْفِرَ فَيَسُبَّ نفْسَهُ»[154]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ނިދިއަޅުވާލައިފިނަމަ ދެން އޭނާ ނިދާލާށެވެ. އެހެނީ ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދުން ބޭނުންވެ، ދުޢާ (ނިދިއައިސްގެން އެހެން އެދޭހިނދު) އޭނާގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށް ބަދުދުޢާކޮށްލާ ދާނެއެވެ."

މާނައީ: "...އަދި އެއީ ﷲ ގެ ކަލާމުފުޅު ތިލާވަތްކުރުމާއި، އަދި އެކަލާނގެ ހަދުރަތުގައި ނިކަމެތިވެ ދުޢާކުރުމާއި، އެކަލާނގެ ޙަމްދުކުރުމާއި، އަދި ތަސްބީޙު ކިޔުމާއި، ތައުބާވުމާއި، ދުޢާ ކުރުމާއި ...

[154] رواه البخاري: 212 ، ومسلم: 786 އަދި އެއްވެސް ރިވާޔަތެއްގައި: «إِذَا نَعسَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ يُصَلِّي فَلْيَرْقُدْ، حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ النَّوْمُ، فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا صَلَّى وَهُوَ نَاعِسٌ، لَا يَدْرِي لَعَلَّهُ يَسْتَغْفِرُ فَيَسُبُّ نَفْسَهُ»

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ނަމާދުކުރަނިކޮށް ނިދި އަޅުވާލައިފިނަމަ ދެން އޭނާ ނިދާލާށެވެ. އެއީ އޭނާގެ ނިދި ފިލައިގެން ދާންދެންނެވެ. އެހެނީ ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ނިދި އަޅުވާލާފައިވާ ހާލު ނަމާދުކުރާނަމަ، އޭނާ ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދުނީތޯ ނުވަތަ ނޭނގި އަމިއްލަ ނަފްސަށް (ބަދު ދުޢާކޮށް) ބަދުބަސްބުނެ ދާނެއެވެ."

-102 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބުލް
ޤާސިމު ޢަބްދު ﷲ ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދިލް ޢަޒީޒު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:
އަހަރުމެންނަށް ޢަލިއްޔު ބިން ޖަޢުދު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޝުޢުބާ ޚަބަރުދެއްވާ
ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަމްރު ބިން މުއްރާ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޢަބްދު ﷲ ބިން
ސަލިމާ ވިދާޅުވަނީ: އަހަރުމެން ޢަލީއަރިހަށް ވަދެވުނީމެވެ:

(دَخَلْتُ عَلَى عَلِيّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰه صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم لاَ يَحْجُبُهُ، أَوْ قَالَ: لاَ يَحْجِزُهُ شَيْءٌ عَنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ إِلاّ الْجَنَابَةَ.) [155]

މާނައީ: "އަހަރުމެން ޢަލީ ބިން އަބޫ ޠާލިބުގެ އަރިހަށް ވަދެވުނީމެވެ. ދެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ، ޤުރުއާން ކިޔަވާ ވިދާޅުވުމުން އެއްވެސް ކަމެއް މަނާ ނުކުރައްވައެވެ. ޖުނުބުވެރިކަން ފިޔަވައެވެ.'"

-103 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް
އަޙްމަދު ބިން ޔަޙްޔާ އަލްޙުލްވާނީ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޔަޙްޔާ ބިން
ޢަބްދިލް ޙަމީދު އަލްޙިއްމާނީ ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިސްމާޢީލް ބިން
ޢައްޔާޝު، މޫސާ ބިން ޢުޤްބާގެ އަރިހުން، ނާފިޢުގެ އަރިހުން، އިބްނު ޢުމަރު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمَا ގެ
އަރިހުން، ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވަނީ ރިވާކުރައްވައިވެއެވެ:

«لاَ يَقْرَأُ الْجُنُبُ، وَلاَ الْحَائِضُ شَيْئًا مِنَ الْقُرْآنِ» [156]

މާނައީ: "ޖުނުބުވެރިޔާ އަދި ޙައިޟުވެރިޔާވެސް ޤުރުއާނުން އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުކިޔަވާހުށިކަމެވެ."

---

[155] رواه أحمد: 1011، وأبو داود: 229، والترمذي: 146

[156] رواه الترمذي: 131، وابن ماجه: 596 މިޙަދީޘްގެ ސަނަދުގައިވާ އިސްމާޢީލް ބިން ޢައްޔާޝަކީ ޟަޢީފަކީ
މުންކަރު ރިވާޔަތްތައް ބުނާ ޝާމީއަކު ކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި އިމާމް އަޙްމަދުވެސް ޟަޢީފުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
މިއަސަރުގައި ވާހަކަދެއްކިފައިވާ އިސްވެ ހިނގައްޖެއެވެ.

ދުބައްވަތު ބަސްކޮށް ބުސައިން ވިތާޅުވިއްޔާ:

104- އަހުރެން ފިކުރުކުރި ހުރިހާ ކަންތަކުން ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިން އަދަބުވެރިވާންވާނެއެވެ. އަދި އެކަންތަކުން އާޚިރުންވާހުރިކަމެވެ. ދެންފަހެ އެބައިމީހުން ޤުރުއާން ތިލާވަތްކޮށް ނިމިއްޖެނަމަ، އެބައިމީހުންގެ ނަފްސުތައް ހިސާބުކުރުމުން އިހްތިޔާންކުރައްވައެވެ. ދެން އެނަފްސުތަކުން، އެބައިމީހުންގެ ދިރިހަމަވެރިކަމާ ސާފުވެ އިހާރު ގޮވާލައްވާފައިވާ އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވާ ކަންތަކުން ދުރުހެލިވުމަށް ބާރުގެވެގެންވާ ...

އަދި އެބައިމީހުންގެ ދިރިހަމަވެރިކަމާ ސާފުވެ އިހާރު ގޮވާލައްވާފައިވާ ކަންތަކާއިމެދު

ނަފްސުތައް ...

ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން އުކާލާނެ ބަޝްތަރަކަށް ކުރިމަތިވާ ޒަމާނަކަށް އެދިގެން ޤުރުއާނާ ކަނޑައިގެންދާނެއެވެ. އެމީހުންގެ ހަރަދު މިފަރުއިންނާ މިހާރު، އޭނާގެ ހިތާ ކަލްއެއްގައި ޤުރުއާން ތިލާވަތްކުރުމުގެ ފައިދާ އޭނާއަށް ފެންނާނެތެވެ. އަދި ދުނިޔާއާއި އާޚިރަތުގައި އޭނާ ޚާލިޞް، އެއީ ކޮންމެ ކަމެއް ޤުރުއާނުގެ ބަރަކާތުން އޭނާއަށް ލިބޭނެއެވެ. إن شاء الله[157]

157 އަބޫ ޤިލާބާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ تَخْرُبُ صُدُورُهُمْ مِنَ الْقُرْآنِ وَلَا يَجِدُونَ لَهُ حَلَاوَةً وَلَا لَذَاذَةً إِنْ قَصَّرُوا عَمَّا أُمِرُوا بِهِ قَالُوا: إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌرَحِيمٌ، وَإِنْ عَمِلُوا بِمَا نُهُوا عَنْهُ قَالُوا: سَيَغْفِرُلَنَا إِنَّا لَمْ نُشْرِكْ بِاللَّهِ شَيْئًا، أَمْرُهُمْ كُلُّهُ طَمَعٌ لَيْسَ مَعَهُ صِدْقٌ يَلْبَسُونَ جُلُودَ الضَّأْنِ عَلَى قُلُوبِ الذِّئَابِ، أَفْضَلُهُمْ فِي دِينِهِ الْمُدَاهِنُ.) (الزهد لأحمد: 1741)

މާނައީ: "މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް ޒަމާނެއް އަންނާނެއެވެ. އެޒަމާނުގައި އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަކުން ޤުރުއާން ހުސްވެ ހަލާކުވެގެންދާނެއެވެ. އަދި އެޤުރުއާނުން ލަޒާތެއް ޙަލާވަތެއް އެބައިމީހުންނަކަށް ނުފެންނާނެއެވެ. އެބައިމީހުންނަށް އަމުރުކުރެވިފައިވާ ކަންތަކުން ފަރުވާކުޑަކޮށްފިނަމަ އެބައިމީހުން ބުނާނެއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން ﷲ އީ ގަފޫރުވަންތަ ރަޙީމުވަންތަ އިލާހެވެ.' އަދި އެބައިމީހުންނަށް ނަހީކުރެވިފައިވާ ކަމެއް އެބައިމީހުން ކޮށްފިނަމަ ބުނާނެއެވެ: 'އަޅަމެންނަށް ފާފަފުއްސަވާނެއެވެ. އެހެނީ އަހަރެމެން ﷲ އާއި އެއްވެސް އެއްޗެއް ޝަރީކު ނުކުރަމެވެ.' އެބައިމީހުންގެ ކަންތައް އެއްކޮށްވެސް ތަމަޢުވެރިކަމެއް ކަމަށްވާއިރު އެއާއިއެކު ޞިދުޤެއް ނުވާނެއެވެ. އެބައިމީހުން ވަކުރުއެތިބަކަރީގެ ހިތްތަކުގެ މަތީން ބަކަރިތަކުގެ ހަންގަނޑު ލައިގަންނާނެ. (އެބަހީ: އެބައިމީހުންގެ ހިތްތައް ހުނުވަލުހެ، ބޭރުފުށުން ތަޤްވާކަން ދައްކާނެއެވެ.) އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެމީހުންގެ ދީންވެރިކަމުގައި އެންމެ ފަޟީލަތްތެރިއަކީ (މުސްތަޙިއްސާ ނުބުނެ، ހުރިހާ ގޮތަކަށް) ދޫދޭ މީހާއެވެ."

އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ: (...أَفَاضِلُهُمْ فِي أَنْفُسِهِمُ الْمُدَاهِنُ، قِيلَ: وَمَنِ الْمُدَاهِنُ؟ قَالَ: الَّذِي لَا يَأْمُرُبِالْمَعْرُوفِ وَلَا يَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ.) (حلية الأولياء: 59/6)

މާނައީ: "...އެބައިމީހުންގެ ނަފްސުތަކުގެ ތެރޭގައި އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ފަޟީލަތްތެރިއަކީ މުސްތަޙިއްސާ ދޫދޭ މީހެކެވެ.' ސުވާލުކުރެވުނެވެ: 'ދޫދޭ މީހަކީ ކާކުހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހެޔޮކަމަށް އަމުރު ނުކޮށް، އަދި ނުބައިކަމުން ނަހީނުކުރާ މީހާއެވެ.'"

105- ✎ އަހަރެމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ މުޙައްމަދު ޔަޙްޔާ ބިން މުޙައްމަދު ބިން ޞާޢިދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރެމެންނަށް އަލްޙުސައިން ބިނުލް ޙަސަން ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ޢަބްދު ﷲ ބިނުލް މުބާރަކު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: މަޢްމަރު، ޤަތާދާ ވިދާޅުވިކަމަށް ޚަބަރުދެއްވިއެވެ:

(لَمْ يُجَالِسْ هَذَا الْقُرْآنَ أحَدٌ إِلاَّ قام عَنْهُ بِزِيَادَةٍ أوْ نُقْصَانٍ , قَضَى اللَّه عَزَّ وجَلَّ الَّذِي قَضَى: ﴿...شِفَآءٌ وَرَحۡمَةٌ لِّلۡمُؤۡمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا خَسَارًا﴾)[158]

މާނައީ: "އިތުރުކަން ލިބިގެންވާ ހާލު ނުވަތަ އުނިކަން ލިބިގެންވާ ގޮތުގައި ތެދުވާ ހާލުމެނުވީ އެއްވެސް މީހަކު މިޤުރްއާނާގެ ގާތުގައި އިށީނދެނުހުރެއެވެ. ﷲ ނިޔާ ކަނޑައެޅުއްވިގޮތަށް ކަނޑައެޅުއްވިއެވެ:

﴿...شِفَآءٌ وَرَحۡمَةٌ لِّلۡمُؤۡمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا خَسَارًا﴾[159]

މާނައީ: "....ޤުރްއާނުން ޝިފާއެއް ކަމުގައިވާ ރަޙްމަތް ބާވައިލައްވަމެވެ. އަދި އެ ޤުރްއާނުން، އަނިޔާވެރިވި މީހުންނަށް ގެއްލުމެއް މެނުވީ އިތުރެއް ނުވާނޭމެވެ."[160]

---

158 الزهد لابن المبارك: 788

159 الإسراء: 82

160 އަދި ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވި ފަދައިންނެވެ: (...وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ...) (رواه مسلم: 223)

މާނައީ: "...އަދި ޤުރްއާނަކީ ތިބާގެ ޓަކައި ނުވަތަ ތިބާގެ މައްޗަށްވާ (ދެކޮޅަށްވާ) ޙުއްޖަތެކެވެ..."

އަދިވެސް ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: «إِنَّ اللهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ» (رواه مسلم: 817)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ﷲ سُبْحَانَهُوَتَعَالَى މިފޮތް ދުވެރިކުރައްވާ ބަޔަކުމީހުން އުފުއްލަވައެވެ. އަދި އެފޮތް ދުވެރިކުރައްވާ އަނެއް ބަޔަކު ދަށްކުރައްވައެވެ."

106- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްރާހީމު ބިން މޫސާ އަލްޖައުޒީ ހަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޙަސަނު ބިން މޫސާ އަލްއަޝްޔަބު ޙިކާޔަތްކުރެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޔަޢްޤޫބު ބިން ޢަބްދުﷲ ޤުއްމީގެ އަރިހުން ޙިކާޔަތްވިއެވެ: اللهُ عَزَّوَجَلَّ ގެ މިބަސްފުޅާއިމެދުގައި ވިދާޅުވިއެވެ:

﴿وَٱلۡبَلَدُ ٱلطَّيِّبُ يَخۡرُجُ نَبَاتُهُۥ بِإِذۡنِ رَبِّهِۦۖ...﴾[161]

މާނައީ: "(ބިމާއި ދޫނި) ރަނގަޅު ރަނގަޅުން، އޭރަށްބޮޑުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ އިޛުނަތާއެކު، އޭރުގެ ގަސްގަހާގެހި ނުކުމެއެވެ..."

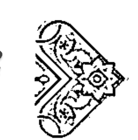
ވިދާޅުވިއެވެ:

(الْبَلَدُ الطِّيِّب: الْمُؤْمِنُ، سَمِعَ كِتَابَ اللّٰه فوَعَاهُ وَأخَذَ بِهِ، وَانْتَفَعَ بِهِ كَمَثَلِ هَذِهِ الأَرْضِ أَصَابَهَا الْغَيْثُ فَأنْبَتَتْ وَأمْرَعَتْ ﴿...وَٱلَّذِي خَبُثَ لَا يَخۡرُجُ إِلَّا نَكِدٗاۚ...﴾ عَسِرًا، وَهَذَا مَثَلُ الْكَافِرِ قَدْ سَمِعَ الْقُرْآنَ فَلَمْ يَأْخُذْ بِهِ، وَلَمْ يَنْتَفِعْ بِهِ كَمَثَلِ هَذِهِ الأَرْضِ الْخَبِيثَةِ أَصَابَهَا الْغَيْثُ فَلَمْ تُنْبِتْ شَيْئًا وَلَمْ تُمْرِعْ شَيْئًا.)

މާނައީ: "'ރަނގަޅުބިމަކީ ރަނގަޅި' މުއުމިނާއެވެ. އޭނާ اللهُ عَزَّوَجَلَّ ގެ ފޮތް އަޑުއަހާ ދެން އެފޮތް ނަގައިގެން، އަދި އެފޮތުގައި ހިފަހައްޓާ، އެފޮތުން ފައިދާ ހާސިލުކުރިއެވެ. އެއީ މިބިމުގެ މިސާލުފަދައިންނެވެ. އެބިމަށް ވާރޭވެހުން ލިބި، ދެން އެބިމުގައި ގަސްގަހާގެހި އަދި ވިނަ ފެހިއެވެ. 'ބިން ނުބައި ރަނގަޅުން ފައިދާއެއްނުވާ މަދު ގަސްތަކެއް ދުނިޔަ ނުފެހެއެވެ.' އެބަހީ: ދަރިވަ އިންސާނުން ކަމާ އެއްކޮށް ގުޅިވިއެވެ. މިއީ ކާފަރުވިމީހާގެ މިސާލެވެ. އެކާފަރަށް ޤުރުއާން އަޑުއިވުނެވެ. އެކަމަކު އެކާފަރު ޤުރުއާން ނުވިސްނުނެވެ. އަދި އެޤުރުއާނުން ނަފާ ނުލިބުނެވެ. އަދި އެޤުރުއާނުން ފައިދާއެއްވެސް ހާސިލުނުކުރިއެވެ. ނުބައިބިމުގެ މިބިންގަނޑުގެ މިސާލުފަދައިންނެވެ. އެބިންގަނޑަށް ވާރޭވެހުން ލިބުނެވެ. އެކަމަކު އެއްވެސް ގަސްގަހާގެހެއް އަދި ވިނައެއްވެސް އެބިމުން ނުފެހެއެވެ."

*****

161 الأعراف: 58

ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި އަދި ތިލާވަތުކުރުން ބަޔާންކުރާ ބާބު

107- ✒ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޙަދީޘްކުރެއްވި ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެމެންނަށް އަލްވަލީދާ ޙަދީޘްކުރެއްވި ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްއައުޒާޢީ ބިން ސަޢީދު ޙަދީޘްކުރެއްވި ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޝުޢައިބު ޙަދީޘްކުރެއްވި ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްއައުޒާޢީ، އިސްމާޢީލް ބިން ޢުބައިދި ﷲ ގެ އަރިހުން، ފަޟާލާ ބިން ޢުބައިދު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ވިދާޅުވިއެވެ:

(لَلُّه أشَدُّ أذَنًا إِلَى الرُّجلِ الْحَسَنِ الصّوْتِ بِالْقُرْآنِ مِنْ صَاحِبِ الْقَيْنَةِ إِلَى الْقَيْنَةِ») [162]

މާނައީ: "ލަވަކިޔާ އަންހެނަކު ސާހިބުވާ މީހާ، އެއަންހެނާގެ އަޑުއަހާވަރަށްވުރެ ބޮޑަށް، ރިވެތި އަޑުން ޤުރުއާން ކިޔަވާމީހާގެ އަޑު ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އައްސަވައެވެ."

އަޑުއެހުމާ ވިދާޅުވެއެވެ: (أذَنًا): އެބަހީ: 'އަޑުއެއްސެވުމެވެ.'

108- އަރިވަސް އަހަރުމެންނަށް އަލްޢިރްބާޟް ޙަދީޘްކުރެއްވި ވިދާޅުވިއެވެ އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޚާލިދު އަޙްމަރު ބިން ޙަރީ ޙަދީޘްކުރެއްވި ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޝުޢުބާ ބިން ސަޢީދު، ޝުޢުބާގެ އަރިހުން ޠަލްޙާ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޠަލްޙާ ބިން މުޞައްރިފު، ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން ޢައުސަޖާ، އަލްބަރާއު ބިން ޢާޒިބު رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ގެ އަރިހުން، ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ:

«زَيِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ» [163]

---

[162] رواه أحمد: 23947 ، وابن ماجه: 1340 މިރިވާޔަތުގެ ސަނަދުގައި މުއްސަނިފުކުރުވާފައިވެއެވެ. އެހެނީ އިސްމާޢީލުއާއި ފަޟާލާއާއި ބައްދަލުވެފައިނުވާތީއެވެ.

[163] رواه أحمد: 18494 ، وأبو داود: 1468، وابن ماجه: 1342

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ އަޑުތަކުން ޤުރުއާން ޒީނަތްތެރިކުރާށެވެ."[164]

109- އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް

ޖަޢުފަރު ބުނު އަލްބަންދަރީ ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޞާލިޙު ބުނު އަޙްމަދު ބުނު ޙަންބަލް އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވިއެވެ: ވިދާޅުވިއެވެ: އަހުރެން އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވީމެވެ:

(قُلْتُ لَهُ: قَوْلُهُ صَلُّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم: «زَيِّنوا الْقُرْآنَ بِأصْوَاتِكُمْ» مَا مَعْنَاهُ؟ قَالَ: التَّزيُّن أنْ تُحْسِنَهُ.)[165]

މާނައީ: "ރަސޫލާ ގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: 'ތިޔަބައިމީހުންގެ އަޑުތަކުން ޤުރުއާން ޒީނަތްތެރިކުރާށެވެ.' އޭގެ މާނައަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޒީނަތްތެރިކުރުމީ ރިވެތިކޮށް ކިޔުމެވެ.'"

---

164 އަބޫ ޢުބައިދު އަލްޤާސިމު ބުނު ސައްލާމު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (شُعْبَة، قَالَ: " نَهَانِي أَيُّوبُ أَنْ أُحَدِّث، بِهَذَا الْحَدِيثِ: «زَيِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ» . قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ: وَإِنَّمَا كَرِهَ أَيُّوبُ فِيمَا نَرَى أَنْ يَتَأَوَّلَ النَّاسُ بِهَذَا الْحَدِيثِ الرُّخْصَةَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذِهِ الْأَلْحَانِ الْمُبْتَدِعَةِ، وَلِهَذَا نَهَاهُ أَنْ يُحَدِّث بِهِ) (فضائل القرآن: 167/1)

މާނައީ: "...ޝުޢުބާ ވިދާޅުވިއެވެ: އައްޔޫބު (އައްސަޚްތިޔާނީ) މިޙަދީޘް ރިވާކުރުން އަޅުގަނޑަށް މަނާކުރެއްވިއެވެ: 'ތިޔަބައިމީހުންގެ އަޑުތަކުން ޤުރުއާން ޒީނަތްތެރިކުރާށެވެ.' އަބޫ ޢުބައިދު އަލްޤާސިމު ބުނު ސައްލާމު ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެން ދެކޭގޮތުގައި އައްޔޫބު އެކަމަށް ނުރުހުއްވީ: މިޒަމާނު އަލަށް އުފެއްދިފައިވާ ބިދުޢަވެރި ރާގުރާގުތަކުގެ މައްސަލަ ޤުރުއާން ކިޔުން ހުއްދަވެގެންދާނެކަމަށް ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ މިޙަދީޘުން މީސްތަކުން މާނަކޮށްފާނެތީއެވެ. އެހެންވެގެން، މިޙަދީޘް ރިވާކުރުން އެކަލޭގެފާނު ނަހީކުރެއްވީއެވެ.."

165 مسائل صالح: 287/1

މުޙައްމަދު ބިން ހުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

110- ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި ރިވެތި އަޑެއް އެދިހަކަން اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ދެއްވާފައިވާ މީހާ، ބޮޑުވެގެންވާ ހެޔޮކަމަކުން اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އޭނާ ހާއްސަކުރެއްވިކަން ދެނެގަންނަހުށިއެވެ. ދެންފަހު اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އެކަމަކުން އޭނާ ހާއްސަކުރެއްވި ކަންތައްތަކާ ޝުކުރުގެ ބޮޑުކަން އޭނާ ދެނެގަންނަހުށިއެވެ. އަދި اللَّهُ އަންގަވައި އޭނާ ޤުރުއާން ކިޔަވާހުރިކަމެވެ. މަޤްޞޫދުންނަކަށްޓަކައިއެއްނޫނެވެ. އަދި ދުނިޔެއަށް ޓޮއް ތަރިފެއްކަމަކަށްޓަކައި، އަޅުއަށާ މީސްތަކުންގެ ގާތުގައި ތަޢުރީފުލިބުމަށް އިހްތިރާމް ލިބިގެންވުމަށް އެދިގެން އޭނާގެ އަޅު އެހިގެންދިޔުމަށް (ޝަހުރަތުފެތިވެ) ކުރަންބޭނުމެއްގައި ހިނގާދުވަ ދުރުވެގަންނަހިނގަމެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ ގޮތުގައި ރިވެތި ތަރިކަކާއި މަލާމާތި ޖަރު ލިބިގެންވުމަށް ބޭނުންވާގޮތުގައިވެސް ހިނގާދުވަ ދުރުވެގަންނަހިނގަމެވެ. އަދި ޚާއްޞަ މީސްތަކުންނަށްގެން ނަމާދުކުރުމަށް ދުޢާއަށް، ވަސްވަސްކުރުންނަށްގެން ހިތްޖެހި ބޭނުމާއިލާދުވެސް ހިނގާދުވަ ދުރުވެގަންނަހުށިއެވެ.

ދެންފަހު އަހުރެން މިސަރިޔުގައި ކަންތަކަން އުމުރުގެ ސަރުދު ހުރިބިއްޔާމިހާރު، އޭނާގެ އަޅުގެ ރިވެތިކަމާއި އޭނާއަށް ދިގެންވާ ފުރުސަތުކަމުގައި އަހުރެން ބިރުވެރިވަމެވެ. އޭނާގެ އަޅު ރިވެތިކަމުން އޭނާއަށް ފަހިލެއްވިކަން ކާރިސާއެއް ސިއްރާއި ފުރުޞަތު އޭނާ ﷲ عَزَّوَجَلَّ އަން ބިރުވެރިވެތިބުން ނަގާއެވެ. އަދި އޭނާގެ ކިބައިން ޤުރުއާން އަޅުއަރިގެންދިޔުމަށް އޭނާ ބޮޑުކޮށްލި އެހިތްޕުދަކުރަމުން އަޅުގެރިކަމުން ގޮތަކުން، ދެން اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ އެކަމުޅުނުން ބޮޑުއްވެވި ކަންތަކަން ދަރިވެތިވެ އެކަމުޅުން ޝަހުރަތުފެތިވެ، އަދި އެކަމާގެ ނަރިޔުކުރެވި ކަންތަކެއް އެކަމުޅުން ހުއްޓިފުމަށް އޭނާ ފަސްދުވަހުޖެހާއެވެ.

މިފަދައިން އެމީހުންގެ ސިފަތަކުގާމިހާ، އެމީހުންގެ ރިވެތިކަމުން އެމީހުންނަށް ފައިދާވާނެ، އަދި މީސްތަކުންނަށް ފައިދާވާނެއެވެ.

111- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ބައްޝާރު ވިދާޅުވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢުމަރު ބިން އަބޫޝައްދާދު ޝާހާދީ ވިދާޅުވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢުބައިދު ﷲ ބިން ޢުމަރު އަލްޤާފިރީ ހާރުދުއްވާ ވިދާޅުވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދު ﷲ ބިން ޢަތުބާ ހާރުދުއްވާ ވިދާޅުވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު ޢުމަރު، އަބޫ ޢުބައިދާގެ އަރިހުން، ޢާބިދު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ހާރުދުއްވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّىٰ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«إِنَّ أحْسَنَ النِّاس صَوْتًا بِالْقُرْآنِ الِّذي إِذَا سَمِعْتَهُ يَقْرَأُ حَسِبْتَهُ يَخْشَى اللَّه»[166]

މާނައީ: "ޤުރުއާން ކިޔަވާ މީހުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ރަނގަޅު އަޑެއް އޮންނަނީ، ތިޔަބައިމީހުން އެމީހަކު ކިޔަވާތަން އަޑުއަހާއިރު، އެމީހަކު ﷲ عَزَّوَجَلَّ އަށް ބިރުވެތިވާކަމަށް ހީވާނެ މީހަކަށެވެ."[167]

112- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ހަދީޘްކޮށްދެއްވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްފަޟްލު ބިން ދުކައިން ވިދާޅުވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ބިޝްރު އަލްޢަބްދީ ވިދާޅުވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު ޖުރައިޖު ވިދާޅުވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަޠާއު ބިން ޢަޖްލާން، ވިދާޅުވިކަމަށް ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

---

[166] رواه ابن ماجه: 1339 މިރިވާޔަތުގެ ސަނަދުގައިވާ އިބްރާހީމް ބިން އިސްމާޢީލް ބިން މުޖައްމިޢު، އަދި ޢަބްދު ﷲ ބިން ޖަޢުފަރު މުޙައްދިޘުންނަކީ ބަލިކަށި ރާވީންކަމަށް އަލްބާނީ ބަޔާންކުރައްވައެވެ.

[167] ޠާވޫސް ބިން ކައިސާން رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: «أَحْسَنُ النَّاسِ صَوْتًا بِالْقُرْآنِ أَخْشَاهُمْ لِلَّهِ تَعَالَى» (فضائل القرآن لأبي عبيد: 165/1)

މާނައީ: "މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން ޤުރުއާން ކިޔަވާއިރު އެންމެ ރީތި އަޑަކީ، މީހުންގެ ތެރެއިން ﷲ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އަށް އެންމެ ބިރުވެތިވާ މީހާއެވެ."

(بَلَغنَا أنَّ النِّبيَّ صلَّى الله عَلَيهِ وَسلَّم قَالَ: «أحْسَنُ النّاس صَوْتًا بِالْقُرْآنِ مَنْ إذا سَمِعْتَهُ يَقْرَأُ رَأَيْتَ أنَّه يَخْشَى اللَّه»)[168]

މާނައީ: "ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް އަހަރުމެންނަށް ފޮނުވައިފައެވެ: 'މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން ޤުރްއާން ކިޔެވުމުގައި އެންމެ އަޑު ރިވެތި މީހާއީ: ތިބާއަށް އެމީހަކު ކިޔަވާތީ އިވިއްޖެނަމަ، އޭނާ ﷲ عَزَّوَجَلَّ އަށް ބިރުވެތިވާކަމަށް ތިބާއަށް ފެންނަމީހާއެވެ.'"

މުހައްމަދު ބިން ހުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

113- ރާގުރާގަށާއި، ގަދަކަމުން ލަވަކިޔާކަހަލަ ރާގުތައް ނުރުގެން ޤުރްއާން ކިޔެވުމަށް އަހުރެން ނުކުރުންވާނެއެވެ. އެހެނީ އެކަހަލަ ކިޔުންތަކުގެ ގޮތުގައި އަކުރުއަބްސަވީދާއި ނުކުރުންވެގެންނެވެ. އެއީ ދިގު ބަސް ކުރުކުރުމާއި، އަކުރު ބަސް ބަސްބަދަލުމާއި، އަދި ޙަރަކާތު އަކުރު ސުކޫނު ބަސް ސުކޫނުކުރުމާއި ބަސް ޙަރަކާތްދާއި، އެނޫންވެސް ޢިލްމުވެރިންގެ ތެރެއިން އެކަކުވެސް ދީނީ ބާކަދުނުމަކަކެވެ. އަދި އޭބާބުކޮށްގެން އަމުރުކުރައްވަސި: ޤުރްއާން ކިޔަވާމީހާ ހިސާބުން ރޫމީ، ބަޔާ، އަދި އޭނާގެ ހިތުން ޚުޝޫޢުއެއްނެތި ބިރުވެތިވުމަކަށެވެ.[169]

---

[168] الزهد لابن المبارك: 114 މިއީ އައްޒުހްދުގެ އަރިހުން މުރްސަލްކޮށް އައިސްފައިވާ ރިވާޔަތެކެވެ. އަދި އައްޒުހްދުގެ މުރްސަލު ރިވާޔަތްތަކަކީ އެންމެ ބަލިކަށި މުރްސަލްތަކެވެ.

[169] އިބްނު ތައިމިއްޔާ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިކަމަށް ނަޤުލުކުރެވިފައެވެ: (...التلحين الذي يشبه الغناء مكروه، والألحان التي كره العلماء قراءة القرآن بها هي التي تتضمن قصر الحرف الممدود، ومد المقصور، وتحريك الساكن، وتسكين المتحرك، ونحو ذلك ; يفعلون ذلك لموافقة نغمات الأغاني المطربة. ولها عند أهلها أسماء كالبريطي والرومي، والمكي، والإسكندراني ; والمصري، والديباجي، والياقوتي، أسماء مبتدعة ما أنزل الله بها من

سلطان، فإن حصل من ذلك تغيير نظم القرآن، كجعل الحركات حروفا، فهو حرام. وسأل رجل الإمام أحمد عن ذلك، فقال للسائل: ما اسمك؟ قال: محمد ; قال: ما يسرك أن يقال: ياموحامد...) (الدررالسنية: 55/13)

މާނައީ: "...ގަވާއިދުތަކާއި ވައްތަރުވެގެންވާ ގޮތަށް ހަރުފުތައް ނުހިނގާނަމަ ކަމެކެވެ. އަދި ހިލާފުވުން އުރެދުމަކަށް ދާނަމަ ހިލާފުވާ ނުބައިކަމެއް ކަމަށްވާނެއެވެ: މިސާލަކަށް ހަރަކާތްތަކަށް ހަރުފުތައް ހެދުން، ނަމަވެސް އެކަން މަނާކަމެއް ކަމަށްވެއެވެ، ސުވާލުކުރި މީހާ ޔާމޫހާމިދު، ޔާމޫހާމިދު އެކަހެން ސުވާލުކުރުމާއި، އަދިވެސް އެކަހެން ކަމަކާއި ގުޅުންހުރި އެކަމެއްގެ ހުކުމް ބަޔާންކުރެވިފައިވެއެވެ. އެކަމަށް އެބައިމީހުން ކަންތައްތަކުގެ ހުކުމްތައް ހަމަޖެހުން ނޭނގި، އަދި އެއީ ކަންކަމުގެ ބާވަތްތަކަށް އެކަމެއް ނުވާކަމެވެ. އިމާމް ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ އެކަންކަމަކީ ނަންތަކެއް، އަލްކިރްމާނީއާއި، އައްޒުބައިރީއާއި، އަލްހައިސަމާއި، އަލްއިސްކަންދަރާނީއާއި، އަލްމިސްރީއާއި، އައްރޫމީއާއި، އައްލަވަދީއާއި ފަދަ ހަމަބޭނުން ނަންތަކެވެ. اللّٰهُ سُبْحَانَهُوَتَعَالَىٰ އެނަންތަކާއިމެދު ހުއްޖަތެއް އެއްވެސް ބާވައިލައްވާފައިނުވާ ބިދުޢަތެއް ނަންތަކެވެ. ދެންފަހެ އެކަންތައް ހިނގިގޮސް ވާހަކަ ދެއްކުން އެގޮތަށް ގެނެސްދެއްވިއެވެ. އެއީ ކުރީގެ އަދުލުވެރި ހަދީޘްތަކުގައި ކަންނޭގެ. އެކަންތައްތަކަށް ހަމަވެސް ބުނެފައިވެއެވެ. މިހާރު އިމާމް އަޙްމަދުއާއި އެކަމާއިމެދު ސުވާލުކުރި މީހާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭގެ ނަމަކީ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟' އޭނާ ބުނެއެވެ: 'މުޙައްމަދެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭއަށް ރުހެނީތަ އަށް ޔާމޫޙާމިދު އަ ކިޔުން ކަލޭ ރުހެނީތޯ!؟..."

އަލްހަވާދިޘް ވަލްބިދަޢުގައި ބަޔާންކުރެވެއެވެ: (فأما أصحاب الألحان؛ فإنما حدثوا في القرن الرابع؛ منهم: محمد بن سعيد صاحب الألحان، والكرماني، والهيثم، وأبان ... فكانوا مهجورين عند العلماء، فنقلوا القراءة إلى أوضاع لحون الأغاني، فمدوا المقصور، وقصروا الممدود، وحركوا الساكن، وسكنوا المتحرك، وزادوا في الحرف، ونقصوا منه،....لاستيفاء نغمات الأغاني المطربة.ثم اشتقوا لها أسماء، فقالوا: شذر، ونبر، وتفريق وتعليق، وهز، وخز، وزمر، وزجر، وحذف، وتشريق، وإسجاح، وصياح! ثم يقولون: مخرج هذا الحرف من الأنف، وهذا من الرأس، وهذا من الصدر، وهذا من الشدق! فما خرج من القحف؛ فهو صياح، وما خرج من الجبهة؛ فهو زجر، وما خرج من اللهوات؛ فهو نبر، وما خرج من الأنف؛ فهو زمر، وما خرج من الحلق؛ فهو خرير وشذر، وما خرج من الصدر؛ فهو هرير! وسموها لحونا، ثم جعلوا لكل لحن منها اسما مخترعا،ومن الحانهم في القرآن: النبطي، والرومي، والحساني، والمكي، والإسكندراني، والمصري، والكاروندي، والراعي، والديباجي، والياقوتي، والعروسي، والزرجون، والمرجي، والمجوسي، والزنجي، والمنمنم، والسندي، وغيرها؛ كرهنا ذكر التطويل بها. فهذه أسماء ابتدعوها في كتاب الله تعالى ﴿مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلۡطَٰنٍۚ﴾. فالتالي منهم والسامع لا يقصدون فهم معانيه؛ من أمر، أونهي، أووعد، أووعيد، أووعظ، أوتخويف، أوضرب مثل، أواقتضاء حكم، أوغيرذلك مما أنزل به القرآن، وإنما للذة، والطرب، والنغمات، والألحان؛ كنقرالأوتار، وأصوات المزامير...)

(الحوادث والبدع: 1/85-87)

ވާނީ: "...ދެންފަހު ޤާރީކަމުގެ އަހުލުވެރިން ތަންތަނަށް، އެބައިމީހުން އުފެދުނީ ހަތަރުވަނަ ޤަރުނުގައެވެ.

އޭގެ ތެރޭގައި: ޤާރީގެ އަހުލުވެރިޔާ މުހައްމަދު ބިން ސަޢީދާއި، އަލްކިރުމާނީއާއި، އަލްހަރަވީއާއި،

އަބޫބަކުރު ހިލާލުއެވެ...ދެންފަހު އެބައިމީހުންގެ އިލްމުވެރިންގެ ތެރެއިން ގިނަބައެއް ކިޔަވައިދިނުމުގެ ފަންނުތައް

ބަޔާންކުރައްވައެވެ. ދެންފަހު ހަމައެކަމުގެ ވަޒީފާތަކުން ފުރިހަމަ ކުރިން އެބައިމީހުން ފުރުޞަތެވެ.

އެގޮތުން ނުރަނގަޅު ކަމެއްކަމަށް ދެކޭ އަހުލު ނުރަނގަ، ސުލޫކުގެ ގޮތުން އަހުލު ފިޤުހީ ހިތާ،

ފިޤުހީ ހިތާ އަހުލު ސުލޫކުތަކުން އަދި އަހުލު އިލްމުވެރީން. އެއީ ޤާރީކަމުގެ

ފަރާތުގެ އަދާކުރުން ފުރިހަމަކޮށްދޭކަށް. ދެން އެއަށްފަހު އެބައިމީހުން ވަޒީފާ ނަފްސުގެ

ބޮޑާވެގެން ނުރުހެވެ. އެގޮތުން ބޭނުންވެ: ސަލާމެވެ. ނަފްސެއެވެ. އަދި ތަޤުރީރެއް ކިޔުމެވެ. އަދި

ހަޖަމެވެ. ޙަޖަމެވެ. ޢިލްމެވެ. ޢަޤީދާއެވެ. އަދި ރިޔާޒަތެވެ. ތަޝްރީފުއި، ޙިލްމަތުގެ ބޮޑުކަމެވެ! ދެން

އެބައިމީހުން ބުނެއެވެ: މިއަދު ނިޔާވުމުގެ ނިކަމެތިކަން ބޮޑުވެއްޖެއެވެ. އަދި މިއަދު ޢިލްމު

ވިސްނުމެވެ. އަދި މިއަދު ކަމެއްކަމަށް ނިކަމެތިކަމެވެ. ދެންފަހު ބޮޑުވެރިކަމުގެ ނިޔާވާނެ ރަގަޅު ބޮޑުކަމެވެ!

އަދި ނިކަމެތިން ނިޔާވުމުގެ އަދަބު ނިޔާވުމުގެ ނިޔާވުމުގެ ފަރާތު ޙަޖަމެވެ. އަދި ނަސޭހަތެވެ. އަދި

ތަޤުވާވެރިން ނިޔާވުމުގެ ނަފާ އެއީ ޙިލްމެވެ. އަދި ކަލާމުގެ ނިޔާވުމުގެ ނަފާ އެއީ ހަރާމު އަދި ސަލާމެވެ.

އަދި ވިސްނުން ނިޔާވުމުގެ ނަފާ އެއީ ހަރާމެވެ. އަދި އެއީ ރަގަޅުކަމެއްކަމުގައި އުޅަނދިފުން ނަށްތަނެވެ. ދެން

ކިޔުން ރަގަޅަށް ނަގައި އުފެއްދިއެވެ. އެގޮތުން ފުރިހަމަ ކިޔަވަމުންދާ އުޅަނދިފުން ގިނަވީ ރަގަޅު ކަމެއްގެ

ތެރޭގައި: އަލްޙަސަނީއާއި، އަލްހަރަވީއާއި، އަލްމަޙްމޫދީއާއި، އަލްވާޞިލީއާއި، އަލްއިސްކަންދަރާނީއާއި،

އަލްމިސްރީއާއި، އަލްކާހިރީއާއި، އަލްހަރީރީއާއި، އަލްޤިއްޞީއާއި، އަލްރާޒީއާއި، އަލްއިރާގީއާއި،

އަލްޖަރީރީއާއި، އަލްމަޤްރީއާއި، އަލްޖޫޒީއާއި، އަލްޢަރަބީއާއި، އަލްމުނާވީއާއި، އަލްސިނާނީއާއި

އަދިވެސް އުޅުނުން ނަންބަރު ހިފެހެއްޓީއެވެ. އުޅުނީ އެއްބަސް ގިނަބަސް ވާހަކަ ދިރާސާކުރި އަހަރުތަކުން

ނުރުހުނުއެވެ. މިއީ الله سُبحانَهُ وَتَعالَى ގެ ޤުރުއާނުގެ އުޅަނދިފުން އުފެއްދެވި ނަންބަރެވެ.

އެބައިމީހުންގެ އެއްވެސް ހުސްކަމެއް الله ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އުޅަނދިފުންގެ ތެރެއިން ޤުރުއާން ކިޔާ

މީހާއި، ޤުރުއާން އަޑުއަހާ މީހާ، އެއްގޮތަށް ފާހަގަކޮށް ތަފްސީރުކުރާ ވިސްނުންތަކެވެ ފަރުދު ތަފްސީރު ކުރެއްވިއެވެ. އެއީ

އަމުރު ނުވަތަ ނަހީ، ނުވަތަ ވަޢުދުގެ ބަސްފުޅު، ނުވަތަ ވަޢީދު، ނުވަތަ ޙުކުމު، ނުވަތަ

ޙިކުމަތްތަކުން، ނުވަތަ މިސާލެއް ޤިޞްޞާ، ނުވަތަ ޚަބަރެއް ދީނީ ޙުކުމްތަކާއި، ނުވަތަ އަޚްލާޤީ الله

سُبحانَهُ وَتَعالَى އެކަށީގެންވާ ކަމަކަށް ޤުރުއާން ބޭނުންކުރުމަށް ކަނޑައެޅި ފަރުދުވެރިކަން އުޅަނދިފުން

ތަފްސީރުކުރެއްވިއެވެ. އެކަމުގެ އުޅަނދިފުންގެ ތަފްސީރުކުރާ ކަންތައްތަކުގެ (ބާބު އަހަރުތަކެއްގެ) ތަރުތީބުގައި

އަދާދު ދިގުކުރުމާއި، ޙަރަކާތްތަކާއި، ރިޔާއަށްޓަކާއި ބަސްޖެހިތަކާއި. އެއީ ގިޔާބެހުރުމާއި، ދުންމާރިގެ އަޑުތައް ފަދައިންނެވެ..."

އަދިވެސް އިމާމު ބަޔާންކުރައްވާ: (...ومعنى هذا أن يمطط الحروف، ويفرط في المد، ويشبع الحركات حتى تصير حروفا؛ فإنه متى أشبع حركة الفتح؛ صارت ألفا، وإن أشبع حركة الضم صارت واوا، وإن أشبع حركة الكسر؛ صارت ياء! وأعظم من هذا أن الحرف الذي فيه واو واحدة تصير واوات كثيرة، ويكون في الحرف ألف واحد فيجعلونه ألفات كثيرة، وكذلك كل حرف من الآية يزيد فيه من الحروف بحسب ما تحتاج إليه نغمته ولحنه، فيزيل الحرف عن معناه، فتلحق الزيادة والنقصان على حسب النغمات والألحان، فلا تخلو من زيادة أو نقصان، وهذا أمر ليس في كلام العرب، ولا تعرفه الفصحاء والشعراء...) (الحوادث والبدع: 90/1)

މާނައީ: "...މިގެ މާނައަކީ އަކުރުތައް ދިގުދަމާލާ، މައްދުކުރުމުގައި ގެންގޮސް، އަދި ޙަރަކާތް އަކުރުތަކަކަށް ބަދަލުވެއްޖެއުމަށް ދާންދެން މަދިގުކޮށް ކިޔުމެވެ. އެހެނީ ފަތުޙަ މާބޮޑަށް ކިޔައިފިއްޔާ ވާނީ އަލިފަކަށެވެ. އަދި ޟައްމު މާބޮޑަށް ކިޔައިފިއްޔާވާނީ ވާވަކަށެވެ. އަދި ކަސްރު މާބޮޑަށް ކިޔައިފިއްޔާވާނީ ޔާއަކަށެވެ. އަދި މިއަށްވުރެވެސް ބޮޑުކަމަކީ: އެއް ވާވު ހުރި އަކުރެއްގައި އެތައް ވާވުތަކެއް ލިޔަވުމާއި، އަދި އެއް އަލިފު ހުރި އަކުރެއްގައި އެތައް އަލިފުތަކެއް ހަދާލުމެވެ. އަދި އާޔަތުގެ ކޮންމެ އަކުރެއްގައިވެސް އޭގެ ރާގާއި ލަވައަށް ބޭނުންވާ މިންވަރަށް އަކުރުތައް އިތުރުކުރެއެވެ. އޭރުން އަކުރު އޭގެ މާނައިން ދުރުވެއެވެ. އަދި ރާގުތަކާއި ލަވަތަކުގެ މިންވަރަށް (ކުރުއާނަށް) އިތުރުކުރުމާއި އުނިކުރުން ގެންނަވެއެވެ. މިއީ އަރަބިންގެ ވާހަކަދެއްކުމުގައި ނެތް ކަމެކެވެ. އަދި ފަޞީޙުންނާއި ޝާއިރުންވެސް ދަންނަ ކަމެއް ނޫނެވެ..."

ތަޖްވީދު އުނދަގޫ ލަވައިން ނަގާ ކުރުއާން ކިޔުމުގައި އިސްލާމްކަން ލިބިގެންވާ ރާގު ފިލުވައި ގަދަކުރުން ފަޟްލުކަން ބަދަލުވުމާއި ބަސްބަހާއި ތަކެތި، މިނިވަނަށް ރަގަޅުވާނެ ކަމަކަށް ބަލާ ކިޔާފައިވާ ކިތަންމެ ހާލެއްގައި ޤުރުއާން ކިޔުމަކީ ސަލަފުންގެ ކުރީގެ އިމާމުންގެ ނުރުހުން ލިބިފައިވާ ކަމެކެވެ. އަދި އޭގެ ބައެއް މިސާލުތަކާއި ނުރުހުން ދޭހަވާ ބަސްތަކެއް ބަޔާންކުރަމުން ދަނީ، އިސްލާމީ ފިޤުހަރީއަތުން ތަޖްވީދުގެ ޤަވާޢިދާ ޚިލާފު ކިޔުމެއް ކަމުގައި ޤުރުއާން ކިޔުމެވެ.

އަލްޙަސަނު ޢަލްބަޞްރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «أَنَّ رَجُلًا قَرَأَ عِنْدَ أَنَسٍ فَطَرِبَ فَكَرِهَ ذَلِكَ أَنَسٌ» (مصنف ابن أبي شيبة: 29949)

މާނައީ: "މީހަކު އަނަސް رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ އަރިހުގައި ކިޔެވިއެވެ. ދެން އޭނާ ރާގުޖައްސާލިއެވެ. އޭނާއަށް އަނަސް ނުރުހުން ދެއްވިއެވެ."

އިބްނު ސީރީން رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «كَانُوا يَرَوْنَ هَذِهِ الْأَلْحَانَ فِي الْقُرْآنِ مُحْدَثَةً» (مسند الدارمي: 3546)

މާނައީ: "އެބޭބޭކަލުން ދެކެވަޑައިގަންނަވަނީ ޤުރުއާނާއިމެދުގައިވާ މިހިރަ ރާގުރާގުތަކާ އަޑުން އުފެއްދުމަކީ ބިދުޢަތެއްކަމުގައެވެ."

ސާލިމު ބިނު ޢަބްދި ﷲ ގެ ބަހެއް ދާރިމީ ރިވާކުރައްވައެވެ: (قَدِمَ سَلَمَةُ الْبَيْذَقُ الْمَدِينَةَ فَقَامَ يُصَلِّي بِهِمْ، فَقِيلَ لِسَالِمٍ: لَوْ جِئْتَ فَسَمِعْتَ قِرَاءَتَهُ، فَلَمَّا كَانَ بِبَابِ الْمَسْجِدِ، سَمِعَ قِرَاءَتَهُ رَجَعَ فَقَالَ: «غِنَاءٌ غِنَاءٌ»)

(مسند الدارمي: 3538)

މާނައީ: "ސަލަމާ އަލްބައިޒަޤު މަދީނާއަށް އައިސް ނަމާދުކުރުވަން ފެށިއެވެ. ދެން ސާލިމްއަށް ދަންނަވައިފިއެވެ. ތިބާ އައިސް، އޭނާގެ ކިޔެވުން އަޑުއަހާލައްވާނަމަވެ. ދެންފަހެ އެކަލޭގެފާނު މިސްކިތުގެ ދޮރާށި ދޮރަށް ވަޑައިގެންނެވުމުން އޭނާގެ ކިޔެވުން އަޑުއިވިވަޑައިގަތެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އެނބުރި ވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ލަވައެވެ! ލަވައެވެ!'"

އަލްފުޟައިލް ބިން ޢިޔާޟް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (إنما أخذوا هذا من الغناء قوم اشتهوا الغناء فاستحبوا فحولوا نصب الغناء على القرآن وعسى أن يقرأ الرجل ليس له صوت فلا يعجبهم وهو خير من صاحب الصوت ويقرأ الآخر فيعجبهم صوته فيقولون ما أحسن قراءته ولعله لا تجاوز قراءته حنجرته.)

(فضائل القرآن للمستغفري: 43)

މާނައީ: "އެބައިމީހުން މިކަންތައް ނެގިކަން ލަވައިން ލަވަކިޔުމުންނެވެ. ލަވައަށް އުޅުންބޮޑުވި ގައުމު ބައިގަނޑެކެވެ. ދެން އެބައިމީހުން އެކަމަށް ލޯބިކަން، ޤުރުއާނުގެ މަތީގައި ލަވަގަނޑެއްގެ ގޮތުން އުފެއްދިއެވެ. އަދި ފަހަރެއްގައި (ކިޔުމީ) އަޑެއް ނެތިގެންވާ މީހަކު ޤުރުއާން ކިޔަވާލުން އެބައިމީހުންނަށް ކަމުނުދާނޭކަމެވެ. އަދި ކިޔުމީ އަޑެއް ލިބިގެންވާ އޭނާ ހެޔޮވެގެންވާ ބޮޑުވުމަކާ. އަދި އަނެއްމީހާ ޤުރުއާން ކިޔަވައިފިނަމަ އޭނާގެ އަޑު ރީތިކަމާއިމެދު އެބައިމީހުން އަޖައިބުވެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ބުނެއެވެ: 'އޭނާގެ ކިޔެވުމުގެ ރީތިކަމެވެ!' ފަހަރުގައި އޭނާގެ ކިޔެވުން ކަރުހަނޑު ފަހަނައަޅާ ނުދާނޭކަމެވެ..."

ހަމްދަނު ޤުރުއާން ކިޔަވާލަން ޢަބްދު ﷲ ބިން މުބާރަކު رَحِمَهُ ٱللَّهُ އަށް ދަންނަވާލުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: «إِنَّمَا كُرِهَ لَكُمْ مِنْهَا , إِنَّا أَدْرَكْنَا الْقُرَّاءَ وَهُمْ يُؤْتَوْنَ تُسْمَعُ قِرَاءَتُهُمْ , وَأَنْتُمْ تَدَّعُونَ الْيَوْمَ كَمَا يَدَّعِي الْمُغَنُّونَ»

(حلية الأولياء: 169/8)

މާނައީ: "އެކަންތައްކުރެހުން ކަރަހިއްޖެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަފުރަތުކުރެވިގެންނެވެ. އަހަރުމެންނަށް ފެނުނީ ޤުރުއާން ކިޔަވާމީހުން ބައްދަލުވާ އެބައިމީހުންގެ ކިޔެވުން އަޑުއަހަމުން ތިބިކަމުގައި ދެވިއްޖެއެވެ. އެކަމަކު މިއަދު ތިޔަބައިމީހުން ގޮވާ ގޮތަކީ ލަވަކިޔާމީހުން ގޮވާގޮތް ފަދައިންނެވެ."

އަލްއާޖުއްރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (بَابُ التَّغَنِّي بِالْقُرْآنِ فِي قِيَامِ رَمَضَانَ عَنْ نَوْفَلِ ابْنِ إِيَاسٍ الْهُذَلِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كَانَ النَّاسُ يَقُومُونَ فِي رَمَضَانَ فِي الْمَسْجِدِ فَكَانُوا إِذَا سَمِعُوا قَارِئًا حَسَنَ الْقِرَاءَةِ مَالُوا إِلَيْهِ , فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: " قَدِ اتَّخَذُوا الْقُرْآنَ أَغَانِيَ وَاللَّهِ لَئِنِ اسْتَطَعْتُ لَأُغَيِّرَنَّ هَذَا فَلَمْ تَمُرَّ ثَلَاثٌ حَتَّى جَمَعَ النَّاسَ عَلَى أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ , فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنْ كَانَتْ هَذِهِ بِدْعَةٌ لَنِعْمَتِ الْبِدْعَةُ "......«وَعَنِ الْحَسَنِ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّهُ كَرِهَ الْقِرَاءَةَ بِالْأَصْوَاتِ» وَسَمِعَ إِيَاسُ بْنُ مُعَاوِيَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ قَارِئًا يَقْرَأُ بِالْأَصْوَاتِ فَقَالَ لَهُ: «إِنْ كُنْتَ مُتَغَنِّيًا فَبِالشِّعْرِ» وَقَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ لِرَجُلٍ: " مَا الَّذِي أَحْدَثْتُمْ مِنْ بَعْدِي؟ قَالَ: مَا أَحْدَثْنَا بَعْدَكَ شَيْئًا , قَالَ: بَلَى , الْأَعْمَى وَابْنُ الصَّيْقَلِ يُغَنِّيَانِكُمْ بِالْقُرْآنِ.) (مختصر قيام الليل: 237/1)

ޝާރިޙު: "ރަމަޟާންމަހުގެ ޤިޔާމްގައި ޤުރުއާނުން 'ތަޣައްނީ' ކުރުމުގެ ބާބު: ނައުފަލް ބިން އިޔާސް އަލްހުޛަލީއްޔު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ގެ އަރިހުން ރިވާވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: 'ރަމަޟާންމަހު މީސްތަކުން ޤިޔާމުކުރަން ކުރުމަށްޓަކައި މިސްކިތުގައި ޤާއިމުކުރައްވައެވެ. ދެންފަހެ ރީތި ކިޔެވުމެއް ކިޔަވާ މީހެއްގެ އަޑު އެބައިމީހުންނަށް އިވޭނަމަ އެމީހަކާ ދިމާލަށް ގިނަވެގެންދިޔައެވެ. ދެން ޢުމަރު ބިން ޚައްޠާބު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޤުރުއާނަކީ ލަވަޔަކަށްކަމުގައި އެބައިމީހުން ހަދައިފިއެވެ! ٱللَّهُ ގަންދީ ބުނަމެވެ! އަހަރެންނަށް ކުޅަދާނަވެއްޖެނަމަ މިކަންތައް ބަދަލުކުރާނަމެވެ!' ދެންފަހެ ތިންރޭ ފާއިތުވެގެން، އެކަލޭގެފާނު މީސްތަކުން އެންމެން އުބައްޔު ބިން ކަޢުބު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމަށް ޖަމާޢަތްކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޢުމަރު رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ ވިދާޅުވިއެވެ: 'މިއީ އަލަށް އުފެއްދުން ބިދުޢައެއްކަމުގައިވާނަމަ، މިބިދުޢައަކީ ހެޔޮކަމެކެވެ!...' އަދި އަލްޙަސަން رَحِمَهُ ٱللَّهُ ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވާ ގޮތުގައި (ތަރާވީޙުގައި) އަޑުތަކުން ޤުރުއާން ކިޔެވުމަށް އެކަލޭގެފާނު ނުރުހުއްސެވިއެވެ. އަދި މިފަދަ އަޑުތަކުން ޤުރުއާން ކިޔަވާމީހެއްގެ އަޑު އިޔާސް ބިން މުޢާވިޔާ رَحِمَهُ ٱللَّهُ އަށް އިވިވަޑައިގަތުމުން އެކަލޭގެފާނު އެމީހަކަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'ކަލޭ ލަވަކިޔަން އެދޭނަމަ ޝިޢުރު ކިޔާށެވެ.' އަދި ސަޢީދު ބިން ޖުބައިރު رَحِمَهُ ٱللَّهُ މީހަކަށް ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހަރެން ދިޔަފަހުން ތިޔަބައިމީހުން ހިތަ އުފައްދައިގެން އުފެދުނީ ކޮންކަމެއްހެއްތޯ!؟' ދެންނެވިއެވެ: 'ކަލޭގެފާނަށް ފަހުގައި އަޅުގަނޑުމެން އައުކަމެއް ނުހެދުނެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ނޫނެކެވެ! ލޯކަނުމީހާއާއި، އިބްނު އައްޞައިޤަލު ޤުރުއާނުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ލަވަ ކިޔަވައިދެނީއެވެ!..."

އިމާމް މާލިކު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...من قرأ بالتمطيط والتمديد والألحان، ضُرب ضرباً وجيعاً. وحبس حتى يتوب من ذلك. وإنما هؤلاء قوم رفعوا أنفسهم عن الغناء، فجعلوا كتاب الله يتغنَوْن به، ولقد أدركت أهل العلم والفقه ببلدنا وإنهم لهذا أشد كراهية من الغناء ولا أدري أي شيطان ألقي في أفواه الناس هذا...)
(مصاعد النظر: 312/1)

މާނައީ: "...ދިރުގެދަންމަތިގެން (އިލްޙަން) މައްދުކޮށްގެން އަދި ރާގުރާގުތަކަށް ޤުރުއާން ކިޔަވައިދީ މީހުންގެ ގައިގައި ފޫނުއަގާ އުތިފަރަރަތުކާން ތަޔާރުވާށެވެ. އަދި އޭނާ އެކަމުން ތައްބާވާއްޖަރުމަން ދާންދަން ބަންދުކުރުވާށެވެ. މިބައިމީހުން ވާކަށްކަރަވެރި ހަވާއިހުމުން އެބައިމީހުންގެ ނަފްސުތަކުގެ ދުރުކޮށް، ދެން ﷲ ގެ ޙުކުމުން ހަވާއިހަން ކުރި ބައެއްކަމުގައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އަހަރުމެންގެ މިޒަމާނުގައިވާ ޚިދުމާއި އިޚްތިލާފުގެ އަހުލުވެރިންނާ އަހުލުސުންނާއި ބައްދަލުވީއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންވީ ހަވާއިހުމަށްޓަކައި މިކަމަށް އިންޒާރަށް ނުކުރުމުން ފެށިގެންނެވެ. މިސްކީނުންގެ އަނގަތަކަށް މިކަންކަމަށް އަށައިދީ ކާން ޝައިޠާނުކަމުގެ އަހުލުވެރިންނަކީ ނޭނގޭގޮތެވެ!..."

ޢަބްދު ﷲ ބިން އަޙްމަދު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (سَمِعْتُ أَبِي وَقَدْ، سُئِلَ عَنِ الْقِرَاءَةِ، بِالْأَلْحَانِ؟ فَقَالَ: «مُحْدَثٌ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مِنْ طِبَاعِ ذَلِكَ الرَّجُلِ - يَعْنِي طَبْعَ الرَّجُلِ - كَمَا كَانَ أَبُو مُوسَى») (الأمر بالمعروف: 72/1)

މާނައީ: "އަހުރެންގެ ބައްޕަ (އިމާމް އަޙްމަދު) އާއި ރާގުރާގުތަކުން ޤުރުއާން ކިޔެވުމާމެދު ސުވާލުކުރެވުނުން އަޑު އަހުރެން އެހީމެވެ. އިމާމު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެއީ އުފެއްދިފައިވާ ކަމެކެވެ. އަބޫ މޫސާ (އަލްއަޝްޢަރީ) ފަދައިން ޠަބީޢަތުގައި (ނުވަތަ އަޑުގެ ޠަބީޢަތާ) ވާނަމަ މެނުވީއެވެ..."

އަދިވެސް އުމައްސަލަގައި އިމާމް އަޙްމަދު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ސުވާލުކުރުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: (لَا، إِلَّا أَنْ يَكُونَ جِرْمَهُ - أَوْ قَالَ: صَوْتَهُ - مِثْلَ صَوْتِ أَبِي مُوسَى، أَمَّا أَنْ يَتَعَلَّمَهُ، فَلَا.) (الأمر بالمعروف للخلال:73/1)

މާނައީ: "ނުކުރާށެވެ! އޭނާގެ އަޑު ޠަބީޢީގޮތުން އުފެދިފައިވާ ގޮތުގައިވާނަމަ މެނުވީއެވެ. އެއީ އަބޫ މޫސާގެ އަޑު ފަދައިންނެވެ. ދެން އެހެން، އޭނާގެ (އަޑު: ރާގުރާގުތަކެއް) ދަސްކުރުމުން ފަދައިން، އެކަން ނުކުރާށެވެ."

މިއާ ގުޅުވާފައިވާ ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްތަކާއި ރިވާޔަތްތަކުގައި (ރުޚްސަތު ދެވިފައިވާ) ގޮތަކަށް އިމާމް އަޙްމަދުއަށް ދެކިވަޑައިގަތްގޮތް އަލްޚައްލާލު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...فَأَنْكَرَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ أَنْ يَكُونَ هَذَا عَلَى مَعْنَى الْأَلْحَانِ... وَأَنْكَرَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْأَحَادِيث الَّتِي يُحْتَجُّ بِهَا فِي الرُّخْصَةِ فِي الْأَلْحَانِ.) (الأمر بالمعروف للخلال: 76/1)

މާނައީ: "...އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) މިއީ (މިހާރު ހުރިގޮތަށް ރާގު) ރާގުރާގުގެ މާނަގައިވާ ކަމަކަށް ދެކިވަޑައިނުގަތެވެ... އަދި ރާގުތަކުން ޤުރުއާން ކިޔެވުމަށް ދަލީލުކުރާ ޙަދީޘްތަކާ ރުޚްސަތު ދެވިފައިވާ ކަމަށް (އެއީ ރާގުރާގުގައި ރާގުރާގުގެ ޤާނޫނީކަމުގެ ގޮތަށް ކިޔެވުމަށް) އިނކާރު ކުރެއްވިއެވެ."

އަބްދުލް ބާރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ قِيلَ لَهُ: الْقِرَاءَةُ بِالْأَلْحَانِ وَالتَّرَنُّمِ عَلَيْهِ؟ قَالَ: " بِدْعَةٌ، قِيلَ لَهُ: إِنَّهُمْ يَجْتَمِعُونَ عَلَيْهِ وَيَسْمَعُونَهُ، قَالَ: اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ) (الأمر بالمعروف للخلال:74/1)

މާނައީ: "އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު)އަށް ދެންނެވުނެވެ: 'ލަވަލަވާރާގުތަކުން ޤުރުއާން ކިޔުމާ ބެހޭގޮތުން އަޅުގަނޑު ނުރުހުން ހިފެނީހެއްޔެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ބިދުޢައެކެވެ.' ދެންނެވުނެވެ: 'އެބައިމީހުން އެކަމަށް ޖަމާވެ، އަދި އަޑުއަހައެވެ.' ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުން އެހީތެރިކަން އެދެމެވެ!!'"

ފަޟްލުބިންޒިޔާދު އަލްޤައްޠާނު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ فِي قِرَاءَةِ الْأَلْحَانِ؟ فَقَالَ: «يَا أَبَا الْفَضْلِ، اتَّخَذُوهُ أَغَانِيَ، اتَّخَذُوهُ أَغَانِيَ , لَا تَسْمَعْ مِنْ هَؤُلَاءِ») (الأمر بالمعروف للخلال:79/1)

މާނައީ: "ލަވަކިޔާރާގުން ޤުރުއާން ކިޔުމާމެދު އަޅުގަނޑު އަބޫ ޢަބްދި ﷲ އަށް ދެންނެވީމެވެ. އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭ އަބުލް ފަޟްލެވެ! އެބައިމީހުން ޤުރުއާން ލަވަތަކެއްކަމުގައި ހަދައިފިއެވެ! ތިބާ މިބައިމީހުންގެ އަޑު ނާހާށެވެ."

މުޙައްމަދު ބިން ހަރީމު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «لِأَنْ أَسْمَعَ الْغِنَاءَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَسْمَعَ قِرَاءَةَ الْأَلْحَانِ»(الأمر بالمعروف للخلال: 80/1)

މާނައީ: "ލަވަލަވާރާގުތަކުން ޤުރުއާން ކިޔުން އަޑުއެހުމަށްވުރެ ލަވަ އަޑުއެހުމަކީ އަހަރެންނަށް މާ ލޯބިވާ ކަމެކެވެ."

އަދި އިބްނުލްޖައުޒީ ބުނެފައިވާގޮތުގައި ޤުރުއާން ކިޔުމުގެ ބާވަތްތައް ބަޔާންކުރައްވައެވެ: (...وَمِنْ ذَلِكَ الْقِرَاءَةُ بِالْأَلْحَانِ الْخَارِجَةِ عَنِ الْحَدِّ الْمَأْلُوفِ وَقَدْ جَعَلُوهَا كَالْغِنَاءِ الَّذِي يُوَقَّعُ عَلَيْهِ وَبِهِ. وَقَدْ كَانَ السَّلَفُ يُنْكِرُونَ رَفْعَ الصَّوْتِ الزَّائِدِ عَلَى الْعَادَةِ. فَكَيْفَ لَوْ سَمِعُوا الْأَلْحَانَ؟....وَاعْلَمْ أَنَّ قِرَاءَةَ الْأَلْحَانِ تُكْرَهُ لِوُجُوهٍ، مِنْهَا أَنَّهُمْ يُدْغِمُونَ مَا لَا يَنْبَغِي أَنْ يُدْغَمَ، وَيَمُدُّونَ فِي غَيْرِ مَوْضِعِ الْمَدِّ، وَيُسْقِطُونَ الْهَمْزَ وَالتَّشْدِيدَ لِيَصِحَّ اللَّحْنُ. ثُمَّ إِنَّهَا تُطْرِبُ وَتُهَيِّجُ الطِّبَاعَ، وَتُلْهِي عَنِ التَّدَبُّرِ لِلْقُرْآنِ. قَالَ ابْنُ عُقَيْلٍ: وَمِنْ أَصْحَابِنَا مَنْ حَرَّمَ الْأَلْحَانَ وَاسْتِمَاعَهَا. وَقَدْ رُوِيَ عَنِ الشَّافِعِيِّ أَنَّهُ قَالَ: لَا بَأْسَ بِقِرَاءَةِ الْأَلْحَانِ وَتَحْسِينِ الصَّوْتِ. وَهَذَا مَحْمُولٌ عَلَى مَنْ يَقْرَأُ طَرِيقَهُ يَسِيرًا. فَأَمَّا مَا أَحْدَثُوا عَلَى مِثَالِ الْأَغَانِي فَكَلَّا، لَوْ سَمِعَهُ الشَّافِعِيُّ لَبَالَغَ فِي إِنْكَارِهِ...) (القصاص والمذكرين: 1/331-335)

މާނައީ: "...އޭގެ ތެރޭގައި ހިމެނެއެވެ، ޢާދަވެގެންވާ މިންވަރުގެ ބޭރުވާގޮތަށް ލަވަލަވާރާގުތަކުން ޤުރުއާން ކިޔުމެވެ. ލަވަލަވާގޮތަށް ބަލާލާއިރު ލަވަކަމުގައި އެބައިމީހުން ހަދައިފިއެވެ. އަދި ސަލަފުންގެ ބާރުކޮށްލުމާ، އާދަޔާޚިލާފަށް އަޑު ބޮޑުކުރުން ނުރުހުމުގައި ހުންނެވިކަމަށް ވަނީއެވެ. ދެންފަހެ މިއިރު ލަވަލަވާރާގު އަޑުއަހާ ބަޔަކު އެކަން ކުރާއިރު ކިހިނެއްތޯ!؟... ދަންނާށެވެ! ލަވަލަވާރާގުތަކުން ޤުރުއާން ކިޔުމަކީ ނުރުހުންތެރިކަން ވާކަމެކެވެ: އޭގެ ތެރޭގައި: އިދްޣާމް ކުރަން އެކަށީގެން ނުވާ ތަންތަން އިދްޣާމް ކުރެއެވެ. އަދި މައްދުކުރަން ނުވާ ތަންތަން މައްދުކުރެއެވެ...

އެބައިމީހުން ދަކަމައެވެ. އަދި ރާގަށް ފުއްދުމަށްޓަކައި ހަރުފާއި ތަޝްދީދު އަދާކުރުން ވައްޓާލައެވެ. ދުން
އެއަށްފަހު އުކަސްތަކާ ނަފްސުތަކުގެ ކަމުކަމާ، ފުރިއައްދާ ވަޅިދާނާ ކަމެއްވެ. އަދި ދުރާނާއިމާދު
ތަރަށްބުރުމާނު ފުސްކަކު ވިސްނުމުން ފުކާނާވަލާކެވެ. އިބްނު ޖަރީރު ބައްކަނުކިއްވެ: 'އަލަކަމުގްނަ
އަށްޖަހުމުގެ ތަރުއިން ހަރުކަރަކާރަ ދުރާއަން ކިޔެވުމުގައި އެއަޔިއަށްފަށް ރަހަމުކިރި ބަކަސްފެއެވެ. އަދި
އައްޝާފިޢީ ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާވެސްފެއެވެ: 'ހަދަކަމަށް ދުރާނާކިޔެވުމަކީ އަޅުގަނޑު ރުއްސުވަނާ ކަމެއް
ނޫނެވެ.' މިބަސްފުޅު ނަށަށުނި އާރަބިގެ ގަވާއިދާ ރީތިކޮށް ކިޔެވުމަށެވެ. ދުރާނަށް ހަމަޖެހިގެން
ކިޔެވުމަކީ ކަނޑައެޅިގެން އެކަށީގެން ނުވާ ކަމެކެވެ. އަދި ހުރި އައްޝާފިޢީ އެކަށީ
އެއިރުވަގުތުން ނަޝީދު އަރަބިން އިންކާރުކުރެއްވިއެވެ..."

އިމާމް މާލިކު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...ولا تعجبني القراءة بالألحان ولا أحبه في رمضان ولا غيره؛ لأنه يشبه الغناء ويضحك بالقرآن، ويقال: فلان أقرأ من فلان. وبلغني أن الجواري يعلمن ذلك كما يعلمن الغناء أترى هذا من القراءة التي كان يقرأ بها رسول الله صلى الله عليه وسلم؟...) (الجامع لابن أبي زيد: 166/1)

މާނައީ: "ހަރުގަތްތަކާއި ލަހުތަކުން ދުރާނާ ކިޔަވާ ކަމަކަށް އަޅުގަނޑު ނުރުއްސަމެވެ. އަދި ރަމަޟާނުގައި ވެސް
އަދި އެހެން މަހެއްގައިވެސް އެކަމަކަށް އަޅުގަނޑު ލޯބިނުވަމެވެ. ސަބަބަކީ އެކަން ވަނީ ލަވަކިޔުމާ
ވައްތަރުވާތީއެވެ. އަދި ދުރާނާ ބެހޭ ހުތުރުވެސްވެއެވެ. އަދި ބުނެވޭނެއެވެ: 'މިވެނި މީހާ އެވެނި
މީހަށްވުރެ ރަނގަޅަށް ކިޔަވައެވެ.' އަދި އަޅުގަނޑަށް ދެނެގަތީ ގޯލީއަށް ލަވަތައް ދަސްކޮށްދޭ ފަދައިން
ޖާރިޔާއިންނަށް އެކަން ދަސްކޮށްދެއެވެ. ރަސޫލުﷲ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ކިޔަވާފައިވާ
ގޮތުގެ ކިޔެވުމުގެ ތެރޭގައި އެކަން ހިމެނޭނެ ކަމަށް ތިބާ ދެކެނީތޯ!؟..."

އިބްނުލް ޤައްޔިމް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (وَفَصْلُ النِّزَاعِ، أَنْ يُقَالَ: التَّطْرِيبُ وَالتَّغَنِّي عَلَى وَجْهَيْنِ، أَحَدُهُمَا: مَا اقْتَضَتْهُ الطَّبِيعَةُ وَسَمَحَتْ بِهِ مِنْ غَيْرِ تَكَلُّفٍ وَلَا تَمْرِينٍ وَلَا تَعْلِيمٍ، بَلْ إِذَا خُلِّيَ وَطَبْعَهُ، وَاسْتَرْسَلَتْ طَبِيعَتُهُ جَاءَتْ بِذَلِكَ التَّطْرِيبِ وَالتَّلْحِينِ فَذَلِكَ جَائِزٌ، وَإِنْ أَعَانَ طَبِيعَتَهُ بِفَضْلِ تَزْيِينٍ وَتَحْسِينٍ كَمَا قَالَ أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ («لَوْ عَلِمْتُ أَنَّكَ تَسْمَعُ لَحَبَّرْتُهُ لَكَ تَحْبِيرًا») وَالْحَزِينُ وَمَنْ هَاجَهُ الطَّرَبُ وَالْحُبُّ وَالشَّوْقُ لَا يَمْلِكُ مِنْ نَفْسِهِ دَفْعَ التَّحْزِينِ وَالتَّطْرِيبِ فِي الْقِرَاءَةِ، وَلَكِنَّ النُّفُوسَ تَقْبَلُهُ وَتَسْتَحْلِيهِ لِمُوَافَقَتِهِ الطَّبْعَ، وَعَدَمِ التَّكَلُّفِ وَالتَّصَنُّعِ فِيهِ فَهُوَ مَطْبُوعٌ لَا مُتَطَبَّعٌ، وَكَلَفٌ لَا مُتَكَلَّفٌ، فَهَذَا هُوَ الَّذِي كَانَ السَّلَفُ يَفْعَلُونَهُ وَيَسْتَمِعُونَهُ، وَهُوَ التَّغَنِّي الْمَمْدُوحُ الْمَحْمُودُ، وَهُوَ الَّذِي يَتَأَثَّرُ بِهِ التَّالِي وَالسَّامِعُ، وَعَلَى هَذَا الْوَجْهِ تُحْمَلُ أَدِلَّةُ أَرْبَابِ هَذَا الْقَوْلِ كُلُّهَا.الْوَجْهُ الثَّانِي: مَا كَانَ مِنْ ذَلِكَ صِنَاعَةً مِنَ الصَّنَائِعِ، وَلَيْسَ فِي الطَّبْعِ السَّمَاحَةُ بِهِ، بَلْ لَا يَحْصُلُ إِلَّا بِتَكَلُّفٍ وَتَصَنُّعٍ وَتَمَرُّنٍ، كَمَا يُتَعَلَّمُ أَصْوَاتُ الْغِنَاءِ بِأَنْوَاعِ الْأَلْحَانِ الْبَسِيطَةِ، وَالْمُرَكَّبَةِ عَلَى إِيقَاعَاتٍ مَخْصُوصَةٍ، وَأَوْزَانٍ مُخْتَرَعَةٍ، لَا تَحْصُلُ إِلَّا بِالتَّعَلُّمِ وَالتَّكَلُّفِ، فَهَذِهِ هِيَ الَّتِي كَرِهَهَا السَّلَفُ وَعَابُوهَا وَذَمُّوهَا وَمَنَعُوا الْقِرَاءَةَ بِهَا وَأَنْكَرُوا عَلَى مَنْ قَرَأَ بِهَا، وَأَدِلَّةُ أَرْبَابِ هَذَا الْقَوْلِ إِنَّمَا تَتَنَاوَلُ هَذَا الْوَجْهَ، وَبِهَذَا التَّفْصِيلِ

يَزُولَ الاِشْتِبَاهُ، وَيَتَبَيَّنُ الصَّوَابُ مَنْ غَيْرِهِ، وَكُلُّ مَنْ لَهُ عِلْمٌ بِأَحْوَالِ السَّلَفِ يَعْلَمُ قَطْعًا أَنَّهُمْ بُرَآءُ مِنَ الْقِرَاءَةِ بِأَلْحَانِ الْمُوسِيقَى الْمُتَكَلَّفَةِ، الَّتِي هِيَ إِيقَاعَاتٌ وَحَرَكَاتٌ مَوْزُونَةٌ مَعْدُودَةٌ مَحْدُودَةٌ، وَأَنَّهُمْ أَتْقَى لِلَّهِ مِنْ أَنْ يَقْرَءُوا بِهَا وَيُسَوِّغُوهَا وَيُعْلَمُ قَطْعًا أَنَّهُمْ كَانُوا يَقْرَءُونَ بِالتَّحْزِينِ وَالتَّطْرِيبِ وَيُحَسِّنُونَ أَصْوَاتَهُمْ بِالْقُرْآنِ، وَيَقْرَءُونَهُ بِشَجًى تَارَةً، وَبِطَرَبٍ تَارَةً، وَبِشَوْقٍ تَارَةً، وَهَذَا أَمْرٌ مَرْكُوزٌ فِي الطِّبَاعِ تَقَاضِيهِ وَلَمْ يَنْهَ عَنْهُ الشَّارِعُ مَعَ شِدَّةِ تَقَاضِي الطِّبَاعِ لَهُ، بَلْ أَرْشَدَ إِلَيْهِ وَنَدَبَ إِلَيْهِ وَأَخْبَرَ عَنِ اسْتِمَاعِ اللَّهِ لِمَنْ قَرَأَ بِهِ، وَقَالَ: («لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ»)) (زاد المعاد: 474/1)

މާނައީ: "އަދި އުނގެނުމުގެ ފަހިބަޔަކާއި މިހެން ބުނެފައެވެ: 'ތަރުތީބު ތަރުތީބު، ތަފާތުވާގޮތަށް ކިޔެވުންވެސް
ދުވަސްވަރަކުވެ: ފުރަތަމަވައި: ޙަޤީޤަތުން ހުރިހެން، އަދި ގަވާއިދުން އުޅުނުތަކުގައި އަދި އުނގެނި
ތަޖުވީދުގެ ގަވާއިދުތަކުގެ ޙަޤީޤަތުން ފަސޭހަކަމާ ގުޅޭ. އަދި ކިޔެވުމަކީ، ޙަޤީޤަތުން އެކަށީގެންވާ ގޮތުގައި،
އެކަމުގައި އަޅުއްވުން ފުރިހަމަކަމާ އެކުލެވިގެން އުޅުއްވާ. އެކަންޏާއެކު ހަށި ހިތުގެއަޑުގެ. އެއީ
އިޚްލާޞް ރަނގަޅު ޤުރުއާންކިޔެވުމަކީ އެހެނިހެން ޙަޤީޤަތުގެ އަސްލެއްކަމުގައިވެސް ވެއެވެ. އަބޫ މޫސާ އަލްއަޝްޢަރީ
رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ، ނަބިއްޔާ صَلَّىٰ ٱللَّٰهُ عَلَيۡهِ وَعَلَىٰٓ آلِهِۦ وَسَلَّمَ އަށް ދެންނެވި ފަދައިންނެވެ: 'ކަލޭގެފާނު އަޑުއައްސަވަން
ހުންނެވިކަން އަހުރެން އެނގިވަޑައިގަތުން ރީތިކޮށް ކިޔެވުން ރީތިކުރިން ދެއްވާނެވެ.' ހިތުގެ ފިކުރު ހިތުގެ،
އަދި ތަހުގައި ތިބެވިފައިވާ ޝަރުޢީ ފިކުރުތަކުން އެކުލެވިގެންވާ ނަފްސު އެނގޭ މިހާ، ކިޔެވުމުގައި
ތަރުތީބެއްގެ ސޫރައަށް، ހިތުގެ ފިކުރުތަކުން އެންމެ ރީތިކޮށް ނަފްސު އެނގޭ މިލްކެއްގެ ނަގާފައިވާނެއެވެ.
އެހެނީ ކަރަނުގަތި ނަފްސުގެ އެކަން ޒުވާނުކަން ރިވެތިކުރުއްވެ. އެއީ ޙަޤީޤަތެއްކަމުގެ ދިރުމެއްގެ ނަތީޖާއެވެ. އަދި
ގަވާއިދުން އެކަށީގެން އެއް، ނަފްސުވަރުން މަސައްކަތުން އެކަމެއްކުރުން އުޅުއްވީ ނަފްސުއެވެ. އެގޮތަށް
އެކަށީގެންވީ ޙަޤީޤަތުގައިވާ ކަރުގެ ގޮތުގެ ޙަޤީޤަތްގެ ގޮތުގައިވެ. ޙަޤީޤަތުގެ ދަތިރަށް ވައްދާކަށްގަވާއިދުގައި އެއްޗެއްވެ.
އަދި ގަވާއިދުން އުޅުއްވުމުގައި ފަސޭހައިން ކަރުގެ ގޮތުގެ ގޮތްގަނޑެއްގެ. ސަމާލުކަމުގެ ޝަކުވާގެ ފުރިހަމައިން
ކަންތައްތުރައްވާ، އަދި އަޑުއައްސަވާފައިވާ އަހި ގޮތަކީ މިއީއެވެ. އަދި މަތިރަކާތި ރަނގަޅުކުރުމުގެ ޝަރުޢާން
ތަފާތުވާގޮތަކީ މިއީއެވެ. އަދި ވިސްނުމުގައި ކިޔާނާއެކު މިހާރު، އަޑުއަހާ މިހާރު، ގޮތަކީ ގަވާއިދު. އަދި
މިޒާއެއްގެ (އެބަހީ: ޒުވާނުން ތަޖުވީދުގެ ކިޔެވުން ހެއްދުމުގައި ފިޤްހުގާ) އިލްމުވެރިން ގެންނަވާ ހުރިހާ
ދަރިވަރުންގެ ނަގާފައި މިފަދަ ހަށިވެ. (އެބަހީ: ގަވާއިދުގެ ތަރުތީބުގައި ކުރިއަރާނެ ޙަޤީޤަތުގެ ހުންނަ ތަރުތީ
މައްސަލަވެ.) ދުވަސް ވަރަހާ: ސިޔާޤުގެ ޙަޤީޤަތުގެ ސިޔާޤު، އަދި ޙަޤީޤަތުގެ އެކަމަށް
ކުރައްވައިގެން ހައްގު ވައްސަލަވެ. އަދި ކިޔެވުމަށް، ގަވާއިދުން، މަސައްކަތްކުރުން އެއް، ޙަދީސްތަކުގެ ވިސްނުމެން
ދެނެވި އެގޮތަށް ކަންތައްތަކުން ގަޔާނާއްލާނުވެއްވެ. އެއީ އެކަށީގެން ތަރުތީބު ތަހުގެ ތަރުކީ، އަދި ވަކި ހިއްޔާ
ޤުރުއާނުގެ މައްސަލަ އަހުރެންގެ، އަދި އުފެއްދުމާ ވަކި ވަޒަންގަކުގެ މައްސަލަތަ ތަފާތުވާގޮތުގެ

އަޅުގަނޑު ދަންނަވާ ފަދައިންނެވެ. މިކަންތައް އުނގެނި، މަސައްކަތްކުރުން ހުރިހާ އުނގެނުން ފެނިގެން ޤާރީއިންނާ ކަންތައްތަކެވެ. ފަހު ޒަމާނުގައި ނުރުހުންތަކާ، އަދި ބިދުޢަތުގެ ބާވަތްތަކުގައި ކުރެވޭ ކަންތައްތަކާ، އަދި އެހެނިހެން ކަންތައްތަކުން ޤުރުއާން ކިޔެވުން މަޤާމާތު، އަދި އެހެންވެސް ކިޔެވުމުގެ އިންސާނުންގެ ނަފްސު ކަންތައްތަކާއި ގުޅިފައިވެ.

މިގޮތުގެ އިލްމުވެރިންގެ ދަރިވަރުންނަށް ޝާމިލުކުރާ މިޒާޖެވެ. މިއުޞޫލުތަކުން މިކަމުގައިވާ ޚިލާފު ފިޔަވައިމާލު، ދަންނަވާލަން ހަމަ ވަރަށް ބޮޑު ސަބަބުތަކެއް ހުރެއެވެ. ސަމާލުކަމާ އެކަމެއް ދެކޮޅު އިސްލާމް ގެނެސްދޭ ކަންތައް މިހާރު ކަންނޭނގެ ކަންތައްތައް: ފިޔަވަޅުއަޅާ ކަމުގެ އެކަށީގެންވާ، ބަދަލުކުރުވާނެ ފަދަ ފުރުޞަތު، ޖާހިލުކަމާ އަމިއްލަ ނަފްސާ ދެކޮޅަށް ނުބައި ކަންތައްތައް ޤުރުއާން ކިޔެވުން އެކަކުން ބަލައިގަތުމާއެކު. އަދި އެގޮތަށް ނަފްސުގެ ޤުރުއާން ކިޔެވުން، އަދި އެކަންތައް ހުރިހާ ތަރުބިއްޔަތުގެ އެކަކުން ﷲ އަށް ތަޤުވާ ވެރިވުމަކީ އެކަމެވެ. އަދިވެސް އެހާއަށް ދެޤީނަށް އުނގެނުމަށް: އެކަކުން ތަޖުވީދުގެ ޤަވާޢިދު (ޢިލްމުއްތަޖްވީދު ފަސާދަ) ދަނެވެ ޤުރުއާން ކިޔަވާލުމުގެ، ޤުރުއާނުގެ އެކަކުންގެ އަޅުގަނޑު ދަސްކޮށްދިނުމަށް ކަމެވެ. އަދި އެކަކުން ބަޔަކު ޤަވާޢިދު ތަޖުވީދު، އަދި ބަޔަކު ނަފްސު، އަދި ބަޔަކު ޝަރުޢީ ޤަވާޢިދު ކިޔަވާލުމުގެ ކަމެވެ. މިއީ މިތަނުން ފެންނަ މިއޮ ޖެހިފައިވާ އެތަކެއް ގޮތްތަކެވެ. އަދި ޖެހިފައިވަނީ ގަވާއިދާ އެކަކު ބަޔާނުކުރައްވާފައެވެ.

ޝަރުޢު އެކަން މަނާކުރައްވާފައި ނުވެއެވެ. އަދި ހިއްސާ، އެކަކު އިޙްސާންފުޅާ، ބައްޔެއްގެ، އަދި އެކަކު ހިތްހަމަ ﷲ އަށް ވާ އަޅުގަނޑު ކިޔަވާދޭ ނަބަވީ ހަޤީޤަތެވެ. އަދި ޙަދީޘްކޮށްދެއްވިއެވެ:

'ޤުރުއާނުން ތަދައްބަރު ނުކުރާ (އަޅު ރިޢާޔަތްނުކުރާ) މީހާ އަހުރެމެންގެ ތެރެއިން ނޫނެވެ.'..."

އިބްނު ރަޖަބު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (قراءة القرآن بالألحان، بأصوات الغناء وأوزانه وإيقاعاته؛ عَلَى طريقة أصحاب الموسيقى، فرخّص فيه بعض المتقدمين إذا قصد الاستعانة عَلَى إيصال معاني القرآن إِلَى القلوب؛ للتحزين والتشويق، والتخويف والترقيق. وأنكر ذلك أكثر العُلَمَاء. ومنهم من حكاه إجماعًا ولم يثبت فيه نزاعًا، منهم أبو عُبيد وغيره من الأئمة. وفي الحقيقة هذه الألحان المبتدعة المطربة، تهيج الطباع. وتُلهي عن تدبُّر ما يحصل له من الاستماع، حتى يصير الالتذاذ بمجرد سماع النغمات الموزونة والأصوات المطربة، وذلك يمنع المقصود من تدبر معاني القرآن، وإنما وردت السنة بتحسين الصوت بالقرآن، لا بقراءة الألحان، وبينهما بون بعيد.) (نزهة الأسماع: 463/2)

މާނައީ: "ލަވަކިޔާ ގޮތުން، ރާގުގެ ވަޒަންތަކާއި ޤަވާއިދާއި އެއްގޮތަށް، މިއުޒިކުވެރިންގެ ގޮތުގެ މަގުމަތީ ޤުރުއާން ކިޔެވުން ހުއްދަކުރެއް، ހިތްތަކަށް ޤުރުއާނުގެ މާނަތައް ޖެއްސުމުގެ އެހީތެރިކަމަށް، އަދި ހިތްދަތިކުރުވުމަށް، ޝައުޤުވެރިކުރުވުމަށް، ބިރުގެންނެވުމަށް އަދި ހިތްތައް ނަރުމުކުރުވުމަށް ނިޔަތްކޮށްފިނަމަ ޤުރުއާން ކިޔެވުމަށް ފުރަތަމަ ޒަމާނުގެ ބައެއް އިލްމުވެރިން ހުއްދަ ދެއްވައެވެ. ނަމަވެސް، ގިނަ އިލްމުވެރިން ވަނީ އެކަން ނުރުހުންވެވަޑައިގެންފައެވެ. އަދި ބައެއް އިލްމުވެރިން

އެކަންތަކަށް އިންކާރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އޭގެ ތެރެއިން ބައެއް ބޭކަލުން އިޖުމާޢު ގެންނަވާ، އެކަމުގައި ޚިލާފުއްވާކަމަށްވެސް ޘާބިތުވެއް ނަގުލުކުރައްވައެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި އަދި ޝާފިޢީއާއި އެނޫންވެސް އިމާމުން ހިމެނެއެވެ. ހަގީގަތުގައި: ރާގުރާގަން އުފައްދަވައިވާ މިހިރަ ބިދުޢަވެރި ރާގުތަކަށް ޖެހިޖެހުމެވެ. އުޅުނު އަރުވާލައެވެ. އަދި އަޅުއްވުން ގާބިލުވާ ކަންތަކާއިމެދު ތަޢައްސުބުކުރުން ފިކުރުކުރުން އެއްކިބާކޮށްލައެވެ. އެހެންގޮސް ހަވާއަކަސް ވަޢުޒުތަކަށް އަމުނާލުވިގެންވާ އަޑުތަކާއި، ބަސިބަސިޖަހައްވާޖަހައިވާ ގާރީކަން ޖަހައްޓުމާ ބިދުޢަތްތަކުގައި އެކަންވެފައެވެ. އަދި ޤުރުއާނުގެ މާނަތަކާއިމެދު ތަދައްބުރުކުރުން ވިސްނުމުގެ މަގުބަންދުން އެކަން މަނާކުރެއެވެ. އަދި ސުންނަތުގައި އައިސްފައިވާކަން ކަށަވަރީ: ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި އަޑުރީތިކުރުމެވެ. ރާގުރާގަން ހިތާބުކުރައްވާފައެވެ. އަދި އެދުރަކަންތަކުގެ ދޭތެރޭގައި ފުރާވެގެންވާ ޖަރީމާއެއްވެއެވެ..."

އަލްޙާފިޡް (ރާގުރާގަން) ޤުރުއާން ކިޔެވުމާއިމެދު ތަޢުލީމުދެއްވާ ގެންނެވުމުގެ ފުރަތަމަ އިބްނު ކަޘީރު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...هَذِهِ طُرُقٌ حَسَنَةٌ فِي بَابِ التَّرْهِيبِ، وَهَذَا يَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ مَحْذُورٌ كَبِيرٌ، وَهُوَ قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ بِالْأَلْحَانِ الَّتِي يُسْلَكُ بِهَا مَذَاهِبُ الْغِنَاءِ، وَقَدْ نَصَّ الْأَئِمَّةُ، رَحِمَهُمُ اللَّهُ، عَلَى النَّهْيِ عَنْهُ، فَأَمَّا إِنْ خَرَجَ بِهِ إِلَى التَّمْطِيطِ الْفَاحِشِ الَّذِي يَزِيدُ بِسَبَبِهِ حَرْفًا أَوْ يَنْقُصُ حَرْفًا، فَقَدِ اتَّفَقَ الْعُلَمَاءُ عَلَى تَحْرِيمِهِ...)

(تفسير ابن كثير: 65/1)

މާނައީ: "...ބިރުގަންނުވުމުގެ ބާބުގައި ރަނގަޅު ސަނަދުތައް ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. މިކަންތައް ދަލީލުކޮށްދެނީ އެއީ އިންތިހާ ބޮޑު ފާފައެއްކަމުގައެވެ. އެއީ ލަވަކިޔާ ގޮތަކަށް ޤުރުއާން ކިޔެވުމެވެ. އިމާމުން رَحِمَهُمُ ٱللَّهُ ވަނީ އެކަން ނަހީކުރެއްވިކަމަށް ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. ދެންފަހެ އޭގެ ސަބަބުން އަކުރެއް އިތުރުވާ ނުވަތަ އަކުރެއް އުނިވާ ބޭހިސާބަށް ދަމާ ގޮތަށް ރާގުރާގަން ދަމާހަދަން އެކަމަށް ހިނގައެއްޖެނަމަ، ފަހެ އެކަން ހަރާމްކުރުމުގައި ޢުލަމާއުން އިއްތިފާގުވެއެވެ..."

މިކަމަށް އިތުރަށް ފުރާވެގެން ދިނީ އެންމެ މަތިވެރި އެއްޝަހުރަކުގައިވާ ބަނދި ގޮވުމުން ވެސްވަސް މިރާގުތަކަށް ވަނީ ފަސްދަހަކޮށްލައިވެއެވެ. އެގޮތުން މިހާރު މައްކާ ބަނދި، ދަރިޔާ ބަނދި، ދުރުސް ބަނދި، މިސްރު ބަނދި ކިޔާ ނަންނަން ދީގެން ތަފާތު ރާގުރާގަން ބަނދި ތަރުތީބުކޮށް، އަދި ކިޔައިދޭ، އެންމެ ރީތިކޮށް ބަނދި ކޮބާ މިހާރު ހޮވާނީ މުބާރާތްތަކުގައި ބާއްވަނީއެވެ. ބައްޖެ މަންހަޖުން މިސްމަކުން ކަސްތޮރާރުވެ [illegible] ! [illegible] ! [illegible].

އަދި މައްކާގެ ޙަރަމްފުޅުގައި މިބިދުޢަ އުފެއްދިއިރިނދު، އެއިރު މުފްތީއަކަށް ހުރި ޝައިހު މުޙައްމަދު ބިން އިބްރާހީމް އާލުއްޝައިހު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވަނީ އެކަން މަނާކޮށް މަސްޖިދުލް ޙަރާމްގެ މުއައްޒިނުންގެ ރައީސަށް ރިސާލަތެއް ފޮނުއްވަވައިފައެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: «من محمد بن إبراهيم إلى حضرة المكرم رئيس مؤذني المسجد الحرام بمكة المكرمة... السلام عليكم ورحمة الله وبركاته... وبعد، يجب أن تبلغوا جميع مؤذني المسجد الحرام أن يؤذنوا أذانًا سمحًا سهلًا، ويجتنبوا المد والتمديد، إن هذا التمديد والمط الذي يستعملونه الآن في الأذان مخل بشرعيته، فعليهم اجتناب ذلك والتمشي بما يوافق الشرع، وأن يكون أذانهم مثل المؤذن الذي يؤذن في زمزم حالًا، وعليكم إخبارهم بذلك، ومراقبتهم عن الإخلال به. والسلام عليكم»

(فتاوى ورسائل محمد بن إبراهيم: 125/1)

މާނައީ: "މުޙައްމަދު ބިން އިބްރާހީމްގެ ފަރާތުން، މައްކާ އަލްމުކައްރަމާގެ މަސްޖިދުލް ޙަރާމްގެ ބަންގިދޭވާ ޚާދިމުންގެ ރައީސަށް، السلام عليكم ورحمة الله وبركاته. އެއަށްފަހު ދަންނަވަން. ވާޖިބުވެގެންވާ މިސްކިތުގައި ބަންގި ދޭ ހުރިހާ މީހުންނަށް، ފަސޭހަ ހުރި ބަންގިއަޑުން ބަންގިދޭށެވެ، އަދި ހަރުގަދަ ދިގުދަމުދުމުން އެއްކިބާވުމަކީ ހަމަ ... ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. ބަންގި ދިނުމުގައި ވާނީ އެބައިމީހުން ... ބަންގީގެ ޝަރުޢާ ... ކަމެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އެބައިމީހުން ... ބަންގީގެ ޝަރުޢާއި ... ވަގުތު ޒަމްޒަމުގައި (މިސްކިތުގައި) ބަންގި ދޭމީހާގެ ބަންގި ފަދައިން ... ބަންގިދޭށެވެ. ... އެބައިމީހުންނަށް ... ދަންނަވާށެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ... ބަލާށެވެ. والسلام عليكم..."

އަދި މިފަދަ ކަންކަމުގެ ސަބަބުން އަބޫޠާލިބުލް މައްކީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (خَرَجْتُ مِنْ بَغْدَادَ وَلَمْ يَحِلُّ لِي الْمَقَامُ بِهَا قَدْ ابْتَدَعُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى فِي قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ وَفِي الْأَذَانِ يَعْنِي الْإِجَارَةَ وَالتَّلْحِينَ)

(قوت القلوب: 282/1)

މާނައީ: "އަހަރެން ބަޣުދާދުން ނިކުތީމެވެ. އަދި އަހަރެންނަށް އެތަނުގައި ހުރުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. އެބައިމީހުންވަނީ ކޮންމެ ކަމެއްގައިވެސް ބިދުޢަ އުފައްދާފައެވެ. ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި ބަންގި ގޮވުމުގައި ދަންދަނުވެސްވެއެވެ! އެބަހީ: އުޖޫރަ ނެގުމާއި، ރާގުޖަހާ ލައްވާލުމެވެ."

އުމަރު ބިން ޢަބްދިލް ޢަޒީޒު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ގެ ދުވަސްވަރުގައި، މީހަކު ބަންގިގޮވުމުގައި ރާގުއަޅާލާ ބަނޑިބަނޑިކޮށްލި ހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ: «أَذِّنْ أَذَانًا سَمْحًا وَإِلَّا فَاعْتَزِلْنَا» (مصنف ابن ابي شيبة: 2375، والبخاري معلقا: 125/1)

މާނައީ: "ފަސޭހަ އާދައިގެ ބަންގިއަޑުން ބަންގިދޭށެވެ. އެނޫންނަމަ އަހަރުމެންނާއި ވަކިވެ ދުރަށްދާށެވެ!."

އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި: އެކަލޭގެފާނު އާދާ ބަޔާންކުރެއްވުމާ ވިދާޅުވިއެވެ: (أَذِّنْ أَذَانًا سَمْحًا,وَلَا تَغُنَّهُ وَإِلَّا فَاجْلِسْ فِي بَيْتِكَ.)(الطبقات الكبرى: 382/5)

މާނައަކީ: "ފަސޭހަ އާދައިގެ ބަންގިއަކުން ބަންގި ގޮވާށެވެ! އަދި ބަންގިން ލަވަނުކިޔާށެވެ! އެހެންނޫނީ ކަލޭގެ ގޭގައި މަޑުއިރުވެގެން އިންނާށެވެ!"

ޔަޙްޔާ އަލްބައްކާއު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَيَسْعَى بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ وَمَعَهُ نَاسٌ فَجَاءَهُ رَجُلٌ طَوِيلُ اللِّحْيَةِ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، إِنِّي لَأُحِبُّكَ فِي اللَّهِ، فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: «لَكِنِّي أُبْغِضُكَ فِي اللَّهِ»، فَكَأَنَّ أَصْحَابَ ابْنِ عُمَرَلَامُوهُ وَكَلَّمُوهُ، فَقَالَ: «إِنَّهُ يَبْغِي فِي أَذَانِهِ، وَيَأْخُذُ عَنْهُ أَجْرًا») (مصنف عبد الرزاق: 1852)

މާނައަކީ: "އިބްނު ޢުމަރު رَضِيَ ٱللَّٰهُ عَنْهُمَا އައްޞަފާއާއި އަލްމަރުވާ ދެމެދުގައި ސަޢުޔުކުރައްވަމުންދަނިކޮށް އަހުރެން ދުށީމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނާއި އެކުގައި ބަޔަކު ވިއެވެ. ދެންފަހު ތުނބުޅި ދިގުވެގެންވާ މީހަކު އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް އައިސް ބުނިއެވެ: "އޭ އަބޫ ޢަބްދުއްރަޙްމާނެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ﷲ އަށްޓަކައި އަހުރެން ކަލޭގެފާނަށް ލޯބިވަމެވެ.' އެހިނދު އިބްނު ޢުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެހެންނެއްކަމަކު އަހުރެން ﷲ އަށްޓަކައި ކަލޭދެކެ ނުރުހެމެވެ!' އެހިނދު އިބްނު ޢުމަރުގެ އަޞްޙާބުން އެކަލޭގެ މަލާމާތުގެ ބަސްބަހުން އެކަލޭގެ ވާހަކަދެއްކި ކަމަކުރެއެވެ. ދެން ވިދާޅުވިއެވެ: 'ހަމަކަށަވަރުން އޭނާ ބަންގިގޮވުމުގައި އަނިޔާވެރިވޭ ބަދަލުން މަސައްކަތްކުރެއެވެ. އަދި ބަންގި ގޮވުމަށް އުޖޫރަ ނަގައެވެ."

އިބްނުލް ޙާއްޖު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: (وَلْيَحْذَرْفِي نَفْسِهِ أَنْ يُؤَذِّنَ بِالْأَلْحَانِ وَيَنْهَى غَيْرَهُ عَمَّا أَحْدَثُوا فِيهِ مِمَّا يُشْبِهُ الْغِنَاءَ وَهَذَا مَا لَمْ يَكُنْ فِي جَمَاعَةٍ يَطْرَبُونَ تَطْرِيبًا يُشْبِهُ الْغِنَاءَ حَتَّى لَا يُعْلَمُ مَا يَقُولُونَهُ مِنْ أَلْفَاظِ الْأَذَانِ إلَّا أَصْوَاتٌ تَرْتَفِعُ وَتَنْخَفِضُ وَهِيَ بِدْعَةٌ مُسْتَهْجَنَةٌ قَرِيبَةُ الْعَهْدِ بِالْحُدُوثِ أَحْدَثَهَا بَعْضُ الْأُمَرَاءِ بِمَدْرَسَةٍ بَنَاهَا ثُمَّ سَرَى ذَلِكَ مِنْهَا إلَى غَيْرِهَا وَهَذَا الْأَذَانُ هُوَ الْمَعْمُولُ بِهِ فِي الشَّامِ فِي هَذَا الزَّمَانِ وَهِيَ بِدْعَةٌ قَبِيحَةٌ إذْ إنَّ الْأَذَانَ إنَّمَا الْمَقْصُودُ بِهِ النِّدَاءُ إلَى الصَّلَاةِ فَلَا بُدَّ مِنْ تَفْهِيمِ أَلْفَاظِهِ لِلسَّامِعِ وَهَذَا الْأَذَانُ لَا يُفْهَمُ مِنْهُ شَيْءٌ لِمَا دَخَلَ أَلْفَاظَهُ مِنْ شِبْهِ الْهُنُوكِ وَالتَّغَنِّي...) (المدخل لابن الحاج: 244/2)

މާނައަކީ: "އަދި ރާގުރާގު ދަމާލުމާއެކު ބަންގިގޮވުމާއި ނަފްސު ހިތްޕަރުވާ އެއްޗިއްސާ ދުރުހެލިވާށެވެ. އަދި ލަވަކިޔުމާއި ވައްތަރުވެގެންވާ ގޮތަށް އުފައްދާފައިވާ ބަންގިގޮވުމުގައި އުފެއްދިކަމާ އެހެން މީހުން މަނާކުރާށެވެ. މިއީ (ސަލާމް) ޖަމާޢަތެއްގައި ހިނގާކަމެއް ނޫންނަމަ، ލަވަކިޔުމާއި ވައްތަރުވާ ގޮތަށް އަޑުދަމާލުން ރާގުރާގު ބަންގީގެ ލަފުޒުތަކުގައި ބަންގިގޮވާތީ އަޑުގެ ހެދުމަކީ އަޑުއުސްވުމެވެ. މިއީ ފަސްކަލަމެއް، ނިކަމެތި ބިދުޢައެކެވެ. އަދި އުފެދިގެން ދިޔަ ޒަމާނަކަށް ނުވެއެވެ. ބަޔަކު ދެންފަހު އެތަން ބިނާކުރި ވަގުތު ކޮއްލާއްވަ ބޮޑުވިއެވެ. ދެން ޝާމުގައި ބަންގިގޮވުން މިނިވަންކަމެއް ކަމުގައި ހަދައިގެން ބިނާކުރާ ކަމުގައި ވިއެވެ. ދެން ބަންގީގެ ލަފުޒުތައް ސިފަކުރަން ދަނެގެން އެއިން ކުރެވޭ މާނަ ނުވިސްނޭ ކަމަށް ހެއްދެވި ބިދުޢައެކެވެ.

ޔޫސުފްއެވެ. ޝާފިޢީ ކަރަމީގައި މިޢަމަލުގައި ތަޙައްމުލުކުރާ ބަންދުގޮތުގެ ހުރުމަތްތެރިކަން ބެދުއަހައެވެ. އެހެނީ ބަންގީގެ ތަކުބީރަތްތަކާ ކަލިމާތަކާ ނަމާދުން ކަރަމީގައި. އެހެންކަމުން އަޛާނަ ވިދާޅުން ބަންގީގެ ތަޖްވީދާ ރަނގަޅަށް އަނގޮނޑުގަދަން ގޮވަންޖެހެއެވެ. މިބަންގީއަކަން އަޑުވަސް އަޑުއަރާ ދޫކޮށް ނުވެއެވެ. އެއީ އާދޭ ތަޖްވީދުކަން ޢިބާދަތް ވަސްފަގޭ ތަވާރީ ފަޅުތެރިކަމުގެ ސަމާބްސަނެވެ..."

އިބްނުލް ޖައުޒީ ބަޔާންކުރައްވައެވެ: (ومن ذلك التلحين فِي الأذان وَقَدْ كرهه مالك بْن أنس وغيره من العلماء كراهية شديدة لأنه يخرجه عَنْ موضع التعظيم إِلَى مشابهة الغناء...) (تلبيس إبليس: 123/1)

މާނައީ: "އާދޭ ތަކުބީރުގައި ބަންގި ގޮވުމުގައި ތަލްޙީނުކުރުމެވެ. މާލިކު ބިން އަނަސްއާއި އެހެން ޢުލަމާއިންވެސް އެކަމަށް ނުރުހުން ބޮޑަށް ދައްކަވާފައެވެ. އެހެނީ، މާތްކަން ދެއްކުމުގެ މަޤާމުން އެކަން ބޭރުކުރާތީއެވެ. ލަވަކިޔުމާ ވައްތަރުކުރުމަށް އެކަން ނެރެއެވެ..."

އިބްނު ރަޖަބު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (وقال أحمد في التطريب في الأذان: هو محدث. يعني: انه لم يكن على عهد النبي - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- والقول في الأذان بالتطريب كالقول في قراءة القرآن بالتلحين. وكرهه مالك والشافعي - أيضا. وقال إسحاق: هو بدعة.) (فتح الباري لابن رجب: 218/5)

މާނައީ: "...ބަންގީ ގޮވުމުގައި ތަޠްރީބުކުރުމާ ބެހޭގޮތުން އަޙްމަދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެއީ އަލަށް އުފެއްދިފައިވާ ކަމެކެވެ.' އެބަހީ: ނަބިއްޔާ صَلَّىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ޒަމާނުގައި ނުހުރި ކަމެކެވެ. އަދި ބަންގީ ގޮވުމުގައި ތަޠްރީބުކުރުމުގެ ޙުކުމަކީ ޤުރްއާން ކިޔެވުމުގައި ތަލްޙީނުކުރުމުގެ ޙުކުމެވެ. މާލިކާއި ޝާފިޢީވެސް އެކަމަށް ނުރުހުން ދެއްވާފައެވެ. އަދި އިސްޙާޤު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެއީ ބިދުޢަތެކެވެ.'..."

ހުކުމާއި ޤުރްއާން ކިޔެވުމާއި ބަންގީ ގޮވުމުގައި ތަޠްރީބު ތަފާތު ބަސްބަސް ތަލްޙީނުކުރުމަކީ އިބްނުލް ޖައުޒީ ވިދާޅުވިހެން ދީނުގައި ބިދުޢަތެކެވެ: އެއީ އާދަޔާ ޚިލާފު މަޤާމާއި ދިމާވާ ކަމެއް ނޫނެވެ. އަދި ޤުރްއާނާއި ބަންގީގެ ހުރުމަތް ކެނޑިދާ ކަމެކެވެ. ކަމެއް ކުރުމުގައި ސަލަފުން ނުކުރެއްވި ގޮތަކަށް ކުރުމަކީ އިސްލާމްދީނުގައި ބިދުޢަތެކެވެ. އަދި އެއާއި ޤާރީން ގޮތުގައި ތިބޭ މީހުން އެހެން ކަމަކަށް ނުބެލުމެވެ.

މިކަންތައްވެސް ހުރިހާ މުސްލިމުންގެ ބަލަންޖެހޭ ކަމެކެވެ. އެއީ ހަރާމްކުރެވިފައިވާ ކަމަކަށް ވެދާނެތީއެވެ. އެހެންކަމުން މިޒާތުގެ ދިރާސާތަކުން، އުސޫލުތަކުން، ޤާރީ ޤިރާއަތުގެ ނިޔަތުގައި ޤުރްއާނުގެ ޙުރުމަތް ގެއްލުވައި، އަދި ޝަރުޢީ ދަލީލުތަކުން ބަޔާންކުރާ ތަރުތީބާ ޚިލާފު ވެސް ނުވާނެއެވެ. އަދި އެކަންތައް ޤާރީންނާއި ބަންގީގޮވާ މީހުން ވަކިން ރިޢާޔަތްކުރަން ޖެހޭ ކަމެކެވެ. ހަރާމް ކަމަކަށް ނުވެސް ވާނެއެވެ. އެއްވެސް ކަމެއްގައި އެކަންކުރުމަކީ ޙަލާލް ނުވާނެއެވެ. އަދި އިލްމް އަދިވެސް

114- ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް

އަލްފިރްޔާބީ ރިވާޔަތްކުރާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްހައިޘަމު ބްނު އައްޒުހުރީ އައްޖާރިޔާނީ

ރިވާޔަތްކުރާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަލްވަކީޢު ބުނު މުސްލިމު، އަބީ ޚާލިދު އިސްމާޢީލު

ބުނު ޚާލިދު ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާޔަތްވެއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު އަބީ މުލައިކާ އަލްއަބްރަދު،

ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބުނު ސާއިބު ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާޔަތްވެއެވެ:

(قدِمَ عَلَيْنَا سَعْدُ بْنُ مَالِكٍ بَعْدَمَا كُفَّ بصرُهُ فَأَتَيْتُهُ مُسَلِّما وَانْتَسَبَنِي فَانْتَسَبْتُ لَهُ، فَقَالَ: مَرْحَبًا بِابْنِ أَخِي، بَلَغَنِي أَنَّك حَسَنُ الصَّوْتِ بِالْقُرْآنِ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰه صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم يَقُولُ: «إِنَّ هذَا الْقُرْآن نَزَلَ بِحُزْنٍ، فَإِذَا قَرَأْتُمُوهُ فَابْكُوا، فَإِنْ لَمْ تَبْكُوا فَتَبَاكَوْا وَتَغَنَّوْا بِهِ، فَمَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِهِ فَلَيْسَ مِنَّا»)[170]

މާނައީ: "ސަޢްދު ބުނު މާލިކު އަހަރުމެންގެ ގާތަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނު ލޯއަނދިރިވުމަށް ފަހުގައެވެ. ދެން އަހުރެން އެކަލޭގެފާނާއި ސަލާމްކުރުމަށް ދިޔައީމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ނަސަބު އަހުރެންނަށް ހާމަކުރެއްވިއެވެ، އަދި އަހުރެންވެސް އަހުރެންގެ ނަސަބު ހާމަކުރީމެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަހުރެންގެ އަޚާގެ ދަރިކަލުން މަރުޙަބާއެވެ! ތިބާއަކީ ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި އަޑު ރީތިކޮށް ކިޔަވައިދޭ ކަމަށް އަހުރެންނަށް ޚަބަރު ލިބިއްޖައީމެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ވިދާޅުވާތީ އަހުރެން އަޑުއެހީމެވެ:

ވިދާޅުވުން ޙުޒްނާއެކު ނާޒިލުވި ދަރުސްކުރުން، ބަލިބަލިވެގެން އުނގެނުންދޭއިރުވެސް ދުއާކުރެއްވި ކިޔަވައިދެއްވުމަށް ބާރުއަޅުއްވައިދެއްވި މުއްދަތުގައި ކަނޑައެޅިގެން ފައިދާ ހުރި އުނގެނިގަތުމަކީ ބޮޑުކަމެކެވެ.

[170] رواه ابن ماجه: 1337، مسند أبي يعلى: 689 މިރިވާޔަތުގެ ސަނަދުގައިވާ އިސްމާޢީލު ބުނު ރާފިޢަކީ ޟަޢީފު ރާވީއެކެވެ. އެކަމަކު މިހަދީޘްގެ ފަހު ބައިގެ މާނަ ޞައްޙަ ޙަދީޘްތަކުގައި ރިވާވެގެންވެއެވެ: އަބޫ ހުރައިރާ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ރިވާކުރައްވައިވެއެވެ: ރަސޫލާ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ވިދާޅުވިއެވެ: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالقُرْآنِ» (رواه البخاري: 7527)

މާނައީ: "ޤުރުއާން ތަޣައްނީ ނުކުރާ މީހާ އަހަރުމެންގެ މީހެއް ނޫނެވެ."

'ހަމަކަށަވަރުން މިޤުރުއާން ބާވައިލެއްވީ ހިތާމަވެރިކަމާއި އެކުގައެވެ. ދެންފަހު ތިޔަބައިމީހުން އެޤުރުއާން ކިޔަވާހިނދު ރޯށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނުރޮވޭނަމަ، ރުއިމަށް މަސައްކަތްކޮށްލާށެވެ. އަދި ޤުރުއާން 'ތަޣައްނީ' ކޮށް ކިޔަވާށެވެ. ފަހެ ޤުރުއާނުން 'ތަޣައްނީ' ނުކުރާ މީހާ އަހަރުމެންގެ ތެރެއިން ނޫނެވެ."

-115 ✎ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަދިވެސް އަލްޖިރްރާޙީ އަހަރުމެންނަށް ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އިސްމާޢީލް ބިން ސައިފު ބިން ޢަޠާއު އައްރިޔާޙީ އަހަރުމެންނަށް ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢައުނު ބިން ޢަމްރު -ރިޔާޙީ ޤައިސީގެ އަޚާ- ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސައީދު އަލްޖުރައިރީ، ޢަބްދު ﷲ ބިން ބުރައިދާގެ އަރިހުން، އެކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅުގެ އަރިހުން ކިޔާދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«اقْرَأُوا الْقُرْآنَ بِحُزْنٍ فَإِنَّه نَزَلَ بِحُزْنٍ»[171]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ހިތާމައާއި އެކުގައި ޤުރުއާން ކިޔަވާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވީ ހިތާމަވެރިކަމާއި އެކުގައެވެ."

-116 އިބްނު އަބީ މުލައިކާއަށް ދެންނެވުނެވެ: 'އޭނާގެ އަޑު ރިވެތިވެގެން ނުވާނަމަ ހަދާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭނާއަށް ވީވަރަކުން ރިވެތިކުރާނީއެވެ.'

---

171 رواه الطبراني في الأوسط: 2902 ، معجم ابن الأعرابي: 1284 މިރިވާޔަތުގެ ސަނަދުގައިވާ ޢައުނު ބިން ޢަމްރުއަކީ ޙަދީޘްގައި ތަބަޢަނުވެވޭ ބަލިކަށި ރާވީއެއްކަމަށް އަލްބުޚާރީ ވިދާޅުވިއެވެ.

117- ވަކީޢު އާއި އިބްނު ޢުޔައިނާ ވިދާޅުވިއެވެ:

(مَنْ لَمْ يَتَغَنِّ بهِ يَسْتَغْنِي بِهِ.)

މާނައީ: "ޤުރުއާނުން 'ތަޣައްނީ' ނުކުރާ މީހާ: އެބަހީ: ޤުރުއާނުން ފުދުންތެރިވެނުގަންނަ މީހާއެވެ."[172]

---

172 މިޙަދީޘްގައިވާ 'ތަޣައްނީ' ކުރުމުގެ މާނައާމެދުގައި ސަލަފުންގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވާ ބަސްފުޅުތަކުން އެއްގޮތަކީ މިއީއެވެ. އެއީ ޤުރުއާނުން ފުދުންތެރިވެ ނުގަންނަ މީހާ އަހަރެމެންގެ ތެރެއިންނުވާކަމަށެވެ. އަބޫ ޢުބައިދު އަލްޤާސިމު ބިން ސައްލާމު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (...فِي حَدِيث النَّبِي عَلَيْهِ السَّلَام: لَيْسَ منا من لم يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ. كَانَ سُفْيَان بْن عُيَيْنَة يَقُول: مَعْنَاهُ من لم يسْتَغْن بِهِ وَلَا يذهب بِهِ إِلَى الصَّوْت وَلَيْسَ للْحَدِيث عِنْدِي وَجه غير هَذَا لِأَنَّهُ فِي حَدِيث آخر كَأَنَّهُ مُفَسّر عَن عبد الله بْن نَهِيك أَو ابْن أبي نهيك أَنه دخل على سعد وَعِنْده مَتَاع رَث وَمِال رَث فَقَالَ قَالَ رَسُول الله صلي الله عَلَيْهِ وَسلم: لَيْسَ منا من لم يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ. قَالَ أَبُو عبيد: فَذكره رثاثة الْمَتَاع وَالمال عِنْد هَذَا الحَدِيث يبينك أَنه إِنَّمَا أَرَادَ الِاسْتِغْنَاء بِالْمَالِ الْقَلِيل وَلَيْسَ الصَّوْت من هَذَا فِي شَيْء وَيبين ذَلِك حَدِيث عبد الله من قَرَأَ سُورَة آل عمرَان فَهُوَ غَنِي. وَعنهُ قَالَ: نعم كنز الصعلوك سُورَة آل عمرَان يقوم بهَا من آخر اللَّيْل. فَأرى الْأَحَادِيث كلهَا إِنَّمَا دلّت على الِاسْتِغْنَاء وَمِنْه حَدِيثه الآخر: من قَرَأَ الْقُرْآن فَرَأى أَن أحدا أعْطى أفضل مِمَّا أعْطى فقد عظم صَغِيرا وَصغر عَظِيما. وَمعنى الحَدِيث: لَا يَنْبَغِي لحامل الْقُرْآن أَن يرى أحدا من أهل الأَرْض أغْنى مِنْهُ وَلَو ملك الدُّنْيَا برحبها. وَلَو كَانَ وَجهه كَمَا يتأوله بعض النَّاس أَنه الترجيع بِالْقِرَاءَةِ وَحسن الصَّوْت لكَانَتْ الْعقُوبَة قد عظمت فِي ترك ذَلِك أَن يكون من لم يرجع صَوته بِالْقُرْآنِ فَلَيْسَ من النَّبِي عَلَيْهِ السَّلَام حِين قَالَ: لَيْسَ منا من لم يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ وَهَذَا لَا وَجه لَهُ وَمَعَ هَذَا أَنه كَلَام جَائِز فَاش فِي كَلَام الْعَرَب وأشعارهم....هَذَا وَجه الحَدِيث وَالله أعلم..)
(غريب الحديث: 2/169-172)

މާނައީ: "...ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ޙަދީޘްގައިވާ: 'ޤުރުއާނުން ތަޣައްނީ ނުކުރާ މީހާ އަހަރެމެންގެ ތެރެއިންނުވެއެވެ.' ސުފްޔާނު ބިން ޢުޔައިނާ ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭގެ މާނައަކީ: ޤުރުއާނުން ފުދުންތެރިކަން ހޯދައިނުގަންނަ މީހާއެވެ.' އަދި އޭގެ މުރާދަކީ އަޑުގަދަކޮށް ކިޔެވުމާއި ގުޅިގެންނެއްނުވާނެއެވެ. މިކަން ބަޔާންކޮށްދޭ އަނެއް ޙަދީޘްގެ ގޮތުގައިވެސް މިޙަދީޘްގެ މާނައަކީ އެއްކަމެވެ. އެހެނީ އެހެން ޙަދީޘްއެއްގައި އެކަން ތަފްސީރުކޮށްދޭ ކަމަށް ހީވާ ގޮތަކަށް ވާދެއެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ވިދާޅުވިއެވެ:

ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: 'ޤުރުއާނުން ތަޣައްނީނުކުރާ މީހާ އަހަރުމެންގެ ތެރެއިން ނުވެއެވެ.' އަބޫ ޢުބައިދު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ޔަނީ ދުނިޔާއި ގޭގެއިރިހާ ގެންގުޅުމުގެތަކި ބޭފު ދުވަސްވެފައިވާކަން މިބަޔާނުގައި ދުނިކުރުވިގެންވުން ތިބާއަށް ބަހާންކާރުނުގެން: އެކަށޭގެން މުޢާމަލާތްކުރުމުގެން ކަރަވަރި މަރުމުދާކޮށްގެން ފުދުންތެރިކަން ހޯދުމަށްޓަކައިކަމެވެ. އަދި އެއްވެސް ބާވެއްޓަކައި މިކަންތައް އަޅާއި ގުޅިގެންނުވެއެވެ. އެކަން ބައްލަވަންނެވި ޢަބްދު ﷲ ގެ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: 'އާލިއިމްރާން ސޫރަތް ކިޔަވައިދިނުމާއި ފަހަރު ދުއްސަނުޖެހޭވެ.' އަދި އެހެން ބަޔާންކުރައްވައި: 'އަށްގައި މުދާ ފައިސާ ނެތް ފަޤީރުވިޔަސް ޚިޔާނާތްތެރިއެއް ކަންޖެހުމާގައި އާލިއިމްރާން ސޫރަތްގެ ދޮރުކަލާއެވެ. ގަސަށެގެ ފަރުކާގައި އަނގަ އެސޫރަތްއިޔެން ފޯއިދުވެއެވެ.' އެހެންކަމުން އަހުރެންނަން މިޔަރާ ބަޔާންތަކެއް ފަރިދުކުރާތަން ފުދުނު ފުދުންތެރިވެގަތުމަށެވެ. އަދި އެހެން ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ: 'ޤުރުއާން ކިޔަވައިދިނުމާ، ދުނިޔެ އާތާއަނަ އެޙާޖަތްތެރިވާ ނިޔަމަތަކަށްވުރެ ދިވެހިންނަށް އެހެން ދިޔަގެންނާކަމަށް އެއްޗެއް މާތްވެގެންވާކަމަށް އާތާއަނަ ފުނިއޮޖިނަމަ، ފަހަ ކުދިވެގެންނާ އެއްޗެއް ކުޑަކަށްވެރިވެއެވެ. ' އެބަޔާންގެ މާނައީ: ޤުރުއާން އެދުމާ މިހާ، ދުނިޔާގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އެކަކުވެސް އާތާއަނުގެ ތަނަވަސްކަމާއި މުއްސަނދިކަމެއް ނެތްކަމުން ފަރާނުވާނުވެއެވެ. އެއީ އެވީހަކު ދުވި ދުނިޔެ މިދުނިޔޭގެ ހުރިހާތަކެއް ތަރުކުނުލުމާއްސުރެވެ. ދުނިޔޭގެ އެއްބަޔާގެ މާނައަކީ ބައްޔަ މިސްތަކުން ތަނަވަސްކުރުމުގައި ގުޅިގެން ޤުރުއާން ކިޔަވަމުންދާތީ ތަރުކަތް ޚާއްޞަވުމާއި، އަދި ގިސްކިޔުންތަކުން ދުނިޔޭގައިވާނަމަ، އެކަންތަކާ ތަރުކަތްދުނުގައިވާ އުފާފުތް ޚާއްޞަވެގެންނުވެއެވެ. ނަމަކަމަށް އަޑުއަހަން ޤުރުއާން ކިޔަވުމުގައި އަދި ބަނީޖަމާނާ ނުރުޚާ މިހާ، ނަބިއްޔާ ޞَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ ގެ ތެރެއިން ނުވާނަޔަށެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނު މިފަދައިން ބަޔާންކުރެއްވިއިރުވެއެވެ: 'ޤުރުއާނުން ތަޣައްނީ ނުކުރާމިހާ އަހަރުމެންގެ ތެރެއިންނުވެއެވެ.' މިފަދައިން މާނަކުރުމަކީ އެއްވެސް ވަރަށް ރަނގަޅުވެއެވެ. އަދި މާއިއްޔާކާ މިޔަ (އެބަހީ: ތަޢައްނީގެ މާނައީ ފަނޑުކުރަމި) އިރާބީންގެ ވަހަކަދެއްކުމުގެ ގޮތުގައި އަދި އެބައިމީހުންގެ ޝިޢުރުތަކުގައި އެއްގޮތް ފުރިހަމަވަރަށް ގުޅޭކަމެވެ...އަދި އެހެންމީހުގެ ވަޔަނަވިވެސް މިއެވެ. والله أعلم."

އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ: (...التَّغَنِّي: هُوَ الِاسْتِغْنَاءُ وَالتَّعَفُّفُ عَنْ مَسْأَلَةِ النَّاسِ وَاسْتِئْكَالِهِمْ بِالْقُرْآنِ، وَأَنْ يَكُونَ فِي نَفْسِهِ بِحَمْلِهِ الْقُرْآنَ غَنِيًّا، وَإِنْ كَانَ مِنَ الْمَالِ مُعْدِمًا..) (فضائل القرآن: 210/1)

މާނައީ: "...ތަޢައްނީއަކީ: މީސްތަކުންގެ ގާތުން ސުވާލުކުރުމުން، ޤުރުއާން ބޭނުންކޮށްގެން އެބައިމީހުންގެ އަތުން މުދާ ކާއިރުގުމުން ދުރުހެލިވުމާއި ފުދުންތެރިވެގަތުމެވެ. އަދި ޤުރުއާން އުފުލުމުން އޭނާގެ

ނަފްސުގައި ތަނަވަސް ފުދުންތެރިއެއްގެ ގޮތުގައި އޭނާ ދިރިހުރެވެ. އެއީ އޭނާގެ އަތުގައި މުދަލެއް ނެތްނަމަވެސްމެއެވެ..."

އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލް އަލްޙަންބަލީ رَحِمَهُ اللَّهُ އާއި މިޙަދީޘާއިމެދު ސުވާލުކުރެވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ: (...فقَالَ بَعْضُهُمْ: إِلَى أَنَّهُ الْغِنَاءُ، يَتَرَنَّمُ بِهِ. وَبَعْضُهُمْ يَذْهَبُ إِلَى الِاسْتِغْنَاءِ، وَهُوَ الَّذِي عَلَيْهِ الْعَمَلُ.) (الأمر بالمعروف للخلال: 77/1)

މާނައީ: "...އޭގެ ތެރެއިން ބައެއް މީހުން ބުނެއެވެ: 'އޭގެ މުރާދަކީ ލަވަކިޔުން، ރާގުލުމެވެ.' އަދި ބައެއް މީހުން ފުދުންތެރިވުމޭ ދެކެއެވެ. އަދި އަމަލުކުރެވެނީ މިގޮތުގެ މަތިންނެވެ..."

އިބްރާހީމް އަލްޙަރްބީ رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ، قَالَ: يَعْنِي حَسِّنُوا أَصْوَاتَكُمْ عَلَى قَدْرِمَا يُمْكِنُكُمْ، وَمَعْنَى: لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ قَالَ: يَسْتَغْنِي بِالْقُرْآنِ ". قَالَ أَبُو بَكْرٍ الْخَلَّالُ: فَعَرَضْتُ قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ الْحَرْبِيِّ عَلَى بَعْضِ أَهْلِ الْمَعْرِفَةِ بِطَرْسُوسَ، وَسَمِعَ بَعْضَ هَذِهِ الْكُتُبِ، فَأَنْكَرَ قَوْلَهُ الْأَوَّلَ فِي يَتَغَنَّى، وَقَالَ:إِنَّمَا هُوَ أَنَّ لَهُ تَفْسِيرَيْنِ.)(الأمر بالمعروف للخلال: 77/1)

މާނައީ: "ޤުރުއާނުން ތަޣައްނީ ނުކުރާ މީހާ އަހަރުމެންގެ ތެރެއިންނުވެއެވެ.' އެބަހީ: ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކުޅަދާނަވީ މިންވަރަކުން ތިޔަބައިމީހުންގެ އަޑުތައް ރީތިކުރާށެވެ. އަދި 'ޤުރުއާނުން ތަޣައްނީ ނުކުރާ މީހާ އަހަރުމެންގެ ތެރެއިންނުވެއެވެ.' އެބަހީ: 'ޤުރުއާނުން ފުދުންތެރިނުވާ ހަމައިންނަސް ނުވެއެވެ.' އަބޫބަކުރު އަލްޚައްލާލު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ދެންދަރި ޠަރްސޫސްގައިވާ މިގެ ބައެއް އަހުލުލްމަޢުރިފާ ބައެއް މަޢުރިފަތުގެ އަހުލުވެރިންނަށް އަހުލުވެރިން ފެނުނު ނުވެ، ޒަމާނުގެ ފޮތްތަކުން، ބައެއް އިބްރާހީމް އަލްޙަރްބީގެ ބަސްބުނުމު، އިލްތިފާތު ތަޣައްނީގެ ފަސްކުރުމުގައި އިސްލާޙުކުރާ މުޅިބަހަށް ފުދުންތެރިވުމުގެ މާނައަށް ޤަބޫލުކުރީވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ: 'އޭގެ ދެމާނަ ފުދުކުރުމަށް އެއް ތަފްސީރެވެ: އޭރަބީކުގެ ތަފްސީރުތަކުގައި ދެތަފްސީރެއް ވެއްޖެއެވެ."

އަދި ޙަދީޘްގައިވާ 'ތަޣައްނީ' ކުރުމުގެ މާނައަކީ ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި އަޑު ރީތިކޮށް ކިޔެވުމުގައި އިސްތިޢާޒުކޮށްފުމެވެ. އެގޮތުން އިބްރާހީމްގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ބާބެއްގައި އެފަދައިން އަޑު ރީތިކޮށް ކިޔެވުމުގައި އަޑުފުރައިފައެވެ. (رواه البخاري: 7527)

އިސްޙާޤު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: (قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ يَوْمًا وَكُنْتُ سَأَلْتُهُ عَنْهُ: هَلْ تَدْرِي مَا مَعْنَى: «مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ فَلَيْسَ مِنَّا»؟ قَالَ: يَرْفَعُ صَوْتَهُ، فَهَذَا مَعْنَاهُ: إِذَا رَفَعَ صَوْتَهُ فَقَدْ تَغَنَّى بِهِ.) (الأمر بالمعروف للخلال: 77/1)

މާނައީ: "އަބޫ ޢަބްދި ﷲ (އިމާމް އަޙްމަދު) އަހަރުމެންނަށް އެއްދުވަހަކު ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި އަހަރެން އޭނާއާއި މިޙަދީޘާއި ސުވާލުކުރެވުނީއެވެ: 'ޤުރުއާނުން ތަޣައްނީ ނުކުރާ މީހާ ހެން އަހަރުމެންގެ ތެރެއިން ނުވެއެވެ.' މިގޮ މާނަ ތިބާއަކަށް އެނގޭތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެބަހީ: އޭނާގެ އަޑު އުފުލުމެވެ. އޭގެ މާނައަކީ މިއެވެ. އޭނާ އަޑު އުފުލައިފިނަމަ ހެން އޭނާ ތަޣައްނީ ކޮށްފިއެވެ."

އަދި ތަޣައްނީކުރުމަކީ އަޅެ ކިޔެވުމުގައި، ހިތްވަރުވެރިކޮށް ޙުޒުންތެރިކަމުގައިވެސް ތަޙްސީނުކުރުމެވެ.
ތަޣައްނީގެ މާނައަކީ ފުދެންތެރިވުމުގެ މާނަގައިކަން އައްޝާފިޢީ رَحِمَهُ اللَّهُ އެކަން ދެކޮޅުހައްދަވާފައި ވިދާޅުވެއެވެ: (لا، ليس هذا معناه. معناه: أن يقرأ حَدْراً وتَحْزِيناً.) (مناقب الشافعي للبيهقي: 321/1)

މާނައީ: "ނޫނެކެވެ. މިއީ އޭގެ މާނައެއް ނޫނެވެ. އޭގެ މާނައަކީ: ބިރުވެރިކަމާ އަދި ހިތާމަވެރިކަމާ ކިޔެވުމެވެ."

އިމާމް އަޙްމަދު رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (نحن أعلم بهذا من سفيان وإنما هو تحسين الصوت به يحسنه ما استطاع.)(روضة المحبين: 268/1)

މާނައީ: "ސުފްޔާނަށްވުރެ އަޅުގަނޑުމެން މިކަން ބޮޑަށް އެނގޭނީއެވެ. އޭގެ މާނައަކީ: ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި އަޑު އަޅެ ރީތިކުރުމެވެ. އެކަމަށް ކުރެވެން ހުރިވަރަކުން ރީތިކުރާނީއެވެ."

އިބްނުލް ޤައްޔިމް رَحِمَهُ اللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (...ووهم من فسره بالغنى الذي هو ضد الفقر من وجوه أحدها أن ذلك المعنى إنما يقال فيه استغنى لا تغنى والثاني أن تفسيره قد جاء في نفس الحديث يجهر به....الثالث أن هذا المعنى لا يتبادر إلى الفهم من إطلاق هذا اللفظ ولو احتمله فكيف وبنية اللفظ لا تحتمله كما تقدم وبعد هذا فإذا كان من التغني بالصوت ففيه معنيان أحدهما يجعله له مكان الغناء لأصحابه من محبته له ولهجه به كما يحب صاحب الغناء لغنائه والثاني أنه يزينه بصوته ويحسنه ما استطاع كما يزين المتغني غناءه بصوته...)
(روضة المحبين: 268/1-269)

މާނައީ: "...ފަޤީރުކަމުގެ އިދިކޮޅުކަމުގައިވާ: ފުދެންތެރިކަމާއި މުއްސަނދިކަމުގައި އެބަލިބިގެ މާނަ ތަފްސީރުކުރުއްވި ބޭފުޅުންނަށް ވަރަށް ގޯސްވެއްޖެއެވެ. އޭގެ އެތައް ސަބަބުތަކެއް ހުރެއެވެ: ފުރަތަމައީ: އެމާނައިގައިނަމަ ބުނާނީ 'އިސްތިޣްނާ' އަދި ސްތިޣްނާކުރީއެވެ. 'ތަޣައްނީ' އެއް ނޫނެވެ. ދެވަނައީ: ހަމަ އެ ހަދީސްގައި އޭގެ ތަފްސީރު އައިސްފައިވެއެވެ. އެއީ އަޑު އުފުލައިގެން ކިޔެވުމެވެ... ތިންވަނައީ: މި ލަފްޒު ބާރަކުން ބޭނުންކުރުމުން ފުރަތަމަ ވިސްނުމަކަށް އަންނަނީ މިމާނައެއް ނޫނެވެ. ދެން އެކުލެވިދާނެ ވިސްނުމަކަށް ބަލާއިރު، ކަލިމައިގެ ބިނާ (އެކުލެވުން) ވާގޮތުން އެމާނަ ނުދޭގެންނާ އެކަން ދެން އެކަށީގެންވާނީ ކިހިނެއްވާނެއެވެ؟! އޭގެ އިސްތިޢުމާލު ވެފައިނުވެއެވެ. މިއަށްފަހުގައި، ތަޣައްނީކުރުމުގައި އަޑުގެމާނަގައިވާނަމަ: އޭގައި ދެމާނައެއްވެއެވެ: ފުރަތަމައީ: ލަވަކިޔުމުގެ އަހުލުވެރިންނަށް ލަވައިގެ މަޤާމުގައިވާ ފަދައިން ޤުރުއާން ހެދުމެވެ. އޭގެ އެއަށް ލޯބިކުރުމާއި، އެކަމުގައި އުޅުއްވުމެވެ. އެއީ ލަވައިގެ އަހުލުވެރިޔާގެ ލަވައަށް ޓަކައި އޭނާ ލޯބިވާފަދައިނެވެ. ދެވަނައީ: އޭނާގެ އަޑުން ޒީނަތްތެރިކުރުމެވެ، ކުރެވެން ހުރިވަރަކުން ރީތިކުރުމެވެ. އެއީ ލަވަކިޔާ މީހާ، އޭނާގެ އަޑުން ލަވަ ޒީނަތްތެރިކުރާ ފަދައިންނެވެ..."

އިބްނު ރަޖަބު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (...فأما تغني المؤمن فإنما ينبغي أن يكون بالقرآن، كما قال النبي - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: ((ليس منا من لم يتغن بالقرآن)) والمراد: أنه يجعله عوضا عن الغناء فيطرب به ويلتذ، ويجد فيه راحة قلبه وغذاء روحه، كما يجد غيره ذلك في الغناء بالشعر..) (فتح الباري لابن رجب: 435/8)

މާނައީ: "...ދަންނަވާ މުއުމިނާގެ ތަޣައްނީކުރުންވާން ޖެހޭނީ ޤުރުއާނުންނެވެ. އެއީ ނަބިއްޔާ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَعَلَىٰٓ آلِهِ وَسَلَّمَ ހަދީޘްކުރުއްވިފަދައިންނެވެ: 'ޤުރުއާނުން ތަޣައްނީ ނުކުރާމީހާ އަހަރުމެންގެ ތެރެއިންނުވެއެވެ.' އޭގެ މުރާދަކީ: ލަވަކިޔުމުގެ ބަދަލުގައި ޤުރުއާން ކިޔުމެވެ. އެގޮތުން ޤުރުއާން ކިޔުމި ރަގަން ހިއަވައި، ޤުރުއާނުން އޭނާ ހަމަޖެހުން ލިބިގަނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ހިތުގެ ރާޙަތާއި އަރާމާއި، އޭނާގެ ރޫޙުގެ ކާނާ ޤުރުއާނުން ހޯދައިގަނެއެވެ. އެއީ އެހެންމީހުން ލަވަކިޔުމުގައި އެކަންތައް ހޯދައިގަންނަ ގޮތަށެވެ..."

އަބޫ ޢަމްރު އައްދާނީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (...وجميع هذه الأخبار التي سقناها، من ذهب إلى أنها من الغنى المقصور، فالمعنى بين لا خفاء به، ومن ذهب إلى أنها من الغناء الممدود، فليس المراد بذلك هذا التطريب المكروه والتلحين المذموم، وإنما المراد به الترتيل وتحسين الصوت وحفظ الحروف، ومراعاة الوقوف، إلى ما سوى ذلك من تجويد القراءة وتحسين التلاوة، مع استشعار الخوف وارتداء الحزن...) (التمهيد في معرفة التجويد: 85/1)

މާނައީ: "...އަހަރުމެން މިގެނައި މިހިރާ ޚަބަރުތައް ދަންނަވައް، ވީމާ އޭގެ ފުދުންތެރިކަމުގެ މާނަގައި ތަފްސީރުކުރި މާނަކުރި މީހުން، ވަރު އުނިދުން ފޮރުވިފައެއްނެތި އެއީ މާނަ ބަޔާންވެގެންވާކަމެވެ. ދެން އޭގެ މާނައަކީ އަޑުން (ލަވަކިޔުމުގެ ގޮސް) ތަޣައްނީކުރުމުގައިކަން ދެކެނިވީނަމަ، ވީމާ އޭގެ މުރާދަކީ ނުރުހިގެންވާ ތަރުގަމް ލަވައިގެ، ނުބައިވިއްސަމަށް އެއްވުރެންވާ ބަތިބަތިތަކަށް ލަހުގެ ކަރުނަތަ. އެހެންކަމުގައި އޭގެ މުރާދަކީ ތަރުތީލާއި، އަޑު ރީތިކުރުމާއި، ބަސްތަކުގެ ހުރުފުތައް ރައްކާތެރިކުރުމާއި، ވަގުފުތަކަށް އިޙްތިރާމްކުރުމާއި، މިފަދަ ރީތިކަމާއި ތަޖްވީދު ކުރުމާއި، ތިލާވަތް ރީތިކުރުމެވެ. އަދި އޭގެ ބިރުވެރިކަން އިޙްސާސްކުރުމާއި ޚާޝިޢުވުމާއެކު ހިތާމައިގެ ލިބާސް އެޅުމާއެކުގައެވެ..."

އެހެންކަމުން ބަޔާންވެގެންދަނީ: މިހަދީޘްގެ މާނަގައި އެއީ ޤުރުއާނުން ފުދުންލިބިގަތުން މުސްތަޣްނީވުމާއި ގަދަކަމާއި ގަނޑުކަމާ ފުދުންތެރިކަމެވެ. އަދި އެއީ ޤުރުއާން ކިޔުމުގައި އަޑު ތަރުތީބުކޮށް ރީތިކުރުމާއި، ތަޖްވީދު ކުރުމަށް ނުރުހިގެންވާގޮތަކަށް ނެތިކަމެވެ. އެހެނީ ޢުލަމާއުން ބުނެދެއްވާ ކަމާއި ހަދީޘްތައް މާނަކުރުމުގައި ބަސްބަސްތަކުގައި ޖަމާކުރުމުގެ ކަންތަކާ ޢާދަކުރާ ރިވާޔަތްތަކާ ގުޅޭ ނަޖީބު ހަދިޔާ ތިލާވަތުގެ ހިފާޒަތްކުރުމެވެ

118- އަބޫ ހުރައިރާ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ރިވާކުރައްވައެވެ: ނަބިއްޔާ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ:

«مَا أذِنَ اللَّهُ لِشَيْءٍ مَا أذِنَ لِنَبِيٍّ حسَنِ الصّوْتِ يَتَغَنّى بالْقُرْآنِ يَجْهَرُ بِهِ»[173]

މާނައީ: "އަޑު ރީތިވެގެންވާ ނަބިއްޔަކު، ޤުރުއާން ތަޣަންނީކޮށް (ރީތިކޮށް ކިޔަވާ) އަޑުހަރުކޮށް ކިޔަވާ އަޑު الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى އައްސަވާފަދައިން އެހެން އެއްޗެއް އެކަހާނގެ ނާއްސަވައެވެ."

މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން ވިދާޅުވިއެވެ:

119- އެހެންކަމުން ޤުރުއާން ކިޔަވާމީހާ، އޭނާގެ ކިޔެވުމުގައި ހިތާމަވެރިވެ، އަދި ޚުޝޫޢު ބަލާ، ހިތުން ބިރުވެރިވުމަން އަހުރެން ޖެހިލުކަވެ. އަދި ވަޢުދާއި ވަޢީދުގެ ބަސްތަކުގައި ހަނދުމަކުރާނެވެ. އޭ ހިތާމަވެރިކަން އެކަންތަކުގެ ސަބަބުން ގިނަވުމަށެވެ.

މިފަދައިން ސިފަކުރައްވާ الله عَزَّوَجَلَّ ޚަބަރުދެއްވާ، އަދި އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަކަން އަންގަވާފައިވާ ބަސްފުޅު މިބާ އަޑުނާހަކުހުރެވެ؟ އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿ٱللَّهُ نَزَّلَ أَحۡسَنَ ٱلۡحَدِيثِ كِتَٰبٗا مُّتَشَٰبِهٗا مَّثَانِيَ تَقۡشَعِرُّ مِنۡهُ جُلُودُ ٱلَّذِينَ يَخۡشَوۡنَ رَبَّهُمۡ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمۡ وَقُلُوبُهُمۡ إِلَىٰ ذِكۡرِ ٱللَّهِۚ...﴾[174]

މާނައީ: "الله އެންމެ ރީތިބަސްތަކެއް ފޮތެއްގެ ގޮތުގައި ބާވައިލެއްވިއެވެ . (ފުރިހަމަކަމުގައި) އެއްގޮތްވެގެންވާ، ތަކުރާރުކުރެވޭ ކިޔެވޭ ފޮތަކަށްވާ ބާވުގައެވެ. އެ ފޮތް

ގޮތަށް މާނަކުރަންޖެހެއެވެ. އަދި ހަމާނަގޮސްލައި ބިރުބައިގެ އަހުރުފިޔަން ފަދައިން ނައްބުސްގަށް ބާނުންގޮތަކަށް އަނބުރާލާ، އެއްބައިގައި ފަހައިމާ އަނެއްބައި ނަގާ ޓަކަނޖަހާ ބަހަންވެގެން ނުވާހިރަކަށެވެ.

[173] رواه البخاري: 7544، ومسلم: 792

[174] الزمر: 23

ކިޔާވާހިނދު، އެއުރެންގެ ފިރިހަސްކަމާނުގައިން ބިރުވެރިވުމުގެ ކަމުގެހަނދާން ދުރުދުރު
އަޑައިގެންދެއެވެ. ދެން އެއުރެންގެ ގައިގަސްމަތާއި، ހިތްތަށް ﷲ ހަނދުމަކުރުމަށް
މަޖުބޫރުވެގެންނެވެ..."

މިއާއަށްވެ.

ދެން އެއަންނަމު، ޤުރުއާން އަޑުއަހާ އެކަމަކު އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަށް އަޅުގަނޑާށްޖަހާ
ބިރުވެރިންގެ ބައިކަން އެކަލާނގެގެ ކަލާމުގެ ބާރުވެރިކަމާ ބަސްވަރިކުރެއްވިއެވެ. އެގޮތުން އެކަލާނގެ
عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿أَفَمِنْ هَٰذَا ٱلْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ۝٥٩ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ۝٦٠ وَأَنتُمْ سَٰمِدُونَ ۝٦١﴾[175]

މާނައީ: "ފަހެ، މިޙަދީޘުން އަޖައިބުވަނީ ތިޔަ ނުބައި ހިތްތަކާވެގެންތަ
(އެބަހީ: ޤުރުއާނާމެދުގައި) ހެއްދެވެ؟ އަދި ތިޔަބައިމީހުންވަނީ، ބޭއަޑު އަޑިލެވިގެންނެވެ."
އެބަހީ: މަޖާލައި ކުޅިވަރަށް ގެއްލިފައިވާ ބައެކެވެ.[176]

---

[175] النجم: 59-61

[176] ޙަސަނުލްބަޞްރީ رَحِمَهُٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «وَاللَّهِ إِنْ أَصْبَحَ فِيهَا مُؤْمِنٌ إِلَّا حَزِينًا، وَكَيْفَ لَا يَحْزَنُ الْمُؤْمِنُ وَقَدْ حُدِّثَ عَنِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ،وَعَنْ أَنَّهُ وَارِدٌ جَهَنَّمَ،وَلَمْ يَأْتِهِ أَنَّهُ صَادِرٌ عَنْهَا، وَاللَّهِ لَيَلْقَيَنَّ أَمْرَاضًا، وَمُصِيبَاتٍ وَأُمُورًا تَغِيظُهُ، وَلَيُظْلَمَنَّ فَمَا يَنْتَصِرُ،يَبْتَغِي مِنْ ذَلِكَ الثَّوَابَ مِنَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ،وَمَا يَزَالُ فِيهَا حَزِينًا خَائِفًا حَتَّى يُفَارِقَهَا،فَإِذَا فَارَقَهَا أَفْضَى إِلَى الرَّاحَةِ وَالْكَرَامَةِ»(الزهد لابن المبارك: 123)

މާނައީ: "ﷲ ގަސަމެއް ބުނަމެވެ! ހިތާމަވެރިވެގެންނާ ބާރުގައިވުޅުން މުއުމިނަކު މިދުނިޔޭގައި ހުރެދާން ނުކުރެއެވެ. މުއުމިނާ ހިތާމަކުރާނީ ހުރެދާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ!؟ އެއީ އޭނާ ޖަހަންނަމަށް ވަދެދާނެކަން ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ ޙަޟްރަތުން ހަބަރު އައިސްފައިވެއެވެ. އަދި އޭނާ އެތަނުން ސަލާމަތްވާނެ ކަމުގެ (ޔަޤީން) ޚަބަރެއް އައިސްނުވެއެވެ. ﷲ ގަސަމެއް ބުނަމެވެ! އޭނާއަށް ބަލިމަޑު ޖެހޭނެއެވެ. އަދި މުޞީބާތްތަކާއި، އަދި އޭނާ ރުޅިގަދަކުރުވާނެ ކަންތައްތަކާއި ދިމާވާނެއެވެ. އަދި އޭނާއަށް އަނިޔާވެރި ވެވޭނެއެވެ. އަދި ނަފްސަށް ފައިދާ ނުލިބެއެވެ. އެކަންތަކުގެ ސަވާބު ﷲ عَزَّوَجَلَّ ޙަޟްރަތުން އޭނާ ތަމަންނާ ކުރެއެވެ. އޭނާ ދުނިޔެއިން ވަކިވުމަށްދާނދެން އޭނާ ދުނިޔެ ހިތާމަވެރި، ބިރުގަންނައިގެ ހާލުގައި އޭނާ ދެމިހުރެއެވެ.

120- ދަން އުއްމަތަށް، ޤުރްއާން ކިޔަވާލުމާ ތަރުތީލުކޮށް ކިޔަވާހުރިގަތެވެ.
އެއީ ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިފަދައިންނެވެ:

﴿أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ۝٤﴾[177]

މާނައީ: "...އަދި ތަރުތީލުކޮށް ތަޖްވީދުކޮށް ޤުރްއާން ކިޔަވައި ވިދާޅުވާނެވެ!"
ތަފްސީރުގައި ބުނެފައިވެއެވެ: އެބަހީ: ބަޔާންކުރުމަކާއެކު ޤުރްއާން ބަޔާންކުރައްވާށެވެ.
ދަންނާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ޤުރްއާން އޭނާ ތަރުތީލުކޮށް ކިޔަވާ، ބަޔާންކޮށްދިނުމަކީ
އޭނާގެ ކިބައިން ހަމައެކަނި މިސްކީނުންނަށް ފައިދާކުރާނެއެވެ. އަދި އޭނާއަށްވެސް
އެކަމުން މަންފާކުރާނެއެވެ. އެއީ އޭނާގެ އަމުރުފުޅުގެންވާ ގޮތަށް އޭނާ ޤުރްއާން
ކިޔަވާފުންނެވެ. ﷲ عَزَّوَجَلَّ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَقُرْءَانًا فَرَقْنَـٰهُ لِتَقْرَأَهُۥ عَلَى ٱلنَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ...﴾[178]

މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނު މީސްތަކުންނަށް (މީސްމީހުންނަށް) ތަރުތީލުކޮށް ކިޔަވައި
ދީފުމަށްޓަކައި، ވަކިވަކިކޮށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ ޤުރްއާން ބާވައިލެއްވީމެވެ..."
އެކަލާނގެ އަންގަވާ: ތަރުތީލުކޮށް ޤުރްއާން ކިޔަވުމަށެވެ.

ދެންފަހު ދުނިޔެއާއި އޭނާ ވަކިވެއްޖެނަމަ، އެހެނިހެން އަތުވާއި ހިތްހަމަޖެހުމާއި ކަނޑައެޅި އޭނާ
އެދިވަޑައިގަތެވެ."

އަދިވެސް އެއްބަސް ކިޔަވާދިނުމުގައި އިބްނު މުބާރަކު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «وَاللَّهِ إِنْ كَانَ أَكْيَسَ الْقَوْمِ فِي هَذَا الْأَمْرِلَمَنْ بَكَى، فَأَبْكُوا هَذِهِ الْقُلُوبَ، وَابْكُوا هَذِهِ الْأَعْمَالَ، فَإِنَّ الرَّجُلَ لَتَبْكِي عَيْنَاهُ، وَإِنَّهُ لَقَاسِي الْقَلْبِ» (الزهد لابن المبارك: 127)

މާނައީ: "ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! މިކަންތަކުގައި މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ބުއްދިވެރި މީހަކީ ކަރުނައަޅާ
މީހެއެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން މިހިތްތައް ރޮއްވާށެވެ. އަދި މިއަމަލުތަކަށްވެސް ރޮއްވާށެވެ. އެހެނީ ފަހެ،
އޭނާގެ ހިތް ގާގަނޑާ ހަރުގެއި، އޭނާގެ ދެލޯލުން މީހަކު ރޮއްވާނެއެވެ."

177 المزمل: 4

178 الإسراء: 106

-121 ✍ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ މުޙައްމަދު ޢަބްދާ ބްނު މުޙައްމަދު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫ ޚާލިދު ޒިޔާދު ބްނު ޢަބްދާ ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މާލިކު ބްނު ސުލައިމު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އިބްނު އަބީ ލައިލާ، އަލްޙަކަމުގެ އަރިހުން، މިޤްސަމުގެ އަރިހުން، އިބްނު ޢައްބާސްގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވިއެވެ: ﴿...وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ﴿٤﴾﴾ މިއާޔަތުގައި އިބްނު ޢައްބާސް رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ވިދާޅުވިއެވެ:

(بَيِّنه تَبْيِينًا) [179]

މާނައީ: "....އެބަހީ: ބަޔާންކުރުމަކުން ބަޔާންކުރައްވާށެވެ."

-122 ✍ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދު ބްނު މުޙައްމަދު އަލްއަންޞާރީ ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ބްނު އަބީޝައިބާ ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ރިވާކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: ސުފްޔާން، ޢުބައިދު އަލްމުކްތިބުގެ އަރިހުން، މުޖާހިދުގެ އަރިހުން ޚަބަރުދެއްވިއެވެ: ﷲ عَزَّوَجَلَّ ގެ މިބަސްފުޅާއިމެދުގައި އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: ﴿وَقُرْءَانًا فَرَقْنَٰهُ لِتَقْرَأَهُۥ عَلَى ٱلنَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ...﴾ ވިދާޅުވިއެވެ:

(عَلَى تُؤَدَةٍ)

މާނައީ: "...ލަސްލަހުން މަޑުމަޑުންނެވެ."

---

[179] مصنف ابن أبي شيبة: 8725

މުޙައްމަދު ބިންތު ޤުރަޡީ ވިދާޅުވިއެވެ:

123- ޤުރުއާނު ވިސްނާ ފިކުރުކުރުމާއި އެކުގައި ޤުރުއާނުގެ މަދުމިންވަރެއް ކިޔެވުން،

ވިސްނާ ފިކުރުނުކުރުމާއި ނުލާ ޤުރުއާނުން ގިނަ މިންވަރެއް ކިޔެވުމަށްވުރެ އަޅުގަނޑަށް

ލޯބިވެގެން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ. އަދި ޤުރުއާނުގެ ބަރަކާތްތަކުން ފުދިވާ ގޮތަށް، ސޫރަތްތަކާއި،

މުސްލިމުންގެ އިމާމުންގެ ބަސްފުޅުތަކާއި އެކަމަށް ދަލީލުކުރެއެވެ.

124- އަޅުގަނޑުމެންނަށް މުޙައްމަދު ހަބީބުއްލާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް

ޖަރީރު ބިން މުޙައްމަދު އަބްދުއްރަޙްމާނު ޙައްމާދާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫޖަމްރާ ބިން މުޙައްމަދު

އަބްދުއްރަޙްމާނު ހަބީބުއްލާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑުމެންނަށް އިސްމާޢީލް ބިން ޖަޢުފަރު، އަބޫޙަމްޒާގެ

އަރިހުން، އޭނާ ޖަމްރާ އަބޫސަލަމާގެ އަރިހުން ޙައްދަޘާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑު އިބްނު

ޢައްބާސް رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمَا އަށް ދަންނަވާލީމެވެ:

(إِنِّي سرِيعُ الْقِرَاءَةِ إِنِّي أقْرَأُ الْقُرْآنَ فِي ثَلاَثٍ، قَالَ: لأَنْ أقْرَأَ الْبَقَرَةَ فِي لَيْلَةٍ فَأتَدبَّرهَا وَأُرَتِّلهَا أحَبُّ إِلَيَّ أنْ أقْرَأَ كَمَا تَقُولُ.)[180]

މާނައީ: "އަޅުގަނޑަކީ ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި ހަލުވި މީހެކެވެ. އަޅުގަނޑު ތިން ދުވަސްތެރޭ

އަޅުގަނޑު ޤުރުއާން ކިޔަވާ ނިންމަމެވެ.' (އިބްނު ޢައްބާސް) ވިދާޅުވިއެވެ: '(ހަމައެކަނި)

ބަޤަރާ ސޫރަތް އެއްރެޔަކުގައި އަޅުގަނޑު ކިޔަވާ، އޭގެ މާނަތަކާއިމެދު ވިސްނާފިކުރުކޮށް

ތަރުތީލުކޮށްގެން، ތިބާ ބުނި ގޮތަށް ކިޔަވައިގެން ކިޔެވުމަށްވުރެ އަޅުގަނޑަށް ލޯބިވެގެން

ބޮޑުވެގެންވެއެވެ."

[180] الزهد لابن المبارك: 1193، ومصنف عبد الرزاق: 4187

125- ✍ އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަދިވެސް ޤަބީޞާ ވާރިދުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް އަބޫބަކުރު ބިން ޢައްޔާޝް ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މުޙައްމަދު ބިން ޤައިސް ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް ސުލައިމާން، ޢުބައިދު އަލްމުޙާރިބީގެ އަރިހުން ޚަބަރުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

(سُئِلَ مُجَاهِدٌ عَنْ رَجُلٍ قَرَأَ الْبَقَرَةَ وَآلَ عِمْرَانَ وَرَجُلٍ قَرَأَ الْبَقَرَةَ، قِرَاءَتُهُمَا وَاحِدَةٌ وَرُكُوعُهُمَا وَسُجُودُهُمَا وَجُلُوسُهُمَا، أَيُّهُمَا أَفْضَلُ؟ قَالَ: الَّذِي قَرَأَ الْبَقَرَةَ ثُمَّ قَرَأَ: ﴿وَقُرْءَانًا فَرَقْنَٰهُ لِتَقْرَأَهُۥ عَلَى ٱلنَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ...﴾)

މާނައީ: "ބަޤަރާ ސޫރަތާއި އާލިޢިމްރާން ސޫރަތް ކިޔަވާ މީހަކާއި، އަދި ބަޤަރާ ސޫރަތް އެކަނި ކިޔަވާމީހަކާއިމެދު މުޖާހިދާއި ސުވާލުކުރެވުނެވެ. އެދެމީހުންގެ ކިޔެވުން ހަމަ އެއްވަރެވެ. އަދި އެދެމީހުން ސަޖިދަކުރުމާއި، ރުކޫޢުކުރުމާއި، އިށީންދެގެން އިންނެވުން ހަމަހަމަ އެއްވަރަކަށެވެ. އެދެމީހުންގެ ތެރެއިން ހެޔޮވެގެންވަނީ ކޮންމީހެއް؟ ވިދާޅުވިއެވެ: ބަޤަރާ ސޫރަތް ކިޔަވާ މީހާއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ކިޔަވާ ވިދާޅުވިއެވެ:

﴿وَقُرْءَانًا فَرَقْنَٰهُ لِتَقْرَأَهُۥ عَلَى ٱلنَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ...﴾[181]

މާނައީ: "އަދި ކަތުރުގެން މީސްތަކުންނަށް (ވިސްނާސްނަހުން) ލަސްލަހުން ކިޔަވައި ވިދާޅުވެއްވުމަށްޓަކައި، ވަކިވަކިކޮށް ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެ ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވީމެވެ..."[182]

---

[181] الإسراء: 106

[182] މުޙައްމަދު ބިން ކަޢުބު އަލްޤުރަޒީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވިއެވެ: «لَأَنْ أَقْرَأَ فِي لَيْلَتِي حَتَّى أُصْبِحَ بِإِذَا زُلْزِلَتِ، وَالْقَارِعَةُ لَا أَزِيدُ عَلَيْهِمَا، وَأَتَرَدَّدُ فِيهِمَا وَأَتَفَكَّرُ، أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَهُذَّ الْقُرْآنَ لَيْلَتِي هَذًّا» أَوْ قَالَ: «أَنْثُرَهُ نَثْرًا» (الزهد لابن المبارك: 287)

މާނައީ: "އަހުރެންގެ ރޭގަނޑުގައި ހެނދުނުވުމާ ހަމައަށް ފަތިސްވަންދެން (إذا زلزلت) އާއި (القارعة) ސޫރަތް ކިޔަވާ އެއަށްވުރެ އިތުރުނުކޮށް، އެދެސޫރަތް ތަކުރާރުކޮށް ކިޔަވާ ވިސްނާ ކުރުން،

އަހުލުންގެ ދޭގަނޑުގައި ޤުރުއާން އަވަސްކަމާއި އެކުގައި ތިލާވަތްކުރަނީވެސް އަހުލުންނަށް ޚާއްޞަކަން ބޭނުންވެއެވެ. ނަވަވީ ވިދާޅުވެއެވެ: 'ވުރުކުރުމަކީ ޤުރުއާން ވުރުކޮށްދުމަށްވުރެ ރަނގަޅެވެ.''"

އިބްނު މުފްލިޙު رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (وَيُسْتَحَبُّ تَرْتِيلُ الْقِرَاءَةِ وَإِعْرَابُهَا وَتَمَكُّنُ حُرُوفِ الْمَدِّ وَاللِّينِ مِنْ غَيْرِ تَكَلُّفِ، قَالَ أَحْمَدُ: تُعْجِبُنِي الْقِرَاءَةُ السَّهْلَةُ، وَكَرِهَ السُّرْعَةَ فِي الْقِرَاءَةِ قَالَ حَرْبُ: سَأَلْتُ أَحْمَدَ عَنْ السُّرْعَةِ فِي الْقِرَاءَةِ فَكَرِهَهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ لِسَانُ الرَّجُلِ كَذَلِكَ أَوْ لَا يَقْدِرُ أَنْ يَتَرَسَّلَ، قِيلَ: فِيهِ إِثْمٌ؟ قَالَ أَمَّا الْإِثْمُ فَلَا أَجْتَرِئُ عَلَيْهِ...) (الآداب الشرعية: 311/2)

މާނައީ: "އަދި ތަރުތީލުކޮށް ކިޔުން މުސްތަޙައްބެވެ. މައްދާއި ލީނުގެ އަކުރުތައް ގަދަކޮށްކިޔުމާއި އެޢުރާބުދިނުން މުސްތަޙައްބެވެ. އަޙްމަދު ވިދާޅުވެއެވެ: 'އަޅުގަނޑުމެންނަށް ކަމުދަނީ ފަސޭހަ ކުރުއާ ކިޔުމެވެ.' އަދި ކިޔުމުގައި އަވަސްކުރުމަކަށް ނުރުހުންވިއެވެ. ޙަރްބު ވިދާޅުވެއެވެ: 'ކިޔުމުގައި އަވަސްކުރުމާއި ގުޅޭގޮތުން އަޙްމަދުގެ ކިބައިން ސުވާލުކުރީމެވެ. އޭނާ ބުނީ ސުވާލުކުރިމުން އެކަމަކަށް ނުރުހުންވިއެވެ. މިހާރު ދީ އެއްޗެއް ފިރިހެނެއްގެ ދުލުގެ ގޮތުން ކިޔުމަކަށް އެއަށް ކެރޭތީ ނުވަތަ ތަރުތީލުކުރުމަށް ޤުދުރަތް ނުލިބޭ ކަމެއްނަމަ. ބުނެވުނެވެ: 'އެކަމުގައި ފާފައެއްވޭތޯއެވެ؟' ވިދާޅުވެއެވެ: 'ފާފައިގެ ކަމުގައި ވީނަމަ، އެކަން ބުނަން ޖެހޭ ބަސްތަކަށް އަހުލުންނަކަށް ނުކެރޭނެއެވެ..."

އިބްނުލް ޤައްޔިމް رَحِمَهُ ٱللَّهُ ވިދާޅުވެއެވެ: (...لَو علم النَّاس مَا فِي قِرَاءَة الْقُرْآن بالتدبر لاشتغلوا بهَا عَن كل مَا سواهَا فَإِذا قَرَأَهُ بتفكر حَتَّى مربِآيَة وَهُوَ مُحْتَاجا إِلَيْهَا فِي شِفَاء قلبه كررها وَلَو مائَة مرّة وَلَو لَيْلَة فقراءة آيَة بتفكر وتفهم خير من قِرَاءَة ختمة بِغَيْر تدبر وتفهم وأنفع للقلب وأدعى الى حُصُول الايمان وذوق حلاوة الْقُرْآن وَهَذِه كَانَت عَادَة السّلف يردد احدهم الاية الى الصَّباح...) (مفتاح دار السعادة: 187/1)

މާނައީ: "...ތަދައްބުރުކުރުމާއެކު ޤުރުއާން ކިޔުމުގައި ހުރި ކަންތައް މީސްތަކުންނަށް އެނގިއްޖެނަމަ، އެހެންކަމަކާ ބޫހިވެ އެކަންތަކަކުގައި މީސްތަކުން މަޝްއޫލުވާނެއެވެ. ފިކުރުކޮށް އެ މީސްމީހާ ފިކުރާ ކިޔުމުގައި އެ ޤުރުއާން ކިޔާއިރު، އެއީ އޭނާއަށް ތިމާގެ ހިތުގެ ޝިފާއަށް ބޭނުންޖެހޭ އާޔަތަކާ ގުޅުގެން ދިޔައިރު، އެޢާޔަތް ސަތޭކަ ފަހަރުވެސް ތަކުރާރުކުރާނެއެވެ. ރޭގަނޑުވީ ނަމަވެސް ގެނެސް ތަކުރާރު ކުރާނެއެވެ. އަދި ފިކުރުކޮށް މާނަ ވިސްނައިގެން ތަދައްބުރު ނެތި ޚަތަމެއް ކުރުމަށްވުރެ ފުރިހަމަ ގޮތުގައި ޢީމާނު ހާސިލުކުރުމަށާއި ހިތަށް ނަފާ ވުމާއި ގުޅިގެން ޤުރުއާނުގެ ލައްޒަތު ލިބިގަތުމަށް ބޭނުންކުރާ އެތަކެއް ގޮތަށްވާނެއެވެ. އަދި މިކަންތައް ސަލަފުންގެ އާދަތަކެއް ކަމުގައިވިއެވެ. އޭގެ ތެރެއިން ބަޔަކު ބާރަށްވެސް ހެނދުނު ވެއްޖައުމަށް ދަންވަރުން އާޔަތެއް ތަކުރާރު ކިޔައްވައެވެ..."

(...وَقَدِ اخْتَلَفَ النَّاسُ فِي الْأَفْضَلِ مِنَ التَّرْتِيلِ وَقِلَّةِ الْقِرَاءَةِ، أَوِ السُّرْعَةِ مَعَ كَثْرَةِ الْقِرَاءَةِ: أَيُّهُمَا أَفْضَلُ؟ عَلَى قَوْلَيْنِ. فَذَهَبَ ابْنُ مَسْعُودٍ وَابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وَغَيْرُهُمَا إِلَى أَنَّ التَّرْتِيلَ وَالتَّدَبُّرَ مَعَ قِلَّةِ الْقِرَاءَةِ أَفْضَلُ مِنْ سُرْعَةِ الْقِرَاءَةِ مَعَ كَثْرَتِهَا. وَاحْتَجَّ أَرْبَابُ هَذَا الْقَوْلِ بِأَنَّ الْمَقْصُودَ مِنَ الْقِرَاءَةِ فَهْمُهُ وَتَدَبُّرُهُ، وَالْفِقْهُ فِيهِ وَالْعَمَلُ بِهِ، وَتِلَاوَتُهُ وَحِفْظُهُ وَسِيلَةٌ إِلَى مَعَانِيهِ، كَمَا قَالَ بَعْضُ السَّلَفِ: (نَزَلَ الْقُرْآنُ لِيُعْمَلَ بِهِ، فَاتَّخَذُوا تِلَاوَتَهُ عَمَلًا) وَلِهَذَا كَانَ أَهْلُ الْقُرْآنِ هُمُ الْعَالِمُونَ بِهِ، وَالْعَامِلُونَ بِمَا فِيهِ، وَإِنْ لَمْ يَحْفَظُوهُ عَنْ ظَهْرِ قَلْبٍ. وَأَمَّا مَنْ حَفِظَهُ وَلَمْ يَفْهَمْهُ وَلَمْ يَعْمَلْ بِمَا فِيهِ، فَلَيْسَ مِنْ أَهْلِهِ وَإِنْ أَقَامَ حُرُوفَهُ إِقَامَةَ السَّهْمِ. قَالُوا: وَلِأَنَّ الْإِيمَانَ أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ، وَفَهْمُ الْقُرْآنِ وَتَدَبُّرُهُ هُوَ الَّذِي يُثْمِرُ الْإِيمَانَ، وَأَمَّا مُجَرَّدُ التِّلَاوَةِ مِنْ غَيْرِ فَهْمٍ وَلَا تَدَبُّرٍ، فَيَفْعَلُهَا الْبَرُّ وَالْفَاجِرُ، وَالْمُؤْمِنُ وَالْمُنَافِقُ... وَقَالَ أَصْحَابُ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ: كَثْرَةُ الْقِرَاءَةِ أَفْضَلُ، وَاحْتَجُّوا بِحَدِيثِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: («مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ، فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ، وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا...قَالُوا: وَلِأَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي رَكْعَةٍ، وَذَكَرُوا آثَارًا عَنْ كَثِيرٍ مِنَ السَّلَفِ فِي كَثْرَةِ الْقِرَاءَةِ.وَالصَّوَابُ فِي الْمَسْأَلَةِ أَنْ يُقَالَ: إِنَّ ثَوَابَ قِرَاءَةِ التَّرْتِيلِ وَالتَّدَبُّرِ أَجَلُّ وَأَرْفَعُ قَدْرًا، وَثَوَابَ كَثْرَةِ الْقِرَاءَةِ أَكْثَرُ عَدَدًا، فَالْأَوَّلُ: كَمَنْ تَصَدَّقَ بِجَوْهَرَةٍ عَظِيمَةٍ، أَوْ أَعْتَقَ عَبْدًا قِيمَتُهُ نَفِيسَةٌ جِدًّا، وَالثَّانِي: كَمَنْ تَصَدَّقَ بِعَدَدٍ كَثِيرٍ مِنَ الدَّرَاهِمِ، أَوْ أَعْتَقَ عَدَدًا مِنَ الْعَبِيدِ قِيمَتُهُمْ رَخِيصَةٌ.وَفِي "صَحِيحِ الْبُخَارِيِّ " عَنْ قتادة قَالَ: «سَأَلْتُ أنسا عَنْ قِرَاءَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: (كَانَ يَمُدُّ مَدًّا)...) (زاد المعاد: 1/327-328)

މާނައީ: " ތަރުތީލުކޮށް ލަސްލަހުން ކިޔެވުމާ، ކިޔެވުމުގެ މިންވަރު މަދުވުމޯ، ނުވަތަ އަވަސްއަވަހަށް ކިޔެވުމާ، ކިޔެވުމުގެ މިންވަރު ގިނަކުރުމޯ، މިދެކަމުން އެންމެ ފަޟީލަތްތެރިވަނީ ކޮންކަމެއްތޯއާއިމެދުގައި މީސްތަކުންވަނީ ދެޤައުލަކަށް ބެހިގެންވެއެވެ. އެގޮތުން އިބްނު މަސްޢޫދާއި، އިބްނު ޢައްބާސް رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ދެކަލުންނާއި އެހެނިހެން ބޭފުޅުން ކިޔެވުންމަދުކުރުމާއި އެކުގައި ތަރުތީލުކޮށް ތަދައްބުރުކުރުން، ކިޔެވުން ގިނަކުރުމާއިއެކީގައި އަވަސްކުރުމަށްވުރެ މޮޅުވާނެއެވެ. މިޤައުލުގެ އަހުލުވެރިން ހުއްޖަތަކީ: ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގެ މަޤްޞަދަކީ ފަހުމުކޮށް ތަދައްބުރުކުރުން، ވިސްނައިގަތުމާއި، ޤުރުއާނާމެދު ފިޤުހުވެރިވެ އެއަށް ޢަމަލުކުރުމެވެ. އަދި ޤުރުއާން ތިލާވަތްކުރުން، ހިތުދަސްކުރުމީ އެޤުރުއާނުގެ މާނަތަކަށް ދެނެގަތުމަށްޓަކާ ވަސީލަތްތަކެވެ. އަދި ބައެއް ސަލަފުން ވިދާޅުވެފައިވާ ފަދައިންނެވެ:

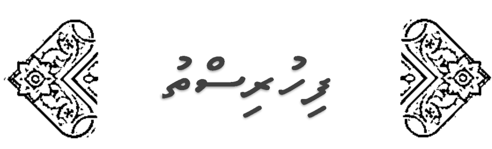
'ޤުރުއާން ބާވައިލެއްވީ އެއަށް ޢަމަލުކުރުމަށެވެ. ދެންފަހެ، އެޤުރުއާން ތިލާވަތްކުރުން އެއަށް ޢަމަލުކުރުންކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން ހަދާށެވެ.' މިކަމަށްޓަކައި ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިންނީ، ޤުރުއާނާމެދު އިޚްލާޞްތެރިވާ، އަދި ޤުރުއާނުގައިވާ ތަޢުލީމާތަށް ޢަމަލުކުރާ މީހުންނެވެ. އެއީ އެބައިމީހުން ޤުރުއާން ހިތްދަސްކޮށް ހިފެހެއްޓެވުމަށްޓަކައެވެ. ދެންފަހެ، ޤުރުއާން ހިތްދަސްކޮށް، އެކަމަކު އެޤުރުއާނަށް ޢަމަލުނުކުރާ، ނުވިސްނާ، އަދި އޭގައިވާ އެއްޗެއް އޭނާ ޢަމަލުކުރުމެއް ނުކުރާނަމަ، ފަހެ އޭނާ ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިޔެއް ކަމުގައި ނުވެއެވެ. އެއީ ދުނިޔެދުނިޔޭގެ ސަލާމަތާއި ޤުރުއާނުގެ ހުކުމްތަކަށް ތަބާވުމުގެ ޝަރަފު އޭނާ ނުލިބޭތީއެވެ. އަދި ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިން (މިޤައުމުގެ އަހުލުވެރިން ޚާއްޞަވެގެންވާ ބައެއްކަމުގައިވުން) ބުނެއެވެ: އެހެނީ ވާޖިބުތަކާއި ފަރުޟުތަކާ ދުރުގައެވެ. އަދި ޚާއްޞަކޮށް ތިލާވާތަކާއި ޤުރުއާނާ ފަހުން ދުރުވެވެ، އަދި ޙަރާމްކަންތައްތަކާ މުޅިން ދުރުވެއެވެ. ދެންފަހެ ފަހުގެ ޒަމާނުގެ ނަސޭހަތެރިން ޢަމަލުކުރުމެއް ޤުރުއާނުގެ ފަރާތުން ނުކުރާނެއެވެ... އެއްވެސް ކަމެއްގައި ދެކޮޅުނުހަދާތީއެވެ. ވީމާ ދެފަރާތުގެ ވިސްނުމަށް އެއްބަސްވުމުގެ ބުނާ ދުޢާއެއްވެސް ނުކުރެވޭނެއެވެ: އެގޮތުން ފަހުގެ ޤުރުއާނުގެ ޢަމަލުކުރަނިވި މީހުންނަށް ތަސްދީގުކުރާނެއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: 'ﷲ ގެ ބޭކަލުން އުފެދިފައިވާ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: ގަބޫލުކުރެއްވިއެވެ: 'ﷲ ގެ ކޮށްވެސް ވަހުތަކު ވަރަށް ބޮޑު މީހުން، ވާހަކަ ކިޔާއިރު ސަލާމެއް ވެއްޖެއްނަމަ، ކިޔަނީ ޢަމަލުކުރާ ޢަމަލުތަކެވެ.' އަދި ގުރުއާން ކަމުގައި ޤުރުއާން ވިދާޅުވިއެވެ: 'އަދި އެހެނީ ޚާއްޞަކަން ބޯޕޮޅު އެއްޗެހިކަމަށް ވާނީ ދައްކަވަމުންދާ ބަރަކާތެވެ...' އެގަނޑު ދުނިޔޭގެ މަސައްކަތްކޮށް ކުރިއަރަމުން ގެންދެވުން ޤުރުއާން ގެންދަވާ ކަމުގައި ވިސްނުން ސަމާލުވުން ފަހަރެއް ލިބޭ ވިސްނުން ނުލިބޭގޮތް ހުރިކަމެވެ. އަދި ހިތުގައި ފެލައިވާ އަދަބުގެ ސަބަބުން ހިތުގެ އަސަރުކުރެވިއެވެ. މިކަމެއްސަކާގައި ރަސޫލުﷲގެ ސުންނަތް ފޯރުކޮށްދެއްވިއެވެ: ހަމަހަމަކުރެއްވުމުގެ ވަފާތުވުމަށް ފަހު، ވަފާތުވުމާއި ދިނުގެ ރަނގަޅު ކޮށްދިނުމަކީ އެންމެ ހިތްވަރުދިނުމެވެ. އަދި ފަހުން އައި މީހުންނަށް ތާރީޚު ކޮށްދިނުމާ ދެކޮޅުވެވުން ފަސޭހައެވެ: އެމަނިކުފާނު ތިބާ ހޯދައިގަތުމަށް ބައްޓަންކޮށް، އެވަގުތު ނަބީ ކަސްތޮޅެކޭ ބަހާނެ ސީރާތަކާ، ސަބަބުތައް ޝާމިލުވެފައިވާ ހާލަތުގައި މުޖުތަމަޢުގެ ހަމަހަމަކަމަށް އެކަލޭގެފާނު ﷺ ގެ ހަދަތްވުމާ ވާހަކަދައްކަވައިފިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ: ނަބިއްޔާ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ: އަދި ސަބަބުތަކުގެ ތެރެއިން އަޅުގަނޑުމެން ފެނުނީ ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ވިދާޅުވިއެވެ: 'އެކަލޭގެފާނު ވަނީ ޤުރުއާނުގެ އަޚްލާޤުގައެވެ...'''

ފުރައްސަތު ބޭނުން ކުރަސައިން ވިދާޅުވިއްޔާ:

އަހުރެން މިބުނި ހުރިހާ ކަންތައްތައް ޤުރުއާނުގެ އަހުލުވެރިން އަޚްލާޤު ލިބިގަންނަހުރިކަމެވެ. އަދި އަހުރެން އެބައިމީހުންނަށް ބާރުއަޅައި ރިވެތިވެގެންވާ އަޚްލާޤުތަކުން އަޚްލާޤުވެރިވުމަށެވެ. އަދި އަހުރެން އެބައިމީހުންނަށް ނުރުހުން ދަށުދަރަޖައިގެ އަޚްލާޤުތަކުން އެބައިމީހުން އެއްކިބާވެ ހުއްޓާލުމަށެވެ. ސިއްރާވެގެންވާ ހެޔޮކަމަކަށް އެބައިމީހުންނަށް މަގުދެއްކުމަށް ތައުފީޤުދެއްވުން އެދެނީ ﷲ ގެ ބަރަކާތުންނެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ ދިރިހުރިވަންތަކަލާނގެއި ޤުދުރަތްވަންތަކުންނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަލާނގެ ކޮންމެ ކަމަކަށް ކުޅަދުންވަންތަވެ ވޮޑިގެންވެއެވެ. އަދި ދުޢާ އިޖާބަކުރެއްވުމަށް އަހުލުވެގެންވާފައެވެ.

*****

ފިހުރިސްތު

މުޤައްދިމާގެ ކުރީ ތައާރަފެއް 9

ޗާޕުގެ ކުރިމަތީގައި 10

އަބޫބަކުރު މުޙައްމަދު ބިން ޙުސައިން ބިން ޢަބްދި ﷲ އަލްއާޖުއްރީ رَحِمَهُ ٱللَّهُ ގެ ތަރުޖަމާ: 14

އެއަށްފަހު ދަންނަވަމެވެ. 16

ފަޞްލު އަހުލުލްޤުރުއާނުގެ ފަޟީލަތް ބަޔާންކުރެވުނު ބާބު 38

ފަޞްލު އުނގެނުމާއި އުނގަންނައިދިނުމުގެ ފަޟީލަތް ބަޔާންވާ ބާބު 47

ފަޞްލު ދަސްކުރުމަށްޓަކައި މިސްކިތެއްގައި ޖަމާވުމުގެ ފަޟީލަތް ބަޔާންވާ ބާބު 52

ފަޞްލުގެ އަހުލުލްޤުރުއާނުގެ އަޚްލާޤު ދެނެގަތުމުގެ ބާބު 58

އެގޮތުން އެހެން ފުރަތަމަ އާދަ ޤުރުއާން ދަސްކުރާމީހުން: 61

ﷲ عَزَّوَجَلَّ ޝަރުޢު ކުރެއްވި ފަޞްލު ތިލާވަތްކުރާމީހުންގެ އަޚްލާޤު ބަޔާންކުރެވުނު ބާބު 89

ތިލާވަތްކުރާމީހާ، ތިލާވަތްކުރަން ބޭނުންވާ ﷲ ގެ (ފަޞްލު) ޚަބަރުދީފައިވާ ... ތިބާ ... ޤުރުއާން ކިޔަވާ މީހުންގެ އަޚްލާޤު ބަޔާންކުރެވުނު ބާބު. އެކަށީގެންވާ 130

ފަޞްލު ތިލާވަތްކުރާމީހާ ގެއްލި ޤުރުއާން ކިޔަވާ މީހުންގެ އަޚްލާޤު ބަޔާންކުރެވުނު ބާބު 161

އެކަށީގެންވާ ... ފަޞްލު ... ފަޞްލު ތިލާވަތުގެ އަދަބުތައް
ބަޔާންކުރެވުނު ބާބު 183

ފަޞްލު ތިލާވަތުގައި އަޑު ރީތިކުރުން ބަޔާންކުރެވުނު ބާބު 213

*****

